

2/2015

ελληνική επιθεώρηση ευρωπαϊκού δικαίου

τόμος 35

ελληνική επιθεώρηση ευρωπαϊκού δικαίου

revue hellénique de droit européen

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

2/2015

Τόμος 35
Απρίλιος - Ιούνιος

Άρθρα

Τ. Παπαδοπούλου

Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και οι πραγματικές διαστάσεις της κινητικότητας των ευρωπαίων πολιτών εντός ΕΕ

Ν. Κ. Πουής

Ρυθμιστικές παρεμβάσεις επί της οργανωτικής δομής και του εύρους δραστηριοτήτων των τραπεζών

Οδ. Γ. Σπηλιόπουλος

Οι Διεθνείς Συμφωνίες της ΕΕ ως πλαίσιο ρύθμισης των διεθνών επενδύσεων μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας

Επισκόπηση Νομολογίας

- ΔΕΕ - ΓεΔΕΕ (Μάρτιος - Μάιος 2015)
- ΕΔΔΑ (Δεκέμβριος 2014 - Φεβρουάριος 2015)

Σχολιασμένη Νομολογία

- Γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις
- Ελευθερία εγκαταστάσεως και φορολογία εταιριών
- Κανόνες δικαιοδοσίας σε διασυνοριακές διαφορές που αφορούν αξιώσεις διατροφής
- Περιβαλλοντική ευθύνη
- Υποχρεώσεις των τραπεζών πριν από τη σύναψη συμβάσεων καταναλωτικής πίστης
- Διαδικασίες αφερεγγυότητας
- Προστασία ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής
- Η συνταγματικότητα του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.)

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ
ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
REVUE HELLÉNIQUE DE DROIT EUROPÉEN

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ:

ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Ικάρων 1, 551 02 Καλαμαριά - Θεσσαλονίκη

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
26^{ης} Οκτωβρίου 3, 546 26 Θεσσαλονίκη

ΕΚΔΟΤΕΣ: Καθηγ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ, Διευθυντής ΚΔΕΟΔ (Ικάρων 1, 551 02 Καλαμαριά - Θεσσαλονίκη)
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΛΕΡΓΑΚΗΣ, Πρόεδρος ΔΣΘ (26^{ης} Οκτωβρίου 3, 546 26 Θεσσαλονίκη)

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Καθηγητής Β. ΣΚΟΥΡΗΣ (Ικάρων 1, 551 02 Καλαμαριά - Θεσσαλονίκη)

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ - ΕΚΤΥΠΩΣΗΣ: Γ.Σ. ΗΛΙΑΔΗΣ (Μεσολογγίου 21, 553 37 Τριανδρία - Θεσσαλονίκη)

REVUE JURIDIQUE TRIMESTRIELLE

PROPRIÉTAIRES:

CENTRE DE DROIT ÉCONOMIQUE INTERNATIONAL ET EUROPÉEN
Ikaron 1, 551 02 Kalamaria - Thessalonique

LE BARREAU DE THESSALONIKI
rue 26 Octobre 3, 546 26 Thessalonique

ÉDITEURS: Prof. VASSILIOS A. CHRISTIANOS, Directeur du CDEIE (Ikaron 1, 551 02 Kalamaria - Thessalonique)
NIKOLAOS VALERGAkis, Président du Barreau de Thessalonique (rue 26 Octobre 3, 546 26 Thessalonique)

DIRECTEUR: Prof. V. SKOURIS (Ikaron 1, 551 02 Kalamaria - Thessalonique)

IMPRIMÉRIE: G.S. ILIADIS (Mesologiou 21, 553 37 Triandria - Thessalonique)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

REVUE HELLÉNIQUE DE DROIT EUROPÉEN

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ: Ε. ΜΟΥΑΜΕΛΕΤΖΗ, Δ.Ν., Π. ΣΕΡΑΪΔΟΥ

Χειρόγραφα για δημοσίευση και βιβλία για παρουσίαση ή βιβλιοκρισίες αποστέλλονται στην υπεύθυνη σύνταξης κ. ΕΥΤΥΧΙΑ ΜΟΥΑΜΕΛΕΤΖΗ, Διευθύντρια Ερευνών ΚΔΕΟΔ (eny.mouameletzi@cieel.gr) – Ταχ. Θυρίδα 14, 551 02 Καλαμαριά - Θεσσαλονίκη, τηλ.: 2310 486 940

Εγγραφές συνδρομητών, παραγγελίες παλαιών τόμων, ανατύπων: Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης
κ. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΑΡΟΥ
katmarou@gmail.com
Δικαστικό Μέγαρο
26^{ης} Οκτωβρίου 3
546 26, Θεσσαλονίκη
τηλ.: 2310 500 874
fax: 2310 500 875

Οι συνδρομές εξοφλούνται με ταχυδρομική επιταγή (εσωτερικό) και με τραπεζική επιταγή (εξωτερικό) επ' ονόματι του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης

ΕΤΗΣΙΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ	ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ - ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ
Φυσικά Πρόσωπα	€ 36
Νομικά Πρόσωπα	€ 42
Φοιτητές - ασκούμενοι δικηγόροι	€ 18
Τιμή παλαιών τόμων	
από 1981 έως 1990	€ 10
από 1991 έως 1993	€ 13
1994 και 1995	€ 15
1996	€ 18
1997 έως 2000	€ 30
2001 έως 2005	€ 36
Τιμή εκάστου τεύχους	€ 9

Εκτύπωση - Σελιδοποίηση: Γ.Σ. ΗΛΙΑΔΗΣ (Μεσολογγίου 21, 553 37 Τριανδρία - Θεσσαλονίκη, Τηλ. 2310 925768)

© 2015 Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

REVUE HELLÉNIQUE DE DROIT EUROPÉEN

SECRETARIAT: E. MOUAMELETZI, Docteur en Droit, P. SERAIDOU

Tous les manuscrits ainsi que les livres pour présentation ou compte-rendu doivent être envoyés à Mme E. MOUAMELETZI, Directrice de Recherches du CDEIE, responsable pour la rédaction (evy.mouameletzi@cieel.gr) – Boîte Postale 14, 551 02 Kalamaria - Thessaloniki, tel: 2310 486 940

Souscriptions, commandes des anciens volumes, extraits: Barreau de Thessalonique
Mme EKATERINI MAROU
katmarou@gmail.com
Palais de Justice
rue 26 Octobre 3, 546 26 Thessalonique
tél.: 2310 500 874
fax: 2310 500 875

Les souscriptions sont payées par chèque postal (pour l'intérieur) et par chèque bancaire (pour l'étranger) au nom du Barreau de Thessaloniki

ABONNEMENTS ANNUELS	GRÈCE - ÉTRANGER
Personnes physiques	€ 36
Personnes morales	€ 42
Étudiants - Avocats stagiaires	€ 18
Prix des anciens volumes	
de 1981 à 1990	€ 10
de 1991 à 1993	€ 13
1994 et 1995	€ 15
1996	€ 18
1997 à 2000	€ 30
2001 à 2005	€ 36
Prix de fascicule	€ 9

Achévé d'imprimer sur les presses de G.S. ILIADIS (Mesologiou 21, 553 37 Triandria - Thessalonique, Tél. 2310 925768)

© 2015, Centre de Droit Économique International et Européen

Η Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου πρωτοεκδόθηκε το 1981 από τον αείμνηστο Καθηγητή Δημήτριο Ευρυγενή, ο οποίος διετέλεσε και Διευθυντής της για την περίοδο 1981-1985. Διευθυντής της Επιθεώρησης διετέλεσε επίσης από το 1986 μέχρι το 1999 και ο αείμνηστος Καθηγητής Κρατερός Ιωάννου. Στην Γραμματεία της Επιθεώρησης συμμετείχαν από την αρχή της κυκλοφορίας της ο Αλκιβιάδης Παναγόπουλος, δικηγόρος και μέλος του Δ.Σ. του ΚΔΕΟΔ, η επιστημονική συνεργάτις του ΚΔΕΟΔ κ. Στέλλα Ιωαννίδου, δικηγόρος, και η κ. Σοφία Μεγγλίδου, Δ.Ν., δικηγόρος, που είχε και την ευθύνη της ύλης της Επιθεώρησης από το 1981 μέχρι το 2007.

Το Δ.Σ. του ΚΔΕΟΔ απαρτίζεται από τους:

Καθηγητή Β. ΣΚΟΥΡΗ, Πρόεδρο Δ.Σ.

Καθηγητή Β. ΧΡΙΣΤΙΑΝΟ, Διευθυντή του ΚΔΕΟΔ

Ν. ΒΑΛΕΡΓΑΚΗ, εκπρόσωπο του Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης

Κ. ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΑΚΗ, εκπρόσωπο του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης

Φ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ, εκπρόσωπο του ΥΠΑΑΝ

Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν:

Αλαγιαλόγλου Ελισάβετ, M2 Recherche, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Αργαλιάς Παναγιώτης, ΜΔΕ, Δικηγόρος-Οικονομολόγος

Γιαννακοπούλου Ηλιάνα, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Γκουπιδένη Λαμπρινή, Βιβλιοθηκονόμος ΚΔΕΟΔ

Θεοδωρίδης Π. Κωνσταντίνος, LL.M, Δικηγόρος

Κουρούβανη Ελένη, Δ.Ν., LL.M, Δικηγόρος

Λέντζης Δημοσθένης, Λέκτορας Νομικής Σχολής ΑΠΘ

Λογγινίδης Παναγιώτης, M2 Recherche, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Λόραμ Κ. Έρρικα, Δικηγόρος

Νινιατσούδη Μαρία, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Παναγιωτίδου Ελισάβετ, M2 Professionel, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Παπαδοπούλου Τατιανή, Δ.Ν., Νομική Σύμβουλος, Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών, Τμήμα Δικαίου ΕΕ

Παπακωνσταντής Μάρκος, Δ.Ν., Δικηγόρος, Διδάσκων στο τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου

Πέρβου Ιωάννα, LL.M, ΠΜΣ, MBA, Δικηγόρος

Πουής Κων. Νικόλαος, LL.M, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Πουϊκλή Χ. Κλεονίκη, Master II Δημοσίου Δικαίου, Δικηγόρος

Σγουρίδου Αικατερίνη, ΜΔΕ, Δικηγόρος, Επιστ. Συνεργάτις ΚΔΕΟΔ, Στέλεχος MoKE

Σπηλιόπουλος Γ. Οδυσσεάς, Δ.Ν., Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Πελοποννήσου

Τζώρτζη Βιργινία, Δ.Ν., Δικηγόρος, Ειδική Επιστήμων Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Τσολάκου Ευθυμία, Πάρεδρος Διοικητικών Δικαστηρίων

Χατζικωνσταντίνου Χριστίνα, ΜΔΕ, Δικηγόρος

Περιεχόμενα 2/2015

Εισαγωγικό Σημείωμα

Τιμητικός τόμος «Liber Amicorum» παραδόθηκε στον Βασίλειο Σκουρή για τα δώδεκα έτη θητείας του στην Προεδρία του Δικαστηρίου ΕΕ	127
---	-----

ARTICLES

Τ. Παπαδοπούλου

Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και οι πραγματικές διαστάσεις της κινητικότητας των ευρωπαίων πολιτών εντός ΕΕ	129
---	-----

Ν.Κ. Πουής

Ρυθμιστικές παρεμβάσεις επί της οργανωτικής δομής και του εύρους δραστηριοτήτων των τραπεζών – Η πρωτοβουλία της ΕΕ μεταξύ οικονομικής λογικής και παρεμβάσεων διεθνώς	139
--	-----

Οδ.Γ. Σπηλιόπουλος

Οι Διεθνείς Συμφωνίες της ΕΕ ως πλαίσιο ρύθμισης των διεθνών επενδύσεων μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας	151
--	-----

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

I. Επικαιρότητα ΕΕ	169
II. e-πίκαιρα νομικής πληροφορικής	181

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

I. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

A. Επισκόπηση Νομολογίας ΔΕΕ – ΓεΔΕΕ (Μάρτιος – Μάιος 2015)	185
--	-----

B. Σχολιασμένη Νομολογία ΔΕΕ – ΓεΔΕΕ

ΔΕΕ C-498/13, Αγροοικοσυστήματα, 05.02.2015 (Γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις) – Παρατηρήσεις Χ. Χατζηκωνσταντίνου	205
--	-----

ΔΕΕ C-39/13, SCA Group Holding κ.λπ., 12.06.2014 (Ελευθερία εγκαταστάσεως και φορολογία εταιριών) – Παρατηρήσεις Π.Ι. Αργαλιάς	208
--	-----

ΔΕΕ C-400/13 και C-408/13, Sanders και Huber, 18.12.2014 (Κανόνες δικαιοδοσίας σε διασυνοριακές διαφορές που αφορούν αξιώσεις διατροφής) – Παρατηρήσεις Β. Τζώρτζη	210
--	-----

ΔΕΕ C-534/13, Fira Group κ.λπ., 04.03.2015 (Περιβαλλοντική ευθύνη) – Παρατηρήσεις Κ.Χ. Πουϊκλή	217
--	-----

ΔΕΕ C-449/13, CA Consumer Finance SA, 18.12.2014 (Υποχρεώσεις των τραπεζών πριν από τη σύναψη συμβάσεων καταναλωτικής πίστης) – Παρατηρήσεις Ε. Αλαγιαλόγλου	221
--	-----

ΔΕΕ C-327/13, Burgo Group, 04.09.2014 (Διαδικασίες αφερεγγυότητας) – Παρατηρήσεις Ε. Κουρούβανη	225
II. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	
A. Επισκόπηση Νομολογίας ΕΔΔΑ (Δεκέμβριος 2014 – Φεβρουάριος 2015)	231
B. Σχολιασμένη Νομολογία ΕΔΔΑ	
ΕΔΔΑ, Προσφυγές Νο 28859/2011 και 28473/2012, Υπόθεση Dubská και Krejzová κατά Τσεχίας, 11.12.2014 (Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) – Παρατηρήσεις Π. Λογγινίδης	241
III. ΕΘΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ	
Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολομ.), απόφαση αριθμ. 532/2015, 16.10.2015 (Η συνταγματικότητα του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.)) – Παρατηρήσεις Ι. Πέρβου	247
ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΡΕΥΝΑ	
Νέοι δικονομικοί κανόνες για το Γενικό Δικαστήριο	255
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ	
I. Βιβλιοπαρουσιάσεις	257
II. ΒΙΒΛΙΑ ΚΔΕΟΔ 2014	259

Table of contents 2/2015

Introductory Note

A Liber Amicorum has been presented to Mr. Vassilios Skouris to celebrate his twelve years as President of ECJ	127
--	-----

ARTICLES

T. Papadopoulou

The Free Movement of Persons and the Real Dimensions of Intra EU Mobility of European Citizens	129
--	-----

N.K. Pouis

Regulatory Interventions on the Structure and Scope of Banking Activities – The EU Initiative between Economic Rationale and International Interventions	139
--	-----

Od.G. Spiliopoulos

The EU International Agreements as a Framework for International Investments after the Lisbon Treaty	151
--	-----

DEVELOPMENTS IN THE EU

I. EU News	169
II. Information Technology e-news	181

CASE-LAW

I. COURT OF JUSTICE AND GENERAL COURT OF EU

A. Review of Jurisprudence (March – May 2015)	185
--	-----

B. Annotations

ECJ C-498/13, <i>Agrooikosystemata</i> , 05.02.2013 (<i>Agri-environmental aid</i>) – Annotation Ch. Hatzikonstantinou	205
--	-----

ECJ C-39/13, <i>SCA Group Holding e.t.c.</i> , 12.06.2014 (<i>Freedom of establishment and corporation tax</i>) – Annotation P.I. Argalias	208
--	-----

ECJ C-400/13 and C-408/13, <i>Sanders and Huber</i> , 18.12.2014 (<i>Jurisdiction rules on cross-border disputes concerning maintenance obligations</i>) – Annotation V. Tzortzi	210
--	-----

ECJ C-534/13, <i>Fipa Group e.t.c.</i> , 04.03.2015 (<i>Environmental liability</i>) – Annotation K.Ch. Pouikli	217
---	-----

ECJ C-449/13, <i>CA Consumer Finance SA</i> , 18.12.2014 (<i>Pre-contractual banks' obligations in consumer credit contracts</i>) – Annotation E. Alagiologlou	221
--	-----

ECJ C-327/13, Burgo Group, 04.09.2014 (<i>Insolvency proceedings</i>) – Annotation E. Kourouvani	225
II. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	
A. Review of Jurisprudence (December 2014 – February 2015)	231
B. Annotations	
ECHR, Application No 28859/2011 and 28473/2012, Case Dubská and Krejzová v. Czech Republic, 11.12.2014 (<i>Protection of private and family life</i>) – Annotation P. Logginidis	241
III. NATIONAL COURTS	
Council of State, Judgement No 532/2015, 16.10.2015 (<i>The constitutionality of property tax</i>) – Annotation I. Pervou	247
CONFERENCES – RESEARCH	
New procedural rules for the General Court	255
BIBLIOGRAPHY	
I. Book reviews	257
II. Books CIEEL 2014	259

Table des matières 2/2015

Note Introductive

Un Liber Amicorum a été remis à M. Vassilios Skouris pour célébrer les douze années passées à la Présidence de la CJUE	127
--	-----

DOCTRINE

T. Papadopoulou

La libre circulation de personnes et les dimensions réelles de la mobilité de citoyens européens dans l'UE	129
--	-----

N.K. Pouis

Les interventions réglementaires sur la structure organisationnelle et l'étendue des activités bancaires – L'initiative de l'UE entre une logique économique et des interventions au niveau international	139
---	-----

Od.G. Spiliopoulos

Les accords internationaux de l'UE en tant que cadre de réglementation des investissements internationaux après le Traité de Lisbonne	151
---	-----

DÉVELOPPEMENTS DANS L'UE

I. Nouvelles européennes	169
II. @-ctualités d'informatique juridique	181

JURISPRUDENCE

I. COUR DE JUSTICE ET TRIBUNAL DE L'UNION EUROPÉENNE

A. Revue de Jurisprudence (mars – mai 2015)	185
--	-----

B. Notes

CJUE C-498/13, <i>Agrooikosystemata</i> , 05.02.2013 (<i>Aides agri-environnementales</i>) – Notes Ch. Hatzikonstantinou	205
--	-----

CJUE C-39/13, <i>SCA Group Holding et autres</i> , 12.06.2014 (<i>Liberté d'établissement et impôt sur les sociétés</i>) – Notes P.I. Argalias	208
--	-----

CJUE C-400/13 et C-408/13, <i>Sanders et Huber</i> , 18.12.2014 (<i>Règles de compétence concernant les litiges transfrontaliers sur les obligations alimentaires</i>) – Notes V. Tzortzi	210
---	-----

CJUE C-534/13, <i>Fipa Group e.t.c.</i> , 04.03.2015 (<i>Responsabilité environnementale</i>) – Notes K.Ch. Pouikli	217
---	-----

CJUE C-449/13, <i>CA Consumer Finance SA</i> , 18.12.2014 (<i>Obligation précontractuelles de banques concernant les contrats de crédit aux consommateurs</i>) – Notes E. Alagialoglou	221
--	-----

CJUE C-327/13, Burgo Group, 04.09.2014 (<i>Procédures d'insolvabilité</i>) – Notes E. Kourouvani	225
II. COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME	
A. Revue de Jurisprudence (décembre 2014 – février 2015)	231
B. Notes	
CEDH, Requête No 28859/2011 et 28473/2012, affaire Dubská et Krejzová c. République Tchéquie, 11.12.2014 (<i>La protection de la vie privée et familiale</i>) – Notes P. Logginidis	241
III. JURIDICTIONS NATIONALES	
Conseil d'Etat, Arrêt No 532/2015, 16.10.2015 (<i>La constitutionnalité de l'impôt sur les biens immobiliers</i>) – Notes I. Pervou	247
ÉDUCATION – RECHERCHE	
Nouvelles règles de procédure pour le Tribunal	255
DOCUMENTATION BIBLIOGRAPHIQUE	
I. Revue bibliographique	257
II. Livres de CDEIE 2014	259

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚΕ	: Αφρική, Καραϊβική, Ειρηνικός
Αρμ	: Αρμενόπουλος
ΑρχΝ	: Αρχείο Νομολογίας
ΓεΔΕΕ	: Γενικό Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης (μετονομασία του ΠΕΚ μετά την 01.12.2009)
ΓΣΔΕ	: Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (GATT)
Δ	: Δίκη
ΔΕΕ	: Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης (μετονομασία του ΔΕΚ μετά την 01.12.2009)
ΔΕΕτ.	: Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών
ΔΕΚ	: Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕΝ	: Δελτίο Εργατικής Νομοθεσίας
ΔηΣΚΕ & αγορά	: Δημόσιες Συμβάσεις - Κρατικές Ενισχύσεις & αγορά
ΔιΜΕΕ	: Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας
ΔιΔικ	: Διοικητική Δίκη
ΔτΑ	: Δικαιώματα του Ανθρώπου (RHDH)
ΔΦΝ	: Δελτίο Φορολογικής Νομοθεσίας
ΕΔΔΔΔ	: Επιθεώρησης Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου
Ε.Δ.Κ.Α.	: Επιθεώρησης Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλισης
ΕΕ	: Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΕ	: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕυρΔ	: Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (RHellDE)
ΕΖΕΣ	: Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών
ΕΕμπΔ	: Επιθεώρηση του Εμπορικού Δικαίου
ΕΕΝ	: Εφημερίς Ελλήνων Νομικών
ΕΕργΔ	: Επιθεώρησης Εργατικού Δικαίου
ΕΕυρΚ	: Επιθεώρηση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΚ	: Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕλλΔνη	: Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΛΜ	: Ευρωπαϊκή Λογιστική Μονάδα
ΕΝΔ	: Επιθεώρηση Ναυτιλιακού Δικαίου
ΕΟΧ	: Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
Επι.Δ.Ε.	: Επιθεώρηση Δημοσίων Έργων
ΕπισκΕΔ	: Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
ΕΤρΑΞΧρΔ	: Επιθεώρηση Τραπεζικού Αξιογραφικού και Χρημαστηριακού Δικαίου
ΕυΒ	: Ευρωπαϊκό Βήμα
ΕυρΔΔΑ ή ΕΔΔΑ	: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕυρΕΔΑ ή ΕΕΔΑ	: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕυρΚ	: Ευρωπαϊκές Κοινότητες
ΕυρΚοινβ	: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
ΕυρΠολ	: Ευρωπαϊών Πολιτεία
ΕυρΣΔΑ ή ΕΣΔΑ	: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕφΑΔ	: Εφαρμογές Αστικού Δικαίου
ΕφημΔΔ	: Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου
ΘΠΔΔ	: Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου
ΚΕΠΑΑ	: Κοινή Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Άμυνα και την Ασφάλεια
ΚΕΠΠΑ	: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
ΚριτΕπιθ	: Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης
ΝοΒ	: Νομικό Βήμα
ΠΕΚ	: Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΠερΔικ	: Περιβάλλον και Δίκαιο
ΠΛογ	: Ποινικός Λόγος
ΠΝ	: Πειραϊκή Νομολογία
ΠοινΔικ	: Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΧρ	: Ποινικά Χρονικά
ΠρΠροσχ	: Πράξη περί των όρων προσχωρήσεως και προσαρμογής των συνθηκών

<i>ΣΛΕΕ</i>	: Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
<i>ΣΕΕ</i>	: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση
<i>Συλλ.</i>	: Συλλογή Νομολογίας του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
<i>ΣυλλΥπ</i>	: Συλλογή Υπαλληλικών Υποθέσεων
<i>ΣυνθΕΕ</i>	: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης
<i>ΣυνθΕΚ</i>	: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας
<i>ΣυνθΕΚΑΕ</i>	: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας
<i>ΣυνθΕΚΑΧ</i>	: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα
<i>ΣυνθΕΟΚ</i>	: Συνθήκη Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας
<i>ΤεΣ</i>	: Τεύχος εκτός σειράς
<i>ΤοΣ</i>	: Σύνταγμα (Το)
<i>Υπερ</i>	: Υπεράσπιση
<i>ΦΠΑ</i>	: Φόρος Προστιθέμενης Αξίας
<i>ΧρηΔικ</i>	: Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο
<i>ΧρΙΔ</i>	: Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου
<i>ΑcP</i>	: Archiv für civilische Praxis
<i>AFDI</i>	: Annuaire Français de Droit International
<i>AJCL</i>	: American Journal of Comparative Law (The)
<i>AJDA</i>	: Actualité Juridique du Droit Administratif
<i>AJIL</i>	: American Journal of International Law
<i>AöR</i>	: Archiv des öffentlichen Rechts
<i>ASL</i>	: Air and Space Law
<i>BB</i>	: Der Betriebs - Berater
<i>CDE</i>	: Cahiers de Droit Européen
<i>Clunet</i>	: Journal du Droit International (J.D.I.)
<i>C.M.L.R.</i>	: Common Market Law Reports
<i>CML Rev.</i>	: Common Market Law Review
<i>CommLP</i>	: Commercial Law Practitioner
<i>CONSUM.L.J.</i>	: Consumer Law Journal
<i>DZWir</i>	: Deutsche Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
<i>EA</i>	: Europa-Archiv
<i>EBRL</i>	: European Business Law Review
<i>ECHR</i>	: European Convention on Human Rights
<i>ECJ</i>	: European Court of Justice
<i>E.C.L.R.</i>	: European Competition Law Review
<i>EELR</i>	: European Environmental Law Review
<i>EGC</i>	: European General Court
<i>E.H.R.L.R.</i>	: European Human Rights Law Review
<i>E.H.R.R.</i>	: European Human Rights Reports
<i>EIPR</i>	: European Intellectual Property Review
<i>EJIL</i>	: European Journal of International Law
<i>ELJ</i>	: European Law Journal
<i>E.L.Rev.</i>	: European Law Review
<i>Elrev./HR</i>	: European Law Review / Human Rights Survey
<i>EPL</i>	: European Public Law
<i>ERPL</i>	: European Review of Private Law- <i>Revue Européenne de Droit Privé</i> - <i>Europäische Zeitschrift für Privatrecht</i>
<i>EStAL</i>	: European State Aid Law Quarterly
<i>ETL</i>	: European Transport Law - <i>Droit Européen des Transports</i> - <i>Europäisches Transportrecht</i>
<i>EuGRZ</i>	: Europäische Grundrechte - Zeitschrift
<i>EuR</i>	: Europarecht
<i>EuZW</i>	: Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
<i>EWS</i>	: Europäische Wirtschafts - und Steuerrecht
<i>GATT</i>	: General Agreement on Tariffs and Trade (ΓΣΔΕ)
<i>GATS</i>	: General Agreement on Trade Services
<i>GRUR Int.</i>	: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht - Internationaler Teil
<i>HRLJ</i>	: Human Rights Law Journal

<i>HRQ</i>	: Human Rights Quarterly
<i>ICLQ</i>	: International and Comparative Law Quarterly (The)
<i>IIC</i>	: International Review of Industrial Property and Copyright Law
<i>I.L.M.</i>	: International Legal Materials
<i>IPRax</i>	: Praxis des Internationalen Privat - und Verfahrensrechts
<i>JCMS</i>	: Journal of Common Market Studies
<i>J.D.I.</i>	: Journal du Droit International (Clunet)
<i>JT</i>	: Journal des Tribunaux
<i>JT-DE</i>	: Journal des Tribunaux - Droit Européen
<i>JWT</i>	: Journal of World Trade
<i>JZ</i>	: Juristen Zeitung
<i>LIEI</i>	: Legal Issues of European Integration
<i>MJ</i>	: Maastricht Journal of European und Comparative Law
<i>MLR</i>	: Modern Law Review (The)
<i>NJW</i>	: Neue Juristische Wochenschrift
<i>NQHR</i>	: Netherlands Quarterly of Human Rights
<i>NVWZ</i>	: Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht
<i>PPLR</i>	: Public Procurement Law Review
<i>RabelsZ</i>	: Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht
<i>R.A.E.</i>	: Revue des Affaires Européennes
<i>RCADI</i>	: Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye
<i>RCC</i>	: Revue de la Concurrence et de la Consommation - Droit et Marchés
<i>R.D.P.</i>	: Revue du droit public
<i>RDUE</i>	: Revue du Droit de l'Union Européenne (ως το 1999 Revue du Marché Unique Européen - RMUE)
<i>RECIEL</i>	: Revue of European Community and International Environmental Law - Access to Environmental Information
<i>REDC</i>	: Revue Européenne de Droit de la Consommation
<i>Rev.inst.eur.</i>	: Revista de instituciones europeas
<i>Rev.trim.dr.h.</i>	: Revue trimestrielle des droits de l'homme
<i>RFDA</i>	: Revue Française de Droit Administratif
<i>RFDC</i>	: Revue Française de Droit Constitutionnel
<i>RGDIP</i>	: Revue Générale de Droit International Public
<i>RHDH</i>	: Revue Hellénique de Droits de l'Homme (ΔΤΑ)
<i>RHDI</i>	: Revue Hellénique de Droit International
<i>RHelIDE</i>	: Revue Hellénique de Droit Européen (ΕΕΕυρΔ)
<i>RIDPC</i>	: Rivista Italiana di Diritto Pubblico Comunitario
<i>Riv.dir.eur.</i>	: Rivista di diritto europeo
<i>RIW</i>	: Recht der Internationalen Wirtschaft
<i>RMC</i>	: Revue du Marché Commun (από το 1991 Revue du Marché Commun et de l'Union Européenne - RMCUE)
<i>RMCUE</i>	: Revue du Marché Commun et de l'Union Européenne από το 1991 (ως το 1990 Revue du Marché Commun - RMC)
<i>RMUE</i>	: Revue du Marché Unique Européen (από το 2000 Revue du Droit de l'Union Européenne- RDUE)
<i>RTDeur.</i>	: Revue Trimestrielle de Droit Européen
<i>RUDH</i>	: Revue Universelle des Droits de l'Homme
<i>TRIPS</i>	: Trade Related Intellectual Property Rights
<i>WRP</i>	: Wettbewerb in Recht und Praxis
<i>WuW</i>	: Wirtschaft und Wettbewerb
<i>YBEL</i>	: Yearbook of European Law
<i>ZEuP</i>	: Zeitschrift für Europäisches Privatrecht
<i>ZEuS</i>	: Zeitschrift für Europarechtliche Studien
<i>ZfRV</i>	: Zeitschrift für Rechtsvergleichung - Internationales Privatrecht und Europarecht
<i>ZHR</i>	: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht
<i>ZSE</i>	: Zeitschrift für Staats - und Europawissenschaften
<i>ZVglRWiss</i>	: Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft

Υπόδειγμα παραπομπής στην Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου: ΕΕΕυρΔ, 1981, σ. 259, RHelIDE, 1981, p. 259

Τιμητικός τόμος «Liber Amicorum» παραδόθηκε στον Βασίλειο Σκουρή για τα δώδεκα έτη θητείας του στη Προεδρία του Δικαστηρίου ΕΕ

Επ' ευκαιρία της συμπλήρωσης δώδεκα ετών θητείας του Βασιλείου Σκουρή στην Προεδρία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μια επιτροπή μελών του Δικαστηρίου οργάνωσε τη δημοσίευση ενός τιμητικού τόμου «Liber Amicorum» με κείμενα διαφόρων μελών και πρώην μελών του Δικαστηρίου που άσκησαν τα καθήκοντά τους υπό την Προεδρία του Β. Σκουρή. Ο τιμητικός τόμος παραδόθηκε στον Β. Σκουρή από τον Antonio Tizzano, πρόεδρο της επιτροπής αυτής ως το αρχαιότερο μέλος του θεσμικού οργάνου, στο πλαίσιο Συμποσίου που διοργανώθηκε στις 8 Ιουνίου 2015 με θέμα «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό την Προεδρία του Βασιλείου Σκουρή» και με την παρουσία δικαστών ανωτάτων εθνικών δικαστηρίων, εκπροσώπων των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και άλλων προσωπικοτήτων.

Στο Συμπόσιο, διάφορες προσωπικότητες, που είχαν σχέσεις στο πλαίσιο των καθηκόντων τους με το Δικαστήριο και μετέσχαν με τον τρόπο αυτόν στη δραστηριότητά του μεταξύ 2003 και 2015, αναφέρθηκαν στο γεγονός, υπό τη φιλική προεδρία του Jean-Marc Sauvé, αντιπροέδρου του γαλλικού Conseil d'État. Επιπλέον, άλλοι δικαστές συνταγματικών και ανώτατων εθνικών δικαστηρίων, επίσης μέλη της επιτροπής που προβλέπεται από το άρθρο 255 ΣΛΕΕ, έλαβαν τον λόγο, για να τιμήσουν την εκδήλωση, όπως ο Andreas Vosskuhle, Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, η Pauline Koskelo, πρώην Πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Φινλανδίας και δικαστής στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο Λόρδος Mance, δικαστής στο Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου, και ο Péter Pazsolay, πρώην Πρόεδρος του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ουγγαρίας.

Τρεις εκπρόσωποι των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων, ήτοι ο Freddy Drexler, jurisconsulte του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ο Hubert Legal, γενικός διευθυντής της Νομικής Υπηρεσίας και jurisconsulte του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ο Luis Romero Requena, γενικός διευθυντής της Νομικής Υπηρεσίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, έλαβαν επίσης τον λόγο, όπως και ο Inguss Kalnīņš, ως εκπρόσωπος του κράτους μέλους που ασκεί την προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και η Maria Slazak, Πρόεδρος του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Δικηγορικών Συλλόγων.

Τέλος, ο Marc Jaeger, Πρόεδρος του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ο Sean van Raepenbusch, Πρόεδρος του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης, έκλεισαν την εκδήλωση.

Ο Βασίλειος Σκουρής, ελληνικής ιθαγενείας, ανέλαβε καθήκοντα ως δικαστής στο Δικαστήριο στις 8 Ιουνίου 1999, ήτοι ακριβώς 16 έτη προ της ημερομηνίας διεξαγωγής του Συμποσίου. Είναι Πρόεδρος του Δικαστηρίου από τις 7 Οκτωβρίου 2003, οπότε εκπροσώπησε το σύνολο του θεσμικού οργάνου επί σχεδόν 12 έτη. Βρίσκεται στο τέλος της τελευταίας θητείας του και θα αποχωρήσει από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο της ανανεώσεως των δικαστών, τον προσεχή Οκτώβριο.

Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και οι πραγματικές διαστάσεις της κινητικότητας των ευρωπαϊών πολιτών εντός ΕΕ

Τατιανή Παπαδοπούλου*

Η ελεύθερη κυκλοφορία των ευρωπαϊών πολιτών εντός της Ένωσης αποτελεί ισχυρό πολιτικό σύμβολο της Ευρώπης των λαών. Ωστόσο, από την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας μέχρι σήμερα, για περισσότερο από μισό αιώνα, η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων δεν έχει σταματήσει να συναντά εμπόδια στην αναγνώριση και άσκησή της. Αν και πολλά από τα εμπόδια αυτά έχουν πλέον καταργηθεί βάσει του πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου της Ένωσης, αλλά και χάρη σε μια επαγρυπνούσα νομολογία του Δικαστηρίου, εντούτοις εξακολουθούν να υφίστανται αποκλίσεις από την αρχή της ίσης μεταχείρισης των διακινούμενων ευρωπαϊών πολιτών, σχετίζονται δε κυρίως με την απαίτηση περί μη επιβάρυνσης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας των κρατών μελών υποδοχής, αλλά και με την άνιση κοινωνικοασφαλιστική και φορολογική αντιμετώπιση των εργαζομένων και επαγγελματιών από άλλα κράτη μέλη. Σημαντικά προβλήματα στην κινητικότητα των ευρωπαϊών πολιτών προκαλούν, εξάλλου, η μη πλήρης αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων των διακινούμενων προσώπων στα κράτη μέλη, όπως και το εκκρεμές ζήτημα της απλούστευσης των διαδικασιών διασυνοριακής αποδοχής των δημοσίων εγγράφων. Νεότερες νομοθετικές πρωτοβουλίες εντός της Ένωσης στοχεύουν στην κατά το δυνατό μεγαλύτερη προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών στους εν λόγω τομείς. Εν τω μεταξύ, το Δικαστήριο της ΕΕ διαθέτει μακρύ κατάλογο αποφάσεων με τις οποίες κολάζονται οι μη θεμιτές διακρίσεις από τα κράτη μέλη, οι οποίες καταλήγουν σε αδικαιολόγητους περιορισμούς του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής.

Θεμελιώδεις ελευθερίες – εσωτερική αγορά – ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων – κυκλοφορία εργαζομένων – πολιτών της Ένωσης – διακινούμενος πολίτης – κινητικότητα – διακριτική μεταχείριση – κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα – φορολογική μεταχείριση – επαγγελματικά προσόντα – δημόσια έγγραφα – Οδηγία 2004/38 – Κανονισμός 883/2004

I. Εισαγωγή

Η εσωτερική αγορά της Ένωσης συντίθεται από τις ελευθερίες των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων. Η κυκλοφορία των προσώπων, εντούτοις, θεωρείται¹ ως η πιο χαρακτηριστική από όλες τις θεμελιώδεις ελευθερίες της Ένωσης. Δίκαια, καθώς βρίσκεται στο επίκεντρο της εσωτερικής αγοράς, με την έννοια ότι είναι ουσιαστικά αυτή που, όταν ασκηθεί, εντάσσει τον πολίτη στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης.

Ιστορικά, το δικαίωμα στην ελεύθερη κυκλοφορία αφορούσε μόνο τους εργαζόμενους, δηλαδή όσους συνεισέφεραν οικονομικά στο «χτίσιμο» της τότε Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Σύν τω χρόνω, μέσα δε από την πρόοδο της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μετεξελίχθηκε σε ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, απέκτησε συνταγματική χροιά ως βασικό συστατικό δικαίωμα της ευρωπαϊκής ιθαγένειας, και κατέστη εν τέλει ένα από τα ισχυρότερα πολιτικά σύμβολα της Ενωμένης Ευρώπης.

Στο πλαίσιο αυτό, περιγράφονται οι κύριες νομοθετικές ρυθμίσεις της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων στην ενωσιακή έννομη τάξη, σε επίπεδο τόσο πρωτογενούς όσο και παραγώγου δικαίου, από τις απαρχές της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας έως την ισχύουσα Συνθήκη της Λισσαβόνας. Παράλληλα, καταγράφεται η πάγια νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συμβολή της οποίας υπήρξε καθοριστική στη διαμόρφωση του αντίστοιχου κεκτημένου.

Με έμφαση στα εμπόδια που εξακολουθούν να παρακλύουν την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος της κυκλοφορίας προσώπων εντός της Ένωσης και στις νομοθετικές και νομολογιακές λύσεις που έχουν δοθεί, η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αποτυπώσει τις πραγματικές διαστάσεις της κινητικότητας των ευρωπαϊών πολιτών κατά τα τελευταία εξήντα περίπου χρόνια σύστασης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς.

1. Οι πηγές δικαίου

1.1. Από τη Συνθήκη της Ρώμης έως τη Συνθήκη της Λισσαβόνας

Η νομική βάση της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων μπορεί να αναζητηθεί στο άρθρο 7Α της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (Συνθήκη του Μάαστριχτ), αν και η εφαρμογή της θεωρείται ότι έλαβε χώρα προοδευτικά,

* Δ.Ν., Νομική Σύμβουλος, Ειδική Νομική Υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών, τμήμα Δικαίου ΕΕ

1. CONDINANZI / LANG / NASCIMBENE, *Citizenship of the Union and Freedom of Movement of Persons*, Martinus Nijhof pub., The Netherlands, 2008, σ. 19. Βλ. επίσης S. CARRERA, *What does Free Movement mean in Theory and Practice in an Enlarged EU?*, ELJ, 2005, σ. 699 επ.

ήδη από την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (1957)².

Ωστόσο, ακόμη και πριν από τη Συνθήκη της Ρώμης, η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)³ περιελάμβανε ένα χωριστό κεφάλαιο σχετικά με μέτρα για την κυκλοφορία των εργαζομένων στις βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα των κρατών μελών (κεφ. VIII). Αντιστοίχως, η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ)⁴ εμπειρείχε συγκεκριμένη διάταξη για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στον τομέα της ατομικής ενέργειας (άρθρο 96).

Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Συνθήκη Ρώμης) θέσπισε τις τέσσερις ελευθερίες της (τότε) Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας για τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς (άρθρα 2 και 3(γ)), καθώς επίσης τη γενική απαγόρευση διακρίσεων για λόγους ιθαγένειας εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης (άρθρο 7), όπως και διατάξεις για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στα κράτη μέλη (άρθρα 48-50). Ακολούθως, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΑ)⁵ επέφερε τις αναγκαίες τροποποιήσεις για την επίτευξη του στόχου της εσωτερικής αγοράς έως το τέλος του 1992.

Στη συνέχεια, η Συνθήκη του Μάαστριχτ⁶ ίδρυσε την ευρωπαϊκή ιθαγένεια (άρθρο 8 Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση) και προέβλεψε δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας για κάθε ευρωπαίο πολίτη (άρθρο 8Α). Οι εν λόγω διατάξεις επαναλήφθηκαν επί της ουσίας, αν και με τις αναγκαίες θεσμικές προσαρμογές, στη Συνθήκη του

Άμστερνταμ⁷ (άρθρα 12, 17 και 18 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας) και στη Συνθήκη της Λισσαβόνας⁸ (άρθρα 18, 20 και 21 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ)).

Παράλληλα, το δικαίωμα κάθε πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών κατοχυρώθηκε στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁹ (άρθρο 45 παρ. 1), στον οποίο περιλαμβάνεται και αυτοτελής διάταξη για την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων (άρθρο 15 παρ. 2).

Συνοψίζοντας, η ιστορική ανάλυση καταδεικνύει ότι στην αρχική τους μορφή οι Συνθήκες αντανάκλασαν την ιδέα ότι ο δικαιούχος της ελεύθερης κυκλοφορίας δεν μπορεί παρά να είναι οικονομικά ενεργός, με την έννοια ότι συμμετέχει παραγωγικά στην ευρωπαϊκή οικονομία. Ιστορικά, μια τέτοια αντίληψη δικαιολογείται από την ανάγκη της εποχής για μαζική εισαγωγή εργατικού δυναμικού, κυρίως από τη νότια προς τη βόρεια και κεντρική Ευρώπη¹⁰. Είναι λοιπόν εύλογο το ότι αρχικά η άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας ρυθμιζόταν από το εθνικό δίκαιο περί μετανάστευσης εκάστου κράτους μέλους υποδοχής. Συνεπώς, ο μετακινούμενος προς εργασία ευρωπαίος πολίτης όφειλε, όπως κάθε αλλοδαπός μετανάστης, να υπαχθεί στους κανόνες περί αδειών διαμονής και εργασίας του κράτους μέλους στο οποίο επιθυμούσε να εργασθεί, αλλά και στη διακριτική ευχέρεια του τελευταίου να επιτρέψει ή να απορρίψει τη σχετική αίτηση¹¹.

2. E.BALDONI, The Free Movement of Persons in the European Union: A Legal-historical Overview, Pioneer Working Paper no. 2 – July 2003, σε http://www.aip.pt/irj/go/km/docs/aip/documentos/estudos%20publicacoes/centro%20documentacao/Capital%20Humano/I.Livre_Circulacao_Trabalhadores/A3.Projecto_Pioneur/Free_Movement.pdf. Βλ. επίσης αναλυτική χρονολογική περιγραφή σε ROGERS / SCANELL / WALSH, Free Movement of Persons in the Enlarged European Union, 2nd ed., Sweet & Maxwell, London, 2012, σ. 5 επ.

3. Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) υπεγράφη στο Παρίσι, στις 18 Απριλίου 1951, τέθηκε σε εφαρμογή στις 23 Ιουλίου 1952 και έληξε στις 23 Ιουλίου 2002.

4. Η Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ) υπεγράφη (μαζί με την Συνθήκη της Ρώμης) στις 25 Μαρτίου 1957 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Ιανουαρίου 1958.

5. Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη υπεγράφη τον Φεβρουάριο 1986 στο Λουξεμβούργο και στη Χάγη και τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Ιουλίου 1987.

6. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση υπεγράφη στο Μάαστριχτ στις 7 Φεβρουαρίου 1992 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1993.

7. Η Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και ορισμένες συναφείς πράξεις υπεγράφη στις 2 Οκτωβρίου 1997 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Μαΐου 1999.

8. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας υπεγράφη στις 13 Δεκεμβρίου 2007 και τέθηκε σε εφαρμογή την 1η Δεκεμβρίου 2009.

9. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπεγράφη στη Νίκαια στις 7 Δεκεμβρίου 2000 και είναι νομικά δεσμευτικός.

10. Η είσοδος μεταναστών από τρίτες χώρες, καθώς και το παράλληλο ζήτημα των αιτούντων άσυλο και διεθνή προστασία (προσφύγων και εκτοπισθέντων) δεν απασχόλησε τους συντάκτες των Συνθηκών παρά πολύ αργότερα, κατά τη σύναψη της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Η παρούσα μελέτη δεν αφορά την κατηγορία των εν λόγω μετακινήσεων, καθώς αυτές δεν εντάσσονται *stricto sensu* στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, ως μία από τις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες της Ένωσης.

11. Πρβλ. Οδηγία 64/221 «περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας», με την οποία το Συμβούλιο παρενέβη τελικά στην απόλυτη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, περιγράφοντας τα όρια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας.

1.2. Το παράγωγο δίκαιο: από την Οδηγία 68/360 και τον Κανονισμό 1612/68 έως την Οδηγία 2004/38

Η κατάσταση αυτή ίσχυσε μέχρι την υιοθέτηση του Κανονισμού 1612/68 «περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας» και την Οδηγία 68/360 «περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας». Οι δύο αυτές πράξεις χαρακτηρίζονται ως το «σημείο καμπής»¹² στην αντιμετώπιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, επειδή έθεσαν τις βάσεις για μια αποτελεσματική άσκηση του εν λόγω δικαιώματος σε κοινοτικό επίπεδο.

Ο Κανονισμός 1612/68 απαγόρευσε κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων στα κράτη μέλη σε ό,τι αφορά τις συνθήκες εργασίας, αμοιβής, απόλυσης, επαγγελματικής επανένταξης ή ανεργίας, καθιέρωσε την ίδια με τους ημεδαπούς μεταχείριση ως προς τα φορολογικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα, αναγνώρισε σε αυτούς δικαίωμα επαγγελματικής εκπαίδευσης και ισότητα στην απόλαυση δικαιωμάτων στέγασης και ιδιοκτησίας. Εξάλλου, επεξέτεινε το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του στα μέλη οικογενείας των διακινούμενων εργαζομένων, παρέχοντάς τους και παρεπόμενο δικαίωμα απασχόλησης στο ίδιο κράτος μέλος.

Από την άλλη πλευρά, η Οδηγία 68/360 μείωσε τις γραφειοκρατικές απαιτήσεις για την είσοδο των εργαζομένων από άλλα κράτη μέλη και των μελών των οικογενειών τους, περιορίζοντάς τις σε μια απλή επίδειξη ταυτότητας ή διαβατηρίου σε ισχύ, χωρίς θεώρηση (με εξαίρεση τα μέλη οικογενείας από τρίτες χώρες). Επίσης, απλοποίησε τη διαδικασία για την έκδοση και την ανανέωση της άδειας διαμονής, την οποία όρισε ως πενταετή και αυτομάτως ανανεώσιμη, προσφέροντας ταυτόχρονα στον διακινούμενο εργαζόμενο αυξημένη προστασία σε περιπτώσεις μη ηθελημένης ανεργίας ή εργατικού ατυχήματος.

Στο διάστημα που ακολούθησε, η Ένωση υιοθέτησε αρκετές ακόμη πράξεις νομοθετικού περιεχομένου, προκειμένου να ρυθμίσει, με ομοιόμορφο στα κράτη μέλη τρόπο, την είσοδο και τη διαμονή όχι μόνο των εργαζομένων αλλά και άλλων διακινούμενων πολιτών της Ένωσης, δηλαδή των μη οικονομικά ενεργών, όσων σπουδάζουν σε άλλο κράτος μέλος ή όσων έχουν παύσει την επαγγελματική τους δραστηριότητα¹³.

12. Βλ. E. BALDONI, ό.π., σ. 7.

13. Βλ. ιδίως Οδηγία 73/148 «περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών» και Οδηγίες 90/364 «σχετικά με το δικαίωμα διαμονής», 90/365 «σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων που έχουν

Τέλος, στις 29 Απριλίου 2004 υιοθετήθηκε η κωδικοποιητική Οδηγία 2004/38 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου «σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών», που έχει ως διακηρυγμένο σκοπό «να διορθωθεί η τμηματική και αποσπασματική προσέγγιση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής και να διευκολυνθεί η άσκησή του»¹⁴.

Η Οδηγία 2004/38 κατοχυρώνει το δικαίωμα κάθε ευρωπαίου πολίτη να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών με τα μέλη της οικογένειάς του, τα οποία χαιρούν αναλόγων με αυτόν δικαιωμάτων, καθώς και αυξημένης προστασίας από την απέλαση. Το δικαίωμα διαμονής αποσυνδέεται από την εκπλήρωση διοικητικών διαδικασιών, οι οποίες και ελαχιστοποιούνται, προωθείται η ιδέα της ενσωμάτωσης των διακινούμενων πολιτών και των μελών των οικογενειών τους στα κράτη μέλη υποδοχής και ενισχύεται η απαγόρευση διακριτικής μεταχείρισης σε σύγκριση με τους ημεδαπούς, με σκοπό την ενίσχυση της ιθαγένειας της Ένωσης και την προαγωγή της κοινωνικής συνοχής σε έναν ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο.

1.3. Η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Οδηγία 2004/38 απορρόφησε μεγάλο μέρος της νομολογίας του ΔΕΕ, το οποίο ήδη από τη δεκαετία του 1970 είχε συστηματικά αρχίσει, από τη μια πλευρά, να διευρύνει το προσωπικό πεδίο εφαρμογής του πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας και, από την άλλη, να ενοποιεί και να απλοποιεί τις διαδικασίες εισόδου και διαμονής των διακινούμενων προσώπων στα κράτη μέλη, υιοθετώντας τη συσταλτική ερμηνεία των σχετικών διατάξεων προς την κατεύθυνση της συρρίκνωσης των αντίστοιχων περιορισμών¹⁵.

Ειδικότερα, το ΔΕΕ περιόρισε τις γραφειοκρατικές διαδικασίες για την είσοδο και διαμονή εργαζομένων από άλλα κράτη μέλη, διεύρυνε την έννοια των κοινωνικών πλεονεκτημάτων τα οποία μπορούσαν να απολαύσουν οι μετακινούμενοι εργαζόμενοι επί ίσοις όροις με τους

παύσει την επαγγελματική τους δραστηριότητα» και 90/366 «σχετικά με το δικαίωμα διαμονής των σπουδαστών».

14. Οδηγία 2004/38, 4η αιτιολογική σκέψη.

15. Μεταξύ των πρώτων αποφάσεων του ΔΕΕ (πρώην ΔΕΚ) που σχημάτισαν την ως άνω πάγια νομολογία του Δικαστηρίου βλ. ΔΕΚ C-48/75, Royer, 08.04.1976, Ελλ. ειδ. εκδ. 203, ΔΕΚ C-53/81, Levin/Staatssecretaris van Justitie, 23.03.1982, Συλλ. 1035, ΔΕΚ C-139/85, Kempf/Υφυπουργός Δικαιοσύνης, 03.06.1986, Συλλ. 1741. Προς επιβεβαίωση του νομολογιακού κανόνα της συσταλτικής ερμηνείας των περιορισμών στην ελεύθερη κυκλοφορία βλ. πρόσφατη απόφαση ΔΕΕ C-83/11, Rahman κ.λπ., 05.09.2012, αδημ., σκ. 38 καθώς και αποφάσεις υποσ. 22.

ημεδαπούς και επιβεβαίωσε την ίση μεταχείρισή τους ως προς τα φορολογικά και κοινωνικά δικαιώματα¹⁶.

Ο ρόλος του ΔΕΕ υπήρξε πράγματι καθοριστικός. Τονίζοντας την ανθρώπινη διάσταση της κυκλοφορίας των εργαζομένων, ανεξάρτητα από την οικονομική της προοπτική, το Δικαστήριο συνέβαλε στη θεμελίωση της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, ως κύριο συστατικό δικαίωμα της ευρωπαϊκής ιθαγένειας (άρθρο 21 ΣΛΕΕ).

Κατά πάγια πλέον νομολογία, οι πρωτογενούς δικαίου διατάξεις περί ευρωπαϊκής ιθαγένειας συνδέουν την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπουν οι Συνθήκες και, ιδίως, με το δικαίωμα προς επίκληση της αρχής της απαγόρευσης των διακρίσεων σε όλες τις καταστάσεις που εμπίπτουν *rationae materiae* στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης. Οι καταστάσεις δε αυτές περιλαμβάνουν, πρωτίστως, εκείνες που αφορούν στην άσκηση της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής στο έδαφος των κρατών μελών, όπως προβλέπεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ (πρώην 8Α ΣυνθΕΕ/18 ΣυνθΕΚ). Η νομολογία αυτή, η οποία συνέβαλε καίρια στην εξέλιξη της ευρωπαϊκής ιθαγένειας, σηματοδότησε τη μετάβαση από τον οικονομικά ενεργό παράγοντα της εσωτερικής αγοράς στον πολίτη της Ένωσης, ως άμεσο υποκείμενο της ενωσιακής έννομης τάξης και ως αυτόνομο φορέα δικαιωμάτων¹⁷.

Με τον τρόπο αυτόν, το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής, που αποτελεί το σπουδαιότερο στην πράξη δικαίωμα του πολίτη της Ένωσης, γνώρισε μια σημαντική ποιοτική και ιεραρχική αναβάθμιση: περιβλήθηκε τη συνταγματική υφή ενός ατομικού δικαιώματος, ανεξάρτητου από την υλοποίηση των οικονομικών στόχων της Ένωσης¹⁸.

2. Οι νομικοί περιορισμοί

Στην παραπάνω μακρά διαδρομή της, διάρκειας σχεδόν εξήντα χρόνων, η ελεύθερη κυκλοφορία συνάντησε πολλά «εμπόδια»¹⁹. Σε γενικές γραμμές αυτά εκτεινόταν από τον περιορισμό των δικαιούχων προσώπων και των δικαιωμάτων τους, τη διακριτική μεταχείριση των ιδίων και των μελών των οικογενειών τους και την επιβολή πρόσθετων γραφειοκρατικών διαδικασιών έως τις πρόσφατες από μερίδα κρατών μελών πιέσεις για περιστολή της ελευθερίας αυτής καθεαυτής λόγω πιθανολογούμενης «κατάχρησής» της²⁰.

Τα περισσότερα από τα εμπόδια αυτά έχουν, πλέον, καταργηθεί δυνάμει του αντίστοιχου πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου της Ένωσης²¹, αλλά και χάρη σε μια επαγρυπνούσα, όπως προαναφέρθηκε, νομολογία του ΔΕΕ²². Παράλληλα, η μετακίνηση των ευρωπαίων πολι-

16. Βλ. μεταξύ πολλών ΔΕΚ C-378/97, *Wijzenbeek*, 21.09.1999, Συλλ. I-6207, ΔΕΚ C-344/95, Επιτροπή/Βέλγιο, 20.02.1997, Συλλ. I-1035, ΔΕΚ C-237/94, *O'Flynn*, 23.05.1996, Συλλ. I-2617, ΔΕΚ C-175/88, *Biehl*, 08.05.1990, Συλλ. I-1779, ΔΕΚ C-279/93, *Schumacker*, 14.02.1995, Συλλ. I-225. Πρβλ. ΔΕΚ C-85/96, *Martinez Sala*, 12.05.1998, Συλλ. I-2691, ΔΕΚ C-348/96, *Calfa*, 19.01.1999, Συλλ. I-11, ΔΕΚ C-413/99, *Baumbast και R*, 17.09.2002, Συλλ. I-7091. Βλ. επίσης μεταγενέστερες αποφάσεις ΔΕΚ C-148/02, *Garcia Avello*, 02.10.2003, Συλλ. I-11613, ΔΕΚ C-200/02, *Zhu και Chen*, 19.10.2004, Συλλ. I-9925, ΔΕΚ C-456/02, *Trojani*, 07.09.2004, Συλλ. I-7573, ΔΕΚ C-209/03, *Bidar*, 15.03.2005, Συλλ. I-2119, ΔΕΚ C-331/06, *Chuck*, 03.04.2008, Συλλ. I-1957, ΔΕΚ C-158/07, *Förster*, 18.11.2008, Συλλ. I-0807, ΔΕΕ C-20/12, *Giersch*, 20.06.2013, αδημ., ΔΕΕ C-140/12, *Peter Brey*, 19.09.2013, αδημ. Για μια αναλυτική παράθεση και σχολιασμό της σχετικής νομολογίας κατά τα έτη 1995-2001 βλ. CASTRO OLIVEIRA, *Workers and Other Persons: Step-by-Step from Movement to Citizenship – Case Law 1995-2001*, *CML Rev.*, 2002, σσ.77-127. Πρβλ. A. TRYFONIDOU, *In Search of the Aim of the EC Free Movement of Persons Provisions: Has the Court of Justice Missed the Point?*, *CML Rev.*, 2009, σ. 1591 επ.

17. Τ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Η ευρωπαϊκή ιθαγένεια κατά τη νομολογία του ΔΕΕ: προς μια αυτόνομη πηγή δικαιωμάτων των Ευρωπαίων πολιτών*, *ΕΕΕυρΔ*, 2012, σ. 17 επ. όπου και εκτενής ανάλυση της νομολογίας ΔΕΚ C-184/99, *Grzelczyk*, 20.09.2001, Συλλ. I-6193, έως τις ΔΕΚ C-127/08, *Metock κ.λπ.*, 25.07.2008, Συλλ. I-6241, ΔΕΕ C-34/09, *Ruiz Zambrano*, 08.03.2011, Συλλ. I-1177 και ΔΕΕ C-256/11, *Dereci κ.λπ.*, 15.11.2011, Συλλ. I-11315.

18. Βλ. Γεν. Εισαγγελέα ΔΕΕ, J. KOKOTT, *EU citizenship – citoyens sans frontières?*, *Durham European Law Institute, European Lecture*, 2005, σ. 2, S. CARRERA /M. MERLINO, *State of the Art on the European Court of Justice and Enacting Citizenship*, *CEPS Special Report*, April 2009, P. VAN ELSUWEGE, *Shifting the Boundaries?*, *European Union Citizenship and the Scope of Application of EU Law*, *LIEI*, 2011, σ. 274, Δ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ, *Από την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στην ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή των πολιτών*, *ΕΕΕυρΔ*, 2002, σ. 271, M. JEFFERY, *European Union Development: The Free Movement of Persons within the European Union: Moving from Employment Rights to Fundamental Rights?*, *Comparative Labor Law & Policy Journal* 2001, σε <https://litigation-essentials.lexisnet.com>.

19. Βλ. E. SPAVENTA, *Free movement of persons in the EU. Barriers to movement in their constitutional context*, *Kluwer Law Int., Alphen aan den Rijn*, 2008. Επίσης το συλλογικό έργο, *The Legal Framework and Social Consequences of Free Movement of Persons in the European Union*, *Kluwer Law Int., The Netherlands*, 1999.

20. Βλ. παρακάτω στο κείμενο.

21. Βλ. άρθρο 18 ΣΛΕΕ (απαγόρευση διακρίσεων), άρθρα 20-21 ΣΛΕΕ (περιεχόμενο ευρωπαϊκής ιθαγένειας), άρθρα 45 επ. ΣΛΕΕ (ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων) και Οδηγία 2004/38, ό.π.

22. Εκτός από τις ήδη αναφερθείσες αποφάσεις ΔΕΕ (πρώην ΔΕΚ), ό.π., βλ. επίσης από πρόσφατη νομολογία ΔΕΕ C-202/13, *McCarthy κ.λπ.*, 18.12.2014, αδημ., ΔΕΕ C-456/12, *O.*, 12.03.2014, αδημ. και ΔΕΕ C-457/12, *S. και G.*, 12.03.2014, αδημ., ΔΕΕ C-507/12, *Saint-Prix*, 19.06.2014, αδημ., ΔΕΕ C-244/13, *Ogierhakhhi*, 10.07.2014, αδημ., ΔΕΕ C-423/12, *Reyes*,

τών από κράτος μέλος σε κράτος μέλος υποστηρίζεται από ποικίλες ενωσιακές δομές και εργαλεία, όπως λχ. το EURES²³ σε επαγγελματικό ή το ERASMUS+²⁴ σε εκπαιδευτικό επίπεδο.

Έτσι, τα τελευταία χρόνια η κινητικότητα των ευρωπαίων πολιτών εντός της Ένωσης παρουσιάζει αυξητική τάση, κυρίως μετά τις διευρύνσεις των ετών 2004 και 2007, αλλά και ως αντίδραση στην πρόσφατη οικονομική κρίση και στην ανεργία που αυτή προκάλεσε στις χώρες ιδίως του ευρωπαϊκού νότου²⁵.

Περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων εξακολουθούν, όμως, να υφίστανται ακόμη και σήμερα, αποδίδονται δε τόσο σε νομικές όσο και σε πραγματικές αιτίες, όπως λχ. γλωσσικοί φραγμοί ή ακόμη και φόβοι περί ανεξέλεγκτης μετανάστευσης από τρίτες χώρες²⁶.

Στην κατηγορία των νομικών περιορισμών ειδικότερα, θα μπορούσαν να αναφερθούν η απαίτηση του νομοθέτη ο μετακινούμενος πολίτης να μην καθίσταται βάρος στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής, καθώς και ζητήματα άφιξης κοινωνικής και φορολογικής πολιτικής εντός της Ένωσης. Επίσης, το γεγονός ότι τα επαγγελματικά προσόντα των διακινούμενων επαγγελματιών δεν τυγχάνουν ακόμη αυτόματης αναγνώρισης στα κράτη μέλη παρακωλύει σημαντικά την κινητικότητα των επαγγελματιών από κράτος μέλος σε κράτος μέλος. Συναφές, εξάλλου, είναι και το ζήτημα της απλούστευσης των διαδικασιών αποδοχής δημοσίων εγγράφων μεταξύ των κρατών μελών, το οποίο εκκρεμεί ακόμη.

16.01.2014, αδημ., ΔΕΕ C-275/12, Elrick, 24.10.2013, αδημ., ΔΕΕ C-220/12, Thiele, 24.10.2013, αδημ., ΔΕΕ C-378/12, Onuekwere, 16.01.2014, αδημ., ΔΕΕ C-46/12, N., 21.02.2013, αδημ., ΔΕΕ C-87/12, Ymeraga και Ymeraga-Tafarshiku, 08.05.2013, αδημ., ΔΕΕ C-529/11, Alarape et Tijani, 08.05.2013, αδημ., ΔΕΕ C-300/11, ZZ, 04.06.2013, αδημ., ΔΕΕ C-145/09, Tsakouridis, 23.11.2010, Συλλ. I-11979, ΔΕΕ C-348/09, I., 22.05.2012, αδημ.

23. The European Job Mobility Portal, βλ. <https://ec.europa.eu/eures/page/homepage?lang=el>.

24. Πρόγραμμα της ΕΕ για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό, βλ. http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/index_el.htm.

25. Βλ. συγκριτική ανάλυση του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), J. JAUER ... [et al.], Migration as an adjustment mechanism in the crisis? A comparison of Europe and the United States, 09.01.2014, σε <http://www.oecd.org/migration/mig/Adjustment-mechanism.pdf>.

26. Βλ. Τ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας του πολίτη της ΕΕ και των μελών της οικογένειάς του και το αντίπαλο δέος της μετανάστευσης από τρίτες χώρες: Σκέψεις και προβληματισμοί με βάση την εξέλιξη της νομολογίας του ΔΕΚ και τα πρόσφατα Συμπεράσματα του Συμβουλίου ΔΕΥ, της 21.09.2009, Επιστημονικό Κέντρο Ανάλυσης και Σχεδιασμού, Δελτίο Ανάλυσης, τ.χ. 53, Οκτώβριος 2009, σ. 26 επ.

Σε ποιο βαθμό οι περιορισμοί αυτοί επηρεάζουν την κινητικότητα των ευρωπαίων πολιτών;

2.1. Η επιβάρυνση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος του κράτους μέλους υποδοχής

Στην Οδηγία 2004/38 διατηρήθηκε η απαίτηση του νομοθέτη περί της μη επιβάρυνσης των εθνικών κοινωνικοασφαλιστικών συστημάτων των κρατών μελών. Σύμφωνα με το άρθρο 7 της εν λόγω Οδηγίας, οι πολίτες της Ένωσης έχουν δικαίωμα διαμονής άνω των τριών μηνών στο κράτος μέλος υποδοχής, υπό τον όρο ότι διαθέτουν «επαρκείς πόρους» για τον εαυτό τους και για τα μέλη της οικογένειάς τους, ούτως ώστε να μην επιβαρύνουν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής. Εξάλλου, το άρθρο 14 της ίδιας Οδηγίας ορίζει ότι οι πολίτες της Ένωσης και τα μέλη της οικογένειάς τους έχουν το ως άνω δικαίωμα, ενόσω δεν αποτελούν υπέρμετρο βάρος για το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας του κράτους μέλους υποδοχής.

Το Δικαστήριο, κατά κανόνα, θεωρεί την απαίτηση αυτή θεμιτή, αξιολογώντας την ως δικαιολογημένη ανάγκη των κρατών μελών να διαφυλάττουν τα συμφέροντά τους, εν προκειμένω, τα δημόσια οικονομικά τους. Και τούτο, παρά την γενική τάση που το διακρίνει να αμβλύνει τις προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, ερμηνεύοντας συσταλτικά τους περιορισμούς του αντίστοιχου παραγώγου δικαίου. Έτσι, στην πλέον χαρακτηριστική απόφασή του για το θέμα, στην υπόθεση ΔΕΕ C-333/13, *Dano*, 11.11.2014, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι ένα κράτος μέλος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αρνείται τη χορήγηση κοινωνικών παροχών σε μη έχοντες οικονομική δραστηριότητα πολίτες της Ένωσης, οι οποίοι ασκούν το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας με μοναδικό σκοπό να τύχουν της κοινωνικής αρωγής που χορηγεί άλλο κράτος μέλος, χωρίς να διαθέτουν εξ ιδίων επαρκείς πόρους, προκειμένου να τους αναγνωριστεί δικαίωμα διαμονής²⁷.

Εντούτοις, φαίνεται ότι αυξάνεται η ένταση στις σχέσεις μεταξύ της ελεύθερης κυκλοφορίας προσώπων, αφενός, και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης, αφετέρου, η οποία προκαλείται από την προοδευτική διεύρυνση

27. Πρβλ. εντούτοις αποφάσεις ΔΕΚ C-85/96, Martinez Sala, 12.05.1998, Συλλ. I-2691, ΔΕΚ C-184/99, Grzelczyk, 20.12.2001, Συλλ. I-6193, ΔΕΚ C-456/02, Trojani, 07.09.2004, Συλλ. I-7573 (ιδίως σκ. 43) και ΔΕΚ C-408/03, Επιτροπή/Βέλγιο, 23.03.2006, Συλλ. I-2647 (ιδίως σκ.72) αλλά και τις πρόσφατες αποφάσεις ΔΕΕ C-480/08, Teixeira, 23.02.2010, Συλλ. I-1107 και ΔΕΕ C-310/08, Ibrahim και Secretary of State for the Home Department, 23.02.2010, Συλλ. I-1065, στις οποίες είναι σαφής η τάση του ΔΕΕ για συσταλτική ερμηνεία της προϋπόθεσης των «επαρκών πόρων». Βλ. επίσης τις προτάσεις της 26^{ης} Μαρτίου 2015 του Γεν. Εισαγγελέα Wathelet στην προδικαστική υπόθεση *Alimanovic*, C-67/14.

του κύκλου των εν δυνάμει δικαιούχων διασυνοριακών δικαιωμάτων κοινωνικοπρονοιακής φύσεως²⁸. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και το πρόσφατο αίτημα μερίδας κρατών μελών προς το Συμβούλιο να ληφθούν μέτρα για τον περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης, βάσει του άρθρου 35 της Οδηγίας 2004/38 περί «καταχρήσεως δικαιώματος». Οι λόγοι που οι ενδιαφερόμενες χώρες προέβησαν συνίστανται σε ποικίλα οικονομικά και κοινωνικά ζητήματα, κυρίως δε στην επιβάρυνση του κοινωνικοπρονοιακού συστήματός τους, εξαιτίας της συνεχιζόμενης εισροής πολιτών από άλλα κράτη μέλη. Αν και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αντιπρότεινε ένα σχέδιο δράσης πέντε σημείων, μεταξύ των οποίων συμπεριέλαβε πρόβλεψη για αύξηση του ποσοστού χρηματοδότησης εκ μέρους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) για την αντιμετώπιση των αναγκών υποδοχής, ωστόσο το θέμα έλαβε διαστάσεις στην πολιτική σκηνή και στην κοινή γνώμη των κρατών μελών²⁹, με ορισμένα να αντιπροτείνουν αν όχι ποσοτώσεις εισόδου (entry quotas), τουλάχιστον περικοπή των κοινωνικών επιδομάτων προς τους ευρωπαίους διακινούμενους πολίτες, καθώς και περιορισμό του χρόνου παραμονής τους προς αναζήτηση εργασίας στο κράτος μέλος υποδοχής.

Εν τέλει, το ΔΕΕ επιλήφθηκε του ζητήματος με αφορμή τόσο προδικαστικά ερωτήματα (C-202/13, *McCarthy κ.λπ.*) όσο και ευθείες προσφυγές (βλ. C-308/14, *Επιτροπή/Ηνωμένο Βασίλειο*). Στην υπόθεση *McCarthy κ.λπ.*, ειδικότερα, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι τα μέτρα που λαμβάνουν οι εθνικές αρχές βάσει του άρθρου 35 της Οδηγίας 2004/38, προκειμένου να αρνούνται, να καταργούν ή να ανακαλούν δικαίωμα παρεχόμενο βάσει της Οδηγίας αυτής, πρέπει να στηρίζονται σε ατομική εξέταση της συγκεκριμένης περιπτώσεως. Το γεγονός ότι κράτος μέλος αντιμετωπίζει, όπως ισχυρίζεται, μεγάλο αριθμό περιπτώσεων καταχρήσεως του δικαιώματος δεν δύναται να δικαιολογήσει τη λήψη μέτρου το οποίο στηρίζεται σε εκτιμήσεις γενικής προλήψεως, με αποκλεισμό οποιασδήποτε ειδικής εκτιμήσεως της συμπεριφοράς του ίδιου του ενδιαφερομένου (σκέψεις 52, 55).

Προβλήματα, ωστόσο, δημιουργούνται και από το γεγονός ότι η έννοια της «κοινωνικής πρόνοιας» στην Οδηγία 2004/38 δεν συμπίπτει με την αντίστοιχη της στον τομέα της κοινωνικής ασφάλειας, δηλαδή τον Κανονισμό (ΕΚ) 883/2004 «για τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας». Στην πράξη, η σύγχυση που προκαλείται μπορεί να δυσχεράνει την άσκηση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, καθώς εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι επιτρέπει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να αρνούνται στους αιτούντες παροχών κοινωνικής ασφάλειας το ίδιο το δικαίωμα διαμονής τους, βάσει της Οδηγίας 2004/38, με τη δικαιολογία ότι οι ζητούμενες κοινωνικοασφαλιστικές παροχές ενδέχεται να αντικαθιστούν ή εν μέρει να συμπληρώνουν τους «επαρκείς πόρους» που είναι απαραίτητοι για τη συνέχιση της διαμονής τους στο κράτος αυτό³⁰.

Το Δικαστήριο χρειάστηκε να παρέμβει και στο θέμα αυτό. Στην επίσης πρόσφατη απόφασή του στην υπόθεση ΔΕΕ C-140/12, *Brey*, 19.09.2013, το ΔΕΕ, αφενός, αντιδιαστέλλει τις δύο ως άνω έννοιες, αφετέρου, επιβάλλει στις εθνικές αρχές να προβαίνουν σε συνολική εκτίμηση της επιβάρυνσης που θα αντιπροσώπευε συγκεκριμένα η χορήγηση μιας παροχής (εν προκειμένω αντισταθμιστικό επίδομα προς συμπλήρωση σύνταξης γήρατος) για ολόκληρο το εθνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας σε συνάρτηση με τις εκάστοτε ατομικές περιστάσεις (σκ. 64).

Από την άλλη πλευρά, δυσχέρειες στην αναγνώριση και μεταφορά δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλειας, που έχουν νομίμως αποκτηθεί στο κράτος μέλος υποδοχής, συνιστούν σοβαρό εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων³¹. Το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι, μολονότι τα κράτη μέλη διατηρούν την αρμοδιότητα οργάνωσης των συστημάτων τους κοινωνικής ασφάλειας, οφείλουν εντούτοις να ασκούν την αρμοδιότητα αυτή τηρώντας το δίκαιο της Ένωσης και, ιδίως, τις διατάξεις της Συνθήκης

28. Βλ. S. GUIBBONI, *Free Movement of Persons and European Solidarity*, ELJ, 2007, σ. 360 επ., A.P. VAN DER MEI, *Free Movement of Persons within the European Community: Cross-Border Access to Public Benefits*, Hart Publishing, Oxford, 2005. Πρβλ. και τα περί «καταχρήσεως» του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας, ό.π., υποσ. 20.

29. Από τις πλέον πρόσφατες δημοσιεύσεις για το θέμα βλ. C. MORTERA-MARTINEZ, *Free movement: Why Britain does not need to change the rules*, Center for European Reform (CER), November 2014, σε <http://www.cer.org.uk/http%3A/%252Fwww.cer.org.uk/publications/archive/bulletin-article/2014/how-free-free-movement-why-change-rules-neither-necessary>.

30. Από τη νομολογία ΔΕΕ βλ. επίσης συνεκδικαζόμενες υποθέσεις ΔΕΚ C-22/08 & 23/08 *Vatsouras και Koupatanze*, 04.06.2009, Συλλ. I-4585, σχετικά με παροχή οικονομικής φύσεως που προορίζεται να διευκολύνει την πρόσβαση στην οικεία αγορά εργασίας σε προσωρινά άνεργους ευρωπαίους πολίτες στη Γερμανία.

31. Βλ. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Ενιαία αγορά – Πράξη II Μαζί για μια νέα ανάπτυξη» COM(2012) 573 final, 03.10.2012, σ. 12, όπου αναφέρεται ότι η δυνατότητα μεταφοράς των επικουρικών δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης, περιλαμβανομένων των συντάξεων, αποτελεί σημαντικό καθοριστικό παράγοντα για την κινητικότητα των εργαζομένων μεταξύ των κρατών μελών. Βλ. επίσης την Πράσινη Βίβλο για επαρκή, βιώσιμα και ασφαλή ευρωπαϊκά συνταξιοδοτικά συστήματα, COM(2010) 365 τελικό, 07.07.2010, σ. 12 επ. σχετικά με την «κινητικότητα των συντάξεων» εντός της ΕΕ.

σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 ΣΛΕΕ³².

2.2. Η άνιση φορολογική μεταχείριση

Με ανάλογο τρόπο, το ΔΕΕ τείνει να επιλύει ζητήματα άνισης φορολογικής μεταχείρισης των πολιτών της Ένωσης που έχουν εγκατασταθεί σε άλλο κράτος μέλος. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του, μολονότι η άμεση φορολογία εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών³³, αυτά πρέπει να την ασκούν τηρώντας το κοινοτικό δίκαιο, εν προκειμένω το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και εγκατάστασης, επομένως, απέχοντας από οποιαδήποτε εμφανή ή συγκαλυμμένη δυσμενή διάκριση στηριζόμενη στην ιθαγένεια³⁴.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει ότι τα φορολογικά προβλήματα διασυνοριακού χαρακτήρα αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για τους διακινούμενους πολίτες και ότι θα πρέπει να επιλυθούν. Στην Ανακοίνωσή της «για την κατάργηση των φορολογικών διασυνοριακών εμποδίων για τους πολίτες»³⁵ επισημαίνει τα πλέον επείγοντα προβλήματα και, ειδικότερα, τη διπλή φορολόγηση, τις

φορολογικές διακρίσεις και τη δυσχερή πρόσβαση στις φορολογικές αρχές άλλων κρατών μελών και εν γένει στην πληροφόρηση.

Αν και η Επιτροπή έχει ήδη ανακοινώσει μέτρα για την επίλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων σε ό,τι αφορά τη διαδικασία επίλυσης διαφορών σχετικά με τη διπλή φορολόγηση, τη δημιουργία ενιαίων υπηρεσιών πρόσβασης στις φορολογικές αρχές και τη φορολογική μεταχείριση των διασυνοριακών υποθέσεων που αφορούν κληρονομίες, η φορολογική πολιτική της Ένωσης απέχει ακόμη πολύ από την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών σε θέματα φορολογικής ισότητας έναντι των διακινούμενων εργαζομένων.

2.3. Η μη πλήρης αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων

Τα χαμηλά ποσοστά της «επαγγελματικής κινητικότητας» των Ευρωπαίων σε συνδυασμό με τη σταδιακή μείωση του πληθυσμού δεν μπορούσαν να εγγυηθούν την επίτευξη έως το 2020 των στόχων της Ευρώπης περί ανταγωνιστικότητας³⁶. Η περαιτέρω απλοποίηση των υφιστάμενων ρυθμίσεων ήταν απαραίτητη.

Για να ενισχύσει την κινητικότητα των ευρωπαϊών πολιτών στην εσωτερική αγορά, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησε πρόσφατα την Οδηγία 2013/55 «για την τροποποίηση της Οδηγίας 2005/36/ΕΚ σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων και του Κανονισμού (ΕΕ) 1024/2012 σχετικά με τη διοικητική συνεργασία μέσω του συστήματος πληροφόρησης της εσωτερικής αγοράς («Κανονισμός IMI»)³⁷, η οποία εκσυγχρονίζει την κωδικοποιηθείσα με την Οδηγία 2005/36 νομοθεσία της Ένωσης σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων.

Η σημαντικότερη καινοτομία της συνίσταται στην εισαγωγή μέχρι το 2016 του θεσμού της «ευρωπαϊκής επαγγελματικής ταυτότητας», δηλαδή ενός ηλεκτρονικού πιστοποιητικού με το οποίο θα αποδεικνύεται είτε ότι ο επαγγελματίας πληροί όλες τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την παροχή υπηρεσιών στο κράτος μέλος υποδοχής σε προσωρινή και περιστασιακή βάση είτε ότι τα επαγγελματικά του προσόντα αναγνωρίζονται για την εγκατάστασή του στο κράτος μέλος υποδοχής. Ωστόσο, η νέα Οδηγία προβλέπει αυτόματη αναγνώριση των επαγ-

32. Βλ. ΔΕΚ C-135/99, *Elsen*, 23.11.2000, Συλλ. I-10409, σκ. 33, ΔΕΚ C-212/06, *Gouvernement de la Communauté française et gouvernement wallon*, 01.05.2008, Συλλ. I-1683, σκ. 43, επίσης ΔΕΚ C-28/00, *Kauer*, 07.02.2002, Συλλ. I-1343, ΔΕΕ C-379/09, *Casteels*, 10.03.2011, Συλλ. I-1379, ΔΕΕ C-514/12, *Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken Betriebs GmbH*, 05.12.2013, αδημ., ΔΕΕ C-103/13, *Somova*, 05.11.2014, αδημ. Πρβλ. ΔΕΕ C-522/10, *Reichel-Albert*, 19.07.2012, αδημ., σχετικά με την κοινωνική ασφάλιση των διακινούμενων εργαζομένων και ειδικότερα τον συνυπολογισμό περιόδων ανατροφής τέκνων που συμπληρώθηκαν σε άλλο κράτος μέλος. Το ΔΕΕ, μη δυνάμενο να βασισθεί στο παράγωγο δίκαιο της ΕΕ σχετικά με τον συντονισμό των εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης (Κανονισμοί (ΕΚ) 883/2004 και 987/2009), αυτοβούλως επικαλούμενο το άρθρο 21 ΣΛΕΕ, συνήγαγε υποχρέωση του αρμόδιου φορέα του κράτους μέλους ιθαγένειας της προσφεύγουσας να συνυπολογίσει, για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος, τις περιόδους ανατροφής τέκνου που συμπληρώθηκαν στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, όπου αυτή είχε εγκατασταθεί για οικογενειακούς λόγους, στο πλαίσιο ελεύθερης κυκλοφορίας του συζύγου της.

33. Βλ. ιδίως ΔΕΚ C-336/96, *Gilly*, 12.05.1998, Συλλ. I-2793.

34. Βλ. αποφάσεις ΔΕΚ C-279/93, *Schumacker*, 14.02.2005, Συλλ. I-225, σκ. 21 και 26, ΔΕΕ C-197/11 & C-203/11, *Libert κ.λπ.*, 08.05.2013, αδημ. (ιδίως σκ. 38), ΔΕΚ C-329/05, *Meindl*, 25.01.2007, Συλλ. I-1107, ΔΕΚ C-169/03, *Wallentin*, 01.07.2004, Συλλ. I-6443, ΔΕΚ C-234/01, *Gerritse*, 12.06.2003, Συλλ. I-5933, ΔΕΚ C-209/01, *Schilling και Fleck-Schilling*, 13.11.2003, Συλλ. I-13389, ΔΕΚ C-87/99, *Zustrassen*, 16.05.2000, Συλλ. I-3337, ΔΕΚ C-391/97, *Gschwind*, 14.09.1999, Συλλ. I-5451, ΔΕΚ C-80/94, *Wielockx*, 11.08.1995, Συλλ. I-2493, σκ. 16, ΔΕΚ C-107/94, *Asscher*, 27.06.1996, Συλλ. I-3089, σκ. 36. Πρβλ. στο ίδιο πνεύμα ΔΕΚ C-224/02, *Pusa*, 29.05.2004, Συλλ. I-5763, σκ. 22.

35. COM(2010) 769 τελικό, 20.12.2012.

36. Commission Staff Working Paper, Impact Assessment – Accompanying document to the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications and Regulation on administrative cooperation through the Internal Market Information System, COM(2011) 883 final, SEC(2011) 1559 final, SEC(2011) 1558 final.

γελματικών προσόντων για περιορισμένο μόνον αριθμό επαγγελματιών³⁷.

Εν τω μεταξύ, το ΔΕΕ διαθέτει μακρύ κατάλογο αποφάσεων σε υποθέσεις άρνησης των εθνικών αρχών να αναγνωρίζουν τα επαγγελματικά προσόντα των διακινούμενων επαγγελματιών. Σύμφωνα με το ΔΕΕ, εθνικά μέτρα όπως η μη αναγνώριση της ισοτιμίας των διπλωμάτων, τα οποία ενδέχεται να παρακωλύσουν ή να καταστήσουν λιγότερο ελκυστική την άσκηση των θεμελιωδών ελευθεριών που εξασφαλίζει η Συνθήκη δεν είναι καταρχήν αποδεκτά, εκτός εάν πληρούν τις ακόλουθες τέσσερις προϋποθέσεις: εφαρμόζονται κατά τρόπο μη δημιουργούντα διακρίσεις, δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος, είναι κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και, τέλος, δεν είναι δεσμευτικά πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του σκοπού αυτού³⁸.

2.4. Η ανάγκη απλούστευσης των διαδικασιών της διασυνοριακής αποδοχής δημοσίων εγγράφων

Κατά την άσκηση του δικαιώματός τους για ελεύθερη κυκλοφορία, οι διακινούμενοι πολίτες της Ένωσης συχνά αντιμετωπίζουν μία σειρά από δυσκολίες σε ό,τι αφορά την υποβολή των απαραίτητων δημοσίων εγγράφων στις αρχές τους κράτους μέλους υποδοχής και την έγκρισή τους, σε αντίθεση με τους ημεδαπούς. Ακόμη και όταν τα εν λόγω έγγραφα είναι απολύτως νόμιμα και αδιαμφισβήτητα στις χώρες προέλευσής τους, οι ως άνω πολίτες εξακολουθούν να υποβάλλονται σε δυσανάλογες και επαχθείς διοικητικές διατυπώσεις για να αποδειχθεί η γνησιότητα στο άλλο κράτος μέλος, όπως η επικύρωση και η επισημείωση των δημοσίων εγγράφων, ή απαιτήσεις πιστοποίησης των αντιγράφων και των μεταφράσεων.

Για να αντιμετωπίσει τις ανεπάρκειες του ισχύοντος ενωσιακού και διεθνούς δικαίου σχετικά με την κυκλοφορία των δημοσίων εγγράφων σε διασυνοριακές περιπτώσεις, οι οποίες θίγουν την κινητικότητα πολιτών και επιχειρήσεων εντός της Ένωσης και συνιστούν έμμεση διακριτική μεταχείρισή τους σε σύγκριση με τους ημεδαπούς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσε τον Απρίλιο του 2013 πρόταση Κανονισμού «για την προώθηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών και των επιχειρήσεων μέσω της απλούστευσης της αποδοχής ορισμένων δημοσίων

εγγράφων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και για την τροποποίηση του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1024/2012»³⁹.

Η πρόταση καθορίζει ένα σαφές σύνολο οριζόντιων κανόνων για την απαλλαγή των δημοσίων εγγράφων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της⁴⁰ από την υποχρέωση επικύρωσης ή παρόμοιας διατύπωσης (επισημείωση), ενώ προβλέπει επίσης την απλούστευση άλλων διατυπώσεων που συνδέονται με τη διασυνοριακή αποδοχή των δημοσίων εγγράφων, των επικυρωμένων αντιγράφων και των επικυρωμένων μεταφράσεων. Εξάλλου, εισάγει αποτελεσματική και ασφαλή διοικητική συνεργασία βάσει του συστήματος πληροφόρησης της εσωτερικής αγοράς («IMI»)⁴¹ και θεσπίζει πολύγλωσσα τυποποιημένα έντυπα της Ένωσης που αφορούν τη γέννηση, τον θάνατο, τον γάμο, την καταχωρισμένη συμβίωση και το νομικό καθεστώς και την εκπροσώπηση επιχείρησης, έχοντα την ίδια επίσημη αποδεικτική αξία με τα αντίστοιχα δημόσια έγγραφα που συντάσσονται από τις αρχές του κράτους μέλους έκδοσης. Επί του παρόντος, η πρόταση συζητείται στο Συμβούλιο⁴².

Αντί επιλόγου

Από την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας μέχρι σήμερα, για περισσότερο από μισό αιώνα, η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων αποτελεί απτή πραγματικότητα και, σίγουρα, την πιο χαρακτηριστική από τις θεμελιώδεις ελευθερίες της εσωτερικής αγοράς της Ένωσης, αφού είναι αυτή που, όταν ασκηθεί, καθιστά τον πολίτη υποκείμενο της ενωσιακής έννομης τάξης.

Αν και αρχικά αφορούσε μόνον τους οικονομικά ενεργούς πολίτες των κρατών μελών, η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων μετεξελίχθηκε, με την πρόοδο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, σε ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και απέκτησε συνταγματική χροιά, ως συστατικό

37. Βλ. περισσότερα σε Κ.-Μ. KYRIERI, *The Modernized Directive on Professional Qualification and its Impact on National Legislations*, European Institute of Public Administration (EIPA), Eipascope, bulletin 2014, σ. 43επ.

38. Βλ. μεταξύ πολλών αποφάσεις ΔΕΚ C-55/94, Gebhard, 30.11.1995, Συλλ. I-4165, ΔΕΚ C-19/92, Kraus, 31.03.1993, Συλλ. I-1663, ΔΕΚ C-340/89, Βλασσπούλου, 07.05.1991, Συλλ. I-2357.

39. COM(2013) 228 τελικό, 24.04.2013. Πρβλ. Πράσινη Βίβλο με τον τίτλο «Λιγότερα διοικητικά διαβήματα για τους πολίτες: προώθηση της ελεύθερης κυκλοφορίας των δημοσίων εγγράφων και της αναγνώρισης των εννόμων αποτελεσμάτων των πιστοποιητικών προσωπικής κατάστασης», COM(2010) 747 τελικό.

40. Με τον όρο δημόσια έγγραφα νοούνται μόνον τα έγγραφα που εκδίδονται από τις αρχές ενός κράτους μέλους και έχουν τυπική αποδεικτική ισχύ όσον αφορά τη γέννηση, τον θάνατο, το όνομα, τον γάμο και την καταχωρισμένη συμβίωση, την ιδιότητα του γονέα, την υιοθεσία, την κατοικία, την ιθαγένεια και την υπηκοότητα, την ακίνητη περιουσία, το νομικό καθεστώς και την εκπροσώπηση μιας εταιρείας ή άλλης επιχείρησης, τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας και την απουσία ποινικού μητρώου.

41. Βλ. Κανονισμό (ΕΕ) 1024/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012.

42. Ενώ το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε την έκθεσή του επί της προτάσεως στις 4 Φεβρουαρίου 2014.

δικαίωμα της ευρωπαϊκής ιθαγένειας. Η ιεραρχική και ποιοτική αυτή αναβάθμιση του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής είναι ορατή τόσο στο πρωτογενές όσο και στο παράγωγο δίκαιο της Ένωσης. Ο ρόλος του ΔΕΕ υπήρξε προς τούτο καίριος.

Στην πορεία της αυτή η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων συνάντησε πολλά εμπόδια, τα οποία εκτείνονταν από τον περιορισμό των δικαιούχων προσώπων, την αργόσυρτη αναγνώριση της οικογενειακής επανένωσης και των δικαιωμάτων των μελών οικογενείας, τις πρόσθετες προϋποθέσεις άσκησης της (γραφειοκρατικές διαδικασίες) στα κράτη μέλη υποδοχής, αποκλίσεις από την αρχή της ίσης μεταχείρισης των διακινούμενων ευρωπαίων πολιτών, ιδίως ως προς τα φορολογικά και κοινωνικά πλεονεκτήματα που χαίρουν οι ημεδαποί, δικαιώματα επαγγελματικής εκπαίδευσης, στέγασης και ιδιοκτησίας, μέχρι τις πρόσφατες από μερίδα κρατών μελών προσπάθειες επιβολής ποσοστώσεων εισόδου και άλλων μορφών περιστολής του δικαιώματος, λόγω πιθανολογούμενης «κατάχρησής» του.

Τα περισσότερα από τα εμπόδια αυτά έχουν, πλέον, καταργηθεί δυνάμει διατάξεων του πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου της Ένωσης, αλλά και χάρη σε μια επαγρυπνούσα νομολογία του ΔΕΕ. Εντούτοις, ορισμένοι περιορισμοί στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων εξακολουθούν να υφίστανται, σχετίζονται δε κυρίως με την απαίτηση περί μη επιβάρυνσης του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας των κρατών μελών υποδοχής αλλά και με την άνιση κοινωνικοασφαλιστική και φορολογική αντιμετώπιση των εργαζομένων και επαγγελματιών από άλλα κράτη μέλη. Σημαντικά προβλήματα στην κινητικότητα των ευρωπαίων πολιτών προκαλούν, εξάλλου, η μη πλήρης αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων

των διακινούμενων προσώπων στα κράτη μέλη, όπως και το εκκρεμές ζήτημα της απλούστευσης των διαδικασιών διασυννοριακής αποδοχής των δημοσίων εγγράφων.

Νεότερες νομοθετικές πρωτοβουλίες εντός της Ένωσης στοχεύουν στην κατά το δυνατό μεγαλύτερη προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών στους εν λόγω τομείς. Εν τω μεταξύ, το Δικαστήριο διαθέτει μακρύ κατάλογο αποφάσεων με τις οποίες κολάζονται οι μη θεμιτές διακρίσεις από τα κράτη μέλη, οι οποίες καταλήγουν σε αδικαιολόγητους περιορισμούς του δικαιώματος κυκλοφορίας και διαμονής.

Η ελεύθερη κυκλοφορία των ευρωπαίων πολιτών εντός της Ένωσης αποτελεί πλέον ισχυρό πολιτικό σύμβολο της Ευρώπης των λαών. Ταυτόχρονα, σε μια ραγδαία εξελισσόμενη παγκόσμια οικονομία, ιδίως σε περιόδους οικονομικής κρίσης, είναι σημαντικό να αρθούν τα εμπόδια κοινωνικοασφαλιστικής και φορολογικής πολιτικής ή αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων και αποδοχής δημοσίων εγγράφων μεταξύ των κρατών μελών που παρακλώσουν την κινητικότητα εντός της ΕΕ. Εν τέλει, ο στόχος της Ένωσης να καταστεί χώρος τόσο οικονομικής όσο και κοινωνικής ολοκλήρωσης προϋποθέτει ότι η κυκλοφορία των ευρωπαίων πολιτών και των μελών των οικογενειών τους θα πρέπει πραγματικά να ασκείται «υπό αντικειμενικές συνθήκες ελευθερίας και αξιοπρέπειας»⁴³.

43. Οδηγία 2004/38, 5η αιτιολογική σκέψη. Πρβλ. την Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τίτλο «Η Πράξη για την Ενιαία αγορά. Δώδεκα δράσεις για την τόνωση της ανάπτυξης και την ενίσχυση της εμπιστοσύνης. «Μαζί για μια νέα ανάπτυξη», COM(2011) 206 τελικό, 13.04.2011 και την Ανακοίνωση «Ενιαία αγορά – Πράξη II Μαζί για μια νέα ανάπτυξη» COM(2012) 573 final, 03.10.2012.

Ρυθμιστικές παρεμβάσεις επί της οργανωτικής δομής και του εύρους δραστηριοτήτων των τραπεζών - Η πρωτοβουλία της ΕΕ μεταξύ οικονομικής λογικής και παρεμβάσεων διεθνώς

Νικόλαος Κων. Πούης*

*Η χρηματοοικονομική κρίση, που ξεκίνησε το 2007 στις Η.Π.Α., ανέδειξε και στην Ε.Ε. τους κινδύνους για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, σε συνθήκες (ατελούς) περιφερειακής και διεθνούς ολοκλήρωσης και αλληλεξάρτησης. Μαζί με τη δίδυμη δημοσιονομική κρίση της Ευρωζώνης, οδήγησαν σε προώθηση της εναρμόνισης του ρυθμιστικού και εποπτικού δικαίου επί του χρηματοπιστωτικού τομέα της Ε.Ε. Η παρουσιαζόμενη πρόταση Κανονισμού θέτει για πρώτη φορά στην ιστορία των ευρωπαϊκών κρατών το δίλημμα της εγκατάλειψης ή μη του παλαιού μοντέλου επιχειρηματικής δράσης τους, γνωστού ως *universal banking*. Υπό τις παρούσες συνθήκες τα αποτελέσματα μίας τέτοιας ρύθμισης είναι σε μεγάλο βαθμό δυσχερώς προβλέψιμα, παρά την πλούσια επιχειρηματολογία εκατέρωθεν.*

τραπεζική ρύθμιση και εποπτεία – χρηματοπιστωτική σταθερότητα – *universal banking* – κοινό εγχειρίδιο κανόνων (*single rulebook*) – συστημικώς σημαντικοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί – επιτροπή *liikanen*

I. Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομική διακυβέρνηση, όπως αυτή προέκυψε από τις ισορροπίες δυνάμεων και διεργασίες που προήλθαν από τις οικονομικές αντιπαραθέσεις και πραγματικούς πολέμους του 20ού αιώνα, δεν απέκτησε ένα ενιαίο ρυθμιστικό και εποπτικό σκέλος επί των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων παγκοσμίως. Οι διεθνείς οργανισμοί, με κυρίαρχο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ασκούσαν επιρροή με διάφορους τρόπους, αλλά βασικά η κάθε χώρα είχε δική της ρύθμιση και εποπτεία επί του χρηματοπιστωτικού τομέα που αναπτυσσόταν εντός της κυριαρχίας της¹. Η εικόνα άλλαξε σε κάποιο βαθμό μέσω των εργασιών της γνωστής Επιτροπής της Βασιλείας (BCBS)² και της δραστηρικής επιρροής που άσκησε στην παγκόσμια ρύθμιση και εποπτεία του τραπεζικού τομέα. Η δράση της ήταν μια απάντηση στον διχασμό μεταξύ της αρχόμενης διασυνωριακής δράσης των χρηματοπι-

στωτικών ιδρυμάτων και της αμιγώς εθνικής ρύθμισης των δραστηριοτήτων τους³.

Η κρίση ανέδειξε την ομάδα των είκοσι ισχυρότερων κρατών (G20) ως τον κύριο διεθνή σχηματισμό που ηγείται των μεταρρυθμίσεων στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Μαζί με τον βραχίονά της, το Financial Stability Board (FSB), το οποίο έχει αναλάβει να συντονίσει τις διεθνείς προσπάθειες που θέτουν πρότυπες ρυθμίσεις, αποτελούν τους θεσμούς που θέτουν την agenda στο διεθνές κανονιστικό (με ευρεία έννοια) χρηματοοικονομικό πεδίο (*agenda setting bodies*)⁴.

Παρατηρείται ότι ο θεσμικός χάρτης των παικτών και κανόνων της παγκόσμιας χρηματοοικονομικής διακυβέρνησης δεν αφορά μόνο τη ρύθμιση των τραπεζών, αλλά επίσης και τις αγορές μετοχικών και δανειακών τίτλων και παραγώγων, της ασφάλισης και άλλων τομέων και γι' αυτόν τον λόγο η χρηματοοικονομική σταθερότητα (*financial stability*) εκλαμβάνεται ευρέως και πέραν της αμιγούς τραπεζικής ρύθμισης (*banking regulation*)⁵.

Το παρόν περιορίζεται σε ζητήματα τραπεζικής ρύθμισης και εποπτείας και, συγκεκριμένα, σε ρυθμίσεις ή προτάσεις ρυθμίσεων σχετικά με τη δομή/διάρθρωση των τραπεζών (ιδίως, τραπεζικών ομίλων). Μεταρρυθμίσεις επί της δομής των τραπεζών έχουν εφαρμοστεί ή προταθεί πρόσφατα σε αρκετές χώρες, όπου εδρεύουν ή δρα-

* LL.M., M.D.E., Δικηγόρος. Ευχαριστίες οφείλονται στον δάσκαλό μου κ. Β. Χριστιανό, Καθηγητή Δικαίου Ε.Ε. Νομικής Σχολής Ε.Κ.Π.Α., καθώς και στους Καθηγητές του Παν. Πειραιώς κ.κ. Χρ. Χατζηγεμινούλη (Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών) και Α. Αντζουλάτο (Τμήμα Χρηματοοικονομικής & Τραπεζικής Διοικητικής).

1. Για τη διαπίστωση ανυπαρξίας διεθνούς πρωτοβουλίας έως το 1971, αλλά και για μία ιστορική ανασκόπηση του χρηματοπιστωτικού θεσμικού οικοδομήματος διεθνώς μέχρι τις μέρες μας, βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, 2011, σσ. 126-141.

2. Για τη νομική φύση και τη θέση της Επιτροπής της Βασιλείας μαζί με τα άλλα διεθνή fora παραγωγής αρχών και ρυθμίσεων επί του χρηματοπιστωτικού τομέα διεθνώς, καθώς και για την άτυπη και «ιεραρχική» διάρθρωση της διαμόρφωσης και εφαρμογής συνολικά του διεθνούς χρηματοπιστωτικού δικαίου, βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Τα τέσσερα επίπεδα διαμόρφωσης και εφαρμογής του διεθνούς χρηματοπιστωτικού δικαίου: οι εξελίξεις με την πρόσφατη (2007-2009) διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, Αρμ, 2014, σσ. 3-18.

3. Για τη δημιουργία της Επιτροπής της Βασιλείας, βλ. GOODHART, The Basel Committee on Banking Supervision: A History of the Early Years 1974-1997, Cambridge University Press, 2011, και για τον ως άνω διχασμό ιδίως, σ. 6.

4. Για τη διάκριση μεταξύ *agenda setting* και *international standard setting bodies* και για μια εισαγωγή στην παγκόσμια χρηματοοικονομική διακυβέρνηση και τον ρόλο της Ε.Ε., βλ. J. WOUTERS / J. ODERMATT, International Banking Standards, Private Law and the European Union, 2014, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2457773>.

5. J. WOUTERS / J. ODERMATT, ό.π., σ. 21.

στηριοποιούνται, οι μεγαλύτερες τράπεζες του κόσμου (Global-Systemically Important Banks/institutions, G-SIB/Is)⁶ και οι οποίες με την ύπαρξη και τις διασυνδεδεμένες δραστηριότητές τους θεωρήθηκε ότι αποτελούν βασικό στοιχείο του συστημικού κινδύνου παγκοσμίως⁷.

Το τεράστιο μέγεθος των τραπεζικών ομίλων, σε συνδυασμό με το ποιοτικό στοιχείο της φύσης των δραστηριοτήτων τις οποίες αναλαμβάνει ο σύγχρονος τραπεζικός όμιλος (investment banking, capital market activities), πολύ μακριά από την παραδοσιακή τραπεζική, οδήγησαν, μαζί με άλλους παράγοντες, στη γιγάντωση των κεφαλαίων που διαχειρίζονται οι τράπεζες και, κυρίως, των κινδύνων που αναλαμβάνουν. Οι οργανισμοί αυτοί χαρακτηρίστηκαν "too big to fail" (TBTF)⁸ και σήμερα βρίσκονται στο επίκεντρο ρυθμιστικών προσπαθειών⁹.

Τα προβλήματα που θέτει η αναγνώριση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών ως TBTF οδήγησαν κάποιες χώρες να θεωρήσουν ως πιθανή λύση τις αναγκαστικές μεταβολές στη δομή των τραπεζών¹⁰. Συγκεκριμένα, βασικός στόχος των ρυθμίσεων αυτών είναι να φέρουν διαχωρισμό μεταξύ παραδοσιακών τραπεζικών δραστηριοτήτων (πληρωμές, λήψη καταθέσεων από το κοινό κ.λπ.) και των κινδύνων που προέρχονται από επενδυτική τραπεζική και λήψη θέσεων στην κεφαλαιαγορά.

Το ρυθμιστικό μέτρο του περιορισμού των δραστηριοτήτων ξεκίνησε από τις Η.Π.Α. με το γνωστό ως "Volcker Rule"¹¹. Ακολούθησε το Ηνωμένο Βασίλειο με την επιτροπή Vickers¹² που πρότεινε ρυθμίσεις επί του θέματος.

Τελευταία έδρασε η Ε.Ε. με την πρόταση Κανονισμού¹³ βάσει προτάσεων της επιτροπής Liikanen¹⁴. Κατά την προετοιμασία του Κανονισμού από την Ε.Ε. νομοθέτησαν σχετικά οι δύο μεγαλύτερες χρηματοοικονομικές δυνάμεις της ευρωζώνης, Γερμανία και Γαλλία και μετά την πρόταση Κανονισμού το Βέλγιο.

Είναι αξιοσημείωτο ότι μέτρο τέτοιου περιεχομένου δεν έχει υπάρξει ακόμη σε κείμενα του G20 και του FSB ή άλλων οργανισμών¹⁵. Στο πλαίσιο της Ε.Ε., η προτεινόμενη ρύθμιση εντάσσεται στην επιδιωκόμενη ολοκλήρωση του single rulebook για όλες τις τράπεζες της Ε.Ε. (μαζί με άλλα ήδη ισχύοντα ή προτεινόμενα μέτρα), όπως το καθεστώς εγγύησης καταθέσεων και το σύστημα αναδιοργάνωσης και εκκαθάρισης τραπεζών^{16,17}.

Η μεταρρύθμιση ως προς τη δομή των τραπεζών είναι ένας προωθημένος τρόπος παρέμβασης στην οικονομία, ίσως προηγείται λογικά των άλλων μέσων ρύθμισης (μικρο-προληπτική εποπτεία, καθεστώς εγγύησης καταθέσεων, σύστημα αναδιοργάνωσης και εκκαθάρισης τραπεζών) και σίγουρα συνέχεται πολύ έντονα με αυτά. Δογματικά, ένα τέτοιο μέτρο εντάσσεται στη μακρο-προληπτική ρυθμιστική παρέμβαση για την αντιμετώπιση της διατομεακής διάστασης του συστημικού κινδύνου¹⁸.

Στο πρώτο μέρος του παρόντος επιχειρείται να ανευρεθεί το παρελθόν της προτεινόμενης αυτής λύσης μαζί με την οικονομική/ρυθμιστική λογική και τα επιχειρήματα υπέρ και κατά. Το δεύτερο μέρος επικεντρώνεται στην προτεινόμενη ρύθμιση στην Ε.Ε. και, τέλος, επιχειρείται μία

6. BONGINI / NIERI, Identifying and Regulating Systemically Important Financial Institutions, Economic Notes, Vol. 43, Issue 1, 2014, pp. 39-62, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2380382>.

7. "A common trend in the understanding of systemic risk and in the pernicious TBTF problem is the fact that systemic risk is as likely to arise from securities and derivatives markets as it is from banking markets. This makes systemic risk prevention a fundamental goal of securities regulation (IOSCO plans to expand in this area) and of financial regulation generally, and not 'simply' of banking regulation". LASTRA, Systemic risk, SIFIs and financial stability, Capital Markets Law Journal, 2011, σ. 197.

8. Για την έννοια και την ιστορία του όρου βλ. MOOSA, The myth of too big to fail, Journal of Banking Regulation 2010, σσ. 319-333., ιδίως σ. 322 "... banking consolidation could boost systematic risk, the risk that cannot be eliminated or reduced via diversification".

9. Βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, ό.π., σσ. 244, 247.

10. Πρέπει να τονιστεί ότι, σε αντίθεση με τις περισσότερες πρωτοβουλίες οι οποίες εκκινούν από το υψηλότερο διεθνές πολιτικό επίπεδο και διέρχονται όλη την αλυσίδα έως τις ενωσιακές ή εθνικές ρυθμίσεις, οι πρωτοβουλίες επί της δομής των τραπεζών είχαν εθνική προέλευση.

11. <https://www.sec.gov/about/laws/wallstreetreform-cpa.pdf>.

12. http://www.ecgi.org/documents/icb_final_report_12sep2011.pdf.

13. Πρόταση Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με διαρθρωτικά μέτρα για τη βελτίωση της ανθεκτικότητας των πιστωτικών ιδρυμάτων της ΕΕ, COM(2014) 43 τελικό.

14. Liikanen Report or "Report of the European Commission's High-level Expert Group on Bank Structural Reform", http://ec.europa.eu/internal_market/bank/docs/high-level_expert_group/report_en.pdf.

15. Βλ. Πρόταση Κανονισμού, Explanatory Memorandum, παρ. 5: "Structural reform has so far not been part of the international reform agenda agreed by the G20".

16. Για μια σύντομη περιγραφή της αντίδρασης της Ε.Ε. στη χρηματοοικονομική κρίση μέσω ρύθμισης και εποπτείας του χρηματοπιστωτικού της τομέα βλ. European Commission, MEMO, Brussels, 28 March 2014, A comprehensive EU response to the financial crisis: substantial progress towards a strong financial framework for Europe and a banking union for the eurozone, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-244_el.htm?locale=FR.

17. Για μια σύντομη αξιολόγηση βλ. Ch. GORTSOS, The crisis-based EU financial regulatory intervention: Are we on the top of the prudential wave?, <http://www.syneemp.gr/?pgrp=1&aid=1422878727>.

18. Βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, ό.π., σσ. 88-94.

αξιολόγηση της πιθανής μελλοντικής πορείας και χρησιμότητας του θεσμού στην Ε.Ε. αλλά και ευρύτερα.

II. Το υπόβαθρο της ρυθμιστικής παρέμβασης

1. Ιστορική προέλευση¹⁹ και κυρίαρχη επιδίωξη του μέτρου

Ανάμεσα στις πολλές αιτίες που προτάθηκε ότι προκάλεσαν την κρίση στον χρηματοοικονομικό τομέα είναι και το πρότυπο του universal banking (παροχή υπηρεσιών τραπεζικής, αλλά και επενδυτικές, ασφαλιστικές, διαχείρισης περιουσίας κ.λπ. από τον ίδιο οργανισμό). Θεωρήθηκε ότι η δομή του χρηματοπιστωτικού τομέα πρέπει να αλλάξει με διαχωρισμό των πιο επικίνδυνων δραστηριοτήτων και στόχο την προστασία των καταθέσεων των πολιτών. Απλουστευτικά, αυτός ο διαχωρισμός θα προστατεύσει τις καταθέσεις, σε περίπτωση αφερεγγυότητας άλλου τμήματος της τράπεζας σε ευρεία έννοια, χωρίς να συμβεί bank run. Σχετικός είναι και ο ισχυρισμός ότι αυτές ακριβώς οι μεγάλες universal τράπεζες αντιμετώπισαν τις χειρότερες επιπτώσεις της κρίσης, προκαλώντας την, αλλά και υφιστάμενες τις συνέπειές της²⁰.

Το ζήτημα του διαχωρισμού των δραστηριοτήτων τέθηκε στις Η.Π.Α. από τον 19ο αιώνα κατά τη γέννηση του εκεί τραπεζικού ρυθμιστικού συστήματος. Το 1933, επιτυγχάνεται ο σαφής διά νόμου διαχωρισμός των δραστηριοτήτων (1933 Banking Act, άρθρα 16, 20, 21,32, γνωστός και ως Glass-Steagall Act). Περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970, οι τράπεζες άρχισαν να αναζητούν τρόπους να εμπλακούν στο εμπόριο τίτλων, καθώς η παραδοσιακή τραπεζική δεν απέδιδε όσο η επενδυτική. Έως το 1999, το σύστημα του universal banking είχε επιστρέψει, αλλά και οι ίδιες οι επενδυτικές επιχειρήσεις ασκούσαν δανειακές δραστηριότητες, χρηματοδοτούμενες από τη διατραπεζική αγορά αντί από το κοινό με καταθέσεις.

Η Γερμανία ποτέ δεν υιοθέτησε θεσμικό πλαίσιο με σχετικούς περιορισμούς. Το 1975 και εντεύθεν, έγινε σοβαρή συζήτηση σε όλο το φάσμα του πολιτικού συστήματος σχετικά με ρυθμίσεις διαχωρισμού. Επειδή το ζήτημα των στρεβλώσεων του τραπεζικού τομέα επικεντρωνό-

ταν συνεχώς στην επιρροή που ασκούσαν στη διοίκηση των εμπορικών εταιρειών από τις τράπεζες, τελικώς το ζήτημα λύθηκε εντός του εταιρικού δικαίου και, κυρίως, με τη χαλάρωση της σχέσης αυτής από τις ίδιες τις τράπεζες. Ακόμη και η τρέχουσα κρίση δεν στάθηκε ικανή να αλλάξει το τοπίο στη Γερμανία. Μόνο η ρυθμιστική πρωτοβουλία της Ε.Ε. ανάγκασε τη Γερμανία (και τη Γαλλία) να νομοθετήσει σχετικά.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο, αν και δεν υπήρχε ποτέ υποχρεωτικός διαχωρισμός, οι επενδυτικές τράπεζες λειτουργούσαν έως πρόσφατα αυτόνομα. Περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980, οι μεγάλες τράπεζες είχαν πλέον φροντίσει να αρθούν ρυθμιστικά εμπόδια στο χρηματιστήριο του Λονδίνου και συμμετείχαν κανονικά στις επενδυτικές δραστηριότητες ως αποτέλεσμα της ανάδειξης του Λονδίνου σε παγκόσμιο χρηματοοικονομικό κέντρο.

2. Τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της ρύθμισης

Στο επίκεντρο των αντιμαχόμενων επιχειρημάτων βρίσκεται αναγκαία η σχέση μεταξύ universal banking και κινδύνου και το αποτέλεσμα που έχει αυτή η σχέση για τη χρηματοοικονομική σταθερότητα (financial stability) σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο.

Για μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν διαδεδομένη η αντίληψη ότι η ύπαρξη και trading book στους ισολογισμούς των τραπεζών τις βοηθά να είναι λιγότερο εκτεθειμένες σε κινδύνους συνολικά, εξαιτίας της διαφοροποίησης που επιτυγχάνουν (asset diversification). Η σταθερότητα του συστήματος θεωρήθηκε ότι ευνοείται από τη συνένωση των δύο δραστηριοτήτων. Με αυτή τη λογική προβάλλεται ότι ο διαχωρισμός θα προκαλέσει απώλεια των πλεονεκτημάτων αυτών και πρέπει να αποφευχθεί. Στην πράξη η δομή των κινδύνων αποδεικνύεται πολύ πιο σύνθετη και επικίνδυνη. Αυτό φάνηκε και από τον τρόπο εκδήλωσης της κρίσης. Το επενδυτικό τμήμα της τράπεζας, σε περίπτωση που καταρρεύσει, μολύνει (contagion) το υπόλοιπο με δύο τρόπους. Πρώτον, με τον επηρεασμό της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων στην αγορά αλλά και των καταθετών οι οποίοι οδεύουν σε bank run. Δεύτερον, σε περίπτωση οργάνωσης των τμημάτων της τράπεζας σε όμιλο, οι ενδοομιλικές εγγυήσεις ή χρηματοδοτήσεις εκατέρωθεν ή και η αυτούσια μεταβίβαση τίτλων μεταξύ των εταιρειών, μπορεί να αυξήσει και να περιπλέξει τον κίνδυνο. Η άμεση διασύνδεση επιτοκιακού και μη επιτοκιακού εισοδήματος των τραπεζών τα χρόνια πριν την κρίση φαίνεται να έπαιξε καθοριστικό ρόλο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η σχέση παροχής ενυπόθηκων δανείων και η επένδυση σε ομόλογα εξασφαλισμένα με απαιτήσεις επί όμοιων ενυπόθηκων δανείων (mortgage-backed securities).

Η διαφοροποίηση του ενεργητικού δεν αρκεί για την εξάλειψη ή δραστική μείωση των κινδύνων. Σχετική είναι η σημαντική διάκριση μεταξύ συστηματικού (ή κιν-

19. MCKINSEY&COMPANY, Should commercial and investment banking be separated?, The historical background to the current debate, http://www.mckinsey.com/app_media/reports/financial_services/commercial_and_investment_banking.pdf.

20. Τη σε μεγάλο μέρος κατάρριψη του επιχειρήματος αυτού προκαλεί το γεγονός ότι οι γνωστές αμερικανικές τράπεζες που κατέρρευσαν ήταν επενδυτικές, χωρίς να λαμβάνουν καταθέσεις. Επ' αυτού αλλά και για αριθμητικά στοιχεία απωλειών των τραπεζών προς την ίδια κατεύθυνση, βλ. STAIKOURAS, Universal banks, universal crises? Disentangling myths from realities in quest of a new regulatory and supervisory landscape, Journal of Corporate Law Studies, 2011, σσ. 150-151.

δύνου αγοράς) και μη συστηματικού κινδύνου. Μόνον ο δεύτερος, δηλαδή ο κίνδυνος που αφορά την ίδια την τράπεζα, μπορεί θεωρητικά να περιοριστεί με τη μέθοδο της διαφοροποίησης. Συνεπώς, η επέκταση σε νέες δραστηριότητες αυξάνει αναγκαστικά τον κίνδυνο αγοράς και μόνον εφόσον ο κίνδυνος αγοράς αντισταθμίζεται επαρκώς, το άνω επιχείρημα διατηρεί την αξία του²¹. Το αποτέλεσμα της συσχέτισης αυτής μοιάζει πολύ δύσκολο να υπολογιστεί με ακρίβεια και το επιχείρημα παραμένει προς επιβεβαίωση.

Σχετικό επιχείρημα υπέρ του διαχωρισμού προκύπτει από μία περαιτέρω συνέπεια της συγκέντρωσης της δράσης των τραπεζών στις επενδυτικές υπηρεσίες και το εμπόριο τίτλων. Κινούμενες στην ίδια αγορά αποκτούν μεγάλο βαθμό διασύνδεσης και αλληλεξάρτησης (interconnectedness) ως προς τους κινδύνους που αναλαμβάνουν και είναι εκτεθειμένες με πανομοιότυπο τρόπο. Αυτή η ύψη της διαφοροποίησης κάνει τις τράπεζες να ομοιάζουν πολύ ως προς τα χαρτοφυλάκια που έχουν, σε έναν αγώνα να επεκταθούν στις ίδιες δραστηριότητες, ώστε να μην υστερήσουν σε αποδόσεις. Η διαδικασία αυτή οδηγεί σε υψηλές αποδόσεις στις καλές περιόδους της οικονομίας και σε χρονικά/ποιοτικά πανομοιότυπες πτώσεις που οδηγούν σε σχεδόν ολοκληρωτικές απώλειες στις κακές. Το φαινόμενο της διασύνδεσης τονίζουν ως βασική αιτία της κρίσης τόσο η επιτροπή Liikanen²² όσο και η επιτροπή Vickers²³. Όμως, ακόμη και η μείωση της αλληλεξάρτησης μεταξύ των τραπεζών και η μείωση της διατραπεζικής χρηματοδότησης μπορεί να έχει συνέπειες. Στη θέση της μπορεί να υποκατασταθεί η εξάρτηση από κεφάλαια της κεντρικής τράπεζας (lender of last resort)²⁴.

Το universal banking υποστηρίζεται ότι δημιουργεί αποτελεσματικότερες αγορές, μέσω ωφελειών από οικονομικές κλίμακος και φάσματος. Κλίμακος, εφόσον τα συνολικά κόστη αυξάνονται αναλογικά λιγότερο από την απόδοση, όταν η τελευταία μετριέται ως ισοκατανεμημένη σε κάθε προϊόν της τράπεζας μετά την επέκταση σε νέες δραστηριότητες (όπως η επενδυτική τραπεζική). Φάσματος, καθώς οι δύο βασικές εργασίες γίνονται με φτηνότερο κόστος απ' ό,τι μεμονωμένα. Στα παραπάνω βοηθούν ιδιαίτερος οι υπάρχουσες υποδομές σε ανθρώπινο κεφάλαιο και εγκαταστάσεις, αλλά και το μεγάλο πληροφορι-

ακό πλεονέκτημα από την ήδη υπάρχουσα σχέση τράπεζας πελάτη²⁵.

Ένα άλλο βασικό ζήτημα είναι η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των τραπεζών και των πελατών τους που δημιουργείται από τη διπλή τους δραστηριότητα. Οι τράπεζες μπορεί να παραβιάζουν τα καθήκοντα πίστης τους έναντι των πελατών τους. Κλασικό παράδειγμα, όταν κατά την οργάνωση της έκδοσης ομολογιών για πελάτη τους, παρουσιάζουν ψευδώς καλύτερη την οικονομική του κατάσταση και πωλούν ομολογίες σε καταθέτες τους, ώστε να αποπληρώσουν δάνεια εκ των οποίων έχουν απαίτηση και δεν θα αποπληρώνονταν διαφορετικά. Βεβαίως, λόγω της καλής γνώσης των οικονομικών στοιχείων των πελατών τους, μπορεί να υποστηριχθεί και το αντίστροφο, ότι δηλαδή παρουσιάζουν οι τράπεζες με ακρίβεια την εικόνα των εκδοτών, αν λάβουμε υπόψη και το κόστος της κακής φήμης σε περίπτωση καταχρήσεων^{26,27}.

Περαιτέρω, εκφράζεται η άποψη (περισσότερο ως ελπίδα) ότι, εάν οι τράπεζες δεν μπορούν να συμμετέχουν στο εμπόριο τίτλων, θα επικεντρωθούν στη βασική τους λειτουργία, το δανεισμό σε μη χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις²⁸. Φυσικά, υπάρχει το ενδεχόμενο οι τράπεζες να μειώσουν απλά τους ισολογισμούς τους. Συναφώς, υπάρχει η εύλογη υπόθεση ότι οι απαγορευόμενες δραστηριότητες των τραπεζών θα μεταφερθούν στον σκιάδη τραπεζικό τομέα (shadow banking, για παράδειγμα hedge funds). Οι μακροοικονομικοί κίνδυνοι από τέτοιους οργανισμούς θα είναι ακόμη μεγαλύτεροι, αφού εκεί υπάρχει ελάχιστη ρύθμιση και εποπτεία²⁹.

25. Αναλυτικότερα STAIKOURAS, ό.π., σσ. 141-142.

26. Ο STAIKOURAS, ό.π., σ. 146, καταλήγει ότι τα διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα και η έρευνα όχι μόνον αποκλείουν σε μεγάλο βαθμό την αληθινή ύπαρξη των ανωτέρω συγκρούσεων συμφερόντων, αλλά δείχνουν ότι η συνολική τραπεζική σχετίζεται με θετική πιστοποίηση της οικονομικής κατάστασης και πειθαρχία αγοράς.

27. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συγκρούσεις συμφερόντων που αναδείχθηκαν στις έρευνες για το Κραχ του 1929 και εντεύθεν αποτέλεσαν βασικό παράγοντα υιοθέτησης του Glass-Steagall Act. Ενδιαφέρον είναι ότι, όταν η αρμόδια αρχή στις Η.Π.Α. (Comptroller of the Currency) το 1966 επέτρεψε στις τράπεζες να οργανώσουν εταιρείες αμοιβαίων κεφαλαίων, το Ανώτατο Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση για παραβίαση του Glass-Steagall Act, και μάλιστα όχι τόσο για λόγους σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος, αλλά για να μη θιγεί η εμπιστοσύνη του κοινού στις τράπεζες.

28. Έκθεση Liikanen, σ. vi.

29. Παρά το ότι τέτοιοι οργανισμοί δεν ρυθμίζονται και δεν εποπτεύονται ιδιαίτερα, έχουν πρόσβαση σε κρατικές ενισχύσεις. Βλ. MOOSA, ό.π., σ. 320, "Long-Term Capital Management (LTCM), a largely unregulated hedge fund, collapsed in 1998 but it was saved from bankruptcy by a Fed-initiated plan, on the grounds that the fund was posing systemic risk. That event marked the perilous action of granting the TBTF status to hedge fund".

21. Στον βαθμό που (και αν) το universal banking ευνοεί τη μεγέθυνση των τραπεζών (εξαγορές, συγχωνεύσεις, TBTF), η ίδια η ύπαρξη του επιχειρηματικού αυτού μοντέλου αυξάνει τον κίνδυνο αγοράς.

22. Βλ. έκθεση Liikanen, σ. vi.

23. Βλ. σ. 25 (interim report).

24. M. LEHMANN BONN, Volcker Rule, Ring-Fencing or Separation of Bank Activities – Comparison of Structural Reform Acts Around the World, LSE Legal Studies Working Paper, No. 25/2014, SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2519935>.

Επίσης, με τον διαχωρισμό υποστηρίζεται ότι διευκολύνεται η διευθέτηση (resolution) των τραπεζών. Οι αρχές θα επικεντρώνουν στη βασική δραστηριότητα, για να πετύχουν αποτελεσματική διευθέτηση³⁰.

Μία πιθανή πρακτική συνέπεια του διαχωρισμού είναι η επιβάρυνση του κόστους χρηματοδότησης για τις τράπεζες. Για τις τράπεζες (core credit institutions/παραδοσιακές δραστηριότητες) θα προκύψει, μεταξύ άλλων, εξαιτίας αυξημένων κεφαλαιακών απαιτήσεων. Αν ο σκοπός του διαχωρισμού είναι να διασφαλιστεί η απρόσκοπτη χρηματοδότηση των πολιτών και των μικρών επιχειρήσεων, τότε πιθανότατα θα αποτύχει³¹. Αλλού τονίζεται ότι, με την άνοδο της αναλογίας ιδίων κεφαλαίων και μόχλευσης, το μοναδιαίο κόστος κεφαλαίου θα κινηθεί πτωτικά και η ακριβότερη χρηματοδότηση των τελικών χρηστών των τραπεζικών υπηρεσιών θα ισορροπήσει. Πάντως, το επιχείρημα για την άνοδο του κόστους εύρεσης χρήματος από τα δύο νέα διαχωρισμένα τμήματα μίας παραδοσιακής τράπεζας μοιάζει αρκετά καλά θεμελιωμένο³².

Άλλα επιχειρήματα εναντίον της μεταρρύθμισης είναι το αυξημένο κόστος συμμόρφωσης³³ (εκφράζονται φόβοι ότι θα καταλήξει σε επιβάρυνση για τους τελικούς χρήστες) και η εξαφάνιση της εύκολης εξυπηρέτησης των πελατών από ένα σημείο για όλες τις υπηρεσίες.

Τελευταίο επιχείρημα υπέρ του διαχωρισμού είναι ο ηθικός κίνδυνος (moral hazard) τον οποίο φέρουν οι τράπεζες που εμπλέκονται σε υψηλού κινδύνου δραστηριότητες. Υποστηρίζεται ότι, κατά μείζονα λόγο, οι τράπεζες αναλαμβάνουν τέτοιους κινδύνους, επειδή βασίζονται στην κεντρική τράπεζα ως δανειστή τελευταίας καταφυγής (lender of last resort) και στην ασφάλιση των καταθέσεων. Τα παραπάνω αποτελούν το λεγόμενο official safety net. Παρόμοια ζητήματα προκύπτουν και από την ενεργοποίηση του implicit safety net, δηλαδή από τη χρήση πόρων του κράτους για τη διάσωση αφερέγγυων (insolvent) τραπεζών. Το ζήτημα αυτό συνεχεται άμεσα

με το TBTF problem³⁴. Οι διασώσεις, ιδίως μεγάλων τραπεζών, δημιούργησαν την εντύπωση ότι το κράτος θα λαμβάνει παρόμοια δράση σε κάθε περίπτωση. Το μη επισήμως καταγεγραμμένο αυτό καθεστώς (implicit state guarantee) έχει ως περαιτέρω συνέπεια την τρώση της διά της αγοράς επιβαλλόμενης πειθαρχίας στις τράπεζες, ιδίως εφόσον αυτές (TBTF) δανείζονται με ευνοϊκότερους όρους, χωρίς αυτό να δικαιολογείται από την αληθινή οικονομική τους δύναμη³⁵. Ο διαχωρισμός θεωρείται ότι θα μειώσει τον ηθικό κίνδυνο αυτής της μορφής, καθώς οι τράπεζες δεν θα μπορούν να «εκβιάζουν» το κράτος μέσω της προστασίας καταθέσεων. Όσοι έχουν εκτεθεί σε κινδύνους μη σχετιζόμενους με τη βασική τραπεζική δραστηριότητα δεν θα μπορούν να αναμένουν διάσωση. Έτσι, η πειθαρχία της αγοράς θα βελτιωθεί. Εναντίον του διαχωρισμού λέγεται ότι ο ηθικός κίνδυνος δεν σχετίζεται με τις τράπεζες που προβαίνουν και σε επενδυτικές δραστηριότητες, αλλά έχει να κάνει με τις μεγάλες τράπεζες, στην περίπτωση των implicit government guarantees και με τις τράπεζες κάθε μεγέθους και διάρθρωσης στην περίπτωση της ασφάλισης καταθέσεων. Πολλοί δεν ανευρίσκουν εμπειρικά στοιχεία ότι οι τράπεζες αναλαμβάνουν περισσότερους κινδύνους.

III. Η πρόταση ρύθμισης στην Ε.Ε.

1. Σύντομη παρουσίαση της πρότασης

Στις χώρες της Ε.Ε., όταν οι μεγάλοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί αντιμετώπιζαν δυσκολίες, τα κράτη εμπόδιζαν την εξαφάνιση ή εξαγορά τους από αλλοδαπές τράπεζες μέσω εθνικών συγχωνεύσεων ή ακόμη και με κρατικοποίηση, ευνοώντας τη δημιουργία μεγάλων τραπεζών. Μετά την κρίση, η Ε.Ε. στην πρόταση Κανονισμού της για τον διαχωρισμό θέτει πλέον ως κύριο στόχο την καταπολέμηση του TBTF προβλήματος³⁶.

30. Για τεχνικά επιχειρήματα εναντίον της άποψης αυτής βλ. J. ARMOUR, Structural Regulation of Banking, σ. 7, σε Principles of Financial Regulation (προς δημοσίευση), http://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/law-economics-studies/john_armour_structural_regulation_working_22.06.2014.pdf

31. Ibid, σ. 6.

32. Αναλυτικότερα, European Banking Federation, The European Commission's proposal for a regulation on structural measures improving the resilience of EU credit institutions: A critical assessment of the EBF Banking Structural Reform Expert Group, http://www.ebf-fbe.eu/wp-content/uploads/2014/12/EBF_009834-Final-report-BSR-expert-group.pdf.

33. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο η ίδια η έκθεση Vickers (σ. 141) το εκτιμά σε τέσσερα έως επτά δισεκατομμύρια λίρες προ φόρων.

34. Βλ. σχ. GOLDSEIN / VERON, Too big to fail: the transatlantic debate, Bruegel Working Paper 2011, http://aei.pitt.edu/15776/1/Nicolas_Veron_WP_Too_big_to_fail_2011_03.pdf, και για τις πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες, Overview of Progress in the Implementation of the G20 Recommendations for Strengthening Financial Stability: Report of the Financial Stability Board to G20 Leaders, σ. 7 επ.

35. MOOSA, ό.π., σ. 322: "Achieving the TBTF status is in itself a good reason why financial institutions want to grow to be TBTF. 'Life is beautiful when you are too big to fail', as Berman puts it. He cites the work of Brewer and Jagtiani who estimated how much a financial institution would be prepared to pay for the privilege of being TBTF. They examined banking merger data over a period of many years and found that banks were willing to pay a premium on a deal that would take them over \$100 billion in assets (deemed by them to be the threshold for TBTF). Specifically, they found that nine banks that did such deals paid \$14–16.5 billion to get what Berman calls the 'gold-plated TBTF status'."

36. Ρητά σε Πρόταση Κανονισμού, Explanatory Memorandum σ. 2.

Στους τομείς των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, προ κρίσης, κυρίαρχο ρόλο διατηρούσαν τα εθνικά κράτη. Και έως πολύ πρόσφατα, ακολουθούνταν διαδικασίες, που σε καμία περίπτωση δεν είχαν φέρει αποτέλεσμα που να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις που έθεσε η κρίση ούτε και σε μία κατ' όνομα ενιαία αγορά στον τομέα των υπηρεσιών αυτών^{37,38}. Στα χρόνια που ακολούθησαν, ενώ ελήφθησαν πρωτοβουλίες για αναθεώρηση του συστήματος και υιοθέτηση νέων μέτρων, μόλις από τα τέλη του 2014 έχουμε αρκετές πλέον νέες και ουσιαστικές διατάξεις σε ισχύ³⁹.

Αν και το δίκαιο της Ε.Ε. δεν είχε καμία πρόβλεψη για υποχρεωτική διάρθρωση της τραπεζικής δραστηριότητας⁴⁰, εντούτοις ανευρίσκονται κάποιες πρώτες απόπειρες συναφούς μικρο-προληπτικής ρύθμισης⁴¹.

Τα τελευταία έτη εκδηλώθηκε πρωτοβουλία σχετικά με το ζήτημα του διαχωρισμού των δραστηριοτήτων στη Γερμανία, τη Γαλλία και το Βέλγιο, αλλά και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεώρησε ότι ασύμβατα εθνικά νομοθετήματα για το ίδιο θέμα θα αυξήσουν την πιθανότητα στρεβλώσεων στις κινήσεις κεφαλαίων και επενδύσεων και θα καταστήσει τη δομή και τη λειτουργία

για διασυννοριακών τραπεζών πιο σύνθετη και κατακερματισμένη.

Η βασική διαφορά της πρότασης Κανονισμού με την πρόταση της επιτροπής Liikanen είναι ότι η τελευταία δεν είχε προτείνει την απαγόρευση του proprietary trading (διαπραγμάτευση για ίδιο λογαριασμό) από το βασικό πιστωτικό ίδρυμα και τα συνδεδεμένα με αυτό νομικά πρόσωπα, αλλά να είναι και αυτές οι δραστηριότητες προς διαχωρισμό και παραχώρηση σε άλλο νομικό πρόσωπο, εντός του ομίλου. Ως προς αυτό, η τελική πρόταση είναι αυστηρότερη από τις προτάσεις της επιτροπής Liikanen.

α. Πεδίο εφαρμογής

Ως προς το πεδίο εφαρμογής του προτεινόμενου Κανονισμού προβλέπονται δύο μεγάλες κατηγορίες τραπεζών που εμπίπτουν εντός αυτού. Πρώτον, κάθε πιστωτικό ίδρυμα ή μητρική εταιρεία της Ε.Ε., που έχει λάβει τον χαρακτηρισμό του "global systemically important institution" (σύμφωνα με το άρθρο 131 της Οδηγίας 2013/36/Ε.Ε.), περιλαμβανομένων των υποκαταστημάτων και θυγατρικών οπουδήποτε και αν βρίσκονται (εννοείται και εκτός Ε.Ε.). Δεύτερον, η πρόταση Κανονισμού καλύπτει τις ακόλουθες οντότητες, οι οποίες για τρία συνεχή έτη έχουν άνω των 30 δισεκατομμυρίων ευρώ συνολικό ενεργητικό και έχουν εμπορικές δραστηριότητες (ειδική ορολογία όπως παραπάνω – trading activities), που ανέρχονται σε τουλάχιστον 70 δισεκατομμύρια ευρώ ή στο 10% του συνόλου του ενεργητικού τους: i) πιστωτικό ίδρυμα με εγκατάσταση στην Ε.Ε., που δεν είναι μητρική ή θυγατρική, με όλα τα υποκαταστήματά του, ανεξαρτήτως πού βρίσκονται, ii) μητρική εταιρεία στην Ε.Ε., με όλες τις θυγατρικές και τα υποκαταστήματά της, ανεξαρτήτως του τόπου που βρίσκονται, όπου μία από τις οντότητες του ομίλου είναι πιστωτικό ίδρυμα εγκατεστημένο στην Ε.Ε., iii) υποκαταστήματα στην Ε.Ε. πιστωτικών ιδρυμάτων με έδρα τρίτες χώρες.

Φαίνεται ότι η αξιολόγηση των μεγεθών της δεύτερης περίπτωσης με τις τρεις υποπεριπτώσεις ως άνω θα γίνεται ανά οντότητα, ακόμη και στην περίπτωση (iii), όπου πρόκειται μόνο για υποκαταστήματα, αν και αυτά δεν έχουν νομική προσωπικότητα. Επίσης, η περίπτωση (ii) μπορεί να φέρνει υπό εξέταση και συνυπολογισμό στοιχεία ομίλου λόγω της παρουσίας έστω και μίας τράπεζας στην Ε.Ε. που συμμετέχει σε αυτόν^{42,43}.

37. Για μια πλήρη παρουσίαση της κατάστασης έως το τέλος του 2008 βλ. V. STICHELE, Financial regulation in the European Union, Mapping EU decision making structures on financial regulation and supervision, http://www.eurodad.org/uploadedfiles/whats_new/reports/eumapping_financial_regulation_final.pdf.

38. Για τις αιτίες που οδήγησαν στην καθυστερημένη αντίδραση της Ε.Ε. στην κρίση, βλ. GOLDSEIN / VERON, ό.π., σσ. 10-11. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι ότι τα πλείονα ζητήματα των χρηματοοικονομικών υπηρεσιών ετίθεντο στα πλαίσια της Διεύθυνσης Εσωτερικής Αγοράς και Υπηρεσιών. Σήμερα, υπάρχει ειδικός Επίτροπος και Διεύθυνση για τα ζητήματα του χρηματοπιστωτικού κλάδου (Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union).

39. Για την πορεία προς την τραπεζική ένωση στην Ε.Ε. βλ. Χ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Η πορεία προς την «Ευρωπαϊκή Τραπεζική Ένωση»: Θεσμικές και κανονιστικές διαστάσεις, ΕΕΕυρΔ, 2014, σσ. 1-14.

40. Αντιθέτως, τα κράτη μέλη της Ε.Ε. απαγορεύεται ρητά να εμποδίζουν τα πιστωτικά ιδρύματα να παρέχουν επενδυτικές υπηρεσίες, βάσει της Οδηγίας 93/22/ΕΟΚ (άρθρο 15). Βλ. Ch. GORTSOS, ό.π., υποσ. 17.

41. Financial Conglomerates Directive (2002/87/EC), O.J. 2003 L 035/1. Αυτές οι ρυθμίσεις φυσικά μόνο χαλαρή εννοιολογική σχέση έχουν με την προτεινόμενη ρύθμιση, αλλά δείχνουν ότι τα προβλήματα που θέτουν οι τράπεζες και, ιδίως, οι μεγάλοι όμιλοι ήταν υπαρκτά, απλώς δεν είχαν αναδειχθεί τόσο έντονα πριν το 2007. Γενικότερα για την έννοια και ανάγκη ρύθμισης και εποπτείας των financial conglomerates, βλ. ΓΚΟΡΤΣΟΣ, Εισαγωγή στο Διεθνές Χρηματοπιστωτικό Δίκαιο, ό.π., σσ. 46-47, 57 και 123.

42. MAYER BROWN LLP, Legal Update February 2014, Does Volcker+Vickers=Liikanen?, σ. 4, http://www.mayerbrown.com/files/Publication/f6722a7a-b666-4384-931f-0f77d6424e37/Presentation/PublicationAttachment/1a249a85-3015-43eb-8389-26237a62e419/update_volcker_vickers_feb14.pdf.

43. Σχετικά με τεχνικά ζητήματα των ανωτέρω υπολογισμών προβλέπουν τα άρθρα 22 και 23 και περαιτέρω τεχνικές κανονιστι-

β. Απαγορεύσεις (Group-level)

Το κεφάλαιο II απαγορεύει στις τράπεζες (όπως αυτές οι οντότητες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής ως άνω) τη διαπραγμάτευση για ίδιο λογαριασμό⁴⁴. Η Επιτροπή δηλώνει ότι, σε αντίθεση με την εμπειρία των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες έθεσαν μία ευρύτερη διατύπωση με πολλές εξαιρέσεις, προτίμησε μία στενότερη διάταξη με λίγες εξαιρέσεις. Σκοπός, ο οποίος φαίνεται να επιτυγχάνεται από τη διατύπωση, είναι να μην περιληφθούν στην απαγόρευση η αναδοχή και η διαπραγμάτευση χρηματοοικονομικών τίτλων (underwriting και market making⁴⁵ αντίστοιχα), εφόσον θεωρείται ότι έχουν να κάνουν με δραστηριότητες για πελάτη και περαιτέρω όχι αποκλειστικό σκοπό την κερδοφορία της τράπεζας.

Ρητά εξαιρείται από την απαγόρευση η διαπραγμάτευση ιδίω ονόματι σε χρηματοοικονομικά μέσα κρατικού χρέους κρατών της Ε.Ε. (με πρόνοια να συμπεριληφθούν και άλλα κράτη με στάθμιση κινδύνου 0%, με κατ' εξουσιοδότηση διατάξεις από την Επιτροπή) και, επίσης, τα προϊόντα της αγοράς χρήματος, εφόσον χρησιμοποιούνται για διαχείριση των ταμειακών διαθεσίμων. Η αντιστάθμιση κινδύνου για ίδιο λογαριασμό επιτρέπεται μόνο σε περίπτωση δράσης σε σχέση με δραστηριότητες υπαρκτών ή προσδοκώμενων πελατών.

Η ελάχιστη έκταση του κειμένου της απαγόρευσης στον Κανονισμό εντυπωσιάζει τους σχολιαστές, ειδικά σε σύγκριση με την αμερικανική ρύθμιση, και, ιδίως, σε συνδυασμό με την έλλειψη εξουσιοδοτικών διατάξεων για προσθήκη λεπτομερειών στην απαγόρευση. Πρόκειται για μία ρύθμιση μέσω μιας γενικής ρήτρας, η οποία διασώζει

κές διατάξεις θα μπορεί να εκδώσει η ΕΒΑ.

44. Ορίζεται στο άρθρο 5 ως «η χρήση ιδίων κεφαλαίων ή δανειακών κεφαλαίων για την ανάληψη θέσεων σε οποιοδήποτε είδος πράξης για την αγορά, την πώληση ή την με οποιοδήποτε άλλο τρόπο απόκτηση ή διάθεση οποιουδήποτε χρηματοπιστωτικού μέσου ή εμπορεύματος με αποκλειστικό σκοπό την αποκόμιση κέρδους για ίδιο λογαριασμό, και χωρίς καμία σύνδεση με πραγματικές ή προσδοκώμενες δραστηριότητες πελατών ή με σκοπό την αντιστάθμιση του κινδύνου της οντότητας ως αποτέλεσμα πραγματικής ή προσδοκώμενης δραστηριότητας πελατών, μέσω της χρήσης γραφείων, μονάδων, τμημάτων ή μεμονωμένων διαπραγματευτών που έχουν αφιερωθεί ειδικά στην εν λόγω ανάληψη θέσεων και αποκόμιση κέρδους, μεταξύ άλλων και μέσω ειδικών διαδικτυακών πλατφορμών διαπραγμάτευσης για ίδιο λογαριασμό».

45. Για τον ορισμό, τη σημασία και τη σύνδεσή του με τη ρευστότητα βλ. European Banking Federation, *ο.π.*, σσ. 21-22. Η έμφαση που δίνει η ομοσπονδία στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι άλλη μια ένδειξη της σημασίας και της στόχευσης της διατύπωσης του ορισμού. Βλ. επίσης για τους κινδύνους επηρεασμού των δραστηριοτήτων των τραπεζών από τη σύγχυση σχετικά με το market-making, CALOMIRIS, *The uncertain dangers of the Volcker Rule*, <http://www.aei.org/publication/the-uncertain-dangers-of-the-volcker-rule/>.

από την περιπτώσιολογία και τη λεπτομέρεια και φτάνει εύπλαστη στα χέρια των εποπτικών αρχών, αλλά αφήνει περιθώρια για διαφωνίες. Συνεπώς, όλες οι συνηθισμένες παγίδες αβεβαιότητας, εκμετάλλευσης ρυθμιστικών κενών και ασαφειών από ερμηνεία σε ερμηνεία κάθε χώρας βρίσκουν έδαφος και εδώ⁴⁶.

Η δεύτερη απαγόρευση, που τίθεται στις οντότητες που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού, ορίζει περιπτώσεις όπου με ίδια ή δανειακά κεφάλαια δεν μπορούν να επενδύσουν ή εξαγοράσουν ιδιοκτησιακά δικαιώματα σε Οργανισμούς Εναλλακτικών Επενδύσεων (AIFs) ούτε σε παράγωγα ή άλλα παρόμοια προϊόντα συνδεδεμένα με υποκείμενες αξίες τέτοια ιδιοκτησιακά δικαιώματα σε AIFs. Η απαγόρευση προχωρά περαιτέρω και καλύπτει απαγόρευση ιδιοκτησίας σε οντότητες που οι ίδιες διαπραγματεύονται περαιτέρω για ίδιο λογαριασμό ή επενδύουν σε AIFs⁴⁷. Ιδίως, η τελευταία αυτή απαγόρευση θεωρείται ότι δίνει μεγάλη αποτελεσματικότητα στη ρύθμιση, αφού μειώνει τις άμεσα ορατές δυνατότητες παράκαμψης της ρύθμισης μέσω χρήσης θέσεων και δικαιωμάτων σε αλυσιδωτά νομικά πρόσωπα.

Η δεύτερη απαγόρευση συνοδεύεται από αξιολογες εξαιρέσεις⁴⁸. Οι οντότητες του Κανονισμού μπορούν να επενδύουν ή να έχουν ιδιοκτησία σε άνευ μόχλευσης (δανεισμού) και κλειστού τύπου AIFs, ακόμη και αν δεν είναι εγκατεστημένα στην Ε.Ε., σε εταιρείες επιχειρηματικού κεφαλαίου (venture capital funds), σε ταμεία κοινωνικής επιχειρηματικότητας και στα Μακροπρόθεσμα Ευρωπαϊκά Επενδυτικά Ταμεία (European Long-term Investment Funds)⁴⁹. Κοινός λόγος των εξαιρέσεων είναι η συμμετοχή των οντοτήτων αυτών στη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας στην Ε.Ε. Φαίνεται πως, ενώ η Επιτροπή στόχευσε κυρίως τα hedge funds, εντούτοις η ρύθμιση απαγόρευσης περιέλαβε όλα τα μοχλευμένα και ανοικτού τύπου AIFs και άλλες οντότητες, ίσως μη επιτυγχάνουσα ακριβώς τον στόχο της⁵⁰.

46. Μια εξήγηση που δίνεται για το περιορισμένο της απαγόρευσης είναι ότι η Επιτροπή θέλει να διαπραγματευθεί με τις Ηνωμένες Πολιτείες μια αμοιβαία εξαίρεση εφαρμογής στο πλαίσιο του ισοδυνάμου των κανόνων των κρατών έδρας (J. ARMOUR, *ο.π.*, σσ. 24-25).

47. Τα περί των AIFs και των διαχειριστών τους προβλέπονται στην Οδηγία 2011/61/ΕΕ και για την ελληνική ενσωμάτωση βλ. ν. 4209 (253 Α'/21.11.2013).

48. Αναλυτικά άρθρο 6 παρ. 3 προτεινόμενου Κανονισμού.

49. Το κείμενο του Κανονισμού γι' αυτά τα Ταμεία έχει υιοθετηθεί και αναμένεται η δημοσίευσή του. Για το κείμενό του βλ. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=PE%2097%202014%20INIT>.

50. Βλέπε σχετικά European Private Equity & Venture Capital Association, *Position Paper on the European Commission Proposal for a Regulation on structural measures improving the resilience of the EU credit institutions*, <http://www.evca>.

Η παραπάνω ομάδα δύο απαγορεύσεων αφορά συνολικά τη δραστηριοποίηση ενός υφιστάμενου τραπεζικού ομίλου (με ευρεία έννοια, καθώς μπορεί να έχει διαρθρωθεί και σε μία μόνο νομική προσωπικότητα με όλες τις δραστηριότητες σε τμήματα). Πρόκειται, δηλαδή, για απαγορεύσεις που ονομάζονται group-level ή, πιο περιγραφικά, απαγορεύσεις για το καταθετικό τραπεζικό ίδρυμα και τις συνδεδεμένες με αυτό επιχειρήσεις-δραστηριότητες. Πιο απλά, μπορούμε να πούμε ότι είναι το σκέλος δραστηριοτήτων το οποίο η πρόταση επιδιώκει (λόγω του μεγαλύτερου βαθμού κινδύνου που τους προσάπτει με βάση ένα ή περισσότερα από τα σχετικά επιχειρήματα που παρουσιάσαμε) να αποκόψει και αφαιρέσει εντελώς από το πεδίο του παραδοσιακού μοντέλου universal banking και να εκδιώξει εντελώς από τον όμιλο της τράπεζας.

γ. Ενδοομιλικοί περιορισμοί (entity restrictions)

Το τρίτο κεφάλαιο του προτεινόμενου Κανονισμού περιλαμβάνει μία άλλη ομάδα δραστηριοτήτων, τις οποίες όμως αντιμετωπίζει με εντελώς διαφορετικό τρόπο. Πρόκειται για το λεγόμενο ring-fencing⁵¹ (εμπορικός και νομικός διαχωρισμός χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων με διαφορετικούς βαθμούς κινδύνου και διαφορετική οικονομική-κοινωνική χρησιμότητα για λόγους προληπτικής εποπτείας και υπαγωγή τους σε διαφορετικό νομικό πρόσωπο με συγκεκριμένες προδιαγραφές, εξασφαλιστικές του πραγματικού διαχωρισμού).

Ο διαχωρισμός αυτός είναι στη διακριτική ευχέρεια των εθνικών αρχών. Συγκεκριμένα, η αρμόδια αρχή έχει την εξουσία/καθήκον να εξετάζει τις εμπορικές δραστηριότητες του βασικού τραπεζικού ιδρύματος (core credit institution) και να αποφασίζει επί της επικινδυνότητάς τους για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα του ίδιου ή όλης της Ε.Ε. Σ' αυτή την περίπτωση, η αρμόδια αρχή μπορεί να απαγορεύσει τη συγκεκριμένη δραστηριότητα στο βασικό πιστωτικό ίδρυμα, ενώ το ίδρυμα αυτό μπορεί να πείσει περί του αντιθέτου όσον αφορά τον κίνδυνο και περαιτέρω, εφόσον δεν γίνουν δεκτές οι απόψεις του, να συνεχίσει την ίδια δραστηριότητα μέσω της ως άνω αποκομμένης νομικής προσωπικότητας εντός του ίδιου ομίλου.

eu/media/168046/140602-pae-position-paper_structure-of-banking_may2014.pdf.

51. Βλ. ιδίως BINDER, To Ring-Fence or Not, and How? Strategic Questions for Post-Crisis Banking Reform in Europe, <http://ssrn.com/abstract=2543860>, όπου αναλύεται η χρήση του όρου εντός του χώρου των διεθνών πτωχεύσεων τραπεζών προ της κρίσης 2007-9, για να δηλώσει την πρακτική της απόσπασης (ring-fencing) εταιρικής (πτωχευτικής) παρουσίας σε υποκαταστήματα ή θυγατρικές αλλοδαπών τραπεζών (jurisdiction-oriented). Τον διαχωρισμό δραστηριοτήτων, όπως του προτεινόμενου Κανονισμού, ονομάζει "activities-oriented ring-fencing".

Οι εμπορικές (επενδυτικές) δραστηριότητες που θεωρούνται επικίνδυνες ορίζονται με ιδιαίτερη ευρύτητα και, μάλιστα, αρνητικά. Είναι όσες δεν περιλαμβάνονται στη λίστα «μη ύποπτων» δραστηριοτήτων του άρθρου 8. Πρόκειται, δηλαδή, για όσες δραστηριότητες απέμειναν από την απαγόρευση του proprietary trading και βρίσκονται ενδιάμεσα μέχρι τις ρητά επιτρεπόμενες. Αυτός ο ιδεατός χώρος που δημιουργεί ο Κανονισμός περιλαμβάνει τρεις ιδίως ύποπτες για διαχωρισμό δραστηριότητες⁵², τις οποίες ουσιαστικά υποδεικνύει η νομοθεσία στην αρμόδια αρχή ως σημείο εκκίνησης της έρευνας. Σχετικώς χρησιμοποιούνται συγκεκριμένοι δείκτες και μεγέθη, όπως υποδεικνύονται στο άρθρο 9 παρ. 2. Σχετικά σχολιάζεται ότι απαιτείται έντονη προσπάθεια σε όγκο και ποιότητα διατάξεων από την Επιτροπή και την ΕΒΑ, ώστε να είναι δυνατό να μετρηθεί με ακρίβεια ο κίνδυνος κάθε δραστηριότητας ανά πιστωτικό ίδρυμα και συνολικά. Ο Κανονισμός περιλαμβάνει την κατάσταση μιας διοικητικής διαδικασίας (ιδίως, άρθρο 10), με την οποία η αρμόδια αρχή διαπιστώνει την υπέρβαση των ποσοτικών και ποιοτικών μεγεθών και τότε εκκινεί τη διαδικασία διαχωρισμού. Αρκετή διακριτική ευχέρεια απομένει μόνο κατά το στάδιο της εξέτασης των αμυντικών ισχυρισμών του ενδιαφερόμενου πιστωτικού ιδρύματος.

Η καχυποψία της προτεινόμενης ρύθμισης προς τις επικίνδυνες δραστηριότητες εμφανίζεται πιο έντονα, σε περίπτωση που ληφθεί απόφαση διαχωρισμού έστω και μιας δραστηριότητας. Τότε, σύμφωνα με τα άρθρα 11, 12 και 16, το πιστωτικό ίδρυμα περιορίζεται αυτόματα ως προς το εύρος δραστηριοτήτων του μόνο σε παράγωγα και μπορεί να χρησιμοποιήσει ως μέρος ή πωλήσει παράγωγα για κάλυψη ίδιου κινδύνου ή κάλυψη κινδύνου για πελάτη. Αυτό σημαίνει ότι τα καλυπτόμενα πιστωτικά ιδρύματα, τα οποία τυχόν αντιμετώπισουν μία απόφαση διαχωρισμού κάποιας δραστηριότητας, έχουν αυτόματα συνέπεια το δραστικό περιορισμό τους στις βασικές τραπεζικές εργασίες και σε μία περιχαρακωμένη ομάδα παραγώγων για «αληθινή» μόνον κάλυψη κινδύνων και όχι για κερδοσκοπικούς λόγους. Με τη διαδικασία αυτή μοιάζει κάπως άνευ νοήματος να αξιολογεί η αρμόδια αρχή πάνω από μία ύποπτη δραστηριότητα, εφόσον πάντοτε υπάρχει η ίδια αυτόματη κατάληξη.

Οι διαχωρισμένες δραστηριότητες μπορούν να διεξαχθούν από άλλη νομική προσωπικότητα εντός του ίδιου ομίλου. Ο διαχωρισμός (ring-fencing) ενισχύεται μέσω μέτρων νομικού, οικονομικού και λειτουργικού διαχωρισμού από το βασικό πιστωτικό ίδρυμα. Περιλαμβάνονται

52. Άρθρο 9 παρ. 1: «Η αρμόδια αρχή αξιολογεί εμπορικές δραστηριότητες και ιδίως: ειδική διαπραγμάτευση, οι επενδύσεις σε τιτλοποίηση και ιδιότητα αναδόχου τιτλοποίησης, και διαπραγμάτευση παραγώγων».

ρυθμίσεις για τη χρηματοδότηση, τις ενδοοδομικές συναλλαγές, την εταιρική διακυβέρνηση και άλλες (άρθρο 13).

δ. *Παρεκκλίσεις*

Το άρθρο 21 δίνει τη δυνατότητα παρεκκλίσεων⁵³ από τις ρυθμίσεις του κεφαλαίου III σχετικά με τον διαχωρισμό. Υποψήφιες χώρες είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία και η Γαλλία, εφόσον έχει τεθεί χρονικό όριο να υπάρχει σχετική νομοθεσία σε κράτος πριν τις 29 Ιανουαρίου 2014. Με βάση την κρίση παραγόντων της αγοράς αλλά και με μία επισκόπηση των ρυθμίσεων φαίνεται πιθανό μόνον το Ηνωμένο Βασίλειο να μπορεί να λάβει σχετική παρέκκλιση και, μάλιστα, για συγκεκριμένο κάθε φορά πιστωτικό ίδρυμα, αφού έτσι προβλέπει η πρόταση. Η πολιτική εξουσία της Επιτροπής να κρίνει τη νομοθεσία των κρατών και να παρέχει ή όχι σχετική παρέκκλιση μοιάζει εξ αρχής προβληματική από την άποψη της αρμοδιότητας.

ε. *«Εξωεδαφικότητα»*

Τα άρθρα 3 και 6 επεκτείνουν τις ρυθμίσεις του Κανονισμού σε υποκαταστήματα τραπεζών τρίτων χωρών στην Ε.Ε. και σε θυγατρικές ενωσιακών τραπεζών σε τρίτες χώρες. Η Ε.Ε., μέσω της πρότασης της Επιτροπής, φαίνεται να θέλει να αξιολογείται το σύνολο της δραστηριότητας του ομίλου, ο οποίος δραστηριοποιείται με κάποιο τρόπο σε ενωσιακό έδαφος, και έτσι να δημιουργήσει ένα ενιαίο επίπεδο ρύθμισης και εποπτείας για όποιον θέλει να ασκεί επικίνδυνες χρηματοοικονομικές δραστηριότητες. Φυσικά, στόχος είναι να μην υπάρχουν και παίκτες στην αγορά που να έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα λόγω της διαφορετικής ρύθμισης και εποπτείας στην οποία θα υπάγονταν.

Το άρθρο 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 27, προσφέρει τη λύση της απόκτησης καθεστώτος ισοδυναμίας του νομικού πλαισίου που διέπει τα πιστωτικά ιδρύματα μιας τρίτης χώρας που δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε. ή τα

αντίστοιχα ενωσιακά που δραστηριοποιούνται σε άλλες χώρες. Η ισοδυναμία πρέπει να υπάρχει και στις δύο βασικές ομάδες ρυθμίσεων (άρθρα 6 και 10 κ.λπ.).

Σε περίπτωση μη αναγνώρισης ισοδυναμίας, είναι πρακτικά δυσχερές να φανταστούμε πώς θα υποχρεωθεί ένας όμιλος που εδρεύει εκτός Ε.Ε. να εφαρμόσει τον Κανονισμό. Και, πράγματι, το ακριβές νόημα του Κανονισμού είναι ότι, για να εφαρμοστεί πλήρως, θα πρέπει, ιδίως για την απαγόρευση του proprietary trading, να αποβληθούν ολόκληρα τμήματα δραστηριοτήτων από ολόκληρο τον όμιλο, όπου και αν βρίσκεται. Παρόμοια ζητήματα επιδίωξης εφαρμογής κανόνων της Ε.Ε. εκτός των συνόρων της Ε.Ε. έχουν δημιουργήσει δικαστικές διαμάχες ακόμη και εντός της Ε.Ε.⁵⁴ Το ζήτημα βασικά τίθεται για τη σχέση της Ε.Ε. με τις Ηνωμένες Πολιτείες και ενώ τα σχετικά ρυθμιστικά καθεστώτα φέρουν πολλές ομοιότητες, υφίστανται και πολλές διαφορές.

Γενικώς επί του εξωεδαφικού αποτελέσματος (extraterritoriality effect), παρατηρείται ότι τα τελευταία χρόνια στο δίκαιο της Ε.Ε. έχουν εισχωρήσει διατάξεις που επιδιώκουν την επέκταση της ρυθμιστικής εξουσίας του σε εδάφη εκτός Ε.Ε. Τέτοια παραδείγματα έφερε στο προσκήνιο, ιδίως, η χρηματοοικονομική κρίση και οι σχετικές ρυθμίσεις. Και ενώ δεν αμφισβητείται ότι οι συνέπειες των ρυθμίσεων έχουν εξωεδαφικότητα ή τουλάχιστον επιδιώκουν τέτοια, αμφισβητούνται τα συνδυαστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται, για να προσδοθεί εξωεδαφική εφαρμογή⁵⁵.

53. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αντίδραση των εμπλεκόμενων ενωσιακών θεσμών που εκφράζουν τη γνώμη τους για την πρόταση Κανονισμού. Η στήριξη του Κοινοβουλίου ήταν αναμενόμενη, όπως και η γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (COM (2014) 43 final, Brussels, 9 July 2014, http://www.parlament.gv.at/PAKT/EU/XXV/EU/03/28/EU_32820/imfname_10482119.pdf). Η επίσης θετική γνώμη της ΕΚΤ έχει ξεχωριστή βαρύτητα. Η ΕΚΤ προτείνει την ολοκληρωτική απαλοιφή του σημείου 10 του προοιμίου και του σχετικού άρθρου 21, που αφορά τη δυνατότητα χορήγησης παρέκκλισης από την Επιτροπή προς κράτη μέλη αναφορικά με το κεφάλαιο III του Κανονισμού. Όπως εξηγεί η ΕΚΤ, μια τέτοια δυνατότητα αντιβαίνει στον στόχο της δημιουργίας ενός ενιαίου επιπέδου ρύθμισης στην Ε.Ε. και, επίσης, μπορεί να δημιουργήσει προηγούμενο εναντίον της ομοιόμορφης ενοποίησης της εσωτερικής αγοράς (Opinion of the European Central Bank, 19.11.2014, CON/2014/83, σσ. 11, 12, 25, 26, 27, http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_con_2014_83_f_sign.pdf).

54. Διάταξη *Ηνωμένο Βασίλειο/Κοινοβούλιο και Συμβούλιο*, C-507/13, EU:C:2014:2481, απόφαση *Ηνωμένο Βασίλειο/Συμβούλιο*, C-209/13, EU:C:2014:283, σχετικά με το φόρο χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Αν και οι υποθέσεις κρίθηκαν πρώτες, αναδεικνύουν την ένταση των προβλημάτων.

55. Τέτοιοι μηχανισμοί ενεργοποίησης της επέκτασης εδαφικής εφαρμογής πρέπει να θεωρήσουμε ότι είναι για την περίπτωση μας τα αποτελέσματα (effects theory) που μπορεί να έχει η συμπεριφορά τραπεζών εκτός Ε.Ε. για τη χρηματοοικονομική ευστάθεια της Ε.Ε. και η δυνατότητα παράκαμψης (anti-evasion) του Κανονισμού μέσω δραστηριοποίησης εκτός Ε.Ε. Η παγκοσμιοποιημένη όψη των χρηματαγορών και των τραπεζικών ομίλων είναι κατεξοχήν πρόσφορη για δημιουργία τέτοιων προβλημάτων και για αναζήτηση λύσεων με τέτοιες ρήτρες. Το ζήτημα έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία και αναμένεται να αποκτήσει και άλλη συνέχεια. Σε περιπτώσεις δυνατοτήτων αναγνώρισης ισοδύναμου καθεστώτος, η κατάσταση διευθετείται και αποφεύγεται η πιθανότητα τριβών σε περιβάλλον διεθνούς δικαίου. Όπως συνέβη και με τον φόρο χρηματοπιστωτικών συναλλαγών, έτσι και στην περίπτωση μας είναι πολύ ενδιαφέρον ότι μέχρι να υπάρξει κάποια αναγνώριση ισοδυναμίας τα τρίτων χωρών ιδρύματα εμπόπτουν *prima facie* στο δίκαιο της Ε.Ε. Γνώμη μου είναι ότι, ενώ το εθιμικό διεθνές δίκαιο στο πεδίο αυτό δεν μπορεί σύντομα να επηρεαστεί από την πρακτική της Ε.Ε., εντούτοις οι χρήστες του δικαίου της Ε.Ε. και, για παράδειγμα, του εξεταζόμενου Κανονισμού προσαρμόζονται στις ρυθμίσεις, τουλάχιστον κατά το μέτρο που επηρεάζονται

2. Σύνοψη αξιολόγησης της πρότασης

Η πρόταση Κανονισμού προσπάθησε να περιλάβει τις δύο βασικές μορφές μέτρων δομικής μεταρρύθμισης του τραπεζικού τομέα προς την κατεύθυνση αφαίρεσης κινδύνων από τους ισολογισμούς ολόκληρων ομίλων ή/και μεμονωμένων παραδοσιακών τραπεζών. Το αποτέλεσμα είναι μία πρόταση ρύθμισης η οποία, αν και έχει ξεκάθαρες καταβολές, είναι ως σύνθεση πρωτότυπη και δεν έχει ποτέ εφαρμοστεί, ως έχει, σε κανένα χρηματοπιστωτικό σύστημα. Επειδή είναι αφαιρετική, είναι εξαρτημένη από περαιτέρω διατάξεις μη θεσμικών οργάνων (βάσει της ΣΛΕΕ), όπως η ΕΒΑ, αλλά και από τις αρμόδιες αρχές.

Παρά τις πολυάριθμες διαμάχες και την πληθώρα επιχειρημάτων υπέρ και κατά της ρύθμισης (και ανάλογων ρυθμίσεων), δεν είναι γνωστό ούτε στους πλέον ειδικούς ποιες θα είναι οι ακριβείς επιπτώσεις μίας τέτοιας κομβικής αλλαγής στο χρηματοοικονομικό σύστημα (έλλειψη ιστορικών στοιχείων).

Εκ του αμέσως προηγούμενου προβληματισμού γεννάται και το ερώτημα πόσο μετρημένη σε ζεύγος κόστους και οφέλους είναι η πρόταση. Το ζήτημα είναι κομβικής σημασίας από τουλάχιστον δύο απόψεις. Πρώτον, δεν υπάρχει ομοθυμία σχετικά με το αν είναι καν δυνατόν να γίνει τέτοιος υπολογισμός με ακρίβεια. Και, δεύτερον, δεν είναι σίγουρο αν θα πρέπει αυτή η εντελώς τεχνική κρίση να εισχωρεί στην αξιολόγηση του μέτρου και να είναι το κυρίαρχο κριτήριο οριστικών αποφάσεων. Φυσικά, το δεύτερο ζήτημα επηρεάζεται καταλυτικά από τη βεβαιότητα ή μη στην απάντηση του πρώτου.

Το πρώτο θέμα είναι πραγματικά αδύνατο να απαντηθεί με αξιοπιστία. Όσες μετρήσεις και να γίνουν, το χρηματοοικονομικό σύστημα παραμένει ένα άθροισμα διασυνδεδεμένων υποσχέσεων – συμβολαίων και πιθανότατα το να επιχειρήσει κανείς να κάνει με μερικές σελίδες ρύθμισης αναδιάταξη της ίδιας δράσης μέσα σε διαφορετικές αγορές και από διαφορετικές επιχειρήσεις να μην έχει μονοσήμαντα και προβλέψιμα αποτελέσματα⁵⁶. Η

Επιτροπή επηρεάστηκε περισσότερο από τμήματα της ακαδημαϊκής έρευνας που εξυπηρετούσαν και τις απαιτήσεις εμπλεκόμενων θεσμών⁵⁷.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει και ένα ακόμη σχόλιο για το τι αντιπροσωπεύει η πρόταση Κανονισμού στο όλο σύστημα της ρύθμισης του χρηματοοικονομικού τομέα στην Ε.Ε. Είναι γνωστή η τάση που εκδηλώνεται στην Ε.Ε. και στις προτάσεις που εμφανίζονται για πολλά ζητήματα, να επιδιώκεται, πολύ συχνά μονοσήμαντα, η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς διά του δικαίου. Η προβληματική αυτή, που έχει παρατηρηθεί από παλιά και σε άλλους τομείς, αναδείχθηκε έντονα στο πεδίο της χρηματοοικονομικής ρύθμισης⁵⁸. Συνοπτικά, φαίνεται ότι η κυρίαρχη έννοια (financial stability), που κατευθύνει το δημόσιο συμφέρον και αποτελεί τον ύψιστο στόχο στο πεδίο αυτό, τείνει να μεταπίπτει αυτονοήτως σε μία εναρμόνιση νομικών κανόνων, με στόχο την περαιτέρω εμβάθυνση της εσωτερικής αγοράς. Αυτή η εργαλειοχρησιμοποίηση-αφορμή νομοθέτησης δεν είναι αυτονόητο ότι έχει τα σωστά αποτελέσματα σε ένα τόσο ευαίσθητο πεδίο. Εξάλλου, δεν πρέπει να θεωρείται τυχαίο ότι η Τραπεζική Ένωση είναι από τα πρώτα σημάδια πιο ουσιαστικής και ευέλικτης προσέγγισης, αφήνοντας στην άκρη τη συνηθισμένη τυπική αντιμετώπιση⁵⁹.

Επανερχόμενοι στο θέμα της αξιολόγησης του Κανονισμού από πλευράς σχέσης κόστους και οφέλους, παρατηρούμε ότι καθαρά ποσοτική ανάλυση, που να υποστηρίζει τη ρύθμιση, δεν συνοδεύει τον Κανονισμό. Στα μη ποσοτικά οφέλη περιλαμβάνονται η βελτίωση της εποπτείας, εξαιτίας των νέων στοιχείων που θα παραδίδουν οι τράπεζες κατά τη συμμόρφωση με τον Κανονισμό, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε καλύτερη διοίκηση από τους διευθυντές των τραπεζών για τον ίδιο λόγο, προστασία των βασικών τραπεζικών δραστηριοτήτων, λιγότεροι κίνδυνοι εξαιτίας της εκλογίκευσης της ρευστότητας. Όπως γίνεται γενικά δεκτό, τα ποσοτικά οφέλη της ενισχυμένης σταθερότητας δεν είναι εύκολο να μετρηθούν. Από την άλλη, τα κόστη είναι πιο εύκολο να ποσοτικοποιηθούν και υπάρχουν πολλές έρευνες σχετικά. Πέρα από τα κόστη συμμόρφωσης (αρχικής και μετέπει-

στα οικονομικά τους συμφέροντα από την ανάγκη να δραστηριοποιούνται στην Ε.Ε. ή να συναλλάσσονται με οντότητες στην Ε.Ε. Εφόσον οι κυρώσεις (άρθρα 28-29) που μπορεί να επιβληθούν φτάνουν μέχρι ανάκληση άδειας, η έμμεση πίεση που ασκείται δημιουργεί μία υποστήριξη της άποψης για de facto εξωεδαφική επιρροή.

56. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι έρευνες που έγιναν κατά τα έτη 2010-2013 από τους κύριους διεθνείς οργανισμούς (IMF, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2013/sdn1304.pdf>, BIS, <http://www.bis.org/publ/work412.pdf>) ανέδειξαν, για παράδειγμα, τα πεδία της ρευστότητας, της μείωσης της προσαρμοστικότητας και την άμβλυνση της διαφοροποίησης χαρτοφυλακίου, ως αποτελέσματα των οποίων δεν είναι εύκολο να μετρηθεί η συνέπεια στην οικονομία και τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα ούτε είναι ορατό με ποιον τρόπο θα καλυφθούν

οι επιπτώσεις τους.

57. Σχετικά με το χρονικό που οδήγησε στην πρόταση Κανονισμού συσχετισμένο με τις αντίρροπες τάσεις οργανισμών και ερευνητών και την πολιτική διεργασία (με νομικές και οικονομικές επιρροές) εντός της Επιτροπής βλ. MACARTNEY, Walking the tightrope: The British dilemma and the EU ring-fencing, <http://ecpr.eu/filestore/paperproposal/b5ab5974-04e0-45b1-8196-540f71cebb25.pdf>, σσ. 3-4, 9-13.

58. Από τις πρόσφατες αναλύσεις βλ. M. ANDENAS / I.H.-Y. CHIU, Financial Stability and Legal Integration in Financial Regulation, E.L.Rev., 2013, σσ. 335-359.

59. Ibid, σ. 358.

τα συνεχούς), βασική είναι η επίπτωση στη ρευστότητα αγορών, όπου οι τράπεζες έχουν κεντρικό ρόλο.

Τελικά, εφόσον δεν έχει γίνει υπολογισμός στο σκέλος του κόστους και του οφέλους, δεν μπορεί να εξαχθεί ασφαλές συμπέρασμα. Ακόμη και να ήταν δυνατό να γίνει ποσοτική μέτρηση, η κοστολόγηση των ποιοτικών επιπτώσεων παραμένει οριστικά αμφίβολος στόχος/κριτήριο νομοθέτησης⁶⁰. Η ανάλυση γύρω από κόστος και όφελος αναδεικνύει και τα εξής: πρώτον, η μέτρηση κόστους οφέλους, κατά τη γνώμη μου, ως προς τη ρύθμιση που προσπαθεί να επιτύχει ο Κανονισμός, είναι εξόχως και πολιτική. Αφορά ανθρώπους και οντότητες που αλληλεπιδρούν σε επιχειρήσεις και αγορές και έναν τεράστιο δεσμό υποσχέσεων. Ακόμη, τα χρηματοοικονομικά είναι τόσο ρευστά, ώστε καμία φωτογραφία της στιγμής δεν είναι τόσο αξιόπιστη ή ακόμη περισσότερο δεν είναι εφικτό να υπάρξει. Πρόκειται για υπολογισμούς μαζί με υποκειμενικές εκτιμήσεις (guesstimating). Δεύτερον, η Επιτροπή, όταν εξαγγέλλει, στο επεξηγηματικό σημείωμα της πρότασης, ότι ο Κανονισμός θα αντιμετωπίσει το πρόβλημα TBTF και άλλα ζητήματα, προφανώς στοχεύει στην ως άνω προστιθέμενη αξία της δυναμικής της παρέμβασης (ποιοτικά στοιχεία του οφέλους). Τίθεται το περαιτέρω ερώτημα, αν είναι εφικτό να αντισταθμιστούν τα σε αληθινά χρήματα κόστη της ρύθμισης. Γνώμη μου είναι ότι πρέπει να αναζητηθεί η χρυσή τομή μεταξύ όσο

το δυνατόν πιο μετρημένων (ποσοτικά και ποιοτικά) αποφάσεων και της ανωτέρω αναφερθείσας τάσης του ενωσιακού νομοθέτη για αυτόματη επιδίωξη της εναρμόνισης ως αυτοσκοπού.

IV. Επίμετρο – Το ζήτημα των πλειόνων ρυθμίσεων παγκοσμίως για τη δομή των τραπεζών και το μέλλον της πρότασης Κανονισμού της Ε.Ε.

Οι διαφορετικές ρυθμίσεις και προτάσεις ρυθμίσεων σε παγκόσμιο επίπεδο θέτουν ζητήματα τυχόν επιπτώσεων εξαιτίας του κατακερματισμού. Πιθανόν να επηρεαστεί η δυνατότητα ομοιόμορφης αντιμετώπισης ζητημάτων ρύθμισης και εποπτείας, αν οι τράπεζες αποκτήσουν μεγάλες διαφορές δομής λόγω διαφορετικών μέτρων διάρθρωσης ανά χώρα ή σε περιφερειακό επίπεδο. Από την άλλη πλευρά, τυχόν ασυμμετρίες που δημιουργούνται σε διαφορετικές δικαιοδοσίες δεν σημαίνει ότι πρέπει να επιλυθούν απαραίτητα με επιδίωξη ομοιομορφίας δομής των τραπεζών σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτή, άλλωστε, δεν είναι η επιδίωξη του G20 και του FSB. Στην πρόσφατη έκθεση του FSB προς το G20⁶¹ σχετικά με το θέμα των τυχόν προβλημάτων από τις διάφορες ρυθμίσεις, τηρείται ευθέως στάση αναμονής και γίνεται απλή καταγραφή καθεστώτων και πιθανών προβλημάτων με ουδέτερη γλώσσα.

Σχετικά με την πρόταση Κανονισμού, είναι γνωστό ότι κατατέθηκε μάλλον αργά και δεν υπήρχε επαρκής χρόνος, για να ψηφιστεί από το προηγούμενο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Έτσι, οι μεγάλες αλλαγές στον τραπεζικό τομέα δεν περιέλαβαν οποιαδήποτε ρύθμιση μέχρι στιγ-

60. Σχετικά με το ζήτημα της ανάλυσης κόστους οφέλους στη ρύθμιση του χρηματοοικονομικού τομέα βλ. την πλέον πρόσφατη μελέτη του J.C. COATES IV, Cost-Benefit Analysis of Financial Regulation: Case Studies and Implications, The Yale Law Journal, 2015, σσ. 882-1011, <http://www.yalelawjournal.org/article/cost-benefit-analysis-of-financial-regulation>, με ειδική αναφορά στο Volcker Rule, σσ. 974-978. Η όλη συζήτηση στις Η.Π.Α. περιλαμβάνει και τη σχετική ανάλυση κόστους οφέλους ως υποχρεωτικό συνοδευτικό των χρηματοοικονομικών νομοθετημάτων. Σε μία εκδοχή της, αυτή η ανάλυση φτάνει να είναι και κριτήριο δικαστικού ελέγχου των μέτρων, κάτι σαν ουσιώδης τύπος της διαδικασίας έκδοσης της νομοθεσίας. Για κάποιους αυτό είναι εύλογο, εφόσον τα ζητήματα είναι τεχνικά και μετρήσιμα. Επ' αυτού ακριβώς εκδηλώνεται διαφωνία και αναλόγως της θέσης που λαμβάνει κανείς στο θέμα αυτό κρίνει και το αν πρέπει να εντάσσεται το εν λόγω κριτήριο αποφασιστικά στην οριστική κρίση επιλογής του ενός ή του άλλου κανόνα. Η ως άνω μελέτη συνοδεύεται από επιστημονικό διάλογο δημοσιευμένο στο forum του περιοδικού (<http://www.yalelawjournal.org/forum>, 22.01.2015, E.A. POSNER / E.G. WEYL, Cost-Benefit Analysis of Financial Regulations: A Response to Criticisms, C.R. SUNSTEIN, Financial Regulation and Cost-Benefit Analysis, B.R. KRAUS, Economists in the Room at the SEC, J.C. COATES IV, Cost-Benefit Analysis of Financial Regulation: A Reply), όπου εκφράζονται και άλλες απόψεις. Μεταξύ αυτών, ότι αυτό που απαιτείται είναι απλώς μεγαλύτερη επένδυση σε έρευνα, ώστε τα αποτελέσματα να είναι σαφέστερα και οι αποφάσεις καλύτερα δικαιολογημένες, τουλάχιστον με βάση το κριτήριο financial stability.

61. FSB, Structural banking reforms, Cross-Border consistencies and global financial stability implications, Report to G20 Leaders for the November 2014 Summit, 27.10.2014, http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/r_141027.pdf?page_moved=1. Αναγνωρίζεται ότι είναι πολύ νωρίς για συμπεράσματα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σχόλιο στη σ. 2, ότι ένα θετικό στοιχείο του κατακερματισμού θα μπορούσε να είναι η μείωση της διασύνδεσης μεταξύ τραπεζών και η αποκοπή της υπερβολικής διασυννοριακής δράσης. Αυτό, μάλιστα, χαρακτηρίζεται πιθανώς ηθελημένη συνέπεια! Επαναξιολόγηση σχεδιάζεται για το 2016, με κατάθεση νέων συμπερασμάτων από FSB, IMF, OECD, BCBS προς το G20 στα τέλη του 2015. Ενδιαφέρον είναι ότι το FSB και οι G20 έχουν ειδική agenda για το θέμα TBTF εδώ και αρκετά χρόνια, αλλά το ζήτημα της δομής των τραπεζικών ομίλων και τραπεζών δεν είναι εντός αυτού. Για τα άλλα μέτρα "ending TBTF", βλ. FSB, Overview of Progress in the Implementation of the G20 Recommendations for Strengthening Financial Stability, Report of the Financial Stability Board to G20 Leaders, 14.11.2014, <http://www.financialstabilityboard.org/wp-content/uploads/Overview-of-Progress-in-the-Implementation-of-the-G20-Recommendations-for-Strengthening-Financial-Stability.pdf>.

μής για τροποποιήσεις στο μοντέλο universal banking των χωρών της Ε.Ε.

Σύμφωνα με πληροφορίες αναλυτών⁶², η νέα Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ήδη σκοπό να αμβλύνει το περιεχόμενο της ως άνω πρότασης. Μάλλον θα αναζητηθεί μία συμβιβαστική λύση με περισσότερο χώρο για τις απαιτήσεις των μεγάλων τραπεζών. Είναι πιθανόν οι ήδη υπάρχουσες διαφορές κρατών μελών επί της πρότασης να λά-

βουν και επίσημη μορφή δικαστικής διαφοράς⁶³. Επίσης, από την Επιτροπή και την Ένωση των τραπεζών τονίζεται ότι το κείμενο της υπάρχουσας πρότασης δεν συνάδει με τον έτερο στόχο της Επιτροπής να δημιουργήσει μία ένωση κεφαλαιαγοράς στην Ε.Ε. (capital markets union). Όλα αυτά είναι ανεπίσημα, αλλά, αν ιδωθούν σε ιστορική προοπτική, είναι πιθανόν η ένταση των ρυθμίσεων να υποχωρεί όσο η αφορμή (κρίση) απομακρύνεται και οι οικονομικοί κύκλοι προχωρούν προς την ανοδική φάση τους.

62. EU Commission Softening its Position on Separating Banks' Retail, Trading Arms, <https://euroinsight.mni-news.com/posts/eu-commission-softening-its-position-on-separating-banks-retail-trading-arms-6461#>.

63. Βλ., για παράδειγμα, τη διαμάχη Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου για το θέμα (<http://www.ft.com/intl/cms/s/0/3e83808a-ffcf-11e4-bc30-00144feabdc0.html#axzz3chra0zbh>).

Οι Διεθνείς Συμφωνίες της ΕΕ ως πλαίσιο ρύθμισης των διεθνών επενδύσεων μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας

Οδυσσέας Γ. Σπηλιόπουλος*

Στο πλαίσιο υλοποίησης της νέας σφαιρικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πεδίο των διεθνών επενδύσεων, διεξάγονται (με ΗΠΑ, Ιαπωνία, Ινδία, Ταϊλάνδη) ή έχουν ήδη ολοκληρωθεί (με Καναδά και Σιγκαπούρη) οι διαπραγματεύσεις με αντικείμενο νέες ενωσιακές συμφωνίες οι οποίες, εκτός από τη ρύθμιση των γενικότερων εμπορικών και οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των μερών, θα καλύπτουν σφαιρικά τόσο την είσοδο (εγκατάσταση) των επενδύσεων όσο και τη μέτεπειτα προστασία τους. Από μια πρώτη ανάλυση των βασικών διατάξεων, όπως αυτές αποτυπώνονται στα κείμενα των σχεδίων συμφωνιών, προκύπτει ότι αυτές θα εισάγουν σημαντικές βελτιώσεις σε σχέση με τις Διμερείς Επενδυτικές Συνθήκες (ΔιμΕΣ) των κρατών μελών. Πράγματι, οριοθετούν με σαφήνεια θεμελιώδεις και κρίσιμες για τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής τους έννοιες, όπως αυτή της επένδυσης αλλά κυρίως του επενδυτή, θεσπίζουν πιο σαφή πρότυπα μεταχείρισης των ξένων επενδυτών και των επενδύσεών τους, ενώ βελτιώνουν, παρά τις περί του αντιθέτου απόψεις, το σύστημα επίλυσης διαφορών επενδυτών-κρατών.

Ευρωπαϊκή Ένωση – διεθνείς επενδύσεις – επενδυτές – επενδυτικές συμφωνίες – πρότυπα μεταχείρισης – επίλυση διαφορών

I. Εισαγωγή

Μετά τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισσαβόνας, δυνάμει της οποίας οι άμεσες ξένες επενδύσεις εντάχθηκαν ρητά στο πεδίο της ΚΕΠ υπαγόμενες έτσι στην αποκλειστική αρμοδιότητα της ΕΕ, η Επιτροπή δημοσίευσε την Ανακοίνωση προς μια σφαιρική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, στην οποία προσδιόρισε ρητά συγκεκριμένες τρίτες χώρες ως εν δυνάμει εταίρους για τη σύναψη συμφωνιών που θα διέπουν σφαιρικά τον τομέα των επενδύσεων. Πρόκειται για τον Καναδά, τη Σιγκαπούρη, την Ινδία, την Κίνα και τη Ρωσία¹.

Διευκρινίζεται ότι, ενώ οι διαπραγματεύσεις ΕΕ-Κίνας έχουν ως αντικείμενο τη σύναψη μιας συμφωνίας που θα διέπει αποκλειστικά και μόνο τις επενδύσεις (επενδυτική συμφωνία – stand-alone investment agreement)², οι διαπραγματεύσεις με όλες τις άλλες χώρες αφορούν τη σύναψη σφαιρικών συμφωνιών ελευθέρωσης των συναλλαγών που θα περιλαμβάνουν και κεφάλαιο σχετικά με τις επενδύσεις και την προστασία τους.

Μέχρις στιγμής έχουν ολοκληρωθεί οι διαπραγματεύσεις ΕΕ-Καναδά για τη σύναψη μιας Σφαιρικής Οικονομικής και Εμπορικής Συμφωνίας (Comprehensive Economic and Trade Agreement – CETA)³ για όλα τα ζητήματα που καλύπτει, συμπεριλαμβανομένου και του κεφαλαίου σχετικά με τις επενδύσεις, καθώς επίσης και οι διαπραγματεύσεις ΕΕ- Σιγκαπούρης για τη σύναψη μιας Συμφωνίας Ελευθέρων Συναλλαγών (Free Trade Agreement – FTA), η οποία περιλαμβάνει και σχετικό με την προστασία των επενδύσεων κεφάλαιο⁴. Αντίθετα, σε πλήρη εξέλιξη είναι οι διαπραγματεύσεις για τη FTA ΕΕ-Ινδίας⁵.

* Δ.Ν., Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Πελοποννήσου

1. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, Προς μια σφαιρική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, 07.07.2010, COM (2010) 343 τελικό 4, διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/july/tradoc_146307.pdf, σ. 8.

2. European Commission, EU and China begin investment talks, 20.01.2014, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-33_en.htm, 20.09.2014. Σχετικά με τις προοπτικές μιας συμφωνίας ΕΕ-Κίνας βλ. W. SHAN / S. ZHANG, The Potential EU-China BIT: Issues and Implications, σε M. Bungenberg / A. Reinisch / Ch. Tietje (eds.), EU and Investment Agreements. Open Questions and Remaining Challenges, Nomos – Hart Publishing, 2013, σσ. 87-120.

3. Βλ. C. LEVESQUE, The Challenges of 'Marrying' Investment Liberalisation and Protection in the Canada-EU CETA, σε M. Bungenberg / A. Reinisch / Ch. Tietje (eds.), ό.π, σσ. 121-146.

4. Σημειώνεται ότι οι διαπραγματεύσεις σχετικά με το κεφάλαιο για την προστασία των επενδύσεων είχαν ξεκινήσει μεταγενέστερα, καθώς έπρεπε να τροποποιηθούν οι διαπραγματευτικές οδηγίες (ΔΟ) του Συμβουλίου προς την Επιτροπή, ώστε να συμπεριληφθεί και ο συγκεκριμένος τομέας στο πεδίο ρύθμισης της συμφωνίας, δεδομένης της υπαγωγής του στην ενωσιακή αρμοδιότητα δυνάμει της Συνθήκης της Λισσαβόνας. Υπογραμμίζεται ότι η νέα αυτή σφαιρική FTA θα αντικαταστήσει, όσον αφορά τον τομέα των επενδύσεων, τις υφιστάμενες 12 ΔιμΕΣ μεταξύ της Σιγκαπούρης και ΚΜ της ΕΕ.

5. Τον Οκτώβριο 2007, η ΕΕ και η Ινδία ξεκίνησαν τις διαπραγματεύσεις για μια συμφωνία ελευθέρων συναλλαγών. Οι διαπραγματευτικές οδηγίες είχαν εγκριθεί από το Συμβούλιο στις 19.04.2007. Η Επιτροπή υπέβαλε σύσταση προς το Συμβούλιο για την τροποποίηση των διαπραγματευτικών οδηγιών που είχε λάβει, ενόψει των νέων αρμοδιοτήτων που η ΕΕ είχε εν τω μεταξύ αποκτήσει στον τομέα της προστασίας των επενδύσεων βάσει της Συνθήκης της Λισσαβόνας, έτσι ώστε να εξουσιοδοτηθεί η Επιτροπή να διεξάγει, εκ μέρους της ΕΕ, τις διαπραγματεύσεις σχετικά με τις επενδύσεις (SEC(2010) 1579 τελικό, (20.01.2011)). Το έγγραφο αυτό είναι διαθέσιμο στην εξής διεύθυνση: www.bilaterals.org/srip.php?article18960 (18.09.2014). Το Συμβούλιο ανταποκρινό-

Επίσης, σε εξέλιξη βρίσκονται οι διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ για τη σύναψη μιας συμφωνίας Διατλαντικής Εταιρικής Σχέσης για το εμπόριο και τις επενδύσεις (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP)⁶, με την Ταϊλάνδη, τη Μαλαισία και το Βιετνάμ για τη σύναψη αντίστοιχων Συμφωνιών Ελευθέρων Συναλλαγών (FTAs) κατά το πρότυπο της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης⁷, με την Ιαπωνία για τη σύναψη, επίσης, συμφωνίας ελευθέρων συναλλαγών και με την Κίνα για τη σύναψη μιας επενδυτικής συμφωνίας.

Πρέπει να υπενθυμισθεί ότι και προγενέστερες συναφθείσες από την ΕΕ σφαιρικές συμφωνίες, όπως η Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (ΣΕΣ) με τη Ν. Κορέα, οι Συμφωνίες Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΣΣΣ) με τα κράτη των Δυτικών Βαλκανίων, οι Ευρωμεσογειακές Συμφωνίες σύνδεσης με τα τρίτα μεσογειακά κράτη, οι Συμφωνίες Οικονομικής Εταιρικής Σχέσης (ΣΟΕΣ) με ομάδες κρατών ΑΚΕ, η Συμφωνία Σύνδεσης με τη Χιλή, η Συμφωνία Σύνδεσης με την Κεντρική Αμερική, η Συμφωνία Εμπορίου με το Περού και την Κολομβία, αλλά και οι Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ) με τα κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ, περιέχουν σχετικές με τις επενδύσεις διατάξεις που όμως περιορίζονται να καλύπτουν μόνο την ελευθέρωση των επενδύσεων και την εγκατάσταση-αποδοχή τους, χωρίς να επεκτείνονται στη θέσπιση καθεστώτος προστασίας των επενδύσεων μετά την εγκατάσταση⁸.

μενο στην πρωτοβουλία της Επιτροπής, παρέσχε τον Σεπτέμβριο 2011 σε αυτήν διαπραγματευτική εντολή η οποία κάλυπτε το πεδίο των επενδύσεων όχι μόνο σχετικά με τις διαπραγματεύσεις με την Ινδία αλλά και τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη της CETA ΕΕ-Καναδά και της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Η διαπραγματευτική αυτή εντολή είναι διαθέσιμη στην εξής διεύθυνση: www.bilaterals.org/spip.php?article20272 (18.09.2014). Πράγματι, οι διαπραγματεύσεις της ΕΕ με τις δυνάμεις αυτές αποτέλεσαν μιας πρώτης τάξης ευκαιρία, για να αρχίσει η ΕΕ να ασκεί τις νέες αρμοδιότητές της στο πεδίο των επενδύσεων.

6. Το Συμβούλιο παρέσχε στην Επιτροπή, τον Ιούνιο 2013, τις σχετικές διαπραγματευτικές οδηγίες οι οποίες δημοσιεύθηκαν στις 09.10.2014, διαθέσιμες στη διεύθυνση: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11103-2013-DCL-1/en/pdf>. (15.10.2014).

7. Τον Απρίλιο 2007, το Συμβούλιο είχε παράσχει την εξουσία στην Επιτροπή να ξεκινήσει διαπραγματεύσεις με τις χώρες μέλη της ASEAN για τη σύναψη συμφωνιών ελευθέρων συναλλαγών, εγκρίνοντας και τις σχετικές διαπραγματευτικές οδηγίες. Τον Οκτώβριο 2013, το Συμβούλιο αποφάσισε την τροποποίηση των οδηγιών αυτών, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν και οι διατάξεις σχετικά με τις επενδύσεις. Η απόφαση αυτή θα επέτρεπε στην Επιτροπή να συμπληρώσει την ατζέντα των εν εξελίξει διαπραγματεύσεων με τη Μαλαισία, το Βιετνάμ και την Ταϊλάνδη, εντάσσοντας σε αυτές και την προστασία των επενδύσεων.

8. Σχετικά με τις συμφωνίες αυτές βλ. Οδ. ΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Οι Διε-

Αντίθετα, όπως αναφέρεται παρακάτω, οι διαπραγματεύσεις που έχουν διεξαχθεί, υπό το φως των νέων αρμοδιοτήτων της ΕΕ, με τον Καναδά και τη Σιγκαπούρη (ή διεξάγονται με τις ΗΠΑ, την Ινδία κ.λπ.) καλύπτουν σφαιρικά και την ελευθέρωση, δηλαδή την είσοδο-εγκατάσταση και την προστασία των επενδύσεων.

Ενόψει των παραπάνω, στις ενότητες που ακολουθούν, θα επιχειρήσουμε να εξετάσουμε το ουσιαστικό περιεχόμενο των προαναφερθεισών νέων ενωσιακών συμφωνιών για τις επενδύσεις, έχοντας υπόψη ότι, με βάση τα μέχρι τώρα διαθέσιμα στοιχεία και δεδομένα, η ανάλυσή μας θα βασισθεί κατά κύριο λόγο (α) στο σχετικό με τις επενδύσεις κεφάλαιο της CETA ΕΕ-Καναδά και (β) στο σχετικό με την προστασία των επενδύσεων κεφάλαιο της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Όσον αφορά το πρώτο, μπορεί να χαρακτηριστεί ως φιλόδοξο και εκτεταμένο και θεωρείται ευρέως ως το νέο μοντέλο για τις μελλοντικές επενδυτικές συμφωνίες της ΕΕ, καθώς προϊδεάζει έως ένα βαθμό για τις διατάξεις που η ΕΕ θα επιδιώξει να συμπεριληφθούν στην υπό διαπραγμάτευση συμφωνία με τις ΗΠΑ. Στο κεφάλαιο αυτό, ο Καναδάς και η ΕΕ δεσμεύονται, μεταξύ άλλων, για αυστηρούς κανόνες πρόσβασης στην αγορά και για υψηλό επίπεδο προτύπων προστασίας των επενδυτών. Βέβαια, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι, ενώ επιβάλλονται υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα μέρη υποδοχής, αντίθετα, η CETA δεν επιβάλλει αντίστοιχα υποχρεώσεις συμπεριφοράς στους επενδυτές. Ωστόσο, δεν πρέπει να υποτιμάται το γεγονός, όπως θα αναλυθεί παρακάτω, ότι με τις διατάξεις της τίθενται σαφείς όροι προσφυγής στις διαδικασίες διαιτησίας, προκειμένου να αποφεύγεται η καταχρηστική εκ μέρους των επενδυτών χρήση τους. Το κεφάλαιο της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, κατά την κρίση μας, επιχειρεί να ρυθμίσει με μεγαλύτερη ακόμα ακρίβεια και σαφήνεια τα συνδεδεμένα με τη μεταχείριση των επενδύσεων ζητήματα. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι πρόκειται για τα κείμενα που προέκυψαν από την ολοκλήρωση των σχετικών διαπραγματεύσεων. Η διαδικασία για την οριστική έγκρισή τους και επικύρωσή τους αναμένεται να είναι μακρά.

II. Η διάρθρωση των σχετικών με τις επενδύσεις κεφαλαίων των σφαιρικών οικονομικών – εμπορικών ενωσιακών συμφωνιών

Μια γενική παρατήρηση που πρέπει να γίνει είναι ότι, στο πλαίσιο των προαναφερθεισών σφαιρικών συμφωνιών που η ΕΕ έχει, κατά το πρόσφατο κυρίως παρελθόν, συνά-

θνείς Συμφωνίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της, εκδ. Σάκκουλα, 2013.

ψει με σειρά τρίτων χωρών⁹, οι διατάξεις σχετικά με την εγκατάσταση των εταιρειών ή των υπηκόων ενός μέρους στο έδαφος του άλλου με σκοπό την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας υπάγονται, μαζί με τις διατάξεις για τη διασυννοριακή παροχή υπηρεσιών και την κυκλοφορία των εργαζομένων ή το Ηλεκτρονικό Εμπόριο, σε ένα ενιαίο τίτλο ή μέρος ή κεφάλαιο¹⁰.

Πλέον, στις νέες ενωσιακές συμφωνίες, που αποτελούν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, οι σχετικές με την εγκατάσταση διατάξεις επιδιώκεται να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο κεφάλαιο που αφορά συνολικά τον τομέα αποκλειστικά των επενδύσεων, αποτελώντας έτσι ένα ειδικό τμήμα αυτού του κεφαλαίου. Ο στόχος αυτός έχει επιτευχθεί στην περίπτωση της CETA ΕΕ-Καναδά. Με άλλα λόγια, οι νέες συμφωνίες που καλύπτουν και το πεδίο των επενδύσεων προβλέπουν μια διαφορετική διάρθρωση, βασικό στοιχείο της οποίας είναι η καθιέρωση ενιαίου, ιδιαίτερου κεφαλαίου που διέπει σφαιρικά τον τομέα των επενδύσεων. Η εγκατάσταση στο πλαίσιο των συμφωνιών αυτών ρυθμίζεται ως τμήμα που συνδέεται άμεσα με την πραγματοποίηση μιας επένδυσης, συνιστά στην ουσία την είσοδο, την πρόσβαση στην αγορά ενός μέρους των επενδυτών του άλλου μέρους. Αποτελεί, δηλαδή, όσον αφορά τις ουσιαστικές διατάξεις, το ένα βασικό σκέλος του προβλεπόμενου από το κεφάλαιο συστήματος για την αύξηση των επενδύσεων, δηλαδή αυτό που καλύπτει την ελευθέρωση ή εγκατάσταση των επενδύσεων, ενώ το άλλο καλύπτει την προστασία αυτών, αφού έχει συντελεσθεί η εγκατάστασή τους.

Αντίθετα, η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, όπως προκύπτει από τη διάρθρωσή της, υιοθετώντας το πρότυπο της FTA ΕΕ-Ν. Κορέας, περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο με τίτλο «Υπηρεσίες, Εγκατάσταση και Ηλεκτρονικό Εμπόριο» (κεφάλαιο 8) με διατάξεις αντίστοιχες με αυτές που περιέχονται στο αντίστοιχο κεφάλαιο με τον ίδιο τίτλο της FTA ΕΕ-Κορέας. Στο τμήμα C του εν λόγω κεφαλαίου ρυθμίζονται τα θέματα σχετικά με την ελευθέρωση της εγκατάστασης μεταξύ των μερών¹¹. Τα θέματα που συνδέονται αποκλειστικά με την προστασία των επενδύσεων υπάγονται σε ξεχωριστό κεφάλαιο (κεφάλαιο 9).

9. Ν. Κορέα, Κράτη Δυτικών Βαλκανίων, Τρίτες Μεσογειακές Χώρες, Χιλή, κράτη που προέκυψαν από τη διάλυση της ΕΣΣΔ, Κεντρική Αμερική, Περού/Κολομβία.

10. Ενδεικτικά αναφέρεται η Συμφωνία Εμπορίου ΕΕ-Περού/Κολομβίας, Τίτλος V «Εμπόριο Υπηρεσιών, Εγκατάσταση και Ηλεκτρονικό Εμπόριο», Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρική Αμερική Τίτλος III «Εγκατάσταση, Εμπόριο Υπηρεσιών και Ηλεκτρονικό Εμπόριο», Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών ΕΕ-Ν. Κορέα κεφάλαιο 7, τμήμα C.

11. Στο άρθρο 8.10 προβλέπονται οι διατάξεις σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά μέσω εγκατάστασης και στο άρθρο 8.11 θεσπίζεται η ρήτρα της εθνικής μεταχείρισης.

Στην περίπτωση της CETA ΕΕ-Καναδά, όλες οι διατάξεις σχετικά με τις επενδύσεις περιέχονται σε ένα επίσης ξεχωριστό κεφάλαιο, το κεφάλαιο 10 με τίτλο «Επενδύσεις». Αυτό αρθρώνεται σε έξι τμήματα (ενότητες, sections). Το πρώτο τμήμα αφορά το πεδίο κάλυψης των διατάξεων του συγκεκριμένου κεφαλαίου και τους ορισμούς βασικών και κρίσιμων εννοιών, το τμήμα 2 έχει τίτλο «Εγκατάσταση των Επενδύσεων» (πρόσβαση στην αγορά και υποχρεώσεις συμπεριφοράς), το τμήμα 3 θεσπίζει τη θεμελιώδη αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης (πρότυπο εθνικής μεταχείρισης και πρότυπο της μεταχείρισης του μάλλον ευνοούμενου κράτους/ΜΕΚ), το τμήμα 4 καλύπτει την προστασία των επενδύσεων (μεταχείριση επενδυτών και καλυπτομένων επενδύσεων, αποζημίωση για ζημιές, απαλλοτρίωση, μεταφορές, υποκατάσταση), το τμήμα 5 προβλέπει εξαιρέσεις και επιφυλάξεις και, τέλος, το τμήμα 6 έχει τίτλο «Επίλυση Διαφορών Επενδυτή-Κράτους».

Στη FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, έχει συμπεριληφθεί ιδιαίτερο κεφάλαιο, το κεφάλαιο 9 με τίτλο Επενδύσεις, το οποίο χωρίζεται σε δύο τμήματα (sections) και, συγκεκριμένα, στο τμήμα Α με τίτλο «Προστασία των Επενδύσεων» και στο τμήμα Β σχετικά με το σύστημα επίλυσης διαφορών μεταξύ επενδυτών και κρατών.

III. Η επιδίωξη σφαιρικής ρύθμισης του τομέα των επενδύσεων

Με τη διαπραγμάτευση των νέων συμφωνιών επιδιώκεται να ρυθμισθεί σφαιρικά ο τομέας των επενδύσεων, έτσι ώστε να επιτευχθεί και η ελευθέρωση της πρόσβασης στην αγορά και η ενίσχυση της προστασίας τους.

Η ΕΕ είναι αποφασισμένη να επιδιώξει τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας για τους επενδυτές της στο εξωτερικό. Είναι ενδεικτικό ότι, όσον αφορά τις σχέσεις με την Ινδία, τη Σιγκαπούρη και τον Καναδά, καθώς και τις ΗΠΑ, το Συμβούλιο παρέσχε στην Επιτροπή την εξουσία να διαπραγματευθεί τη σύναψη συμφωνιών, των οποίων οι διατάξεις θα προέβλεπαν το υψηλότερο δυνατό επίπεδο νομικής προστασίας και ασφάλειας για τους ευρωπαίους επενδυτές (αν και, πλέον, σωστός όρος θα ήταν «ενωσιακούς επενδυτές») σε καθεμία από τις προαναφερθείσες χώρες, καθώς και την προώθηση των ευρωπαϊκών προτύπων προστασίας, έτσι ώστε να αυξηθεί ο βαθμός ελκυστικότητας της ΕΕ ως προορισμού επενδύσεων από αυτές. Θα έπρεπε, επίσης, να διασφαλίζουν ίσους όρους ανταγωνισμού για τους επενδυτές των συμβαλλομένων μερών, ενώ, συγχρόνως, θα προβλεπόταν ότι οι συμφωνίες, αφενός, θα ίσχυαν με την επιφύλαξη του δικαιώματος της ΕΕ και των ΚΜ να θεσπίζουν ρυθμίσεις, σύμφωνα με την εσωτερική νομοθεσία τους, για την επίτευξη θεμιτών στόχων δημόσιας πολιτικής και, αφετέρου, θα σέβονταν τις πολιτικές της ΕΕ και των ΚΜ

της σχετικά με την προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας. Τέλος, ρητά αποτυπώνεται στις παρασχεθείσες από το Συμβούλιο ΔΟ ότι οι διατάξεις των μελλοντικών συμφωνιών θα βασίζονται στις εμπειρίες των ΚΜ και στη βέλτιστη πρακτική αυτών όσον αφορά τις ΔιμΕΣ με τρίτες χώρες.

Όπως προκύπτει από το Προοίμιο της CETA ΕΕ-Καναδά, η ελευθέρωση της πρόσβασης στην αγορά επενδύσεων αποτελεί βασικό στόχο των συμβαλλομένων μερών (ΣΜ). Συγκεκριμένα, αποτυπώνεται η βούλησή τους να δημιουργήσουν μια ασφαλή αγορά για τα εμπορεύματα και τις υπηρεσίες τους μέσω της μείωσης ή της κατάργησης των εμποδίων στις συναλλαγές και τις επενδύσεις. Συγχρόνως, ως προτεραιότητά τους έχει τεθεί η θέσπιση σαφών, διαφανών και προβλέψιμων αμοιβαία ευνοϊκών κανόνων που θα διέπουν όχι μόνο τις εμπορικές συναλλαγές αλλά και τις επενδύσεις. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην προστασία των επενδύσεων και των επενδυτών σε σχέση με τις επενδύσεις τους, η οποία, όπως ρητά αναγνωρίζεται, συμβάλλει στην αμοιβαία επωφελή ανάπτυξη των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Στο Προοίμιο του Σχεδίου της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης¹², αποτυπώνεται με έμφαση η αποφασιστικότητα των ΣΜ να ενισχύσουν, με τη σύναψή της, τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις τους, καθώς και αυτές στον τομέα των επενδύσεων σε συμφωνία με τον στόχο της βιώσιμης ανάπτυξης και να δημιουργήσουν ένα προβλέψιμο περιβάλλον για τις επενδύσεις. Επιπλέον, αποτυπώνεται η επιδίωξη θέσπισης σαφών και αμοιβαία επωφελών κανόνων που θα διέπουν το εμπόριο και τις επενδύσεις και μείωσης ή και κατάργησης των εμποδίων καθώς και παράλειψης θέσπισης νέων εμποδίων στις επενδύσεις.

Ως ένας από τους στόχους της συμφωνίας αυτής τίθεται η ελευθέρωση και διευκόλυνση, εκτός από το εμπόριο, και των επενδύσεων μεταξύ των ΣΜ¹³.

Επιπλέον, σύμφωνα με την εντολή του Συμβουλίου προς την Επιτροπή για τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων με την Ινδία, τη Σιγκαπούρη και τον Καναδά, η Επιτροπή θα έπρεπε να επιδιώξει να κατοχυρωθεί το δικαίωμα των μερών να θεσπίζουν και να εφαρμόζουν, σύμφωνα με τις αντίστοιχες αρμοδιότητές τους, μέτρα σχετικά με την επίτευξη θεμιτών στόχων δημόσιας πολιτικής.

Ήδη, σύμφωνα με το Προοίμιο της CETA και εκείνο της FTA, τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν ότι οι διατάξεις της δεν θίγουν το δικαίωμα των μερών να θεσπίζουν, το καθένα στη δική του επικράτεια, ρυθμιστικούς κανονισμούς και διατάξεις, με σκοπό την υλοποίηση

θεμιτών στόχων δημόσιας πολιτικής, όπως η προστασία της δημόσιας υγείας και ασφάλειας, του περιβάλλοντος και των χρηστών ηθών καθώς και η προώθηση και προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας. Πρόκειται για μια γενικού χαρακτήρα διακήρυξη με ιδιαίτερη πολιτική αξία και σημασία. Θα μπορούσε κάποιος να επισημάνει ότι δεν θεσπίζεται ως ρήτρα με σαφές, αναλυτικό και σφαιρικό περιεχόμενο στο σχετικό με τις επενδύσεις κεφάλαιο. Η αλήθεια είναι ότι, όπως εξετάζεται παρακάτω, στο πλαίσιο της συμφωνίας ΕΕ-Σιγκαπούρης και σε αυτό της συμφωνίας ΕΕ-Καναδά, θεσπίζεται η δυνατότητα κάθε μέρους να υιοθετήσει ή εφαρμόσει μέτρα που συνιστούν εξαίρεση από την αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης ή από τις διατάξεις περί εγκατάστασης¹⁴.

Όσον αφορά τα βασικά ουσιαστικά πρότυπα προστασίας των επενδυτών και των επενδύσεών τους, δηλαδή τη δίκαιη και ίση μεταχείριση και τις διατάξεις σχετικά με την απαλλοτρίωση, να μην δεν προβλέπεται ρητά εξαίρεση από την εφαρμογή τους, κατά το πρότυπο των εξαιρέσεων από την αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης, ωστόσο εισάγονται βελτιώσεις και αποσαφηνίσεις που λειτουργούν έμμεσα προς την κατεύθυνση της κατοχύρωσης του δικαιώματος των μερών να λαμβάνουν μέτρα δημόσιας πολιτικής. Έτσι, καθώς καθορίζεται με σαφήνεια ποιες πρακτικές συνιστούν παραβίαση της υποχρέωσης για δίκαιη και ίση μεταχείριση, ελευθερώνεται το πεδίο για τα ΣΜ να θεσπίζουν, στο πλαίσιο άσκησης των ρυθμιστικών τους εξουσιών, μέτρα και κανόνες που δεν συμπεριλαμβάνονται στις συγκεκριμένες προαναφερθείσες πρακτικές¹⁵. Επίσης, με σαφήνεια κατοχυρώνεται το δικαίωμά τους να λαμβάνουν και εφαρμόζουν μέτρα για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος, χωρίς αυτά να θεωρούνται έμμεση απαλλοτρίωση¹⁶. Αυτές οι βελτιώσεις αναμένεται να διασφαλίσουν ότι τα παραπάνω βασικά πρότυπα προστασίας δεν θα ερμηνευθούν από τα διαιτητικά δικαστήρια με τρόπο επιβλαβή, δυσμενή για το ρυθμιστικό δικαίωμα των δημοσίων αρχών των ΣΜ.

Πάντως, επιβάλλεται να υπογραμμίσουμε ότι η αναφορά και στις δύο νέες συμφωνίες στις οποίες η ΕΕ είναι ΣΜ, του δικαιώματος των μερών να επιδιώκουν θεμιτούς στόχους δημόσιας πολιτικής σχετικά με τη δημόσια υγεία, ασφάλεια, το περιβάλλον και την πολιτιστική πολυμορφία, συνιστά σημαντική καινοτομία σε σχέση με τις ΔιμΕΣ των ΚΜ, οι οποίες δίνουν έμφαση στην επιδίωξη οικονομικών αποκλειστικά σκοπών, όπως η ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των ΣΜ και η ενθάρρυνση των επενδύσεων.

12. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: <http://www.bilaterals.org/?eu-singapore-fta-draft-sep-2013> (11.10.2014).

13. Βλ. άρθρο 1.2 του κεφαλαίου 1 της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης.

14. Βλ. παρακ. ενότητα VI.

15. Βλ. παρακ., ενότητα VII.

16. Idem.

IV. Η απόπειρα σαφούς οριοθέτησης της έννοιας όρων κρίσιμων για την εφαρμογή των συμφωνιών

Ένα κρίσιμο ζήτημα που συνδέεται με την εφαρμογή του κεφαλαίου για τις επενδύσεις αφορά τον καθορισμό του πεδίου το οποίο καλύπτει. Κι αυτό, διότι από τον καθορισμό αυτόν συνάγεται ποιες μορφές οικονομικών δραστηριοτήτων αποτελούν επενδύσεις και προστατεύονται από τις διατάξεις του και ποιες εταιρείες αποτελούν επενδυτές και, κατ' ακολουθίαν, είναι δικαιούχοι των θεσπιζομένων από αυτές προτύπων μεταχείρισης και, ειδικότερα, έχουν δικαίωμα πρόσβασης στο σύστημα επίλυσης επενδυτών-κρατών.

Πριν επιχειρήσουμε να εξετάσουμε κάθε περίπτωση ξεχωριστά, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η ΕΕ τείνει να υιοθετήσει τη λογική της σύγχρονης πρακτικής σχετικά με τις επενδυτικές συμφωνίες, με βάση την οποία θα πρέπει να καλύπτονται από αυτές τόσο οι ΑΞΕ όσο και οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου, έστω κι αν αυτό θα καθιστούσε αναγκαία την προσφυγή στην τεχνική των μικτών συμφωνιών, δεδομένου ότι θα ρυθμιζόνταν και ζητήματα μη παραγόμενα στην αποκλειστική ενωσιακή αρμοδιότητα. Άλλωστε, στις ΔΟ του Συμβουλίου προς την Επιτροπή γίνεται ρητή αναφορά σε ζητήματα συντρέχουσας αρμοδιότητας. Πιο συγκεκριμένα, η Επιτροπή θα έπρεπε να επιδιώξει να συμπεριληφθούν στα κεφάλαια σχετικά με την προστασία των επενδύσεων των συμφωνιών με τον Καναδά, την Ινδία, και τη Σιγκαπούρη, θέματα συντρέχουσας (μικτής) αρμοδιότητας, όπως επενδύσεις χαρτοφυλακίου, επίλυση διαφορών, ζητήματα απαλλοτρίωσης και ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με τις προαναφερθείσες ΔΟ για τις συμφωνίες με Ινδία, Σιγκαπούρη, Καναδά, στο πεδίο εφαρμογής των σχετικών με τις επενδύσεις κεφαλαίων θα έπρεπε να εμπίπτει ένα ευρύ φάσμα επενδυτών και των επενδύσεών τους, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, ανεξάρτητα από το αν η επένδυση έγινε πριν ή μετά από την έναρξη ισχύος των ως άνω συμφωνιών¹⁷.

Ενόψει των παραπάνω παρατηρήσεων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι διατάξεις που διέπουν τον τομέα των επενδύσεων έχουν ευρύ πεδίο κάλυψης από το οποίο δεν εξαιρούνται οι μη άμεσες επενδύσεις. Το στοιχείο αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι προτείνεται, όπως προαναφέρθηκε, η διαπραγμάτευση και θεμάτων συ-

ντρέχουσας αρμοδιότητας, οδηγεί στην εκτίμηση ότι οι νέες συμφωνίες θα συναφθούν ως μικτές συμφωνίες.

Είναι χαρακτηριστική η διάταξη του άρθρου 9.2 του σχετικού με τις επενδύσεις κεφαλαίου 9 της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, η οποία ρητά προβλέπει ότι οι διατάξεις του εν λόγω κεφαλαίου εφαρμόζονται σε όλες τις επενδύσεις ("... *all investments* ...") που πραγματοποιήθηκαν από τους επενδυτές ενός μέρους σε συμφωνία με την ισχύουσα νομοθεσία, είτε πραγματοποιήθηκαν πριν είτε μετά από τη θέση σε ισχύ της FTA.

Στο πλαίσιο της CETA, οι διατάξεις του συγκεκριμένου κεφαλαίου εφαρμόζονται στα μέτρα που θεσπίζει ή διατηρεί ένα μέρος στην επικράτειά του σχετικά με τους επενδυτές του άλλου μέρους, με τις καλυπτόμενες επενδύσεις, και, όσον αφορά τις υποχρεώσεις συμπεριφοράς (*performance requirements*)¹⁸, με όλες τις επενδύσεις στην επικράτεια του πρώτου μέρους.

Επιχειρείται να οριοθετηθούν με σαφήνεια βασικές έννοιες, όπως αυτή των επενδύσεων και εκείνη των επενδυτών, έτσι ώστε να περιορίζονται τα περιθώρια για ευρεία ερμηνεία τους.

Όσον αφορά την έννοια της επένδυσης, κατά το πρότυπο των ΔιμΕΣ των ΚΜ, σε αυτήν εμπίπτει κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο που ένας επενδυτής κατέχει ή ελέγχει, άμεσα ή έμμεσα (*asset-based definition*). Απαριθμούνται ορισμένες μορφές τις οποίες μπορούν κυρίως να λάβουν οι επενδύσεις: (α) επιχείρηση, (β) μετοχές, εταιρικά μερίδια και άλλες μορφές συμμετοχής στο κεφάλαιο μιας επιχείρησης, (γ) ομόλογα, ομολογίες και άλλα χρεόγραφα μιας επιχείρησης, (δ) δάνειο σε μια επιχείρηση, (ε) οποιοσδήποτε άλλες μορφές συμμετοχής σε μια επιχείρηση, (στ) περιουσιακό στοιχείο που συνδέεται με (i) μια παραχώρηση επιχειρηματικών δικαιωμάτων, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο ή βάσει σύμβασης, περιλαμβανομένων των παραχωρήσεων για έρευνα, ανάπτυξη, εξόρυξη ή εκμε-

17. Άλλωστε, στη σύσταση για την τροποποίηση των ΔΟ που είχε υποβάλει η Επιτροπή στο Συμβούλιο σχετικά με τη συμφωνία με την Ινδία, ρητά αναφερόταν ότι οι διαπραγματεύσεις ΕΕ-Ινδίας παρείχαν τη δυνατότητα στην ΕΕ να προσεγγίσει σφαιρικά τον τομέα των επενδύσεων, έτσι ώστε να ρυθμισθούν ζητήματα που αφορούσαν όλες τις μορφές επενδύσεων, "... *addressing all forms of investment*", βλ. www.bilaterals.org.

18. Όπως αναλύει ο Φατούρος, ο όρος «*υποχρεώσεις συμπεριφοράς*» περιλαμβάνει τις υποχρεώσεις που το κράτος υποδοχής επιβάλλει στις ξένες επιχειρήσεις, έτσι ώστε αυτές να συμβάλουν στην ανάπτυξη της οικονομίας του κράτους αυτού, να χρησιμοποιούν εγχώριες πλουτοπαραγωγικές πηγές και να αναπτύσσουν επιτόπου επιχειρηματικές δραστηριότητες. Η έγκριση για την εγκατάσταση της εισερχόμενης (ξένης) επιχείρησης στο εν λόγω κράτος παρέχεται υπό τον όρο ανάληψης από αυτή της δέσμευσης χρησιμοποίησης (μόνο ή κυρίως) εγχώριων πρώτων υλών και εγχώριων εργολάβων και προμηθευτών, καθώς και διάθεσης της παραγωγής της μόνο ή κυρίως σε εξαγωγές. Οι δεσμεύσεις συνδέονται κατά κύριο λόγο με τη χρήση εγχώριων προϊόντων και επιχειρήσεων και την αύξηση των εξαγωγών, βλ. Α. ΦΑΤΟΥΡΟΣ, Η Συμφωνία για Μέτρα σχετικά με Επενδύσεις που αφορούν το Εμπόριο, στο Α. Φατούρος / Κ. Στεφάνου (επιμ.), Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το Διεθνές Εμπόριο Αγαθών και Υπηρεσιών, εκδ. Αντ. Ν. Σάκουλα, Αθήνα, 1995, σσ. 281-304, 285.

τάλλευση φυσικών πόρων, (ii) μια σύμβαση με το κλειδί στο χέρι ή μια σύμβαση κατασκευής, παραγωγής, ή κατανομής των εσόδων ή (iii) άλλες παρόμοιες συμβάσεις, (ζ) δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, (η) κάθε άλλη κινητή περιουσία, ενσώματη ή άυλη, ή ακίνητη ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα, (θ) χρηματικές απαιτήσεις¹⁹ ή απαιτήσεις για εκπλήρωση βάσει μιας σύμβασης.

Ως επενδύσεις πρέπει να αντιμετωπίζονται και οι αποδόσεις (returns) που επενδύονται²⁰.

Με βάση τα προαναφερθέντα μπορούμε να σημειώσουμε ότι ο ορισμός της έννοιας της επένδυσης βασίζεται σε οικονομικά συμφέροντα και αξίες.

Η εν λόγω προσέγγιση οδηγεί σε ένα ευρύ πεδίο εφαρμογής, καθώς δεν καλύπτει μόνο τις επιχειρήσεις και τη συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο μιας επιχείρησης, αλλά και χρεόγραφα, τα συμφέροντα που απορρέουν από συμβάσεις παραχώρησης, τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τις αξιώσεις για χρήματα ή αξιώσεις για εκπλήρωση στο πλαίσιο μιας σύμβασης.

Συνεπώς, ο ορισμός της επένδυσης δεν καλύπτει μόνο τις μακροχρόνιες ΑΞΕ αλλά συμπεριλαμβάνει και τις βραχυπρόθεσμες επενδύσεις χαρτοφυλακίου, ακόμη και αν είναι καθαρά για κερδοσκοπικούς λόγους.

Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι δεν προκρίθηκε ως μέσο καθορισμού της έννοιας της επένδυσης η σαφής και λεπτομερής οριοθέτηση της έννοιας των ΑΞΕ κατά το πρότυπο του ορισμού του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με τον οποίο αναγκαίο στοιχείο της συγκεκριμένης έννοιας είναι η εισφορά κεφαλαίων που γίνεται με σκοπό να εγκαθιδρύσει ο επενδυτής διαρκές συμφέρον στην επιχείρηση της άμεσης επένδυσης, να εγκαθιδρύσει με την επιχείρηση αυτή μια διαρκή στρατηγική σχέση, προκειμένου να ασκεί σημαντική επιρροή στη διαχείρισή της²¹.

Ωστόσο, δεν στερείται σημασίας το γεγονός ότι η συμφωνία καθορίζει ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει να συγκεντρώνει το περιουσιακό στοιχείο που κατέχει ή ελέγχει ένας επενδυτής, προκειμένου να υπάγεται στο

πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του σχετικού κεφαλαίου και να απολαμβάνει του καθεστώτος προστασίας που αυτές θεσπίζουν. Αναλυτικά, πρέπει να έχει τα χαρακτηριστικά μιας επένδυσης, κυρίως ορισμένη διάρκεια, δέσμευση κεφαλαίων ή άλλων πόρων, προσδοκία οφέλους ή κέρδους ή ανάληψη του κινδύνου. Ο καθορισμός των παραπάνω εννοιολογικών χαρακτηριστικών συνιστά σημαντική εξέλιξη-καινοτομία σε σχέση με το καθεστώς των ΔιμΕΣ των ΚΜ αλλά και με τα πρότυπα σχέδια συμφωνιών των πιο ισχυρών ΚΜ της ΕΕ, όπως της Γαλλίας και της Γερμανίας, που δεν προσδιόριζαν τα παραπάνω συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που θα έπρεπε να συγκεντρώνει ένα περιουσιακό στοιχείο, προκειμένου να θεωρείται επένδυση, αλλά απλά περιορίζονταν να αναφέρουν ότι ο όρος «επένδυση» περιλαμβάνει όλα τα περιουσιακά στοιχεία του επενδυτή, όπως αγαθά, δικαιώματα και συμφέροντα κάθε φύσεως και να παραθέτουν μια ενδεικτική και όχι αποκλειστική λίστα των παραπάνω στοιχείων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η διάρκεια και η ανάληψη του κινδύνου αποτελούν συστατικά στοιχεία της έννοιας της επένδυσης, σύμφωνα και με τη Σύμβαση της Σεούλ, με την οποία ιδρύθηκε ο Πολυμερής Οργανισμός Εγγύησης των Επενδύσεων (Multilateral Investment Guarantee Agency)²². Ειδικότερα συστατικά στοιχεία της έννοιας αυτής είναι τα εξής: (α) δεν υφίσταται επένδυση χωρίς εισφορά, η οποία μπορεί να είναι εισφορά σε χρήμα, μπορεί να είναι εισφορά σε είδος (ενσώματα ή άυλα αγαθά), (β) η εισφορά αυτή πρέπει να έχει διάρκεια γεγονός που αποκλείει τις βραχυπρόθεσμες κερδοσκοπικού χαρακτήρα δραστηριότητες. Στην έννοια της επένδυσης, επομένως, εμπίπτουν μόνον οι δραστηριότητες εκείνες που έχουν μεσοπρόθεσμο ή μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, (γ) ο επενδυτής πρέπει να φέρει, τουλάχιστον εν μέρει, τον κίνδυνο της επιχείρησης.

Η ορισμένη διάρκεια και η ανάληψη του κινδύνου από τον επενδυτή αποτελούν, σύμφωνα και με τις αποφάσεις των Διεθνών Διαιτητικών Δικαστηρίων (πάνελ) που λειτουργούν υπό την αιγίδα του ιδρυθέντος το 1965 Διεθνούς Κέντρου για την Επίλυση των Διαφορών σχετικά με τις Επενδύσεις (International Center for the Settlement of Investment Disputes – ICSID)²³, δύο από τα τυπικά χαρακτηριστικά που πρέπει να πληροί μια δραστηριότητα, προκειμένου να αποτελεί επένδυση. Τα άλλα τρία είναι η

19. Διευκρινίζεται ότι, για μεγαλύτερη ασφάλεια, «οι χρηματικές απαιτήσεις» δεν περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις που απορρέουν αποκλειστικά από τις εμπορικές συμβάσεις για την πώληση των αγαθών ή υπηρεσιών από φυσικό πρόσωπο ή επιχείρηση στο έδαφος του ενός μέρους σε ένα φυσικό πρόσωπο ή επιχείρηση στο έδαφος του άλλου μέρους, από την εσωτερική (εγχώρια, εθνική) χρηματοδότηση των εν λόγω συμβάσεων, ή οποιοδήποτε σχετικό διάταγμα, δικαστική απόφαση ή διαιτητικό πόρισμα.

20. Ο όρος «αποδόσεις» σημαίνει όλα τα ποσά που προέρχονται από την επένδυση ή επανεπένδυση, συμπεριλαμβανομένων των κερδών, των δικαιωμάτων και των τόκων ή άλλων αμοιβών και πληρωμών σε είδος.

21. Βλ. OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, 4th ed. (OECD), 2008.

22. Βλ. P. JUILLARD, Chronique de droit international économique. Définition de l'investissement, a propos de l'article 12 de la Convention de Seoul, Annuaire français de droit international, 1986, σσ. 626-635. J. TOUSCOZ, L'Agence multilatérale de garantie des investissements, Droit et pratique du commerce international, 1987, σσ. 311-333.

23. Βλ. P. OUKRAT, La pratique du CIRDI, Droit et pratique du commerce international, 1987, σσ. 273-310. Βλ. επίσης A. APXONTAKH / P. SIMSIVE, Η έννοια της επένδυσης στη νομολογία του ICSID, ΕΕΕυρΔ, 2013, σσ. 281-289, 282 όπου και υποσημ. 8.

τακτικότητα του κέρδους και της απόδοσης, η ουσιώδης δέσμευση του επενδυτή και η σημαντικότητα της συμβολής στην ανάπτυξη του κράτους υποδοχής²⁴.

Ως επένδυση που καλύπτεται από τις διατάξεις της συμφωνίας (καλυπτόμενη επένδυση) θεωρείται, όσον αφορά ένα συμβαλλόμενο μέρος, η επένδυση στο έδαφος του μέρους αυτού, η οποία πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τη νομοθεσία που ίσχυε στο εν λόγω μέρος κατά το χρόνο πραγματοποίησής της, ανήκει ή ελέγχεται άμεσα ή έμμεσα από έναν επενδυτή του άλλου συμβαλλόμενου μέρους και υφίσταται κατά την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας, καθώς και η επένδυση που πραγματοποιήθηκε ή αποκτήθηκε εν συνεχεία.

Με βάση τα παραπάνω συνάγεται ότι από το πεδίο εφαρμογής του κεφαλαίου σχετικά με τις επενδύσεις αποκλείονται εκείνες που δεν πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με το δίκαιο που ίσχυε στο μέρος υποδοχής κατά τον χρόνο πραγματοποίησής τους (clean hands doctrine). Κατά συνέπεια, οι επενδυτικές δραστηριότητες που ήταν παράνομες κατά τον χρόνο που η επένδυση πραγματοποιήθηκε δεν προστατεύονται από το εν λόγω κεφάλαιο²⁵.

Αναγκαίο, επίσης, είναι να οριοθετηθεί η έννοια του επενδυτή²⁶, στον οποίο αναγνωρίζεται η ιδιότητα του υποκειμένου των θεσπιζομένων με τη CETA δικαιωμάτων και εγγυήσεων μεταχείρισης.

«Επενδυτής» σημαίνει ένα μέρος, ένα φυσικό πρόσωπο ή μία επιχείρηση του ενός μέρους, εκτός από ένα υποκατάστημα ή γραφείο αντιπροσωπείας, που επιδιώκει να κάνει, κάνει ή έχει κάνει μια επένδυση στην επικράτεια του άλλου μέρους. «Φυσικό πρόσωπο» σημαίνει, στην περι-

πτωση της ΕΕ, ένα φυσικό πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός εκ των ΚΜ της ΕΕ, σύμφωνα με τις αντίστοιχες νομοθεσίες τους.

Μια επιχείρηση του ενός μέρους είναι: (α) μια επιχείρηση που ασκεί ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες στο έδαφος του μέρους όπου έχει νόμιμα συσταθεί ή οργανωθεί ή (β) μια επιχείρηση που έχει συσταθεί ή οργανωθεί βάσει των νόμων αυτού του μέρους και άμεσα ή έμμεσα ανήκει ή ελέγχεται από ένα φυσικό πρόσωπο αυτού του μέρους ή από μια επιχείρηση που αναφέρεται στο σημείο (α).

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η προστασία που παρέχεται από τις διατάξεις της συμφωνίας στους επενδυτές δεν επεκτείνεται στις λεγόμενες εικονικές επιχειρήσεις ("mailbox" companies). Αναγκαίος όρος, για να αποδοθεί σε μια επιχείρηση η ιδιότητα του επενδυτή, είναι να ασκεί αυτή ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες στην επικράτεια ενός από τα ΣΜ.

Αντίστοιχες διατάξεις για την αποσαφήνιση βασικών και κρίσιμων εννοιών και όρων περιλαμβάνει και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Η διαπίστωση αυτή αφορά καταρχάς την έννοια της επένδυσης. Όσον αφορά την έννοια του επενδυτή, σε αυτήν εμπίπτει κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ενός ΣΜ το οποίο έχει πραγματοποιήσει μια επένδυση στην επικράτεια του άλλου ΣΜ. Η χρήση του όρου «έχει πραγματοποιήσει» θεμελιώνεται στο γεγονός ότι το κεφάλαιο για την προστασία καλύπτει τη λειτουργία των επενδύσεων μετά το στάδιο της εγκατάστασης²⁷. Αντίθετα, στην περίπτωση της CETA, «επενδυτής» είναι όχι μόνο το πρόσωπο που έχει ήδη πραγματοποιήσει επένδυση, αλλά και αυτό που επιδιώκει να πραγματοποιήσει ή την πραγματοποιεί, δεδομένου ότι το σχετικό κεφάλαιο καλύπτει και το στάδιο της εγκατάστασης (εισόδου/αποδοχής στην αγορά) και αυτό της προστασίας.

Σχετικά με την έννοια του νομικού προσώπου της ΕΕ, η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης προβλέπει ότι, για να καταστεί δικαιούχος του καθεστώτος προστασίας που θεσπίζει και να επωφεληθεί από αυτό, ως επενδυτής της ΕΕ, ένα ΝΠ, πρέπει, όχι μόνο να έχει ιδρυθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός ΚΜ της, να έχει την καταστατική του έδρα, την κεντρική του διοίκηση στην επικράτεια της ΕΕ, αλλά οπωσδήποτε να αναλαμβάνει ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες στην επικράτεια αυτή. Σύμφωνα με την ΕΕ, ο όρος «ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες» είναι ισοδύναμος με τον προβλεπόμενο στο άρθρο 54 ΣυνθΛΕΕ όρο «πραγματικός και διαρκής δεσμός» με την οικονομία ενός ΚΜ. Κατά συνέπεια, η ΕΕ δεν επεκτείνει τα οφέλη που απορρέουν από τις περί προστασίας των

24. Βλ. απόφαση της 11.07.1997 στην υπόθεση *Fedax N.V. κ. Δημοκρατίας της Βενεζουέλας*. Για πρώτη φορά, το ζήτημα της οριοθέτησης της έννοιας της «επένδυσης» τέθηκε ενώπιον ενός διαιτητικού πάνελ του ICSID στην υπόθεση *Fedax*. Η Βενεζουέλα είχε αμφισβητήσει τη δικαιοδοσία του ICSID ενόψει του άρθρου 25 της Σύμβασης του ICSID, σύμφωνα με το οποίο η δικαιοδοσία του εξαρτάται από την ύπαρξη μιας νομικής διαφοράς που απορρέει άμεσα από μια επένδυση. Την ίδια λύση υιοθέτησε το διαιτητικό δικαστήριο και με την απόφαση της 23.07.2001 στην υπόθεση *Salini Construttori Spa και Italastrade Spa κ. Βασιλείου του Μαρόκου*. Βλ. Α. ΑΡΧΟΝΤΑΚΗ / Ρ. ΣΙΜΣΙΒΕ, ό.π., σ. 283.

25. Βλ. *Hulley Enterprises Limited (Cyprus) and others v. The Russian Federation*, PCA Cases No. AA 226, 227 and 228, Final Award of 18 July 2014, para. 1349 and 1352.

26. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι οι μελλοντικές ενωσιακές επενδυτικές συμφωνίες πρέπει να βασισθούν στο γερμανικό μοντέλο ΔιμΕΣ του 2008, προκειμένου να οριοθετούν την έννοια του επενδυτή, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η συμβατότητά τους με το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο. Για τον σκοπό αυτόν πρέπει να υιοθετηθούν τα κριτήρια που προβλέπονται στο άρθρο 54 ΣυνθΛΕΕ, βλ. Α. ΔΙΜΟΠΟΥΛΟΣ, *The compatibility of future EU Investment Agreements with EU Law*, Legal Issues of Economic Integration, 2012, σσ. 447-472, 454-455.

27. Υπενθυμίζεται ότι το καθεστώς εγκατάστασης ρυθμίζεται από διατάξεις που περιέχονται σε άλλο κεφάλαιο της συμφωνίας και όχι στο κεφάλαιο 9 για τις επενδύσεις.

επενδύσεων διατάξεις της FTA σε ένα ΝΠ που έχει ιδρυθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία της Σιγκαπούρης και του οποίου η κεντρική διοίκηση ή η καταστατική του έδρα βρίσκονται στην επικράτεια της εν λόγω χώρας, παρά μόνον αν αυτό το ΝΠ έχει πραγματικό και συνεχή οικονομικό δεσμό με την οικονομία της Σιγκαπούρης.

Ενώ λοιπόν και η CETA και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης αποσαφηνίζουν ότι, για να θεωρηθεί ως επενδυτής ένα ΝΠ, είναι αναγκαίο να ασκεί πραγματικές, ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες στην επικράτεια ενός από τα ΣΜ, οι ΔιμεΣ δεν εξαρτούν την αναγνώριση της ιδιότητας του επενδυτή σε ένα ΝΠ από την εκπλήρωση της συγκεκριμένης ως άνω προϋπόθεσης²⁸.

Με τις παραπάνω διατάξεις αποσαφηνίζεται ποιες είναι οι επιχειρήσεις των συμβαλλομένων μερών που υπάγονται ως επενδυτές στο πεδίο κάλυψης των σχετικών με την προστασία των επενδύσεων κεφαλαίων των προαναφερθεισών συμφωνιών. Αποκλείονται εκείνες οι εταιρείες που τυπικά μόνον ιδρύονται στην επικράτεια ενός μέρους, λ.χ. στον Καναδά, αλλά δεν αναπτύσσουν ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, δεν έχουν ουσιαστική εμπορική παρουσία στον Καναδά. Ωστόσο, δεν έχει καταστεί επαρκώς σαφές τι εννοούμε με τον όρο ουσιαστικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, με αποτέλεσμα να εναπόκειται στα διαιτητικά δικαστήρια να καθορίσουν, σε περίπτωση κίνησης των διαδικασιών ΕΔΕΚ, αν οι δραστηριότητες μιας επιχείρησης σε ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να θεωρηθούν χωρίς αμφιβολίες ουσιαστικές (σημαντικές), ώστε να αναγνωρισθεί στην εν λόγω επιχείρηση το καθεστώς του επενδυτή αυτού του συμβαλλόμενου μέρους και, κατά συνέπεια, να επωφεληθεί στο έδαφος του άλλου μέρους (υποδοχής) των προβλεπόμενων εγγυήσεων προστασίας.

V. Το καθεστώς ελευθέρωσης των επενδύσεων

Είναι γεγονός ότι οι συναφθείσες κατά το παρελθόν συμφωνίες της ΕΕ ρύθμιζαν (και εξακολουθούν να ρυθμίζουν) θέματα σχετικά με την είσοδο/εγκατάσταση των επενδύσεων, θεσπίζοντας υποχρεώσεις σε ειδικούς τομείς²⁹,

28. Στην περίπτωση των πολυάριθμων ΔιμεΣ, καθοριστικό είναι το κριτήριο της εθνικότητας και όχι αυτό της κατοικίας, η οποία δεν αρκεί, για να καθορισθεί η εθνικότητα του επενδυτή. Συνεπώς, έχει διεθνή χαρακτήρα η επένδυση που πραγματοποιείται από έναν επενδυτή, φυσικό ή νομικό πρόσωπο, υπήκοο ενός συμβαλλόμενου (στη ΔιμεΣ) κράτους, από τη στιγμή που η εν λόγω επένδυση υλοποιείται στην επικράτεια του άλλου συμβαλλόμενου μέρους.

29. Βλ. ενδεικτικά ΣΕΣ ΕΕ-N. Κορέας, κεφάλαιο 7 τμήμα C, Συμφωνία Εμπορίου ΕΕ-Περου/Κολομβίας, άρθρο 112 «όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά μέσω εγκατάστασης, κάθε συμβαλλόμενο μέρος παρέχει στις εγκαταστάσεις και τους επενδυτές του άλλου

με στόχο την προοδευτική ελευθέρωση της εγκατάστασης³⁰.

Όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία, και οι νέες ενωσιακές συμφωνίες για τις επενδύσεις θα περιέχουν διατάξεις σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά/ελευθέρωση των επενδύσεων. Ήδη, η Επιτροπή με την ανακοίνωση της προανήγγειλε ότι η πολιτική της ΕΕ θα επεδίωκε να ενσωματώσει και την ελευθέρωση των επενδύσεων και την προστασία τους, ενώ και το Συμβούλιο, από την πλευρά του, έθεσε ως στόχους της νέας διεθνούς επενδυτικής πολιτικής της ΕΕ την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της και το άνοιγμα νέων αγορών.

Στο ζήτημα της ελευθέρωσης των επενδύσεων είναι αφιερωμένο το τμήμα 2 του σχετικού με τις επενδύσεις κεφαλαίου της CETA, με τίτλο «Εγκατάσταση Επενδύσεων».

Με στόχο την προώθηση της ελευθέρωσης, το σχετικό άρθρο επιβάλλει την απαγόρευση θέσπισης και διατήρησης εκ μέρους οποιουδήποτε από τα συμβαλλόμενα μέρη, όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά μέσω της εγκατάστασης ενός επενδυτή ενός ΣΜ στο άλλο ΣΜ (είτε στο σύνολο της επικράτειας είτε στην επικράτεια μιας κυβέρνησης εθνικής, περιφερειακής, είτε στην επικράτεια μιας τοπικής αυτοδιοίκησης), μέτρων που επιβάλλουν περιορισμούς:

- ως προς τον αριθμό των εγκαταστάσεων υπό μορφή αριθμητικών ποσοστώσεων, μονοπωλίων, αποκλειστικών δικαιωμάτων ή άλλων απαιτήσεων εγκατάστασης, όπως της απαίτησης να εξετασθούν οι οικονομικές ανάγκες

- ως προς τη συνολική αξία συναλλαγών ή στοιχείων του ενεργητικού υπό μορφή αριθμητικών ποσοστώσεων ή απαίτησης εξέτασης των οικονομικών αναγκών

- όσον αφορά τον συνολικό αριθμό συναλλαγών είτε ως προς τη συνολική ποσότητα παραγωγής που εκφράζεται σε καθορισμένες αριθμητικές μονάδες υπό μορφή ποσοστώσεων είτε ως προς την απαίτηση για εξέταση των οικονομικών αναγκών

συμβαλλόμενου μέρους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που προβλέπεται στις ειδικές δεσμεύσεις που περιέχονται στο Παράρτημα VII», άρθρο 113, ΣΟΕΣ ΕΕ-CARIFORUM άρθρο 65 επ. σχετικά με την εμπορική παρουσία, Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής άρθρο 164 επ.

30. Βλ. ενδεικτικά Συμφωνία Εμπορίου ΕΕ-Περου/Κολομβίας, άρθρο 107 παρ. 1 «τα μέρη θεσπίζουν τις αναγκαίες διατάξεις για την προοδευτική ελευθέρωση της εγκατάστασης...», Συμφωνία Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής, άρθρο 78, σύμφωνα με το οποίο μεταξύ των στόχων της συμπεριλαμβανονται «η ανάπτυξη ενός κλίματος ευνοϊκού για την αύξηση των επενδυτικών ροών, η βελτίωση των όρων εγκατάστασης μεταξύ των μερών στη βάση της αρχής της μη διάκρισης και η διευκόλυνση του εμπορίου και των επενδύσεων μέσω των κινήσεων κεφαλαίων που αφορούν τις άμεσες επενδύσεις».

- ως προς τον συνολικό αριθμό φυσικών προσώπων που είναι δυνατό να απασχοληθούν σε μια ιδιαίτερη οικονομική δραστηριότητα ή τα οποία μια εγκατάσταση μπορεί να χρησιμοποιήσει και είναι αναγκαία για την άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας υπό μορφή ποσοστώσεων ή απαίτησης για εξέταση των οικονομικών αναγκών
- όσον αφορά τη συμμετοχή ξένου κεφαλαίου υπό μορφή ανώτατων ποσοστιαίων περιορισμών στις μετοχές που κατέχουν αλλοδαποί ή τη συνολική αξία μεμονωμένων ή συνολικών ξένων επενδύσεων

που περιορίζουν ή απαιτούν ιδιαίτερους, συγκεκριμένους τύπους νομικών οντοτήτων ή κοινοπραξιών, μέσω των οποίων μια επιχείρηση μπορεί να ασκήσει μια οικονομική δραστηριότητα.

Η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης διαφοροποιείται από την CETA, καθώς δεν προβλέπει ένα κεφάλαιο που να καλύπτει/συστηγάζει και την ελευθέρωση και την προστασία των επενδύσεων. Αντίθετα, η ελευθέρωση ρυθμίζεται στο πλαίσιο του κεφαλαίου που καλύπτει τις Υπηρεσίες, την Εγκατάσταση και το Ηλεκτρονικό Εμπόριο κατά το πρότυπο της FTA ΕΕ-Ν. Κορέας με διατάξεις αντίστοιχες με τις εκεί θεσπιζόμενες.

VI. Η πρόβλεψη της αρχής της μη διακριτικής μεταχείρισης

Ήδη, με την ανακοίνωσή της η Επιτροπή είχε δώσει έμφαση στην ανάγκη να συνεχίσει να αποτελεί η μη διακριτική μεταχείριση καθοριστικό στοιχείο στις επενδυτικές διαπραγματεύσεις της ΕΕ³¹. Πρέπει να σημειωθεί, πάντως, ότι δεν ήταν σαφές αν οι ρήτρες για τη μη διακριτική μεταχείριση, και δη η ρήτρα ΕΜ και η ρήτρα ΜΕΚ, θα κάλυπταν και την εγκατάσταση/αποδοχή και τη λειτουργία της επένδυσης μετά την εγκατάσταση ή αν θα περιοριζόταν μόνο στη δεύτερη.

Η CETA ήρθε να άρει την ασάφεια αυτή προβλέποντας ένα ξεχωριστό τμήμα, το τμήμα 3 του κεφαλαίου για τις επενδύσεις, με τίτλο «Μη Διακριτική Μεταχείριση» που «συστηγάζει» τόσο το πρότυπο τη εθνικής μεταχείρισης όσο και το πρότυπο της μεταχείρισης ΜΕΚ. Αυτά, ακολουθώντας το πρότυπο της NAFTA, εφαρμόζονται σφαιρικά και στην εγκατάσταση/είσοδο των επενδυτών και στη μετέπειτα λειτουργία των επενδύσεων.

Ένα άλλο ζήτημα που αποσαφηνίζεται στο πλαίσιο της CETA αφορά το αν οι σχετικές ρήτρες θα προέβλεπαν απλά την αρχή της μη διάκρισης, σύμφωνα με το πρότυπο που έχουν υιοθετήσει οι ΔιμεΣ των ΚΜ, ή αν θα περιείχαν αναφορά στον όρο «σε παρόμοιες περιστάσεις», τον οποίο βρίσκουμε στις επενδυτικές συμφωνίες των ΗΠΑ και του Καναδά καθώς και στη NAFTA. Τελικά, σύμφωνα

και με την προτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου³², η κρίσιμη αυτή διευκρίνιση υιοθετήθηκε με την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της CETA.

Σύμφωνα με την αρχή της Μη Διακριτικής Μεταχείρισης, καθένα από τα μέρη παρέχει στους επενδυτές του άλλου μέρους και στις καλυπτόμενες επενδύσεις³³ μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με τη μεταχείριση που παρέχει σε παρόμοιες περιστάσεις τόσο στους δικούς του επενδυτές και τις επενδύσεις που αυτοί πραγματοποιούν (εθνική μεταχείριση) όσο και στους επενδυτές και τις επενδύσεις τους οποιασδήποτε τρίτης χώρας (μεταχείριση ΜΕΚ), όσον αφορά την εγκατάσταση, την απόκτηση, την επέκταση, τη διοίκηση, την εκμετάλλευση, τη διαχείριση, τη διατήρηση, τη λειτουργία, τη χρήση, καθώς και την πώληση ή εκποίηση των επενδύσεών τους στην επικράτεια του πρώτου μέρους.

Με άλλα λόγια, δυνάμει της ρήτρας ΜΕΚ, η ΕΕ δεν μπορεί να εφαρμόσει στους επενδυτές του άλλου συμβαλλόμενου μέρους, λ.χ. του Καναδά, μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με αυτήν που παρέχει στους επενδυτές μιας τρίτης χώρας, λ.χ. της Ιαπωνίας. Ενώ η ρήτρα ΕΜ απαγορεύει την παραχώρηση πιο ευνοϊκής μεταχείρισης στους εγχώριους έναντι των ξένων επενδυτών. Έτσι, η ΕΕ δεν επιτρέπεται να μεταχειρίζεται πιο ευνοϊκά τους δικούς της επενδυτές εις βάρος των επενδυτών του Καναδά, αλλά και ο Καναδάς απαγορεύεται να εφαρμόζει πιο ευνοϊκή μεταχείριση στους δικούς του επενδυτές έναντι των επενδυτών της ΕΕ.

Το τμήμα Α σχετικά με την προστασία των επενδύσεων του κεφαλαίου για τις επενδύσεις της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης θεσπίζει το πρότυπο της ΕΜ όσον αφορά τη λειτουργία της πραγματοποιηθείσας επένδυσης. Η ΕΕ ή η Σιγκαπούρη υποχρεούνται να παρέχουν στους επενδυτές της Σιγκαπούρης ή της ΕΕ, αντίστοιχα, και στις επενδύσεις τους μεταχείριση, στην επικράτεια της η καθεμία, όχι λιγότερο ευνοϊκή από τη μεταχείριση που παρέχει, σε παρόμοιες καταστάσεις, στους δικούς της επενδυτές και τις επενδύσεις της σχετικά με τη λειτουργία, τη διοίκηση, τη διατήρηση, την εκμετάλλευση και την πώληση ή άλλη εκποίηση των επενδύσεών τους.

Με βάση την εμπειρία των υφιστάμενων επενδυτικών συμφωνιών μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι το

31. Ό.π. υποσημ. 1.

32. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 6 Απριλίου 2011 σχετικά με τη μελλοντική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, (2010/2203 (INI)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P7-TA-2011-0141&language=EN>. Όπως υπογραμμίζεται στο Ψήφισμα, θα έπρεπε να διατυπωθεί, στις μελλοντικές συμφωνίες επενδύσεων, με μεγαλύτερη ακρίβεια ο ορισμός της μη διάκρισης, ώστε να αναφέρεται «ότι οι αλλοδαποί και οι ημεδαποί επενδυτές πρέπει να λειτουργούν υπό παρόμοιες συνθήκες».

33. Σχετικά με τον όρο «καλυπτόμενες επενδύσεις», ενότητα IV.

πρότυπο της μεταχείρισης ΜΕΚ υπήρξε προβληματικό. Πράγματι, οι περισσότερες από αυτές δεν αποσαφήνιζαν αν οι ξένοι επενδυτές είχαν το δικαίωμα να επικαλεσθούν τις σχετικές με τις επενδύσεις διαδικαστικού ή και ουσιαστικού χαρακτήρα διατάξεις που προέβλεπαν άλλες συμφωνίες συναφθείσες από το κράτος υποδοχής και να επωφεληθούν από αυτές. Το αποτέλεσμα ήταν ότι κατά το παρελθόν ένας επενδυτής ενός κράτους Α, το οποίο είχε συνάψει επενδυτική συμφωνία με ένα κράτος Β (κράτος υποδοχής), μπορούσε να θεμελιώνει τις αξιώσεις του κατά του κράτους υποδοχής Β σε ρήτρες άλλων συμφωνιών που είχε συνάψει το κράτος Β με άλλα κράτη για την προστασία των επενδύσεων, οι οποίες προέβλεπαν πιο ευνοϊκή μεταχείριση για τους ξένους επενδυτές. Τα διαιτητικά δικαστήρια έκαναν αποδεκτή αυτή την προσέγγιση, διευρύνοντας το πεδίο προστασίας των επενδύσεων πέρα από τα πρότυπα που περιείχονταν στην συγκεκριμένη συμφωνία και λαμβάνοντας υπόψη και πρότυπα θεσπιζόμενα σε άλλες επενδυτικές συμφωνίες. Η πρακτική αυτή είναι γνωστή με τον όρο «εισαγωγή προτύπων» (importation of standards). Ενδεικτικά, ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η περίπτωση που τα προβλεπόμενα σε μια συμφωνία πρότυπα της δίκαιης και ίσης μεταχείρισης και της έμμεσης απαλλοτρίωσης έχουν διαμορφωθεί-διατυπωθεί με όρους πολύ πιο σαφείς, ακριβείς και αυστηρούς σε σχέση με άλλες κλασσικές επενδυτικές συμφωνίες. Αυτοί οι αυστηροί κανόνες θα ήταν δυνατό να παρακαμφθούν εκ μέρους των ξένων επενδυτών, αν δεν θεσπίζονταν κανόνες σχετικά με τη ρήτρα ΜΕΚ που θα απέκλειαν τη δυνατότητα επίκλησης των πιο ευνοϊκών για αυτούς προτύπων μεταχείρισης άλλων συμφωνιών.

Προκειμένου να περιορισθεί η δυνατότητα εισαγωγής προτύπων μέσω της εφαρμογής της ρήτρας ΜΕΚ, έχει εισαχθεί στο σχέδιο της CETA ΕΕ-Καναδά συγκεκριμένη διάταξη, σύμφωνα με την οποία ο όρος «μεταχείριση» δεν συμπεριλαμβάνει τις διαδικασίες επίλυσης διαφορών επενδυτών-κρατών που προβλέπονται σε άλλες επενδυτικές συμφωνίες και σε άλλες εμπορικές συμφωνίες. Επίσης, οι ουσιαστικές υποχρεώσεις που περιέχονται σε τέτοιες συμφωνίες δεν αποτελούν από μόνες τους μεταχείριση και δεν μπορούν να οδηγήσουν σε παραβίαση του άρθρου σχετικά με τη μεταχείριση ΜΕΚ ελλείψει μέτρων θεσπισθέντων από ένα συμβαλλόμενο μέρος, σύμφωνα με τις προαναφερθείσες υποχρεώσεις.

Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι και οι δύο νέες συμφωνίες θεσπίζουν διατάξεις που εισάγουν εξαιρέσεις από την αρχή της μη διακριτικής μεταχείρισης, οι οποίες είναι αντίστοιχες με τις διατάξεις που προβλέπει η ΣυνθΛΕΕ και, συγκεκριμένα, τα άρθρα 51 και 52 αυτής. Υπενθυμίζεται ότι δυνάμει του άρθρου 51 παρ. 1 ΣυνθΛΕΕ εξαιρούνται από την εφαρμογή των διατάξεων σχετικά με το δικαίωμα εγκατάστασης οι δραστηριότητες που συνδέονται με την άσκηση δημόσιας εξουσίας, ενώ το άρθρο

52 παρ. 1 ΣυνθΛΕΕ προβλέπει τη δυνατότητα εφαρμογής των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που θεσπίζουν ειδικό καθεστώς για τους αλλοδαπούς υπηκόους και δικαιολογούνται από λόγους συνδεόμενους με την προστασία της δημόσιας τάξης, ασφάλειας και υγείας. Με την τρόπο αυτόν περιορίζονται κατά πολύ τα περιθώρια να αμφισβητηθεί η συμβατότητα, ως προς το συγκεκριμένο θέμα, των διατάξεων των συμφωνιών αυτών με το πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ.

Στο πλαίσιο της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, εισάγεται γενική εξαίρεση από το πρότυπο της ΕΜ μέσω της θέσπισης συγκεκριμένης διάταξης³⁴, η οποία παρέχει τη δυνατότητα σε ένα ΣΜ να υιοθετήσει ή να εφαρμόσει μέτρα με τα οποία παρέχεται στους επενδυτές και τις πραγματοποιηθείσες (μετά δηλαδή την εγκατάσταση) επενδύσεις του άλλου μέρους μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με αυτή που παρέχει στους δικούς του επενδυτές και τις επενδύσεις τους, σε παρόμοιες καταστάσεις.

Ωστόσο, τα εν λόγω μέτρα δεν πρέπει να εφαρμόζονται με τέτοιο τρόπο που θα συνιστούσε μέσο αυθαίρετης και αδικαιολόγητης διάκρισης εναντίον των επενδυτών και επενδύσεων του άλλου μέρους ούτε θα πρέπει να αποτελούν συγκεκριμένο περιορισμό στις επενδύσεις.

Η θέσπιση και εφαρμογή τους πρέπει να υπαγορεύεται αποκλειστικά από την ανάγκη επιδίωξης συγκεκριμένων θεμιτών δημόσιων στόχων. Αναλυτικά, πρέπει να είναι αναγκαία μεταξύ άλλων: (α) για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας, των δημοσίων ηθών ή την τήρηση της δημόσιας τάξης, (β) για την προστασία της ζωής ή της υγείας των ανθρώπων, των ζώων ή των φυτών, (γ) για τη διατήρηση των εξαντλήσιμων φυσικών πόρων³⁵. Η εφαρμογή τέτοιων μέτρων πρέπει να εφαρμόζεται σε συνδυασμό με περιορισμούς επιβαλλόμενους στους εγχώριους επενδυτές και επενδύσεις, (δ) για την προστασία των εθνικών θησαυρών καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας, (ε) για τη διασφάλιση της συμβατότητας με νόμους και κανονισμούς που δεν αντίκεινται στις διατάξεις σχετικά με την προστασία των επενδύσεων, συμπεριλαμβανομένων αυτών που αφορούν την πρόληψη δόλιων και απατηλών πρακτικών ή με την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πλημμελούς εκτέλεσης, την προστασία της ιδιωτικής ζωής των προσώπων καθώς και με την ασφάλεια και ζ) με αυτά να επιδιώκεται να διασφαλισθεί η αποτελεσματική ή δίκαιη επιβολή ή είσπραξη φόρων σε σχέση με επενδυτές ή επενδύσεις του άλλου μέρους.

34. Άρθρο 9.3 παρ. 3 του τμήματος Α σχετικά με την προστασία των επενδύσεων του κεφαλαίου 9 για τις επενδύσεις.

35. Η εφαρμογή τέτοιων μέτρων πρέπει να εφαρμόζεται σε συνδυασμό με περιορισμούς επιβαλλόμενους στους εγχώριους επενδυτές και επενδύσεις.

Γενική εξαίρεση από τις διατάξεις περί μη διακριτικής μεταχείρισης προβλέπει και η ΕΕ-Καναδά, δυνάμει της οποίας ένα μέρος μπορεί να υιοθετήσει ή να επιβάλλει μέτρα αναγκαία για την επίτευξη στόχων αντίστοιχων με τους προαναφερθέντες³⁶.

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης εισάγεται εξαίρεση³⁷ από το πρότυπο της ΕΜ, η οποία αφορά συγκεκριμένους τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων. Εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του ως άνω προτύπου (α) οι προμήθειες από κυβερνητικούς φορείς αγαθών και υπηρεσιών που πραγματοποιούνται για κυβερνητικούς σκοπούς και όχι με σκοπό την εμπορική μεταπώληση ή με σκοπό να χρησιμοποιηθούν στην παροχή αγαθών ή υπηρεσιών για εμπορική πώληση και (β) οι οπτικοακουστικές υπηρεσίες.

Αντίστοιχες ειδικές εξαιρέσεις προβλέπει και η FTA ΕΕ-Καναδά. Συγκεκριμένα, εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής των διατάξεων σχετικά με τη Μη Διακριτική Μεταχείριση όσον αφορά την εγκατάσταση ή απόκτηση μιας καλυπτόμενης επένδυσης, ορισμένοι τομείς οικονομικών δραστηριοτήτων όπως οι αεροπορικές υπηρεσίες, όσον αφορά την ΕΕ οι οπτικοακουστικές υπηρεσίες και οι δραστηριότητες που συνδέονται με την άσκηση κυβερνητικής εξουσίας³⁸. Επίσης, οι διατάξεις σχετικά με την ΕΜ και τη μεταχείριση ΜΕΚ δεν εφαρμόζονται στις προμήθειες από κυβερνητικούς φορείς αγαθών και υπηρεσιών που πραγματοποιούνται για κυβερνητικούς σκοπούς.

VII. Το καθεστώς προστασίας των επενδύσεων

Ένας από τους στόχους της ΕΕ στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων των νέων συμφωνιών για τις επενδύσεις είναι να καθορίζονται σε αυτές οι κανόνες σχετικά με την προστασία των επενδύσεων με σαφήνεια, ώστε να περιορίζονται ή και να εξαλείφονται τα περιθώρια για παρερμηνείες.

Πιο συγκεκριμένα, τα βασικά πρότυπα προστασίας είναι αναγκαίο να συντάσσονται με λεπτομερή και ακριβή τρόπο. Αυτό αφορά κατεξοχήν την αρχή της Δίκαιης και Ίσης Μεταχείρισης (ΔΙΜ) που πρέπει να ορίζεται με σαφήνεια, ώστε να περιορισθούν τα περιθώρια των διαιτητικών

δικαστηρίων να ερμηνεύουν με τρόπο που να εκχωρεί είτε υπερβολικά πολλά είτε υπερβολικά λίγα δικαιώματα στους επενδυτές. Οι ευρείες ερμηνείες του προτύπου αυτού στο πλαίσιο των αποφάσεων διαιτητικών δικαστηρίων μετέτρεψαν κατά το παρελθόν το εν λόγω πρότυπο σε αποτελεσματικό «όπλο» εναντίον των νόμων και άλλων κανονιστικών μέτρων³⁹ των κρατών υποδοχής.

Ειδικότερα, το εν λόγω πρότυπο πρέπει να ορίζει επακριβώς τις μη επιτρεπόμενες ενέργειες εκ μέρους του κράτους υποδοχής.

Ο στόχος αυτός της ΕΕ υλοποιείται στο σχετικό με τις επενδύσεις κεφάλαιο της CETA, το οποίο προβλέπει σαφή ορισμό της έννοιας της ΔΙΜ που δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια ερμηνείας στα διαιτητικά δικαστήρια. Αναλυτικά, θεσπίζεται η υποχρέωση κάθε συμβαλλόμενου μέρους να παρέχει στις καλυπτόμενες πραγματοποιηθείσες από το άλλο μέρος επενδύσεις και στους επενδυτές που πραγματοποίησαν τις καλυπτόμενες επενδύσεις Δίκαιη και Ίση Μεταχείριση.

Παράβαση της εν λόγω θεμελιώδους υποχρέωσης υφίσταται, όταν ένα μέτρο ή μια σειρά μέτρων συνιστούν:

- αρνησιδικία στο πλαίσιο μιας αστικής, ποινικής ή διοικητικής διαδικασίας
- ουσιώδη παραβίαση της προσήκουσας εφαρμογής νόμου, συμπεριλαμβανομένης της ουσιώδους παραβίασης της αρχής της διαφάνειας στο πλαίσιο μιας ποινικής ή διοικητικής διαδικασίας
- μια πράξη προδήλως αυθαίρετη
- μια μορφή στοχευμένης προδήλως αδικαιολόγητης διάκρισης με κριτήρια όπως το φύλο, η φυλή ή οι θρησκευτικές πεποιθήσεις
- μια καταχρηστική μεταχείριση των επενδυτών, όπως ο εξαναγκασμός, η πίεση και η παρενόχληση.

Επιπροσθέτως, θεωρείται ότι παραβίαση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης⁴⁰ υφίσταται μόνο σε περίπτωση κατά την οποία ένας επενδυτής πραγματοποίησε μια επένδυση, μόνο και μόνο επειδή είχε δοθεί υπόσχεση

36. Αντίστοιχες γενικές εξαιρέσεις εισάγουν και οι διατάξεις του άρθρου 167 της Συμφωνίας Εμπορίου ΕΕ-Περού/Κολομβίας, του άρθρου 203 της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής και του άρθρου 7.50 της ΣΕΣ ΕΕ-Ν. Κορέας.

37. Άρθρο 9.2 παρ. 3 του τμήματος Α σχετικά με την προστασία των επενδύσεων του κεφαλαίου 9 για τις επενδύσεις.

38. Αντίστοιχες διατάξεις σχετικά με την εξαίρεση των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την άσκηση κυβερνητικής εξουσίας περιέχονται στα άρθρα 110 της Συμφωνίας Εμπορίου ΕΕ-Περού/Κολομβίας, 162 της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής και 7.9 της ΣΕΣ ΕΕ-Ν. Κορέας.

39. Πράγματι, πρέπει να επισημανθεί ότι το πρότυπο της ΔΙΜ είναι αυτό που έχει χρησιμοποιηθεί με τη μεγαλύτερη, σε σχέση με τα άλλα πρότυπα μεταχείρισης, συχνότητα και επιτυχία από τους επενδυτές, για να προσφύγουν εναντίον μέτρων των κρατών υποδοχής.

40. Η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη του επενδυτή αποτελεί το κύριο στοιχείο της δίκαιης και ίσης μεταχείρισης, σύμφωνα με το διαιτητικό δικαστήριο στην υπόθεση *Saluka Investments B.V. v. Czech Republic*, UNCITRAL Arbitration, Partial Award of 17 March 2006, para 304. Βλ. επίσης υπόθεση *CMS Gas Transmission Company v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/01/8, Award of 12 May 2005, para 277, και υπόθεση *Metalclad Corporation v. United Mexican States*, ICSID Case No. ARB(AF)/97/1, Award of 30 August 2000, paras 85 επ.

από το κράτος υποδοχής, την οποία όμως εν συνεχεία αυτό δεν τήρησε, με άλλα λόγια όταν ο επενδυτής δεν θα είχε προχωρήσει στην υλοποίηση της επένδυσης, αν δεν είχε δοθεί η συγκεκριμένη υπόσχεση από το κράτος υποδοχής.

Σύμφωνα με τις αντίστοιχες διατάξεις της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, ένα μέρος δεν συμμορφώνεται με την υποχρέωση να παρέχει στην επικράτειά του ΔΙΜ στις επενδύσεις του άλλου μέρους, εφόσον θεσπίζει μέτρα τα οποία συνιστούν (α) αρνησιδικία στο πλαίσιο μιας αστικής, ποινικής ή διοικητικής διαδικασίας, (β) θεμελιώδη παραβίαση της προσήκουσας εφαρμογής νόμου, (γ) συμπεριφορά προδήλως αυθαίρετη, (δ) καταχρηστική άσκηση εξουσίας ή παρόμοια κακόπιστη μεταχείριση, εξαναγκασμό, πίεση, παρενόχληση και (ε) παραβίαση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του επενδυτή, η οποία είχε καλλιεργηθεί από ειδικές και σαφείς (μη διφορούμενες) υποσχέσεις εκ μέρους του ΣΜ υποδοχής, πάνω στις οποίες αυτός βασίστηκε, προκειμένου να πεισθεί, να παρακινηθεί να προχωρήσει στην πραγματοποίηση της επένδυσής του. Η FTA αποσαφηνίζει πως το γεγονός και μόνον ότι η αξίωση που έχει εγείρει ένας επενδυτής έχει απορριφθεί δεν συνιστά από μόνο του αρνησιδικία.

Αν επιχειρήσουμε να συγκρίνουμε το καθεστώς που εισάγουν οι δύο νέες συμφωνίες της ΕΕ με Καναδά και Σιγκαπούρη με αυτό που προβλέπουν οι ΔιμΕΣ σχετικά με το πρότυπο της ΔΙΜ, διαπιστώνουμε ότι οι πρώτες θεσπίζουν ακριβές και συγκεκριμένο πρότυπο ΔΙΜ καθώς προβλέπουν έναν κλειστό κατάλογο μορφών συμπεριφοράς του ΣΜ υποδοχής που ρητά συνιστούν παραβίασή του με αποτέλεσμα να καθίσταται σαφές τότε το ΣΜ υποδοχής παραβιάζει την υποχρέωση παροχής ΔΙΜ. Αντίθετα οι ΔιμΕΣ απλώς προβλέπουν ότι τα ΣΜ παρέχουν ΔΙΜ χωρίς ουδεμία απολύτως διευκρίνιση.

Ένα άλλο κρίσιμο ζήτημα σχετικά με το οποίο είχε τεθεί από την ΕΕ ως στόχος να θεσπισθούν σαφώς διατυπωμένοι κανόνες είναι η έμμεση απαλλοτρίωση. Πρόκειται για μια από τις πιο αμφιλεγόμενες έννοιες στο σύστημα προστασίας των επενδύσεων. Έμμεση απαλλοτρίωση υφίσταται, στην περίπτωση που ένα μέτρο δεν απαλλοτριώνει μεν άμεσα την ιδιοκτησία, αλλά έχει αυτό το αποτέλεσμα. Έμμεση απαλλοτρίωση μπορεί να συνιστά η κατάργηση της άδειας που απαιτείται για να λειτουργήσει ένα εργοστάσιο.

Οι νέες συμφωνίες για τις επενδύσεις θα έπρεπε να προβλέπουν ένα λεπτομερές σύνολο διατάξεων που θα καθοδηγούν τα διαιτητικά δικαστήρια σχετικά με το πώς να κρίνουν αν ένα μέτρο που λαμβάνεται από το κράτος υποδοχής συνιστά έμμεση απαλλοτρίωση. Ο στόχος αυτός επετεύχθη στις συμφωνίες με τον Καναδά και με τη Σιγκαπούρη.

Στη CETA κατοχυρώνεται το δικαίωμα των μερών να εθνικοποιούν ή να απαλλοτριώνουν μια καλυπτόμενη επένδυση, άμεσα ή έμμεσα, μέσω της λήψης ενός μέτρου που έχει αποτέλεσμα ισοδύναμο με μια εθνικοποίηση ή απαλλοτρίωση, εφόσον πληρούνται οι εξής προϋποθέσεις: (α) ενεργούν για την ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος, (β) σύμφωνα με τις αρχές της προσήκουσας εφαρμογής του νόμου, (γ) κατά τρόπο που δεν εισάγει διακρίσεις, (δ) καταβάλλοντας με διαδικασίες ταχείες και αποτελεσματικές επαρκή αποζημίωση.

Για πρώτη φορά στο πλαίσιο μιας ενωσιακής συμφωνίας, περιέχεται στο κείμενό της λεπτομερής διατύπωση, με στόχο να αποσαφηνισθεί η έννοια του όρου «έμμεση απαλλοτρίωση», προκειμένου να αποφεύγεται η προβολή εκ μέρους των επενδυτών αξιώσεων εναντίον μέτρων ληφθέντων από το κράτος υποδοχής για την εξυπηρέτηση στόχων δημόσιας πολιτικής. Επιδιώκεται, με άλλα λόγια, να διαμορφωθεί ένα σαφές νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ένας αλλοδαπός επενδυτής (εταιρεία) δεν θα μπορεί να θεμελιώνει την απαίτησή του για αποζημίωση στη μείωση των κερδών του η οποία προκλήθηκε από έναν κανονισμό που θέσπισε το κράτος υποδοχής για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων θεσπίζονται συγκεκριμένες διατάξεις μέσω των οποίων: (α) Αποσαφηνίζεται τότε μπορεί να προκύψει άμεση και τότε έμμεση απαλλοτρίωση. Άμεση απαλλοτρίωση προκύπτει, στην περίπτωση που μια επένδυση εθνικοποιείται ή με άλλον τρόπο άμεσα απαλλοτριώνεται μέσω της επίσημης μεταβίβασης των τίτλων (ιδιοκτησίας) ή της οριστικής κατάσχεσης. Έμμεση απαλλοτρίωση προκύπτει από ένα μέτρο ή σύνολο μέτρων ληφθέντων από το κράτος υποδοχής, τα οποία έχουν αποτέλεσμα ισοδύναμο με αυτό μιας άμεσης απαλλοτρίωσης, μόνον όταν υπάρχει ουσιαστική στέρηση του επενδυτή από τα θεμελιώδη δικαιώματα ιδιοκτησίας που συνδέονται με την επένδυσή του, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να κάνει χρήση, να εκμεταλλεύεται, να διαθέτει την επένδυσή του, χωρίς να υπάρχει επίσημη μεταβίβαση των τίτλων ούτε οριστική κατάσχεση. (β) Καθίσταται υποχρεωτική η διεξαγωγή έρευνας κατά περίπτωση, βήμα προς βήμα, με αντικείμενο τον καθορισμό του κατά πόσον ένα μέτρο που θεσπίζει το κράτος υποδοχής συνιστά έμμεση απαλλοτρίωση. Αντικείμενο της έρευνας αποτελούν, κυρίως, οι οικονομικές επιπτώσεις του ληφθέντος μέτρου, η διάρκειά του και η φύση του. Ωστόσο, καθίσταται σαφές πως από μόνο του το γεγονός ότι το ληφθέν από το κράτος υποδοχής μέτρο αυξάνει το κόστος για έναν επενδυτή δεν συνεπάγεται την ύπαρξη έμμεσης απαλλοτρίωσης. (γ) Αποσαφηνίζεται ότι τα μέτρα που ένα μέρος υποδοχής λαμβάνει και εφαρμόζει για την επίτευξη θεμιτού στόχου προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, όπως λ.χ. για την προστασία της υγείας, της ασφάλειας και του περιβάλλοντος

και τα οποία δεν εισάγουν διακρίσεις, δεν συνιστούν έμμεση απαλλοτρίωση, παρά μόνον εφόσον συντρέχουν σπάνιες περιπτώσεις, όπως λ.χ. στην περίπτωση που ένα μέτρο είναι προδήλως υπερβολικό σε σχέση με τον στόχο που επιδιώκει.

Παρόμοιο καθεστώς προβλέπει και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Υπενθυμίζεται ότι οι ΔιμΕΣ των ΚΜ περιορίζονται να προβλέπουν ότι οι διατάξεις σχετικά με την απαλλοτρίωση καλύπτουν και την έμμεση απαλλοτρίωση, χωρίς να παρέχουν καμία διευκρίνιση ή αποσαφήνιση.

Εκτός από το πρότυπο της ΔΙΜ, τόσο η CETA όσο και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης επιβάλλουν σε κάθε συμβαλλόμενο μέρος την υποχρέωση να παρέχει στις καλυπτόμενες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν από το άλλο μέρος στην επικράτειά του και στους επενδυτές που πραγματοποίησαν τις εν λόγω επενδύσεις, πλήρη προστασία και ασφάλεια (ΠΠΑ). Με τον όρο αυτόν νοούνται οι υποχρεώσεις του μέρους υποδοχής μόνον όσον αφορά τη φυσική ασφάλεια των επενδυτών και των καλυπτόμενων επενδύσεων. Ως εκ τούτου, μη βίαιες διαδηλώσεις, ειρηνικές καταλήψεις των εργοστασίων ή απεργίες δεν μπορεί, σε καμία περίπτωση, να θεωρηθεί ότι συνιστούν παραβίαση του προτύπου της πλήρους προστασίας και ασφάλειας, ακόμη και αν έχουν επίδραση στις καθημερινές δραστηριότητες ενός εργοστασίου.

Όπως και οι ΔιμΕΣ των ΚΜ, έτσι και η CETA και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης περιέχουν στα σχετικά με την προστασία των επενδύσεων τμήματα των κεφαλαίων 10 και 9 αντίστοιχα διατάξεις:

α. Για την αποζημίωση των ζημιών που έχουν υποστεί οι καλυπτόμενες επενδύσεις, τις οποίες έχουν πραγματοποιήσει επενδυτές του ενός μέρους λόγω ένοπλης σύρραξης, κοινωνικής αναταραχής, κατάστασης εκτάκτου ανάγκης ή φυσικής καταστροφής στο έδαφος του άλλου συμβαλλόμενου μέρους⁴¹.

β. Σχετικά με τις μεταφορές που συνδέονται με μια καλυπτόμενη επένδυση. Καταρχήν υπενθυμίζεται ότι και οι ΔιμΕΣ των ΚΜ περιέχουν ειδική ρήτρα μεταφοράς, σύμφωνα με την οποία κάθε συμβαλλόμενο μέρος εγγυάται στους επενδυτές του άλλου μέρους την ανεμπόδιστη μεταφορά χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, σε ελεύθερα μετατρέψιμο νόμισμα, διάφορων τύπων κεφαλαίων που αφορούν την επένδυσή τους και, ειδικότερα, κερ-

δών, τόκων, ποσών από ρευστοποιήσεις της επένδυσης, ποσών που αντιστοιχούν στην εξόφληση δανείων ή στην καταβολή εξόδων. Στην ουσία, πρόκειται για διάταξη με αντικείμενο τη διασφάλιση της ελεύθερης κίνησης κάθε είδους κεφαλαίων που συνδέονται με επενδύσεις. Ωστόσο, σύμφωνα με το ΔΕΕ⁴², ενώ οι ΔιμΕΣ που έχουν συνάψει ΚΜ είναι σύμφωνες με τις διατάξεις του άρθρου 56 παρ. 1 και 2 ΣυνθΕΚ (νυν άρθρου 63 παρ. 1 και παρ. 2 ΣυνθΛΕΕ) σχετικά με την ελευθερία κίνησης κεφαλαίων και πληρωμών μεταξύ ΚΜ και ΤΧ, δεδομένου ότι διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη μεταφορά κεφαλαίων που έχουν σχέση με μια επένδυση, εντούτοις δεν προβλέπουν καμία διάταξη που να επιφυλάσσει τη δυνατότητα περιορισμού εκ μέρους της ΕΕ των κινήσεων σχετικών με επενδύσεις κεφαλαίων. Αντίθετα, οι διατάξεις των άρθρων 57 παρ. 2, 59 και 60 παρ. 1 ΣυνθΕΚ θεσπίζουν εξαιρέσεις από τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας κεφαλαίων και πληρωμών για συγκεκριμένους αναφερόμενους σε αυτές λόγους. Το ΔΕΕ έκρινε, στο πλαίσιο συγκεκριμένων υποθέσεων, ότι η Αυστρία, η Σουηδία και η Φινλανδία, παραλείποντας να λάβουν τα πρόσφορα μέτρα για την άρση των ασυμβιβάστων σχετικά με τις περί μεταφοράς κεφαλαίων διατάξεις που θεσπίζουν οι ΔιμΕΣ τις οποίες συνήψαν με ΤΧ, παρέβησαν τις υποχρεώσεις που υπείχαν από το άρθρο 307 εδάφιο β' ΣυνθΕΚ⁴³.

Προκειμένου να διασφαλισθεί η συμβατότητα με τις διατάξεις του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, η CETA θεσπίζει εξαιρέσεις από τη γενική αρχή της ελεύθερης κίνησης κεφαλαίων και πληρωμών. Οι εξαιρέσεις αυτές αντιστοιχούν στις εξαιρέσεις που προβλέπουν κυρίως τα άρθρα 65 και 66 ΣυνθΛΕΕ. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η δυνατότητα της ΕΕ να λαμβάνει μέτρα προστασίας σχετικά με τις κινήσεις κεφαλαίων και τις πληρωμές, μεταξύ των οποίων και οι μεταφορές, εφόσον συντρέχουν συγκεκριμένες εξαιρετικές περιπτώσεις και πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις ουσιαστικές και διαδικαστικές. Ειδικότερα, πρέπει οι κινήσεις κεφαλαίων και οι πληρωμές, μεταξύ των οποίων και οι μεταφορές, να εμποδίζουν ή να απειλούν να εμποδίσουν με τρόπο σημαντικό τη λειτουργία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης της ΕΕ⁴⁴. Τα εν λόγω περιοριστικά μέτρα πρέπει

41. Το συμβαλλόμενο μέρος υποδοχής οφείλει να παραχωρήσει στους επενδυτές του άλλου μέρους, των οποίων οι καλυπτόμενες επενδύσεις έχουν υποστεί ζημίες για τους παραπάνω λόγους, μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή σε σχέση με τη μεταχείριση που επιφυλάσσει στους δικούς του επενδυτές ή στους επενδυτές μιας τρίτης χώρας, ανάλογα με το ποια είναι η πιο ευνοϊκή για τον ενδιαφερόμενο επενδυτή όσον αφορά την αποκατάσταση, την αποζημίωση ή άλλη διευθέτηση.

42. Βλ. απόφαση *Επιτροπή/Αυστρία*, C-205/06, EU:C:2009:118, απόφαση *Επιτροπή/Σουηδία*, C-249/06, EU:C:2009:119, απόφαση *Επιτροπή/Φινλανδία*, C-118/07, EU:C:2009:715. Ε. DENZA, *Bilateral Investment Treaties and EU rules on free transfer: Comment on Commission v. Austria, Commission v. Sweden and Commission v. Finland*, E.L.Rev., 2010, σ. 263.

43. Βλ. E. NEFRAMI, *The Duty of Loyalty: Rethinking its scope through its application in the field of EU external relations*, CML Rev., 2010, σσ. 323-359, 344-348.

44. Αντίστοιχες διατάξεις προβλέπουν το άρθρο 170 παρ. 2 της Συμφωνίας Εμπορίου ΕΕ-Περου/Κολομβίας, το άρθρο 207 της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής και το άρθρο 8.4

να είναι τα απολύτως αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτά σκοπού, να μην αποτελούν μέσο αυθαίρετης ή αδικαιολόγητης διάκρισης μεταξύ ενός συμβαλλόμενου μέρους και μιας ΤΧ και η διάρκεια εφαρμογής τους να μην υπερβαίνει τους έξι μήνες. Επιπλέον, η ΕΕ οφείλει να ενημερώσει σχετικά τον Καναδά άμεσα και να υποβάλει σε αυτόν το συντομότερο χρονοδιάγραμμα άρσης των μέτρων αυτών.

Τέλος ένα μέρος διατηρεί τη δυνατότητα να εφαρμόζει τη νομοθεσία του σχετικά με (α) την πτώχευση, (β) την έκδοση, διαπραγμάτευση ή τις συναλλαγές κινητών αξιών, (γ) τις εγκληματικές ή ποινικές παραβάσεις, (ε) τις χρηματοοικονομικές εκθέσεις, (ε) την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων. Η εφαρμογή των σχετικών νόμων θα πρέπει να συντελείται δίκαια και χωρίς να εισάγει διάκριση και κατά τρόπο τέτοιο ώστε να μην αποτελεί συγκεκριμένο περιορισμό των μεταφορών.

Η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης προβλέπει τη δυνατότητα ενός μέρους να λάβει προσωρινά τα απολύτως αναγκαία μέτρα διασφάλισης που έχουν επίπτωση στις μεταφορές σχετικά με τις επενδύσεις κεφαλαίων, όταν, σε εξαιρετικές περιστάσεις, οι κινήσεις κεφαλαίων προκαλούν ή απειλούν να προκαλέσουν σοβαρές δυσχέρειες για την εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής ή συναλλαγματικής πολιτικής του. Η διάρκεια ισχύος των μέτρων αυτών δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι μήνες. Επίσης, κάθε μέρος μπορεί, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται⁴⁵, να υιοθετεί ή να διατηρεί περιοριστικά μέτρα όσον αφορά, μεταξύ άλλων, και τις μεταφορές που συνδέονται με επενδύσεις, στην περίπτωση που αντιμετωπίζει ή υπάρχει απειλή να αντιμετωπίσει σοβαρές δυσχέρειες στο ισοζύγιο πληρωμών καθώς και σοβαρές εξωτερικές δημοσιονομικές δυσχέρειες⁴⁶.

γ. Για την υποκατάσταση. Αν ένα συμβαλλόμενο μέρος ή ένας από τους οργανισμούς του καταβάλλει μια πληρωμή ως αποζημίωση, ως εγγύηση ή βάσει ασφαλιστικής σύμβασης συναφθείσας στο πλαίσιο μιας επένδυσης που πραγματοποιήθηκε από έναν από τους επενδυτές του στο έδαφος του άλλου μέρους, το άλλο μέρος αναγνωρίζει ότι το πρώτο μέρος ή οι οργανισμοί του έχουν τα ίδια δικαιώματα με τον επενδυτή αυτό σε σχέση με τη συγκεκριμένη επένδυση.

παρ. 1 της FTA ΕΕ-Ν. Κορέας.

45. Βλ. άρθρο 17.9 του κεφαλαίου 17, Θεσμικές, Γενικές και Τελικές Διατάξεις της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης.

46. Αντίστοιχες διατάξεις περιέχονται και στο άρθρο 297 της Συμφωνίας Εμπορίου ΕΕ-Περου/Κολομβίας, στο άρθρο 349 της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΕ-Κεντρικής Αμερικής και στο άρθρο 15.8 της FTA ΕΕ-Ν. Κορέας.

VIII. Το σύστημα επίλυσης διαφορών επενδυτών-κρατών στις νέες συμφωνίες της ΕΕ για τις επενδύσεις

1. Η σημασία του συστήματος ΕΔΕΚ και η θέση των οργάνων της ΕΕ για την ανάγκη βελτίωσής του

Εισαγωγικά, πρέπει να τονισθεί ότι αναγκαίο στοιχείο ενός νομικού πλαισίου διασφάλισης σταθερού, προβλέψιμου και ευνοϊκού επενδυτικού περιβάλλοντος είναι η ύπαρξη συστήματος επίλυσης διαφορών μεταξύ των επενδυτών και των κρατών υποδοχής. Ειδικότερα, το σύστημα αυτό είναι αναγκαίο για την αποτελεσματική επιβολή της παρεχομένης προς τους επενδυτές προστασίας. Όπως έχει κριθεί από διαιτητικά πάνελ υπό την αιγίδα του ICSID ή της UNCITRAL, οι διατάξεις σχετικά με την επίλυση των διαφορών είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την προστασία των ξένων επενδυτών, όπως είναι συνδεδεμένες με την προστασία των δικαιωμάτων των εμπορών δυνάμει των εμπορικών συμφωνιών⁴⁷, η ασφάλεια της ανεξάρτητης διεθνούς διαιτησίας είναι ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο για την προστασία των επενδυτών⁴⁸.

Η θέσπιση του συστήματος ΕΔΕΚ προβλέπεται, επειδή οι επενδυτικές συμφωνίες που έχουν συνάψει πολλές χώρες δεν είναι άμεσα εκτελεστές στα δικαστήριά τους. Συνέπεια αυτού είναι ότι ο επενδυτής στερείται της δυνατότητας επίκλησης των κανόνων προστασίας των επενδύσεων ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, έτσι ώστε να προβάλλει αξίωση αποζημίωσης, σε περίπτωση που το κράτος υποδοχής έχει παραβιάσει κάποιον από τους κανόνες που προστατεύουν λ.χ. από διακριτική μεταχείριση, από απαλλοτρίωση ή από άδικη και άνιση μεταχείριση. Με τη θέσπιση από τις επενδυτικές συμφωνίες του συστήματος ΕΔΕΚ οι επενδυτές αποκτούν τη δυνατότητα να εγείρουν αξιώσεις κατά του κράτους υποδοχής, τις οποίες θεμελιώνουν απευθείας στις διατάξεις που προβλέπονται ειδικά για την προστασία τους.

Οι ΔιμεΣ των κρατών μελών, όπως έχει σημειωθεί, προέβλεπαν τη θέσπιση ενός τέτοιου μηχανισμού καθώς και διαδικασίας επίλυσης των διαφορών μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών⁴⁹.

Είναι αναγκαίο και οι μελλοντικές ενωσιακές συμφωνίες για τις επενδύσεις να προβλέπουν σύστημα επίλυσης διαφορών επενδυτών-κρατών (σύστημα ΕΔΕΚ) όπως και οι

47. Βλ. *Emilio Agustin Maffezini κ. Ισπανία*, ISCID Υπόθεση Νο ARB/97/7, Απόφαση σχετικά με τη δικαιοδοσία, 25.01.2000.

48. *National Grid plc κ. Αργεντινή*, UNCITRAL, Απόφαση επί της δικαιοδοσίας, 20.06.2006.

49. Υπογραμμίζεται ότι στην ενεργοποίηση των διαδικασιών ΕΔΕΚ έχουν προσφύγει, τα τελευταία χρόνια, περισσότερο από όλους τους άλλους, οι επενδυτές από την ΕΕ. Περισσότερο από το 50% των προσφυγών σε παγκόσμια κλίμακα, ασκείται από επενδυτές οι οποίοι προέρχονται από τα ΚΜ της ΕΕ.

ΔιμΕΣ. Τα ενωσιακά θεσμικά όργανα έχουν αναγνωρίσει την ιδιαίτερη σημασία του⁵⁰.

Ωστόσο, κρίθηκε αναγκαίο να προωθήσει η ΕΕ βελτιώσεις στη λειτουργία του συστήματος ΕΔΕΚ, οι οποίες θα αποσκοπούν κυρίως:

- στη στέρωση από τους επενδυτές της δυνατότητας να εγείρουν αξιώσεις δύο ειδών ενώπιον διαφορετικών δικαστηρίων (πολλαπλές αξιώσεις) καθώς και στην αποθάρρυνση τους να προβάλλουν επιπόλαιες και «τραβηγμένες» αξιώσεις μέσω θέσπισης διατάξεων βάσει των οποίων: (α) τα δικαστήρια θα μπορούν να τις απορρίπτουν γρήγορα και (β) οι επενδυτές θα βαρύνονται με την υποχρέωση καταβολής όλων των δικαστικών εξόδων
- στην αύξηση της διαφάνειας των διαδικασιών των διαιτητικών δικαστηρίων
- στη ρύθμιση θεμάτων που συνδέονται με τη δεοντολογία των δικαστών και με τη σύγκρουση συμφερόντων.

Αρκετές από αυτές τις επιδιωχθείσες από την πλευρά της ΕΕ μεταρρυθμίσεις έχουν εισαχθεί στην CETA ΕΕ-Καναδά και στην FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης και αναλύονται συνοπτικά στην επόμενη ενότητα.

2. Η θέσπιση στις νέες συμφωνίες της ΕΕ σαφούς πλαισίου και αυστηρών όρων για την προσφυγή στο σύστημα ΕΔΕΚ

Στη διαδικασία ΕΔΕΚ είναι αφιερωμένο το τμήμα 6 «*Επίλυση Διαφορών μεταξύ Επενδυτών και Κρατών*» του σχετικού με τις επενδύσεις κεφαλαίου 10 της CETA καθώς και το τμήμα Β του κεφαλαίου 9 της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Όπως προκύπτει από τη μελέτη των διατάξεων τους, βασικός στόχος είναι να διασφαλίζεται μεν η επιβολή των προτύπων προστασίας και μεταχείρισης των επενδύσεων, αλλά να αποτρέπεται η καταχρηστική χρήση εκ μέρους των επενδυτών του συστήματος ΕΔΕΚ.

Καταρχάς, καθορίζεται αυστηρά το πεδίο εφαρμογής των κανόνων σχετικά με την επίλυση των διαφορών.

Πράγματι, όσον αφορά την CETA ΕΕ-Καναδά, στο προβλεπόμενο από το τμήμα 6 σύστημα ΕΔΕΚ υπάγονται οι διαφορές που δημιουργούνται από την παραβίαση συγκεκριμένων διατάξεων του κεφαλαίου 10. Συγκεκριμένα, προσφυγή στο σύστημα αυτό επιτρέπεται να γίνει μόνο για παραβίαση των διατάξεων του τμήματος 3 σχετικά με τη Μη Διακριτική Μεταχείριση όσον αφορά μόνο την επέκταση, τη διοίκηση, εκμετάλλευση, λειτουργία, διαχείριση, χρήση, πώληση ή άλλη εκποίηση της καλυ-

πτόμενης επένδυσης καθώς και του τμήματος 4 σχετικά με την προστασία των επενδύσεων. Αντίθετα, το σύστημα ΕΔΕΚ δεν καλύπτει, δεν εφαρμόζεται στα θέματα σχετικά με την πρόσβαση στην αγορά⁵¹. Με άλλα λόγια, ένας επενδυτής ενός ΣΜ δεν μπορεί να στραφεί κατά του άλλου ΣΜ (υποδοχής) εγείροντας αξίωση για παραβίαση από το μέρος αυτό διατάξεων που θεσπίζονται για την ελευθέρωση της εισόδου/πρόσβασης στην αγορά. Κατά συνέπεια, ένας επενδυτής ενός ΣΜ μπορεί να υποβάλλει στη διαιτησία προσφυγή στην οποία ισχυρίζεται ότι το άλλο ΣΜ, εναντίον του οποίου στρέφεται η προσφυγή, παραβίασε μια υποχρέωση που απορρέει είτε από τη θεμελιώδη αρχή της Μη Διακριτικής Μεταχείρισης, μόνον όμως όσον αφορά τη λειτουργία της επένδυσης μετά την εγκατάσταση (τμήμα 3), είτε από τα βασικά πρότυπα προστασίας και μεταχείρισης (τμήμα 4). Αν το ΣΜ υποδοχής παραβίασε την υποχρέωση να παρέχει Δίκαιη και Ίση Μεταχείριση καθώς και Πλήρη Προστασία και Ασφάλεια, να προβεί σε απαλλοτρίωση μόνο για θεμιτούς σκοπούς δημόσιας πολιτικής και έναντι αποζημίωσης, να επιτρέψει τις μεταφορές συνδεόμενων με την καλυπτόμενη επένδυση κεφαλαίων, να συμμορφώνεται με τις διατάξεις περί υποκατάστασης και εξαιτίας αυτής της παραβίασης προκλήθηκε ζημία σε συγκεκριμένο επενδυτή, αυτός μπορεί να προσφύγει στη διαιτησία, προβάλλοντας αξίωση αποζημίωσης, επικαλούμενος τόσο την παραβίαση όσο και την εξ αυτής προκληθείσα ζημία την οποία υπέστη.

Δεν νομιμοποιείται ο επενδυτής να προσφύγει στον μηχανισμό ΕΔΕΚ της συμφωνίας για την παραβίαση οποιασδήποτε από τις άλλες διατάξεις του κεφαλαίου 10 σχετικά με τις επενδύσεις.

Στην περίπτωση της FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης, οι διατάξεις ΕΔΕΚ εφαρμόζονται μόνο στις διαφορές μεταξύ ενός επενδυτή ενός ΣΜ και του άλλου ΣΜ που αφορούν μεταχείριση, η οποία, όπως ισχυρίζεται ο επενδυτής, παραβίασε τις διατάξεις σχετικά με την προστασία των επενδύσεων που περιέχονται στο τμήμα Α του κεφαλαίου 9 και προκάλεσε ζημία στον εν λόγω επενδυτή.

Και οι δύο συμφωνίες θεσπίζουν τη δυνατότητα διευθέτησης μιας διαφοράς με εναλλακτικούς τρόπους.

Συγκεκριμένα, η CETA προβλέπει τη δυνατότητα να διευθετηθεί μια διαφορά με τη διεξαγωγή διαβουλεύσεων μεταξύ του επενδυτή και του μέρους υποδοχής ύστερα από σχετικό αίτημα υποβληθέν από τον πρώτο προς τον δεύτερο (το αίτημα πρέπει να περιέχει συγκεκριμένα

50. Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής, ό.π. υποσημ. 1. Βλ. επίσης Συμβούλιο της ΕΕ, Συμπεράσματα για μια σφαιρική ευρωπαϊκή πολιτική διεθνών επενδύσεων, 3041, Foreign Affairs Council Meeting, 25 Οκτωβρίου 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/117328.pdf, παρ. 18.

51. Όπως ρητά προβλέπεται «οι καταγγελίες σχετικά με το τμήμα 2 (εγκατάσταση επενδύσεων) εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του τμήματος 6. Οι καταγγελίες που αφορούν την εγκατάσταση ή την απόκτηση καλυπτόμενων επενδύσεων και οι οποίες υποβλήθησαν δυνάμει του τμήματος 3 (Μη Διακριτική Μεταχείριση) εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του τμήματος 6».

στοιχεία και πληροφορίες), καθώς και με την προσφυγή με κοινή συμφωνία των διαδίκων μερών (επενδυτή και μέρους υποδοχής) σε διαμεσολάβηση (mediation).

Σε περίπτωση μη επίτευξης φιλικής (συναινετικής) διευθέτησης μιας διαφοράς μέσω διαβουλεύσεων, νομιμοποιείται να προσφύγει⁵² εναντίον του ΣΜ υποδοχής στη διαιτησία (α) ένας επενδυτής του άλλου ΣΜ στο δικό του όνομα, (β) ένας επενδυτής του άλλου ΣΜ στο όνομα μιας επιχείρησης που έχει εγκατασταθεί επιτόπου, την οποία κατέχει ή ελέγχει άμεσα ή έμμεσα.

Αναλυτικούς κανόνες για την επιδίωξη επίλυσης της διαφοράς προβλέπει και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης. Συγκεκριμένα, τα διάδικα μέρη θα πρέπει, το συντομότερο δυνατό, να επιλύσουν φιλικά, μέσω διαπραγματεύσεων, μια διαφορά (amicable resolution άρθρο 9.15). Όταν δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί φιλική διευθέτηση της διαφοράς σύμφωνα με τα παραπάνω, εφαρμόζεται η διαδικασία των διαβουλεύσεων μεταξύ των διαδίκων μερών ύστερα από υποβολή σχετικού αιτήματος από τον επενδυτή που ισχυρίζεται ότι το ΣΜ υποδοχής παραβίασε κάποια από τις επίμαχες διατάξεις για την προστασία των επενδύσεων (consultations άρθρο 9.16). Σε περίπτωση κατά την οποία μέσα σε τρεις μήνες από την υποβολή του αιτήματος για διαβουλεύσεις δεν είναι δυνατό να επιλυθεί η διαφορά, ο επενδυτής της ΕΕ ή της Σιγκαπούρης δύναται να επιδώσει στη Σιγκαπούρη ή στην ΕΕ, αντίστοιχα, αναγγελία της πρόθεσής του να προσφύγει στη διαιτησία (άρθρο 9.18). Στη συνέχεια, ο επενδυτής μπορεί, όχι νωρίτερα από τρεις μήνες από την ημερομηνία επίδοσης της προαναφερθείσας αναγγελίας, να υποβάλλει την αξίωσή του σε διαιτησία.

Δυνάμει των δύο συμφωνιών, ο επενδυτής μπορεί να προσφύγει σε έναν από τους ακόλουθους μηχανισμούς επίλυσης διαφορών: (α) σε διαιτησία υπό την αιγίδα του ICSID, (β) σε διαιτησία υπό την αιγίδα του ICSID, σύμφωνα με τους Κανόνες για την Επιπρόσθετη Διευκόλυνση, όταν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για τις διαδικασίες της περ. α, (γ) σε διαιτητικό δικαστήριο συσταθέν σύμφωνα με τους κανόνες διαιτησίας της UNCITRAL⁵³, (δ) σε

οποιοδήποτε άλλο μηχανισμό διαιτησίας τον οποίο τα διάδικα μέρη συμφωνήσουν.

Πρέπει να διευκρινισθεί ότι στη διαδικασία διαιτησίας Επενδυτών-Κρατών βάσει της σύμβασης ICSID μπορούν να προσφύγουν μόνο τα κράτη και οι υπήκοοι των κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη στην εν λόγω σύμβαση. Η προσχώρηση στη σύμβαση ICSID είναι ανοικτή στα κράτη μέλη της Διεθνούς Τράπεζας για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη (ΔΤΑΑ) ή σε οποιοδήποτε άλλο κράτος που είναι συμβαλλόμενο μέρος στο Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου. Έτσι, η κρατική υπόσταση αποτελεί ρητή προϋπόθεση για την προσχώρηση στη σύμβαση ICSID, γεγονός που εμποδίζει σαφώς την ΕΕ στη σημερινή της μορφή από το να καταστεί συμβαλλόμενο μέρος σε αυτήν. Προκειμένου να αποκτήσει η ΕΕ δυνατότητα να συμμετέχει στις διαδικασίες επίλυσης διαφορών υπό την αιγίδα του ICSID, θα απαιτηθεί τροποποίηση της σύμβασης, κάτι που είναι μεν σε θεωρητικό επίπεδο εφικτό, όμως, πρακτικά, δεν είναι πολύ πιθανό να επιτευχθεί. Ωστόσο, η Επιτροπή δήλωσε την πρόθεσή της να διερευνήσει με τα ενδιαφερόμενα μέρη το ενδεχόμενο να ζητήσει η ΕΕ να προσχωρήσει στη σύμβαση⁵⁴. Σε μεσοπρόθεσμο επίπεδο, φαίνεται πιο ρεαλιστική η άποψη ότι σε σχέση με την ΕΕ θα επιδιώκεται να γίνεται χρήση των θεσπιζομένων στις συμφωνίες ρητρών ΕΔΕΚ που θα προβλέπουν τη δυνατότητα προσφυγής στους μηχανισμούς διαιτησίας υπό την αιγίδα της UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law) ή σε άλλους κανόνες διαιτησίας. Πράγματι, από τη στιγμή που δεν είναι εφικτή η άμεση συμμετοχή της ΕΕ ως διάδικου μέρους στις σχετικές διαδικασίες διαιτησίας υπό την αιγίδα του ICSID, ένας επενδυτής που επιδιώκει επανόρθωση από την ΕΕ θα πρέπει να επιλέξει τους κανόνες ενός άλλου διαιτητικού μηχανισμού, όπως για παράδειγμα της UNCITRAL. Αντίθετα, ένας επενδυτής ενός ΚΜ της ΕΕ, που επιδιώκει αποζημίωση από μια ΤΧ για παραβίαση από αυτή των διατάξεων συμφωνίας στον τομέα των επενδύσεων, μπορεί να προσφύγει στη διαιτησία δυνάμει των κανόνων του ICSID, δεδομένου ότι τα ΚΜ της ΕΕ είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση ICSID. Στην περίπτωση των μικτών συμφωνιών (συμβαλλόμενα μέρη και η ΕΕ και τα ΚΜ της) για τις επενδύσεις, οι επενδυτές των ΤΧ θα μπορούν να προσφύγουν σε διαιτησία υπό την αιγίδα του ICSID, εγείροντας αξίωση κατά ΚΜ της ΕΕ⁵⁵.

52. Προβλέπονται συγκεκριμένες διαδικαστικές φύσεως προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, προκειμένου να μπορεί ένας επενδυτής να υποβάλλει προσφυγή στη διαιτησία.

53. Η ΕΕ, βάσει των νέων αρμοδιοτήτων στο πεδίο των διεθνών επενδύσεων δυνάμει της Συνθήκης της Λισσαβόνας διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, στο πλαίσιο της Ομάδας Εργασίας των Ηνωμένων Εθνών, στη διαμόρφωση νέων κανόνων για την ενίσχυση της διαφάνειας στις διαδικασίες του συστήματος ΕΔΕΚ υπό την αιγίδα της UNCITRAL, βλ. European Commission, Directorate-General for Trade, EU backs new transparency standards for investor-state dispute settlement, διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=868.

54. Ο.π. υποσημ. 1, παρ. 33.

55. Η κατανομή της χρηματοδοτικής ευθύνης μεταξύ της ΕΕ και των ΚΜ της σε σχέση με δικαστήρια επίλυσης διαφορών μεταξύ επενδυτή και κράτους που συστήνονται βάσει διεθνών συμφωνιών, στις οποίες η ΕΕ είναι συμβαλλόμενο μέρος ή στις οποίες η ΕΕ και τα ΚΜ της είναι συμβαλλόμενα μέρη, διέπεται από βασικές αρχές που προβλέπει ο Κανονισμός (ΕΕ) 912/2014 (ΕΕ 2014 L 257). Παράλληλα, ο Κανονισμός αυτός καθορίζει το ποιος, η ΕΕ ή τα ΚΜ της, έχει, ως εναγόμενος, ευθύνη να διαχει-

Τα εμπλεκόμενα, ως διάδικοι, στη διαφορά μέρη έχουν τη δυνατότητα ανά πάσα στιγμή να συμφωνήσουν να προσφύγουν σε διαμεσολάβηση (mediation)⁵⁶.

Σημαντικό στοιχείο που εισάγουν και οι δύο συμφωνίες είναι ο αποκλεισμός (απαγόρευση) της δυνατότητας των επενδυτών να επιδιώξουν παράλληλα την παροχή έννομης προστασίας και μέσω της προσφυγής σε εθνικά δικαστήρια και μέσω της προσφυγής στο σύστημα ΕΔΕΚ.

Καθορίζονται από την CETA συγκεκριμένα χρονικά όρια, εντός των οποίων ένας επενδυτής μπορεί (α) να υποβάλει αίτημα για διαβουλεύσεις (καταρχήν τρία έτη από την ημερομηνία που έλαβε γνώση της εικαζόμενης παραβίασης και της ζημίας που προκλήθηκε από αυτήν), (β) να προσφύγει στη διαιτησία (μέσα στους 18 μήνες μετά την υποβολή αίτησης για διαβουλεύσεις). Αντίστοιχες διατάξεις περιέχει και η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης.

Όσον αφορά τη συμπεριφορά και την επιλογή των διαιτητών, οι δύο συμφωνίες αποτελούν τις πρώτες επενδυτικές συμφωνίες που προβλέπουν δεσμευτικό κώδικα δεοντολογίας για τους διαιτητές στο πλαίσιο του συστήματος ΕΔΕΚ, ο οποίος αποτρέπει συγκρούσεις συμφερόντων, ενώ προβλέπεται κατάλογος διαιτητών τον οποίο έχουν από πριν καταρτίσει από κοινού τα συμβαλλόμενα μέρη. Σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των διαδίκων μερών (επενδυτής – ΕΕ/ΚΜ ή επενδυτής – Καναδάς), ο διαιτητής θα επιλέγεται από τον ως άνω κατάλογο.

Επίσης, πρόκειται για τις πρώτες σχετικές με επενδύσεις συμφωνίες της ΕΕ που προβλέπουν τη δυνατότητα δημιουργίας δευτεροβάθμιου μηχανισμού για την εξέταση, επί νομικών ζητημάτων, των εκδοθέντων από ένα διαιτητικό δικαστήριο αποφάσεων.

Σημαντική καινοτομία σε σχέση με όλες τις άλλες επενδυτικές συμφωνίες αποτελεί η θέσπιση διατάξεων που διασφαλίζουν την ταχεία απόρριψη των αβάσιμων ή επιπόλαιων αξιώσεων των επενδυτών ή (που) επιδιώκουν να τους αποθαρρύνουν από την υποβολή τέτοιων προσφυγών κατά του μέρους υποδοχής. Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της CETA ΕΕ-Καναδά προβλέπεται η δυνατότητα του καταγγελλόμενου συμβαλλόμενου μέρους υποδοχής να καταθέσει εντός καθορισμένου χρονικού διαστήματος (το αργότερο 30 ημέρες από τη σύσταση του διαιτητικού δικαστηρίου και, σε κάθε περίπτωση, πριν από την πρώτη συνεδρίασή του) ένσταση, ισχυριζόμενο ότι η προσφυγή του επενδυτή του άλλου μέρους στερείται προδήλως νομικής βάσεως. Άμεσα το διαιτητικό δικαστήριο υποχρεούται να αναστείλει τη διαδικασία επί της

ουσίας και καταρτίζει χρονοδιάγραμμα για την εξέταση της συγκεκριμένης ένστασης. Στην πρώτη του συνεδρίαση ή λίγο χρόνο μετά, το δικαστήριο αυτό εκδίδει απόφαση επί της ενστάσεως. Επίσης, το δικαστήριο εξετάζει και αποφασίζει, σε προκαταρκτική βάση, επί οποιασδήποτε ενστάσεως υποβληθείσας από το καταγγελλόμενο συμβαλλόμενο μέρος με την οποία αυτό ισχυρίζεται ότι η προσφυγή του επενδυτή του άλλου συμβαλλόμενου μέρους ή τμήμα της δεν αποτελεί, από νομικής άποψης, μια προσφυγή επί της οποίας είναι δυνατό να εκδοθεί απόφαση ευνοϊκή για τον ως άνω επενδυτή, ακόμη και αν θεωρηθεί ότι οι ισχυρισμοί του έχουν αποδειχθεί⁵⁷.

Με σκοπό να αποτρέπεται η υποβολή δόλιων αξιώσεων, οι συμφωνίες προβλέπουν ότι ένα δικαστήριο θα κηρύσσει εαυτό αναρμόδιο να κρίνει μια διαφορά, στις περιπτώσεις που αυτή είχε ανακύψει (ή ήταν πολύ πιθανό να ανακύψει) κατά τον χρόνο που ο προσφεύγων απέκτησε την κυριότητα ή τον έλεγχο της επένδυσης που αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς και το δικαστήριο αποφανθεί, βάσει των γεγονότων, ότι ο εν λόγω προσφεύγων έχει αποκτήσει την κυριότητα ή τον έλεγχο της επένδυσης με κύριο σκοπό να υποβάλλει αξίωση σε διαιτησία δυνάμει των σχετικών με το σύστημα ΕΔΕΚ διατάξεων.

Τέλος, η καταβολή των δικαστικών εξόδων επιβαρύνει το διάδικο μέρος που ηττήθηκε. Η αποσαφήνιση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι βάσει των προγενεστέρων συμφωνιών το ζήτημα αυτό δεν ρυθμιζόταν με σαφήνεια, με αποτέλεσμα συχνά να βαρύνεται με τα έξοδα η κυβέρνηση του κράτους υποδοχής, ακόμα κι αν είχε επιτυχώς υπερασπισθεί τα συμφέροντά της και τη θέση της έναντι του ξένου επενδυτή και είχε πλήρως δικαιωθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του διαιτητικού δικαστηρίου. Έτσι, ο επενδυτής του οποίου η προσφυγή απορρίφθηκε υποχρεούται να καταβάλλει το σύνολο των δικαστικών εξόδων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών του μέρους υποδοχής. Η υποβολή ή όχι της προσφυγής θα πρέπει, λογικά, να αποτελεί πλέον αντικείμενο σοβαρού προβληματισμού, ανάλυσης και εκτίμησης εκ μέρους του επενδυτή.

Σε αντίθεση με τις δύο συμφωνίες ΕΕ-Καναδά και ΕΕ-Σιγκαπούρης, που θεσπίζουν σαφείς διατάξεις για τη διασφάλιση πλήρους διαφάνειας των διαδικασιών στο πλαίσιο του συστήματος ΕΔΕΚ, οι ΔιμΕΣ προστατεύουν τον εμπιστευτικό χαρακτήρα των σχετικών διαδικασιών, καθώς δεν προβλέπουν ούτε τη δημοσίευση των εγγράφων ούτε τη διεξαγωγή ανοικτών ακροάσεων ούτε την πρόσβαση ή την δυνατότητα παρέμβασης στις διαδικασίες των ενδιαφερομένων τρίτων μερών (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, επιχειρηματικές ενώσεις κ.λπ.).

ρίζεται τις διεξαγόμενες στο πλαίσιο του προβλεπομένου από την εκάστοτε διεθνή συμφωνία συστήματος ΕΔΕΚ διαδικασίες.

56. Οι διαδικασίες του Μηχανισμού Διαμεσολάβησης διέπονται από τους κανόνες που περιέχονται στο Παράρτημα 9-A του τμήματος σχετικά με το σύστημα ΕΔΕΚ.

57. Αντίστοιχες ρυθμίσεις προβλέπει στα άρθρα 9.23 και 9.24 η FTA ΕΕ-Σιγκαπούρης.

ΙΧ. Συμπέρασμα

Από την ανάλυση που προηγήθηκε έχει καταστεί σαφές ότι οι προτεινόμενες διατάξεις σχετικά με τις επενδύσεις, και ειδικότερα την προστασία τους που περιέχονται στα σχέδια συμφωνιών της ΕΕ με τρίτες χώρες, συνιστούν πρόοδο σε σχέση με το προβλεπόμενο από τις ΔιμΕΣ των ΚΜ νομικό καθεστώς, ιδίως όσον αφορά την αποσαφήνιση κρίσιμων εννοιών και προτύπων προστασίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η σαφήνεια με την οποία οριοθετείται η έννοια των βασικών προτύπων μεταχείρισης και προστασίας, τόσο περισσότερο στενεύει ο κύκλος των πρακτικών και μέτρων που συνιστούν παραβίαση αυτών των προτύπων, με αποτέλεσμα να διευρύνεται η δυνατότητα των συμβαλλομένων μερών να θεσπίζουν μέτρα για την επιδίωξη θεμιτών στόχων δημόσιας πολιτικής χωρίς να θεμελιώνεται αξίωση των ξένων επενδυτών για αποζημίωση.

Ωστόσο, για να είναι ολοκληρωμένη η εξέταση του νομικού πλαισίου που θεσπίζουν, είναι αναγκαίο να επισημανθούν και ορισμένες ελλείψεις και μειονεκτήματα των διατάξεων αυτών.

Μεταξύ αυτών δεν μπορεί κανείς να μην παρατηρήσει ότι οι προτεινόμενες διατάξεις απονέμουν στους επενδυτές δικαιώματα και εγγυήσεις προστασίας, αλλά δεν επιβάλλουν υποχρεώσεις στις ξένες επιχειρήσεις. Από την άλλη, όμως, επιδιώχθηκε να περιορισθούν τα περιθώρια για καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων αυτών εκ μέρους των ξένων επενδυτών, ιδίως όσον αφορά την προσφυγή στο σύστημα ΕΔΕΚ.

Στα προβληματικά στοιχεία των προτεινόμενων συμφωνιών πρέπει να συμπεριληφθεί, επίσης, τόσο το γεγονός ότι οι επενδύσεις χαρτοφυλακίου δεν εξαιρούνται από το πεδίο προστασίας των επενδύσεων, κάτι που σαφώς περιπλέκει τη διαδικασία σύναψης και επικύρωσης των

μελλοντικών συμφωνιών, δεδομένου ότι θα απαιτηθεί η συμμετοχή σε αυτή και των ΚΜ της ΕΕ. Επίσης, κατά την κρίση μας, θα έπρεπε να οριοθετηθεί αναλυτικά η έννοια των ΑΞΕ με βάση τον ορισμό του ΟΟΣΑ και τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Παρά τις σημαντικές βελτιώσεις που εισάγονται στο σύστημα ΕΔΕΚ, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ένα σοβαρό παραδοσιακό μειονέκτημά του, που έγκειται στο ότι δικαίωμα πρόσβασης στις διαδικασίες του απονέμεται αποκλειστικά στους ξένους επενδυτές. Οι εθνικές επιχειρήσεις του κράτους υποδοχής αποκλείονται, με αποτέλεσμα να περιέρχονται σε δυσμενή θέση έναντι των ξένων επιχειρήσεων.

Όπως έχει αναλυθεί, αρκετές αδυναμίες του συστήματος ΕΔΕΚ έχουν εξαλειφθεί. Εντούτοις, οι πιο ισχυρές αντιδράσεις που εκδηλώνονται εναντίον τόσο της CETA όσο και της συμφωνίας ΤΤΙΡ, επικεντρώνονται ακριβώς στο εν λόγω σύστημα. Για τον λόγο αυτόν θα έπρεπε να θεσπισθεί ως κύριο μέσο επίλυσης των διαφορών, που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή μιας επενδυτικής συμφωνίας, η διαδικασία διευθέτησής τους σε επίπεδο κρατών. Διάδικα μέρη δεν θα ήταν το κράτος υποδοχής και ο ξένος επενδυτής του άλλου κράτους, αλλά το κράτος υποδοχής και το κράτος προέλευσης του ξένου επενδυτή, δηλαδή τα δύο συμβαλλόμενα στη συμφωνία μέρη. Θα υιοθετείτο, με άλλα λόγια, το πρότυπο του συστήματος επίλυσης διαφορών που λειτουργεί στο πλαίσιο του ΠΟΕ.

Αν όμως κρινόταν ότι θα έπρεπε να εξακολουθεί να είναι διάδικο μέρος ο ξένος επενδυτής και, συνεπώς, να έχει το δικαίωμα να εγείρει ο ίδιος αξίωση σε βάρος του κράτους υποδοχής, θα έπρεπε τουλάχιστον να προβλεφθεί η σύσταση ενός μόνιμου διεθνούς δικαστηρίου για τις επενδυτικές διαφορές.

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

I. Επικαιρότητα ΕΕ

Επιμ.: Ελισάβετ Παναγιωτίδου

I. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ – ΑΣΦΑΛΕΙΑ – ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

► Η Επιτροπή λαμβάνει μέτρα για αποτελεσματικότερη συνεργασία στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας στον κυβερνοχώρο (28.04.2015)

τρομοκρατία στον κυβερνοχώρο – ανασφάλεια – μέτρα πρόληψης – συνεργασία κρατών μελών – νομοθετικό πλαίσιο

Από πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου προκύπτει ότι οι πολίτες ανησυχούν ολοένα και περισσότερο για την ασφάλειά τους: το ποσοστό του πληθυσμού που θεωρεί την τρομοκρατία ως το σημαντικότερο πρόβλημα για την ασφάλεια στην ΕΕ αυξήθηκε από 33% κατά μέσο όρο το 2013 σε 49% σήμερα.

Τον Ιούνιο του 2014, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε από την Επιτροπή να επανεξετάσει τη στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ του 2010 και να την επικαιροποιήσει μέχρι τα μέσα του 2015. Το Συμβούλιο «Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις» του Δεκεμβρίου 2014 εξέθεσε τις προτεραιότητές του για την ανανέωση της στρατηγικής.

Στο ψήφισμά του της 17ης Δεκεμβρίου 2014, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διατύπωσε την επιθυμία η νέα στρατηγική να δίνει προτεραιότητα στο μέλλον και να μπορεί να προσαρμόζεται εύκολα σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις και να υιοθετεί μια κοινή ευρωπαϊκή προσέγγιση για την αντιμετώπιση των ξένων μαχητών, της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο, της εμπορίας ανθρώπων, του οργανωμένου εγκλήματος, της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και της διαφθοράς.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε στις 28 Απριλίου 2015 το ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την ασφάλεια για την περίοδο 2015-2020 που θα βοηθήσει τα κράτη μέλη να συνεργαστούν για την αντιμετώπιση των απειλών κατά της ασφάλειας και να εντείνουν τις κοινές προσπάθειες για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο. Στο θεματολόγιο προσδιορίζονται συγκεκριμένα εργαλεία και μέτρα που θα χρησιμοποιηθούν σε αυτή την κοινή δράση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ασφάλεια και να αντιμετωπιστούν πιο αποτελεσματικά οι τρεις αυτές λίαν πιεστικές απειλές.

Οι πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις εναντίον των ευρωπαϊών πολιτών και των ευρωπαϊκών αξιών της Ευρώπης συντονίστηκαν σε κλίμακα που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα και καθιστούν το θέμα της καταπολέμησης της τρομοκρατίας εξαιρετικά επίκαιρο.

Τρεις θεωρούνται οι πιο πιεστικές προκλήσεις: η πρόληψη της τρομοκρατίας και η αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης, η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος και η καταπολέμηση της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο.

Σχετικά με τα παραπάνω, οι βασικότερες δράσεις θα αφορούν στην καταπολέμηση της ριζοσπαστικοποίησης, καθώς η Επιτροπή θα συστήσει ένα κέντρο αριστείας επιφορτισμένο με τη συλλογή και τη διάδοση εμπειρογνώσις στον τομέα της καταπολέμησης της ριζοσπαστικοποίησης, αξιοποιώντας το δίκτυο ευαισθητοποίησης σχετικά με τη ριζοσπαστικοποίηση (RAN), ένα δίκτυο που εγκαινιάστηκε το 2011 και ενώνει, σε επίπεδο ΕΕ, οργανώσεις και δίκτυα ολόκληρης της Ένωσης. Η πρωτοβουλία αυτή θα συμβάλει στην ανταλλαγή εμπειριών μεταξύ των φορέων που εμπλέκονται άμεσα στην πρόληψη της ριζοσπαστικοποίησης και του βίαιου εξτρεμισμού σε τοπικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, είναι αναγκαίο να παρεμποδιστεί η χρηματοδότηση εγκληματιών, ενισχύοντας τη συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών στην Ευρώπη. Ακόμη, κρίνεται αναγκαία η ενίσχυση του νομοθετικού πλαισίου για τα πυροβόλα όπλα, ώστε να αντιμετωπιστεί η παράνομη διακίνηση και επανενεργοποίηση πυροβόλων όπλων, να θεσπιστούν κοινά πρότυπα, να ανταλλάσσονται περισσότερες πληροφορίες και να ενισχυθεί η συνεργασία με τρίτες χώρες, όπως και η ενίσχυση των εργαλείων μας για την καταπολέμηση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο. Πιο συγκεκριμένα, δίνεται προτεραιότητα στην εξεύρεση τρόπων αντιμετώπισης των φραγμών όσον αφορά τη διενέργεια ποινικών ερευνών στο Διαδίκτυο, επιλύοντας κυρίως το ζήτημα της αρμόδιας δικαιοδοσίας και εγκρίνοντας κανόνες που να διέπουν την πρόσβαση σε αποδεικτικά στοιχεία και πληροφορίες στο διαδίκτυο.

Συνοψίζοντας, ο νέος συλλογικός τρόπος εργασίας στην Επιτροπή επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας συνολικής προσέγγισης της ασφάλειας. Το θεματολόγιο περιλαμβάνει μέτρα που καλύπτουν όλο το φάσμα των τομέων πολιτικής: από τη δικαιοσύνη και τις εσωτερικές υποθέσεις μέχρι τα χρηματοπιστωτικά θέματα, τις μεταφορές και το περιβάλλον.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4865_el.htm

II. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

► Οι ΜΜΕ θα αποκομίσουν σημαντικά οφέλη από τη διατλαντική εταιρική σχέση εμπορίου και επενδύσεων (TTIP) (20.04.2015)

ΜΜΕ – αμερικάνικη αγορά – εξαγωγές – ΤΤΙΡ – πρότυπα – βιωσιμότητα – τελωνειακοί κανόνες – συμμόρφωση

Έρευνα της Επιτροπής έδειξε ότι οι ευρωπαϊκές ΜΜΕ αντιμετωπίζουν προβλήματα κατά τις εξαγωγές τους στην αμερικανική αγορά, πολλά από τα οποία θα μπορούσαν να αμβλυνθούν, αν η ΤΤΙΡ είναι μια συμφωνία φιλόδοξη και διεξοδική, η οποία θα διατηρεί τα υψηλά μας πρότυπα όσον αφορά την κανονιστική προστασία. Ορισμένα από τα προβλήματα που επισημαίνονται είναι η συμμόρφωση με τεχνικούς κανόνες και κανονισμούς για όλα τα προϊόντα, η πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με την κανονιστική ρύθμιση που εφαρμόζεται για το προϊόν τους, ο νόμιμος αποκλεισμός τους από την αγορά, όπως, π.χ., σε πολλές δημόσιες συμβάσεις, η συμμόρφωση με τους τελωνειακούς κανόνες, κάτι που μπορεί να είναι ιδιαίτερα δαπανηρό και να δημιουργεί, εκ των πραγμάτων, εμπορικούς φραγμούς και, τέλος, οι διαφορετικές νομοθεσίες των πολιτειών των ΗΠΑ.

Εκτός από αυτά τα διατομεακά ζητήματα, οι ΜΜΕ που συμμετείχαν στην έρευνα επισήμαναν και θέματα που άπτονται συγκεκριμένων τομέων. Αυτό συνέβη, ιδίως, για τα τρόφιμα, τα ποτά και τα γεωργικά προϊόντα, τα φαρμακευτικά και τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα, τα μηχανήματα και τον ηλεκτρικό εξοπλισμό. Όσον αφορά τις υπηρεσίες, το θέμα που επισημάνθηκε εντονότερα ήταν οι δυσκολίες που παρουσιάζονται κατά την κυκλοφορία των προσώπων με σκοπό την παροχή υπηρεσιών.

Η έκθεση εκπονήθηκε από την Επιτροπή στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης αξιολόγησης των επιπτώσεων που έχουν οι διαπραγματεύσεις για την ΤΤΙΡ στη βιωσιμότητα του εμπορίου. Πρόκειται για κοινό σχέδιο της Γενικής Διεύθυνσης Εμπορίου και της Γενικής Διεύθυνσης Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πολλά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ΜΜΕ κατά τις εξαγωγές τους στην αμερικανική αγορά θα μπορούσαν να αμβλυνθούν με την ΤΤΙΡ. Μάλιστα, το κανονιστικό σκέλος της ΤΤΙΡ είναι ένα από τα σημεία της ημερήσιας διάταξης του 9ου γύρου διαπραγματεύσεων για την ΤΤΙΡ που ξεκινάει σήμερα στη Νέα Υόρκη. Οι διαπραγματευτές της ΕΕ και των ΗΠΑ θα παγιώσουν τις εργασίες τους και στους τρεις πυλώνες των διαπραγματεύσεων (πρόσβαση στην αγορά, κανονιστική συνεργασία και κανόνες).

Ωστόσο, η ΤΤΙΡ παρέχει σημαντικές δυνατότητες στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), σύμφωνα με την έκθεση που δημοσιεύτηκε στις 20 Απριλίου 2015 στις Βρυξέλλες και βασίζεται στην ανωτέρω έρευνα. Στην εν λόγω έκθεση χρησιμοποιήθηκαν πρόσφατα στοιχεία, ώστε να αποτυπωθεί ο όγκος των εξαγωγών που πραγματοποιούν οι ευρωπαϊκές ΜΜΕ στις ΗΠΑ.

Η έκθεση διαπιστώνει ότι οι ΜΜΕ είναι ήδη οι μεγάλοι κερδισμένοι του διατλαντικού εμπορίου: το 2012, 150.000 ΜΜΕ πραγματοποίησαν εξαγωγές στις ΗΠΑ, κάτι που αντιστοιχεί στο 28% των συνολικών εξαγωγών της ΕΕ προς την εν λόγω χώρα. Οι ΜΜΕ που δραστηριοποιούνται στους τομείς των τροφίμων, των ποτών και της γεωργίας, της ένδυσης, των κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και των δερμάτινων ειδών, καθώς και των χημικών ουσιών είχαν μεγαλύτερο από το μέσο μερίδιο εξαγωγών της ΕΕ.

http://trade.ec.europa.eu/consultations/index.cfm?consul_id=181

► Η Επιτροπή ερευνά τυχόν μονοπώλια στον τομέα του ηλεκτρονικού εμπορίου (06.05.2015)

ηλεκτρονικές συναλλαγές – εμπόδια επιχειρήσεων – μονοπωλιακή πολιτική – ενιαία αγορά – κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης

Η τομεακή έρευνα θα επικεντρωθεί κυρίως στα πιθανά εμπόδια που δημιουργούν οι ίδιες οι επιχειρήσεις στις πλέον διαδεδομένες διασυνοριακές ηλεκτρονικές συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών, όπως ηλεκτρονικών προϊόντων, ειδών ένδυσης και υπόδησης καθώς και ψηφιακού περιεχομένου. Η γνώση που θα αποκτηθεί από την τομεακή έρευνα θα συμβάλει στην καλύτερη επιβολή της νομοθεσίας περί ανταγωνισμού στον τομέα του ηλεκτρονικού εμπορίου.

Η έρευνα σχετικά με την τήρηση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας στον τομέα του ηλεκτρονικού εμπορίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε στις 6 Μαΐου 2015. Η έρευνα θα επιτρέψει στην Επιτροπή να εντοπίσει πιθανά προβλήματα ανταγωνισμού που επηρεάζουν τις ευρωπαϊκές αγορές ηλεκτρονικού εμπορίου. Συμπληρώνει τις δράσεις που έχουν δρομολογηθεί στο πλαίσιο της στρατηγικής για την ψηφιακή ενιαία αγορά που εγκρίθηκε στις 6 Μαΐου 2015.

Παρότι όλο και περισσότερα προϊόντα και υπηρεσίες αποτελούν αντικείμενο ηλεκτρονικών συναλλαγών, οι διασυνοριακές διαδικτυακές πωλήσεις εντός της ΕΕ αυξάνονται με αργό ρυθμό. Η στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά που δημοσιεύθηκε σήμερα εντοπίζει μια σειρά κανονιστικών εμποδίων που παρακωλύουν το διασυνοριακό ηλεκτρονικό εμπόριο. Προτείνει την αντιμετώπισή τους καθώς και τη δημιουργία ενός χώρου, όπου οι πολίτες και οι επιχειρήσεις θα έχουν αδιάλειπτη πρόσβαση σε διαδικτυακές δραστηριότητες, υπό συνθήκες ελεύθερου ανταγωνισμού, ανεξαρτήτως της εθνικότητάς τους ή του τόπου κατοικίας τους.

Υπάρχουν, επίσης, ενδείξεις ότι οι ίδιες οι επιχειρήσεις μπορεί να δημιουργούν εμπόδια στο διασυνοριακό ηλεκτρονικό εμπόριο, με σκοπό τον κατακερματισμό της ενι-

αίας αγοράς της ΕΕ κατά μήκος των εθνικών συνόρων και την παρεμπόδιση του ανταγωνισμού. Στα εμπόδια αυτά μπορεί να περιλαμβάνονται περιορισμοί στις συμφωνίες διανομής που εμποδίζουν τους εμπόρους λιανικής να πωλούν αγαθά ή υπηρεσίες που έχουν αγοραστεί μέσω διαδικτύου ή διασυνοριακά σε πελάτες που βρίσκονται σε άλλη χώρα της ΕΕ. Ως εκ τούτου, η έρευνα της Επιτροπής στον τομέα του ανταγωνισμού θα συλλέξει πληροφορίες για την αγορά, με σκοπό να γίνει καλύτερα κατανοητή η φύση, η συχνότητα και ο αντίκτυπος αυτών και άλλων παρόμοιων εμποδίων που έχουν δημιουργήσει οι επιχειρήσεις, και να τα αξιολογήσει υπό το φως των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΕ.

Εάν, μετά την ανάλυση των αποτελεσμάτων, η Επιτροπή διαπιστώσει συγκεκριμένα προβλήματα ανταγωνισμού, μπορεί να ξεκινήσει έρευνα με στόχο τη συμμόρφωση με τους κανόνες της ΕΕ για τις περιοριστικές εμπορικές πρακτικές και την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην αγορά (άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ).

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4921_el.htm

► Η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο σε καρτέλ επιχειρήσεων σιδηροδρομικών εμπορευματικών μεταφορών (15.07.2015)

Καρτέλ – πρόστιμο – αντιμονοπωλιακή πολιτική – σιδηροδρομικές επιχειρήσεις – σύστημα «κλειστής αμαξοστοιχίας» – αποζημίωση

Πρόστιμο 49.154.000 € επιβλήθηκε από την Επιτροπή στην Express Interfracht και στην Schenker για τη λειτουργία, κατά παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας της ΕΕ, σύμπραξης στην αγορά των καλούμενων εμπορευματικών μεταφορών με «κλειστή αμαξοστοιχία». Οι επιχειρήσεις εφαρμόζαν επί σχεδόν οκτώ χρόνια καθορισμό τιμών και κατανομή πελατών για τις υπηρεσίες «Balkantrain» και «Sortrain» που παρείχαν στην Ευρώπη.

Οι «κλειστές αμαξοστοιχίες» είναι ένα σύστημα σιδηροδρομικών εμπορευματικών μεταφορών από έναν κόμβο σε έναν άλλον, χωρίς να μεσολαβεί καθ' οδόν διαχωρισμός ή αποθήκευση των βαγονιών. Με τον τρόπο αυτόν εξοικονομούνται χρόνος και χρήμα για τους πελάτες, οι οποίοι προέρχονται από πολλούς διαφορετικούς κλάδους, και ειδικότερα για τους πελάτες που μεταφέρουν μεγάλες ποσότητες φορτίου. Συνεπώς, οι μεταφορές με κλειστή αμαξοστοιχία είναι οικονομικά αποδοτικότερες από τις παραδοσιακές σιδηροδρομικές εμπορευματικές μεταφορές, κυρίως όταν πρόκειται για φορτίο ενιαίου είδους.

Μερικές από τις πρακτικές που υιοθέτησαν οι ανωτέρω επιχειρήσεις, για να περιορίσουν τον ανταγωνισμό, ήταν να έρθουν σε συμφωνία για την κατανομή παλαιών και νέων πελατών, η οποία περιελάμβανε και «μηχανισμό ειδοποίησης» για τους νέους πελάτες, να ανταλλάσσουν

εμπιστευτικές πληροφορίες για συγκεκριμένα αιτήματα πελατών, να μοιράζουν τους όγκους μεταφορών για τους οποίους είχαν συνάψει σύμβαση, όπως και να συντονίζουν τις τιμές απευθείας μέσω προσφορών που παρείχαν για πελάτες που προστάτευαν βάσει του συστήματος κατανομής πελατών και να συντονίζουν τις τιμές πώλησης που παρείχαν στους τελικούς πελάτες.

Η παράβαση διήρκεσε από τον Ιούλιο του 2004 έως τον Ιούνιο του 2012. Η απόφαση για επιβολή προστίμου από την Επιτροπή στις 15 Ιουλίου 2015 αφορά αποκλειστικά τη σύμπραξη μεταξύ των φορέων εκμετάλλευσης κλειστών αμαξοστοιχιών σχετικά με την εμπορία της υπηρεσίας. Κατά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων, η Επιτροπή έλαβε ιδιαίτερα υπόψη, αφενός, τις πωλήσεις των επιχειρήσεων που προέκυψαν από τις σιδηροδρομικές εμπορευματικές μεταφορές που σχετίζονται με τις από κοινού εκμεταλλευόμενες κλειστές αμαξοστοιχίες «Balkantrain» και «Sortrain», συμπεριλαμβανομένων των βοηθητικών μεταφορικών υπηρεσιών, και, αφετέρου, τη σοβαρή φύση της παραβίασης, το γεωγραφικό εύρος και τη διάρκεια της. Τα πρόστιμα διασφαλίζουν ικανοποιητικό επίπεδο αποτροπής, αν και παραμένουν αναλογικά με την παραβίαση.

Η εν λόγω απόφαση είναι η 19η διευθέτηση, αφότου εισήχθη η διαδικασία διευθέτησης διαφορών για τις σύμπραξεις, τον Ιούνιο 2008. Κατά τη διαδικασία αυτή, τα μέρη αναγνωρίζουν τη συμμετοχή τους σε σύμπραξη και την συνεπαγόμενη ευθύνη τους. Η διευθέτηση διαφορών βασίζεται στον αντιμονοπωλιακό Κανονισμό (ΕΚ) 1/2003 και δίνει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να εφαρμόζει μια απλουστευμένη και ταχεία διαδικασία. Η διαδικασία αυτή είναι επωφελής για τους καταναλωτές και τους φορολογουμένους, καθώς μειώνει τα κόστη, προωθεί την επιβολή της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας, δεδομένου ότι απελευθερώνει πόρους για την αντιμετώπιση άλλων συμπράξεων, και παρουσιάζει πλεονεκτήματα για τα εμπλεκόμενα μέρη, δεδομένου ότι οι αποφάσεις εκδίδονται ταχύτερα και τα πρόστιμα μειώνονται κατά 10%.

Άλλη μία σημαντική Οδηγία, σε περίπτωση ζημίας από αντιανταγωνιστική συμπεριφορά, αποτελεί η 2014/14/ΕΚ, την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να ενσωματώσουν στο νομικό τους σύστημα έως την 27 Δεκεμβρίου 2016. Ειδικότερα, ακόμη κι αν η Επιτροπή έχει επιβάλει πρόστιμα στις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, μπορούν να δοθούν αποζημιώσεις χωρίς αυτές να μειώνονται κατά το ποσό του προστίμου που επέβαλε η Επιτροπή σε κάθε πρόσωπο ή επιχείρηση που ζημιώθηκε.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5376_el.htm

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

► Τα κράτη μέλη πρέπει να διαχειρίζονται τα κονδύλια της πολιτικής της ΕΕ για τη συνοχή (09.06.2015)

Πολιτική συνοχής – διαχείριση – Επενδυτικά και Διαρθρωτικά Ταμεία – ανάπτυξη διοικητικής ικανότητας

Η πολιτική για τη συνοχή λειτουργεί σύμφωνα με την αρχή της «επιμερισμένης διαχείρισης»: επιμερίζεται μεταξύ της Επιτροπής και των τοπικών και εθνικών φορέων που διαχειρίζονται τα κονδύλια στα κράτη μέλη. Η νέα πολιτική για τη συνοχή για την περίοδο 2014-2020 επικεντρώνεται στην ανάπτυξη διοικητικής ικανότητας, ώστε τα κράτη μέλη να προσαρμοστούν πλήρως στις νέες απαιτήσεις για τη χρήση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων, ώστε να εφαρμόζουν αποτελεσματικά τα επενδυτικά τους προγράμματα και να επιτυγχάνουν τα βέλτιστα δυνατά αποτελέσματα.

Συνολικά, η διοικητική ικανότητα διαχείρισης και επένδυσης των κονδυλίων, καθώς και των συγχρηματοδοτούμενων από την ΕΕ προγραμμάτων και έργων θεωρείται βασικός παράγοντας που συμβάλλει στην επιτυχία της πολιτικής της ΕΕ για τη συνοχή. Όταν οι δημόσιες διοικήσεις που διαχειρίζονται τα κονδύλια (διαχειριστικές αρχές, ενδιάμεσοι φορείς, αρχές πιστοποίησης, ελεγκτικές αρχές) είναι ασθενέστερες, αντιμετωπίζουν εμπόδια και προκλήσεις.

Η πρωτοβουλία για την καλύτερη εφαρμογή της πολιτικής για τη συνοχή συνίσταται σε μια προσέγγιση συγκεκριμένων επιπέδων και, καταρχήν, στην «ειδική ομάδα για την καλύτερη υλοποίηση», μέσω εξατομικευμένων ομάδων δράσης, υποστηρίζει τις εθνικές και περιφερειακές διοικήσεις, ώστε να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά τις υπόλοιπες επενδύσεις από την περίοδο προγραμματισμού 2007-2013. Η ειδική ομάδα ανέλυσε τους βασικούς παράγοντες που ευθύνονται για καθυστερήσεις στην υλοποίηση και άρχισε να διαμορφώνει λεπτομερή και ολοκληρωμένα σχέδια δράσης για κάθε πρόγραμμα σε κίνδυνο. Η ειδική ομάδα, ουσιαστικά, στοχεύει να βοηθήσει ορισμένες χώρες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την εκτέλεση προηγουμένως προγραμματισμένων επενδύσεων, ώστε να βελτιώσουν την ικανότητα «απορρόφησης» και να εκμεταλλευθούν τις επενδυτικές ευκαιρίες, μέσω ισχυρότερης διοικητικής ικανότητας.

Το δεύτερο επίπεδο αφορά στην ανάπτυξη διοικητικής ικανότητας στα κράτη μέλη και τις περιφέρειες για τα προγράμματα της περιόδου 2014-2020. Ακόμη, η Επιτροπή συστήνει ομάδα εμπειρογνομόνων για την ανεξάρτητη εκτίμηση της υιοθέτησης της απλούστευσης από τα κράτη μέλη και τον εντοπισμό περαιτέρω δυνατότητων απλούστευσης των κανόνων.

Κατά την περίοδο 2014-2020, πάνω από 351 δισ. ευρώ θα είναι διαθέσιμα στα κράτη μέλη της ΕΕ, τις περιφέρειες και τις πόλεις, στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και Ταμείο Συνοχής). Για πολλές από τις εν λόγω χώρες τα κονδύλια αυτά αποτελούν την

κύρια πηγή δημόσιας χρηματοδότησης. Είναι επιτακτική ανάγκη να γίνεται ορθή επένδυση και διαχείριση των χρημάτων αυτών, καθώς οι αδυναμίες των εθνικών, περιφερειακών και τοπικών διοικήσεων μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την επιτυχία αυτών των προγραμμάτων. Για την περίοδο 2007-2013, στο πλαίσιο της πολιτικής για τη συνοχή, έχουν εκχωρηθεί κονδύλια που δεν έχουν επενδυθεί ακόμη. Η Επιτροπή επιθυμεί να βοηθήσει τα κράτη μέλη να αποφύγουν την απώλεια πολύτιμων επενδύσεων και να εξασφαλίσει ότι τα χρήματα δαπανώνται σωστά και στα κατάλληλα είδη έργων, από τα οποία οι πολίτες θα επωφεληθούν.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας για τη βελτίωση του τρόπου επένδυσης και διαχείρισης των κονδυλίων βρίσκεται στο επίκεντρο της πολιτικής της ΕΕ για τη συνοχή κατά την περίοδο 2014-2020.

Επιπρόσθετα, η υποστήριξη της διοικητικής ικανότητας αφορά στην υλοποίηση των κατάλληλων δομών, ανθρωπίνων πόρων, συστημάτων και εργαλείων. Με άλλα λόγια, τη διασφάλιση ότι οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντα είναι σαφώς καθορισμένα, ότι το προσωπικό είναι κατάλληλα εκπαιδευμένο και ότι έχουν προσληφθεί τα κατάλληλα άτομα για τη διαχείριση των κονδυλίων.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ξεκίνησε μια σειρά εκπαιδευτικών εκδηλώσεων στο πλαίσιο της προετοιμασίας για τη νέα περίοδο προγραμματισμού. Οι εν λόγω εκδηλώσεις έχουν ως στόχο τις εθνικές και περιφερειακές αρχές που είναι αρμόδιες για τη διαχείριση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Ταμείου Συνοχής. Προορίζονται κυρίως για τον προγραμματισμό και την υλοποίηση, αλλά ασχολούνται και με θέματα χρηματοοικονομικής διαχείρισης και ελέγχου. Δύο νέες πρωτοβουλίες αποτελούν το σύστημα ανταλλαγής TAIEX-REGIO PEER 2 PEER (που εγκαινιάστηκε στις 24 Μαρτίου 2015) και τα σύμφωνα ακεραιότητας: Η πρωτοβουλία PEER 2 PEER είναι ένα σύστημα που έχει ήδη δοκιμαστεί και ελεγχθεί με μεγάλη επιτυχία σε υποψήφιας προς ένταξη στην ΕΕ χώρες, με την υποστήριξη της Γενικής Διεύθυνσης της Επιτροπής για την Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας και τις Διαπραγματεύσεις για τη Διεύρυνση. Για πρώτη φορά εφαρμόζεται τώρα στην πολιτική για τη συνοχή.

Από την άλλη πλευρά, τα σύμφωνα ακεραιότητας αναπτύχθηκαν από τη ΜΚΟ Transparency International για την παροχή υποστήριξης προς κυβερνήσεις, επιχειρήσεις και την κοινωνία των πολιτών, με στόχο την ενίσχυση της εμπιστοσύνης και της διαφάνειας στις δημόσιες συμβάσεις. Η Επιτροπή στοχεύει τώρα να εφαρμόσει πιλοτικά τα σύμφωνα ακεραιότητας σε διάφορα έργα που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ, και πιο συγκεκριμένα από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής. Ένα σύμφωνο ακεραιότητας για τα

ταμεία της πολιτικής για τη συνοχή θα είναι μια νομικά δεσμευτική συμφωνία, μεταξύ της διαχειριστικής αρχής και των εταιρειών που υποβάλλουν προσφορά για δημόσιες συμβάσεις, ότι θα ακολουθηθεί διαφανής και αποδοτική διαδικασία ανάθεσης δημόσιων συμβάσεων. Για να διασφαλιστεί μεγαλύτερη λογοδοσία, τα σύμφωνα ακεραιότητας θα περιλαμβάνουν ένα σύστημα παρακολούθησης με επικεφαλής μια επιλεγμένη οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών.

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5128_el.htm

► **Η Επιτροπή κινεί διαδικασίες επί παραβάσει κατά κρατών που δεν συμμορφώνονται με την Οδηγία των νομοθετικά κατοχυρωμένων επαγγελματιών (18.06.2015)**

κατοχυρωμένα νομοθετικά επαγγέλματα και υπηρεσίες – Οδηγία 2006/123/ΕΚ – κατώτατες αμοιβές – μετοχικό κεφάλαιο

Στο άρθρο 15 της Οδηγίας 2006/123/ΕΚ σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά («Οδηγία για τις υπηρεσίες») αναφέρεται μία σειρά από απαιτήσεις που επιβάλλονται σε παρόχους υπηρεσιών, μεταξύ των οποίων και η νομική μορφή, η συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο και οι προκαθορισμένες αμοιβές. Οι απαιτήσεις αυτές δεν απαγορεύονται αυστηρά, αλλά το Δικαστήριο της ΕΕ έχει διαπιστώσει ότι δημιουργούν εμπόδια στην ενιαία αγορά στον τομέα των υπηρεσιών. Τα μέτρα μπορούν να διατηρηθούν, μόνον εφόσον δεν εισάγουν διακρίσεις, δικαιολογούνται από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος και είναι αναλογικά, δηλαδή όταν δεν θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί κανένα άλλο, λιγότερο περιοριστικό μέτρο. Στο πλαίσιο της μεταφοράς της Οδηγίας για τις υπηρεσίες, τα κράτη μέλη πρέπει να ελέγξουν τις απαιτήσεις τους και να εκτιμήσουν αν αυτές πληρούσαν τη δοκιμασία των τριών βημάτων.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κίνησε διαδικασίες επί παραβάσει κατά της Αυστρίας, της Κύπρου, της Γερμανίας, της Μάλτας, της Πολωνίας και της Ισπανίας, με την αιτιολογία ότι οι εθνικοί τους κανόνες περιλαμβάνουν υπερβολικά και αδικαιολόγητα εμπόδια στον τομέα των επαγγελματιών υπηρεσιών. Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι απαιτήσεις που επιβάλλονται σε ορισμένους παρόχους υπηρεσιών στα εν λόγω κράτη μέλη αντιβαίνουν προς την Οδηγία για τις υπηρεσίες.

Πιο συγκεκριμένα, οι υπερβολικές απαιτήσεις συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο – όπως η απαίτηση ότι οι επαγγελματίες θα πρέπει να κατέχουν το 100% των δικαιωμάτων ψήφου και του κεφαλαίου σε μια εταιρεία ή ότι η εταιρεία θα πρέπει να έχει την έδρα της σε μια συγκεκριμένη χώρα – μπορούν να καταστήσουν δύσκολη μια δεύτερη εγκατάσταση ή τη διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών εντός των εν λόγω κρατών μελών. Οι υποχρεωτικές κατώτατες αμοιβές δεν είναι αναγκαίες, προκειμένου να διασφαλιστεί η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών από εγχώριους ή αλλοδαπούς παρόχους υπηρεσιών, ενώ στερούν από τους καταναλωτές υπηρεσίες σε ανταγωνιστικότερες τιμές.

Ως εκ τούτου, η Επιτροπή ζητά από τα εν λόγω κράτη μέλη να προσαρμόσουν τους κανόνες τους που διέπουν αυτές τις απαιτήσεις συμμετοχής στο μετοχικό κεφάλαιο και τις απαγορεύσεις σχετικά με τις πολυτομεακές πρακτικές (για αρχιτέκτονες και μηχανικούς σε Αυστρία, Κύπρο και Μάλτα και συμβούλους σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στην Αυστρία), καθώς και να καταργήσουν τις ελάχιστες υποχρεωτικές αμοιβές. Στην Ισπανία, η Επιτροπή εκφράζει επίσης την ανησυχία της σχετικά με τους υφιστάμενους κανόνες για την κήρυξη ορισμένων δραστηριοτήτων των *procuradores* ως ασύμβατων με εκείνες των δικηγόρων.

Η προειδοποιητική επιστολή αποτελεί το πρώτο βήμα μιας διαδικασίας επί παραβάσει και αποτελεί επίσημη αίτηση παροχής πληροφοριών. Τα κράτη μέλη διαθέτουν πλέον δύο μήνες, για να απαντήσουν στα επιχειρήματα που προέβαλε η Επιτροπή.

http://ec.europa.eu/eu_law/infringements/infringements_el.htm

► **Η Επιτροπή αποσύρει την πρότασή της για την άδεια μητρότητας (01.07.2015)**

άδεια μητρότητας – γονείς – εργαζόμενοι – εργασιακά δικαιώματα – αναθεώρηση πρότασης Οδηγίας

Στο παράρτημα II του προγράμματος εργασίας της Επιτροπής για το 2015, η Επιτροπή περιλαμβάνει κατάλογο με 80 εκκρεμούσες προτάσεις που θα αποσύρονταν ή θα τροποποιούνταν σύμφωνα με την αρχή της πολιτικής ασυνέχειας. Από αυτές τις 80 προτάσεις, οι 3 θα αποσύρονταν, αν δεν μπορούσε να υπάρξει συμφωνία εντός 6 μηνών. Η Επιτροπή επανεξέτασε την 1η Ιουλίου 2015 την πρόοδο που έχει επιτευχθεί σχετικά με τις προτάσεις αυτές και πήρε την απόφαση να αποσύρει το σχέδιο Οδηγίας της άδειας μητρότητας. Η απόφαση αυτή θα δημοσιευτεί στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η πρόταση της Οδηγίας για την άδεια μητρότητας υποβλήθηκε από την Επιτροπή το 2008 και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξέδωσε τη θέση του μετά την πρώτη ανάγνωση το 2010. Από τότε δεν έχει σημειωθεί καμία πρόοδος. Παρά μια σειρά συζητήσεων σε τεχνικό και υπουργικό επίπεδο, δεν υπήρξε κάποια κίνηση για έναρξη διαπραγματεύσεων με το Κοινοβούλιο.

Η αναθεώρηση της Οδηγίας για την άδεια μητρότητας, συμπεριλαμβανομένης της πρόβλεψης μεγαλύτερων περιόδων άδειας και περισσότερων δικαιωμάτων για τις μητέρες, υποβλήθηκε το 2008 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή

πή, αλλά οι συννομοθέτες δεν ήταν σε θέση να φτάσουν σε συμφωνία και να εγκρίνουν την προτεινόμενη νομοθεσία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκδήλωσε την πολιτική βούληση να συνεχίσει τις διαπραγματεύσεις προτού η Επιτροπή παρουσιάσει το πρόγραμμα εργασίας της για το 2015, οπότε η Επιτροπή αποφάσισε να δώσει άλλους έξι μήνες προθεσμία προτού αποσύρει την πρότασή της. Η Επιτροπή συμμετείχε σε εντατικές προσπάθειες, για να αρθεί το αδιέξοδο και, με διάφορες ευκαιρίες, κάλεσε το Συμβούλιο να ξεκινήσει εκ νέου συζητήσεις με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο είχε εκφράσει τη βούληση για συμβιβασμό ως προς τη θέση που είχε αρχικά διατυπώσει.

Η Επιτροπή θεωρεί ότι η παράταση του σημερινού αδιεξόδου, με τη διατήρηση μιας πρότασης που δεν πρόκειται να εγκριθεί, δεν προσφέρει στη βελτίωση της καθημερινής ζωής των εργαζόμενων μητέρων. Με την απόσυρση της πρότασης, η Επιτροπή επιθυμεί την έξοδο από το σημερινό αδιέξοδο και να ανοίξει ο δρόμος για νέες πρωτοβουλίες που θα μπορούν να οδηγήσουν σε συμφωνία και πραγματικές βελτιώσεις στη ζωή των εργαζόμενων γονέων και επιμελητών.

Συνεπώς, η Επιτροπή θα υποβάλει μια ευρύτερη πρόταση, η οποία θα εξακολουθήσει να προωθεί τους στόχους της προηγούμενης πρότασης και να παρέχει ένα ελάχιστο επίπεδο προστασίας. Η νέα πρωτοβουλία θα λαμβάνει υπόψη τις εξελίξεις στην κοινωνία την τελευταία δεκαετία και θα αξιοποιεί ένα μείγμα των διαθέσιμων πολιτικών εργαλείων για την επίτευξη αποτελεσμάτων κατά τον πλέον αποδοτικό τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή θα εξετάσει, επίσης, ένα ευρύτερο φάσμα θεμάτων που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή τους ζωή οι γονείς και οι έχοντες την επιμέλεια, συμπεριλαμβανομένων διαφόρων μορφών άδειας μητρότητας και γονικής άδειας, του συνδυασμού της επαγγελματικής με την ιδιωτική ζωή και του ρόλου των επιμελητών, ώστε να εντοπίσει τη βέλτιστη συμβολή σε επίπεδο ΕΕ.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5287_el.htm

► Η Επιτροπή κινητοποιεί άνω των 35 δισ. ευρώ για ανάπτυξη της απασχόλησης στην Ελλάδα (15.07.2015)

απασχόληση – χρηματοδότηση – νέες θέσεις εργασίας – προγράμματα της ΕΕ – συμφωνία της Ελλάδας

Στη Σύνοδο Κορυφής της 12ης Ιουλίου 2015, ζητήθηκε από την Επιτροπή να συμβάλει στη στήριξη της δημιουργίας ανάπτυξης και θέσεων εργασίας στην Ελλάδα κατά τα επόμενα τρία έως πέντε έτη. Η Επιτροπή ανέλαβε να συνεργαστεί στενά με τις ελληνικές αρχές για την κινητοποίηση έως και 35 δισ. ευρώ (από διάφορα προγράμματα της ΕΕ) για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων και της οικονομικής δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένων των ΜΜΕ.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ υπήρξε ήδη η πρωταρχική πηγή δημόσιων επενδύσεων στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Για παράδειγμα, το μετρό των Αθηνών, το Γενικό Νοσοκομείο Κατερίνης, το Μουσείο της Ακρόπολης και το σύστημα τηλεθέρμανσης της Κοζάνης χρηματοδοτήθηκαν σε μεγάλο βαθμό από τον προϋπολογισμό της ΕΕ. Το ποσό άνω των 35 δισ. ευρώ που θα μπορούσε να λάβει η Ελλάδα για την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020 θα συνίστανται σε 20 δισ. ευρώ από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, καθώς και σε 15 δισ. ευρώ από τα Γεωργικά Ταμεία. Τα κονδύλια αυτά μπορούν να διοχετευθούν σε επενδύσεις, για την καταπολέμηση της ανεργίας, της φτώχειας και των κακών κοινωνικών συνθηκών, στην έρευνα και την παιδεία, καθώς και στις υποδομές. Οι πρώτες πληρωμές από τα εν λόγω Ταμεία της ΕΕ, το 2014 και το 2015, ανέρχονται ήδη σε 4,4 δισ. ευρώ.

Βεβαίως, τα παραπάνω δεν θα προέκυπταν, αν δεν είχε επιτευχθεί η συμφωνία. Ειδικότερα, η Επιτροπή δημοσιοποίησε στις 15 Ιουλίου 2015 σχέδια, για να βοηθήσει την Ελλάδα να μεγιστοποιήσει τη χρήση των κοινοτικών κονδυλίων. Το πρόγραμμα για την απασχόληση και την ανάπτυξη στην Ελλάδα έχει ως στόχο να στηρίξει την ολοκληρωμένη δέσμη μεταρρυθμίσεων οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν μέρος προγράμματος στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, που θα τεθεί προς διαπραγμάτευση μεταξύ της Ελλάδας και των διεθνών εταίρων της κατά τις προσεχείς εβδομάδες. Οι μεταρρυθμίσεις και η κινητοποίηση κεφαλαίων υπέρ των επενδύσεων και της συνοχής αποτελούν σημαντικές προϋποθέσεις για την αποκατάσταση της απασχόλησης και της ανάπτυξης στην Ελλάδα, ώστε να επανέλθει η χώρα σε τροχιά ευημερίας. Το πρόγραμμα για την απασχόληση και την ανάπτυξη θα ευνοήσει τις επενδύσεις σε ανθρώπινους πόρους και επιχειρήσεις στην Ελλάδα.

Ωστόσο, η Ελλάδα έχει ήδη τύχει προτιμησιακής μεταχείρισης, καθώς τα ελληνικά προγράμματα που χρηματοδοτήθηκαν με κονδύλια της ΕΕ την περίοδο 2007-2013 λαμβάνουν υψηλότερο ποσοστό χρηματοδότησης από την ΕΕ. Επομένως, το ποσοστό συγχρηματοδότησης που πρέπει να καταβάλει η Ελλάδα είναι μικρότερο από εκείνο πολλών άλλων χωρών μέσω προσαύξησης του ποσοστού της συγχρηματοδότησης της ΕΕ κατά 10% έως τα μέσα του 2016. Σε πολλές περιπτώσεις, αυτό σημαίνει ότι η ΕΕ καταβάλλει το 95% του συνολικού κόστους της επένδυσης κατά τη χρηματοδοτική περίοδο 2007-2013 (σε αντίθεση με το ανώτατο όριο του 85% που θα ίσχυε διαφορετικά).

Αλλωστε, το Επενδυτικό Σχέδιο για την Ευρώπη μπορεί να διαδραματίσει καίριο ρόλο για την απασχόληση και την ανάπτυξη στην Ελλάδα. Το νέο Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕ) θα συνδράμει εμπορικά βιώσιμα επενδυτικά σχέδια στην Ελλάδα. Ο νέος Ευ-

ρωπαϊκός Κόμβος Επενδυτικών Συμβουλών θα διοργανώνει στοχευμένες δραστηριότητες επικοινωνίας και θα παρέχει συνδρομή, ώστε να βοηθά τους επενδυτές, τους φορείς προώθησης των έργων, τις αρχές και τις ΜΜΕ να καταρτίζουν έργα τα οποία μπορεί να είναι επιλέξιμα για χρηματοδότηση από το ΕΤΣΕ. Θα διατίθεται, επίσης, βοήθεια όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο η χρηματοδότηση από το ΕΤΣΕ μπορεί να συνδυαστεί με τα Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία της ΕΕ.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5373_el.htm

IV. ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

► Πρόγραμμα δράσης για τη μετανάστευση (27.05.2015)

Ι λαθραία διακίνηση μεταναστών – μηχανισμοί αντιμετώπισης – άρθρο 78 ΣΛΕΕ – διαβούλευση

Δύο εβδομάδες μετά την παρουσίαση του Ευρωπαϊκού προγράμματος δράσης για τη μετανάστευση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε, στις 27 Μαΐου 2015, τις πρώτες προτάσεις της ολοκληρωμένης προσέγγισής της όσον αφορά τη βελτίωση της διαχείρισης της μετανάστευσης.

Μετά την τραγική απώλεια ανθρώπινων ζωών στη Μεσόγειο τον περασμένο μήνα, οι ευρωπαίοι ηγέτες ανέλαβαν σταθερές δεσμεύσεις για αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις κοινές μεταναστευτικές προκλήσεις. Με τις προτάσεις της, η Επιτροπή μετατρέπει τις προθέσεις σε πράξεις και καθορίζει την άμεση και μακροπρόθεσμη ανταπόκριση στις μεταναστευτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε έξι διαφορετικά και συγκεκριμένα μέτρα για την αντιμετώπιση των σημερινών μεταναστευτικών προκλήσεων. Πιο συγκεκριμένα, Μηχανισμός αντιμετώπισης επείγουσας κατάστασης για την παροχή συνδρομής στην Ιταλία και την Ελλάδα, σύμφωνα με τον οποίο η Επιτροπή προτείνει τη χρήση του άρθρου 78 παρ. 3 ΣΛΕΕ. Η διάταξη αυτή, η οποία ενεργοποιείται για πρώτη φορά, θα χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία συστήματος επείγουσας μετεγκατάστασης για την παροχή συνδρομής στην Ιταλία και την Ελλάδα. Το καθεστώς αυτό θα εφαρμοστεί σε υπηκόους της Συρίας και της Ερυθραίας που χρήζουν διεθνούς προστασίας και έφθασαν στην Ιταλία ή στην Ελλάδα μετά τις 15 Απριλίου 2015 ή που φθάνουν μετά τη θέση σε εφαρμογή του μηχανισμού.

Επιπρόσθετα, η Επιτροπή εξέδωσε σύσταση με την οποία ζητά από τα κράτη μέλη να επανεγκαταστήσουν 20.000 άτομα από χώρες εκτός της ΕΕ, με σαφή ανάγκη διεθνούς προστασίας, όπως προσδιορίζονται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, σε διάστημα 2 ετών.

Το σχέδιο δράσης κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών, από την άλλη πλευρά, για την περίοδο 2015-2020 καθορίζει συγκεκριμένες δράσεις για την πρόληψη και την πάταξη της λαθραίας διακίνησης μεταναστών. Επιπλέον, δημοσιεύτηκαν κατευθυντήριες γραμμές για τη λήψη δακτυλικών αποτυπωμάτων και τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση το μέλλον της Οδηγίας για την μπλε κάρτα, καθώς η Επιτροπή επιθυμεί να βελτιώσει το ισχύον καθεστώς της μπλε κάρτας της ΕΕ, το οποίο έχει σκοπό να διευκολύνει τα άτομα υψηλής ειδίκευσης που επιθυμούν να έρθουν να εργαστούν στην ΕΕ, αλλά το οποίο προς το παρόν χρησιμοποιείται σπάνια. Η δημόσια διαβούλευση καλεί τους ενδιαφερόμενους φορείς (μετανάστες, εργοδότες, κυβερνητικές οργανώσεις, συνδικαλιστικές οργανώσεις, ΜΚΟ, γραφεία ευρέσεως εργασίας κ.λπ.) να ανταλλάξουν απόψεις σχετικά με την μπλε κάρτα της ΕΕ και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να βελτιωθεί.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5039_el.htm

V. ΕΝΕΡΓΕΙΑ

► Η Επιτροπή εκκινεί μία νέα ενεργειακή πολιτική (15.07.2015)

Ι ενεργειακή απόδοση – ενημέρωση – προστασία καταναλωτή – ανθρακούχες εκπομπές – προστασία περιβάλλοντος

Σκοπός της στρατηγικής για την Ενεργειακή Ένωση είναι να βοηθήσει στην επίτευξη των κλιματικών και ενεργειακών στόχων που τέθηκαν για το 2030 και να διασφαλίσει ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση θα γίνει ο παγκόσμιος πρωταθλητής στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Ωστόσο, η επίτευξη αυτών των στόχων προϋποθέτει μια ριζική μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού συστήματος ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και τον επανασχεδιασμό της ευρωπαϊκής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας.

Ξεκινώντας από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών (ΣΕΔΕ) της ΕΕ, που είναι το εμβληματικό εργαλείο της Ευρώπης για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και τη μετάβαση της ΕΕ προς μια οικονομία χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών, η πρόταση της Επιτροπής την 15.07.2015 στέλνει ένα ισχυρό σήμα στη διεθνή κοινότητα ενόψει της διάσκεψης του Παρισιού για το κλίμα. Η πρόταση έρχεται σε μια κρίσιμη στιγμή που και άλλοι σημαντικοί παράγοντες, όπως η G7 και η Κίνα, επιδεικνύουν επίσης μεγάλη αποφασιστικότητα. Ειδικότερα, η Επιτροπή αναθέωρησε το σύστημα εμπορίας των δικαιωμάτων εκπομπών, για να διασφαλίσει ότι θα εξακολουθεί να είναι ο αποτελεσματικότερος και οικονομικά αποδοτικότερος τρόπος μείωσης των εκπομπών για την επόμενη δεκαετία. Πρόκειται για το πρώτο νομοθετικό μέτρο προς την υλοποίηση της δέσμευσης της ΕΕ να μειώσει στο εσωτερικό της τις εκπομπές ανθρακούχων εκπομπών κατά 40% τουλάχιστον μέχρι το 2030. Η φιλό-

δοξη δράση για το κλίμα δημιουργεί επιχειρηματικές ευκαιρίες και ανοίγει νέες αγορές για καινοτομία και χρήση τεχνολογιών χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών.

Η προτεινόμενη προσέγγιση θέτει σαφέστερους στόχους: αφενός, να διασφαλίσει τη διεθνή ανταγωνιστικότητα όσων κλάδων της βιομηχανίας αντιμετωπίζουν μεγάλο κίνδυνο να δουν τη μετεγκατάσταση της παραγωγής τους εκτός ΕΕ, σε χώρες με λιγότερους περιορισμούς όσον αφορά τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, και, αφετέρου, να προωθήσει τις επενδύσεις του ενεργειακού κλάδου σε καινοτόμες και εναλλακτικές ιδέες. Επιπλέον, η Επιτροπή προτείνει στα κράτη μέλη να χρησιμοποιούν τα έσοδα από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών για να χρηματοδοτούν δράσεις προσαρμογής τρίτων χωρών στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής.

Βασική αρχή της Ενεργειακής Ένωσης είναι η «προτεραιότητα στην ενεργειακή απόδοση», διότι είναι αποτελεσματική στη μείωση των ανθρακούχων εκπομπών, του κόστους για τις τους καταναλωτές και της εξάρτησης της ΕΕ από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων. Άλλωστε, η προτεινόμενη από την Επιτροπή αναθεώρηση της Οδηγίας για την επισήμανση της ενεργειακής απόδοσης διασφαλίζει τη συνοχή και τη διάρκεια και εγγυάται ότι οι καταναλωτές θα μπορούν να ενημερώνονται καλύτερα πριν επιλέξουν τις αγορές τους, ώστε να εξοικονομούν ενέργεια και χρήματα.

Η νέα στρατηγική για την ενέργεια βασίζεται σε τρεις πυλώνες. Καταρχήν, στη βοήθεια των καταναλωτών να εξοικονομούν ενέργεια, στην παροχή περισσότερων δυνατοτήτων για τη συμμετοχή τους στην ενεργειακή αγορά και ταυτόχρονα στη διατήρηση ενός επιπέδου προστασίας για τους καταναλωτές.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι καταναλωτές να είναι εξίσου ενημερωμένοι και σε ίδια θέση ισχύος με τους αγοραστές και τους πωλητές που δραστηριοποιούνται στις αγορές χονδρικής. Αυτό θα επιτευχθεί με σαφέστερους κανόνες τιμολόγησης και διαφήμισης, αξιόπιστα εργαλεία σύγκρισης τιμών και με την αξιοποίηση της μεγάλης διαπραγματευτικής ισχύος που διαθέτουν αυτοί μέσω συλλογικών καθεστώτων (όπως η ομαδική αλλαγή προμηθευτή και οι ενεργειακοί συνεταιρισμοί). Τέλος, οι καταναλωτές πρέπει να είναι ελεύθεροι να παράγουν και να καταναλώνουν τη δική τους ενέργεια υπό θεμιτούς όρους, ώστε να εξοικονομούν χρήματα, να συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και στην ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού.

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5352_en.htm

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5350_en.htm

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5351_en.htm

► Ρυθμίσεις για νέο σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας (15.07.2015)

αγορά ηλεκτρικής ενέργειας – ανανεώσιμες πηγές – καταναλωτές – νέες τεχνολογίες – διακυμάνσεις

Το ηλεκτρικό σύστημα της Ευρώπης βρίσκεται στα μέσα μιας περιόδου ριζικών αλλαγών. Ενώ το ποσοστό της ηλεκτρικής ενέργειας που παράγεται από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα αυξηθεί, θα πρέπει να παράγεται ηλεκτρική ενέργεια σε επαρκείς ποσότητες, ώστε να εφοδιάζονται οι καταναλωτές και να διατηρείται σταθερό το δίκτυο. Η αγορά ηλεκτρικής ενέργειας βρίσκεται σε συνεχή εξέλιξη και η σημερινή αγορά διαφέρει θεμελιωδώς από την αγορά πριν από πέντε έτη.

Δεδομένου ότι η ΕΕ επιθυμεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ένα αξιόπιστο και οικονομικά προσιτό, ενεργειακό εφοδιασμό για όλους τους πολίτες και τις επιχειρήσεις της ΕΕ και να καταστεί η ΕΕ παγκόσμιος ηγέτης στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, οι αλλαγές αυτές πρέπει να συνεχιστούν. Καταρχάς αυτό σημαίνει ότι ολοένα και περισσότερη ηλεκτρική ενέργεια θα αποτελεί αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών και πέραν των εθνικών συνόρων και αυτό απαιτεί αποτελεσματική συνεργασία από όλους τους φορείς της αγοράς. Καθώς θα αυξάνεται το ποσοστό ηλεκτρικής ενέργειας που θα παράγεται από ανανεώσιμες πηγές, τα δίκτυα θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα διασυννοριακής συνεργασίας, ώστε να αντανakλούν την αυξανόμενη διαφοροποίηση της παραγωγής.

Οι νέες τεχνολογίες γενικής εφαρμογής, όπως είναι τα ευφυή δίκτυα, η ευφυής μέτρηση, τα ευφυή σπίτια και ο εξοπλισμός ίδιας παραγωγής και αποθήκευσης επιτρέπουν στους καταναλωτές να αναλαμβάνουν την ευθύνη για την ενεργειακή μετάβαση, χρησιμοποιώντας αυτές τις τεχνολογίες, για να μειώσουν το λογαριασμό τους και να συμμετάσχουν ενεργά στην αγορά.

Γενικότερα, σχεδιασμός της αγοράς είναι το σύνολο ρυθμίσεων που διέπουν τον τρόπο με το οποίο οι παράγοντες της αγοράς παράγουν, εμπορεύονται, προμηθεύουν και καταναλώνουν ηλεκτρική ενέργεια και χρησιμοποιούν την υποδομή ηλεκτρικής ενέργειας. Αυτό που έχει σημασία είναι να μπορέσουν οι ίδιες ρυθμίσεις, ή με άλλα λόγια ο εν λόγω σχεδιασμός, να τροποποιήσουν το ενεργειακό σύστημα και να δώσουν τη δυνατότητα στους φορείς εκμετάλλευσης του δικτύου, στους παραγωγούς και στους καταναλωτές – τόσο τους οικιακούς όσο και τους βιομηχανικούς – να επωφεληθούν πλήρως από τη νέα τεχνολογία.

Ειδικότερα, οι αγορές μπορούν να γίνουν πιο ευέλικτες με το να παρέχεται στους καταναλωτές η δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στην αγορά, προσαρμόζοντας την κατανάλωσή τους με βάση τις τρέχουσες τιμές, με τη διασφάλιση ότι οι αγορές θα δίνουν τα σωστά σήματα για επενδύσεις στην παραγωγή και την αποτελεσματική χρήση των διαθέσιμων πόρων, με τη δημιουργία νέων υποδομών ηλεκτρικής ενέργειας και την καλύτερη χρήση των υφιστάμενων υποδομών, όπως και με τη διασφάλιση ευέλικτου εμπορίου: για την αποτελεσματική ενσωμάτωση των ανανεώσιμων μορφών ενέργειας στο δίκτυο,

οι παραγωγοί, οι προμηθευτές και οι έμποροι πρέπει να είναι σε θέση να εμπορεύονται ηλεκτρική ενέργεια όσο το δυνατόν πλησιέστερα στον πραγματικό χρόνο, καθώς αυτό θα τους επιτρέψει να λαμβάνουν υπόψη τις καλύτερες προβλέψεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα παράγεται η ηλιακή ή η αιολική ενέργεια. Επιπλέον, προς αυτήν την κατεύθυνση, μπορεί να συμβάλει η εξάλειψη των ρυθμιζόμενων τιμών, με ταυτόχρονη καθιέρωση μιας εναρμόνισης των καθεστώτων στήριξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στα διάφορα κράτη μέλη.

Από την άλλη πλευρά, οι παραγωγοί ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές πρέπει να είναι σε θέση να ανταγωνίζονται επί ίσοις όροις με τους συμβατικούς παραγωγούς ενέργειας. Όταν χρειάζεται κρατική ενίσχυση, για να εξασφαλισθεί αυτό, τα καλύτερα αποτελέσματα θα μπορούσαν να επιτευχθούν με την εναρμόνιση των καθεστώτων στήριξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας σε διασυνοριακό επίπεδο, ιδίως μέσω της ενισχυμένης περιφερειακής συνεργασίας.

Όταν παρουσιάζονται διακυμάνσεις στην παραγωγή ηλιακής και αιολικής ενέργειας, η υψηλή παραγωγή σε ορισμένες περιοχές μπορεί να αντισταθμίσει τη χαμηλή παραγωγή σε άλλες, εάν η παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές διανεμηθεί σε ολόκληρη την Ευρώπη μέσω των διασυνδεδεμένων δικτύων. Ταυτόχρονα, η αγορά πρέπει να δώσει σαφή οικονομικά κίνητρα στους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές να κάνουν την παραγωγή τους όσο το δυνατόν πιο προβλέψιμη. Επιπλέον, σε περιόδους χαμηλής παραγωγής και υψηλών τιμών, μειώνοντας τη ζήτησή τους, οι καταναλωτές μπορούν να συμβάλουν στην κάλυψη του χάσματος με τη μείωση της ζήτησής τους, ενώ η αγορά θα πρέπει να διασφαλίζει ότι θα αποζημιώνονται επαρκώς για τον ρόλο αυτόν.

Σήμερα, οι περισσότεροι καταναλωτές της ΕΕ δεν έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με το μεταβαλλόμενο οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος της χρήσης ενέργειας σε διάφορες χρονικές στιγμές στη διάρκεια της ημέρας, της εβδομάδας ή του έτους. Το κόστος αυτό κυμαίνεται κάθε χρόνο λόγω των καιρικών συνθηκών και της καθημερινής ρουτίνας μας, μεταξύ άλλων.

Ωστόσο, ορισμένοι καταναλωτές μπορούν να επιλέγουν τις συμβάσεις που προσαρμόζονται στις διακυμάνσεις της αγοράς και να μειώνουν το λογαριασμό τους. Για παράδειγμα, οι καταναλωτές στη Φινλανδία και τη Σουηδία που επιλέγουν συμβάσεις ηλεκτρικής ενέργειας με δυναμικά προσαρμοζόμενες τιμές μειώνουν κατά 15% έως 30% τους λογαριασμούς τους για ηλεκτρική ενέργεια χάρις στις δυναμικές συμβάσεις και στα έξυπνα συστήματα μέτρησης.

Ένα άλλο εμπόδιο για τους καταναλωτές να επωφεληθούν πλήρως από την τρέχουσα ενεργειακή μετάβαση

είναι η δυσκολία της σύγκρισης των λογαριασμών και της διαφήμισης από διάφορες εταιρείες ενέργειας – μια κατάσταση που ενθαρρύνει τους καταναλωτές να μένουν προσκολλημένοι στον προμηθευτή που έχουν. Ενώ οι αγορές χονδρικής πώλησης γίνονται όλο και πιο διαφανείς και ανταγωνιστικές, στους ιδιώτες καταναλωτές εξακολουθεί να υπάρχει σύγχυση σχετικά με τις δυνατότητες εφοδιασμού τους. Επιπλέον, ακόμη και αν ο καταναλωτής μπορεί να βρει καλύτερους όρους, οι συμβατικές υποχρεώσεις και τα διοικητικά εμπόδια μπορούν να τον αποθαρρύνουν από το να αλλάξει προμηθευτή.

Συνέπεια των παραπάνω είναι ότι απαιτείται μια θεμελιώδης αλλαγή για τον ρόλο που διαδραματίζουν οι καταναλωτές στην αγορά. Πρέπει να δοθεί στους καταναλωτές η δυνατότητα να προσαρμόζουν την κατανάλωσή τους, ώστε να επωφελούνται σε πραγματικό χρόνο από τις διακυμάνσεις της προσφοράς και της ζήτησης.

Η νομοθεσία της ΕΕ παρέχει ήδη στους καταναλωτές ενέργειας εκτεταμένα δικαιώματα και η επιβολή των δικαιωμάτων αυτών παραμένει ως προτεραιότητα. Επιπλέον, η Επιτροπή θα εξετάσει το ενδεχόμενο της δημιουργίας νέων ειδικών νόμων για την ενέργεια στο πλαίσιο του Κανονισμού για τη συνεργασία όσον αφορά την προστασία των καταναλωτών. Θα δεσμεύσει πόρους για τη βελτίωση της παρακολούθησης της ενεργειακής πενίας σε όλη την Ένωση και τη διάδοση των βέλτιστων πρακτικών, ώστε να διασφαλισθεί ότι οι πολίτες από όλα τα κοινωνικά στρώματα θα επωφεληθούν από τη μετάβαση αυτή.

Η αποτελεσματική χρήση των έξυπνων συστημάτων μέτρησης απαιτεί την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την παροχή ασφάλειας. Η Επιτροπή συνιστά την προσέγγιση της «εκ σχεδιασμού ασφάλειας και προστασίας δεδομένων».

Κατόπιν δημόσιας διαβούλευσης σχετικά με τον σχεδιασμό της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, η Επιτροπή θα επεξεργαστεί συγκεκριμένες νομοθετικές προτάσεις κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2016.

<https://ec.europa.eu/energy/en/news/new-electricity-market-consumers>

<http://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers>

VI. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

► **Η Επιτροπή ετοιμάζει το έδαφος για τη διαμόρφωση μιας διεθνούς διακυβέρνησης των ωκεανών (04.06.2015)**

ωκεανοί – γαλάζια διακυβέρνηση – διεθνής συνεργασία – αλιευτική πολιτική – διαδικτυακή διαβούλευση

Η διεθνής συζήτηση σχετικά με τη διακυβέρνηση των ωκεανών εντείνεται, καθώς αυξάνεται η χρήση των θαλάσσιων πόρων σε παγκόσμια κλίμακα. Η παράνομη αλιεία, οι ανεξέλεγκτες εξορυκτικές δραστηριότητες στον θαλάσσιο βυθό και τα θαλάσσια απορρίμματα είναι μερικά μόνον από τα ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσω της διεθνούς συνεργασίας. Το σημερινό διεθνές πλαίσιο διακυβέρνησης των ωκεανών ενδεχομένως δεν επαρκεί για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, ιδίως όσον αφορά το 60 τοις εκατό των ωκεανών που βρίσκονται εκτός εθνικής δικαιοδοσίας.

Η ΕΕ παίζει ενεργό ρόλο στη συζήτηση αυτή. Η γαλάζια οικονομία παράγει ήδη το 5% του ΑΕΠ της και παρέχει 5 περίπου εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Επιπλέον, η ΕΕ είναι πρωτοπόρος παγκοσμίως στην ανάπτυξη βιώσιμων ωκεάνιων οικονομιών χάρη στους αυστηρούς περιβαλλοντικούς κανόνες της, μια ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική, μια αναθεωρημένη Κοινή Αλιευτική Πολιτική, καθώς και την καταπολέμηση της παράνομης αλιείας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Για να κριθεί ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος δράσης και ποιος πρέπει να είναι ο ρόλος της ΕΕ στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή απευθύνεται σε όλους τους ενδιαφερομένους – διεθνείς οργανισμούς, κρατικούς φορείς, ΜΚΟ, επιχειρήσεις, την ερευνητική κοινότητα, τον ακαδημαϊκό χώρο και την κοινωνία των πολιτών – μέσω διαδικτυακής δημόσιας διαβούλευσης. Η διαβούλευση θα συμπληρωθεί από έναν «γύρο ακροάσεων», κατά τη διάρκεια του οποίου ο επίτροπος Βέλα θα έλθει σε επαφή προσωπικά με τους ενδιαφερομένους και τους διεθνείς εταίρους, προκειμένου να συγκεντρώσει τις απόψεις τους και να συζητήσει μαζί τους πιθανές λύσεις.

Η δημόσια διαβούλευση θα διαρκέσει έως την 15η Σεπτεμβρίου 2015.

http://ec.europa.eu/dgs/maritimeaffairs_fisheries/consultations/ocean-governance/index_en.htm

https://ec.europa.eu/commission/2014-2019/vella/announcements/commissioner-vellas-speech-role-eu-shaping-international-ocean-governance_en

VII. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

► **Έργα υποδομής στον τομέα των μεταφορών με στόχο την τόνωση της απασχόλησης και της ανάπτυξης (29.06.2015)**

μεταφορές – έργα υποδομών – θέσεις απασχόλησης – συμφωνίες επιχορηγήσεων – σημαντικότερα έργα

Στο πλαίσιο της διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη», η οποία ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2014, έχουν υποβληθεί πάνω από 700 προτάσεις, τριπλάσιες σε σχέση με τις δυνατότητες χρηματοδότησης. Η Ευρωπαϊκή

Επιτροπή ήταν, συνεπώς, σε θέση να επιλέξει τα έργα με την υψηλότερη ευρωπαϊκή προστιθέμενη αξία, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα ισόρροπη κατανομή τόσο από γεωγραφική άποψη όσο και από άποψη τρόπων μεταφοράς. Ειδικότερα, σχεδόν 4,8 δισ. ευρώ προορίζονται για τα κράτη μέλη που είναι επιλέξιμα για χρηματοδοτήσεις από το Ταμείο Συνοχής. Αξιολογήθηκε επίσης η συμβολή σε άλλες δράσεις προτεραιότητας της Επιτροπής, όπως η Ενεργειακή Ένωση και η Ψηφιακή Ενιαία Αγορά. Η χρηματοδοτική συνεισφορά της ΕΕ παρέχεται με τη μορφή συγχρηματοδότησης ύψους 20%-85% του εκάστοτε έργου, ανάλογα με το είδος του.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε σήμερα να διατεθούν 13,1 δισ. ευρώ από κονδύλια της ΕΕ σε 276 έργα μεταφορών που επελέγησαν με τις πρώτες προσκλήσεις υποβολής προτάσεων στο πλαίσιο της διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη» (CEF). Η επένδυση αυτή θα αποδεσμεύσει πρόσθετη δημόσια και ιδιωτική συγχρηματοδότηση, συνολικού ύψους 28,8 δισ. ευρώ. Παράλληλα με το μελλοντικό Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων (ΕΤΣΕ), η διευκόλυνση «Συνδέοντας την Ευρώπη» θα παίξει σημαντικό ρόλο στη γεφύρωση του επενδυτικού χάσματος στην Ευρώπη, κάτι που συνιστά κορυφαία προτεραιότητα της Επιτροπής. Πέραν των μεταφορών, θα είναι επωφελής και για την ευρωπαϊκή οικονομία στο σύνολό της, καθώς αναμένεται να διαμορφώσει ευνοϊκότερες συνθήκες για την ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Τα επιλεγμένα έργα αφορούν κυρίως το κεντρικό διευρωπαϊκό δίκτυο μεταφορών και περιλαμβάνουν εμβληματικές πρωτοβουλίες, όπως η σιδηροδρομική γραμμή Βαλτικής, η βασική σήραγγα Brenner, ο δίαυλος Σηκουάνα – Escaut, η γέφυρα Caland και η μόνιμη ζεύξη Fehmarn. Μικρότερης κλίμακας πρωτοβουλίες περιλαμβάνουν τα διασυνοριακά έργα μεταξύ Groningen και Βρέμης, τη σιδηροδρομική γραμμή «Σιδηρούς Ρήνος» και σχέδια ή έργα ανάπτυξης του ΥΦΑ, τα οποία βελτιώνουν την πλοϊμότητα του Δούναβη.

Η προτεινόμενη απόφαση χρηματοδότησης πρέπει τώρα να εγκριθεί τυπικά από την επιτροπή της διευκόλυνσης «Συνδέοντας την Ευρώπη», η οποία συνεδρίασε στις 10 Ιουλίου 2015. Οι επιμέρους συμφωνίες επιχορηγήσεων θα προετοιμαστούν από τον Εκτελεστικό Οργανισμό Καινοτομίας και Δικτύων (INEA) και θα υπογραφούν από κοινού με τους δικαιούχους των έργων κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2015.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5269_el.htm

VIII. ΓΕΩΡΓΙΑ

► **Η Επιτροπή εγκρίνει νέα προγράμματα προώθησης γεωργικών προϊόντων (21.04.2015)**

γεωργικά προϊόντα – χρηματοδοτούμενα μέτρα – προώθηση – βιολογικά προϊόντα – εκστρατείες – επαγγελματικές οργανώσεις

Τα χρηματοδοτούμενα μέτρα μπορούν να συνίστανται σε δημόσιες σχέσεις, εκστρατείες προώθησης ή διαφήμισης, ιδίως εκείνες που προβάλλουν τα πλεονεκτήματα των προϊόντων της ΕΕ, ειδικότερα όσον αφορά την ποιότητα, την ασφάλεια και την υγιεινή των τροφίμων, τη διατροφή, την επισήμανση, την καλή μεταχείριση των ζώων ή μεθόδους παραγωγής φιλικές προς το περιβάλλον. Τα μέτρα αυτά μπορούν, επίσης, να καλύπτουν τη συμμετοχή σε εκδηλώσεις και εκθέσεις, εκστρατείες ενημέρωσης σχετικά με τα συστήματα ποιότητας της ΕΕ (ΠΟΠ, ΠΓΕ και ΕΠΙΠ) και τις βιολογικές καλλιέργειες, καθώς και ενημερωτικές εκστρατείες σχετικά με το ενωσιακό καθεστώς των οίνων ποιότητας. Η ΕΕ χρηματοδοτεί έως και το 50% του κόστους των εν λόγω μέτρων (μέχρι 60% σε ορισμένες περιπτώσεις), ενώ το υπόλοιπο καλύπτεται από τις επαγγελματικές/διεπαγγελματικές οργανώσεις που τα πρότειναν και, σε ορισμένες περιπτώσεις, από τα οικεία κράτη μέλη.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε 41 νέα προγράμματα για την προώθηση γεωργικών προϊόντων στην ΕΕ και στις αγορές τρίτων χωρών, αξίας 130 εκατ. ευρώ για περίοδο 3 ετών, το ήμισυ των οποίων (65 εκατ. ευρώ) προέρχεται από τον προϋπολογισμό της ΕΕ. Το ποσό αυτό περιλαμβάνει επιπλέον χρηματοδοτικούς πόρους της ΕΕ, ύψους 30 εκατ. ευρώ, που διατέθηκαν από την Επιτροπή μετά τη ρωσική απαγόρευση των εισαγωγών προϊόντων διατροφής από την ΕΕ, τον περασμένο Αύγουστο.

Τα επιλεγέντα προγράμματα από 18 διαφορετικά κράτη μέλη, καλύπτουν διάφορες κατηγορίες προϊόντων, όπως τα νωπά οπωροκηπευτικά, τα γαλακτοκομικά προϊόντα, τα προϊόντα ποιότητας (ΠΟΠ, ΠΓΕ και ΕΠΙΠ), τα βιολογικά προϊόντα, το ελαιόλαδο, το κρέας, καθώς και συνδυασμούς διαφόρων κατηγοριών προϊόντων. Περίπου 17 από τα εν λόγω προγράμματα στοχεύουν την εσωτερική αγορά της ΕΕ και τα υπόλοιπα 24 τρίτες χώρες. Πρόκειται για σημαντική αλλαγή σε σχέση με την προηγούμενη σειρά προγραμμάτων, όπου σχεδόν τα δύο τρίτα των συστημάτων στόχευαν την εσωτερική αγορά. Τούτο οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα στα επιπλέον 30 εκατ. ευρώ που ανακοίνωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το περασμένο έτος μετά τη ρωσική απαγόρευση των εισαγωγών ορισμένων γεωργικών προϊόντων της ΕΕ, ως μέτρο που θα συμβάλει στην εξεύρεση εναλλακτικών αγορών. Παρά τους περιορισμούς που επιβλήθηκαν μονομερώς από τη Ρωσική Ομοσπονδία, το σύνολο των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων της ΕΕ προς τρίτες χώρες αυξήθηκε κατά 2% σε αξία κατά την περίοδο Αυγούστου-Δεκεμβρίου 2014 σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους.

Οι τρίτες χώρες και οι περιφέρειες στις οποίες στοχεύουν τα προγράμματα είναι: η Μέση Ανατολή, η Βόρεια Αμερική, η Νοτιοανατολική Ασία, η Κίνα, η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα, η Αφρική, η Ρωσία, η Λευκορωσία, το Καζακστάν, η Αυστραλία και η Νορβηγία. Επιπλέον, πέντε από τα εγκριθέντα προγράμματα είναι πολυπρογράμματα, δηλαδή περιλαμβάνουν κοινές εκστρατείες προώθησης από οργανισμούς από διαφορετικά κράτη μέλη.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4809_el.htm

ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΕ

II. e-πίκαιρα νομικής πληροφορικής

Επιμ.: Κωνσταντίνος Π. Θεοδωρίδης

► Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Google

Στις 15 Απριλίου 2015, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απήρθησε κοινοποίηση αιτιάσεων στην Google, ισχυριζόμενη ότι η εν λόγω εταιρεία έχει καταχραστεί τη δεσπόζουσα θέση της στις αγορές υπηρεσιών γενικής διαδικτυακής αναζήτησης στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (ΕΟΧ) με τη συστηματική ευνοϊκή μεταχείριση της δικής της υπηρεσίας σύγκρισης τιμών στις οικείες σελίδες με τα αποτελέσματα γενικής αναζήτησης. Η προκαταρκτική άποψη της Επιτροπής είναι ότι αυτή η συμπεριφορά συνιστά παράβαση των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΕ, διότι καταπνίγει τον ανταγωνισμό και βλάπτει τους καταναλωτές. Βεβαίως, η αποστολή κοινοποίησης αιτιάσεων δεν προδικάζει την έκβαση της έρευνας.

Οι υπηρεσίες σύγκρισης τιμών προϊόντων επιτρέπουν στους καταναλωτές να αναζητούν προϊόντα σε ιστότοπους διαδικτυακών αγορών και να συγκρίνουν τις τιμές μεταξύ διαφόρων πωλητών. Σύμφωνα με το προκαταρκτικό συμπέρασμα της έρευνας της Επιτροπής, η οποία κινήθηκε τον Νοέμβριο του 2010, η Google επιφυλάσσει συστηματικά ευνοϊκή μεταχείριση στη δική της υπηρεσία σύγκρισης τιμών (η οποία επί του παρόντος ονομάζεται «Google Shopping») στις δικές της σελίδες με τα αποτελέσματα γενικής αναζήτησης, για παράδειγμα προβάλλοντας στην οθόνη την υπηρεσία «Google Shopping» σε πιο εξέχουσα θέση. Ενδέχεται, επομένως, να εκτρέψει τεχνηέντως την κίνηση από ανταγωνιστικές υπηρεσίες σύγκρισης τιμών και να περιορίζει τη δυνατότητά τους να ανταγωνίζονται στην αγορά. Η Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία ότι οι χρήστες δεν βλέπουν κατ' ανάγκη τα σχετικότερα αποτελέσματα των αναζητήσεών τους, γεγονός που αποβαίνει σε βάρος των καταναλωτών, ενώ καταπνίγει την καινοτομία. Η προκαταρκτική άποψη της Επιτροπής είναι ότι η Google, για να δώσει τέλος στη συμπεριφορά αυτή, θα πρέπει να μεταχειρίζεται με τον ίδιο τρόπο τη δική της υπηρεσία σύγκρισης τιμών με εκείνες των ανταγωνιστών της. Η Google έχει την ευκαιρία να απαντήσει στους ισχυρισμούς της Επιτροπής εντός δέκα εβδομάδων και στη συνέχεια να ζητήσει επίσημη ακρόαση. Η Επιτροπή θεωρεί ότι, συνολικά, οι προηγούμενες προτάσεις ανάληψης υποχρεώσεων της Google δεν επαρκούσαν, για να εξαλείψουν τις ανησυχίες της όσον αφορά τον ανταγωνισμό.

Επιπλέον, η Επιτροπή έχει κινήσει επίσημως χωριστή έρευνα για παράβαση της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας σχετικά με τη συμπεριφορά της Google όσον αφορά το λειτουργικό σύστημα κινητών τηλεφώνων Android. Η

έρευνα θα επικεντρωθεί στο κατά πόσον η Google έχει συνάψει αντιανταγωνιστικές συμφωνίες ή έχει καταχραστεί πιθανή δεσπόζουσα θέση στον τομέα των λειτουργικών συστημάτων, των εφαρμογών και των υπηρεσιών για τις έξυπνες συσκευές κινητής τηλεφωνίας.

Από το 2005, η ανάπτυξη του λειτουργικού συστήματος κινητών τηλεφώνων Android βρίσκεται στα χέρια της Google. Το Android αποτελεί σύστημα ανοικτού πηγαίου κώδικα, υπό την έννοια ότι είναι ελεύθερη η χρήση και η ανάπτυξή του από οποιονδήποτε. Η πλειονότητα των κατασκευαστών έξυπνων κινητών τηλεφώνων και ταμπλετών χρησιμοποιεί το λειτουργικό σύστημα Android, σε συνδυασμό με φάσμα εφαρμογών και υπηρεσιών αποκλειστικής εκμετάλλευσης της Google. Οι κατασκευαστές αυτοί συνάπτουν συμφωνίες με την Google, για να αποκτήσουν το δικαίωμα εγκατάστασης των εφαρμογών της Google στις δικές τους συσκευές Android. Η εις βάθος έρευνα της Επιτροπής θα επικεντρωθεί στο κατά πόσον η Google έχει παραβιάσει τους αντιμονοπωλιακούς κανόνες της ΕΕ, εμποδίζοντας την ανάπτυξη ανταγωνιστικών λειτουργικών συστημάτων, εφαρμογών και υπηρεσιών κινητής τηλεφωνίας και την πρόσβασή τους στην αγορά, σε βάρος των καταναλωτών και των σχεδιαστών καινοτόμων υπηρεσιών και προϊόντων.

Η Επιτροπή συνεχίζει την υπό εξέλιξη επίσημη έρευνα, στο πλαίσιο των αντιμονοπωλιακών κανόνων της ΕΕ, για τις λοιπές πτυχές της συμπεριφοράς της Google στον ΕΟΧ, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται η ευνοϊκή μεταχείριση από την Google άλλων εξειδικευμένων υπηρεσιών αναζήτησης στα γενικά αποτελέσματα αναζήτησης, καθώς και οι ανησυχίες που αφορούν την αντιγραφή διαδικτυακού περιεχομένου των ανταγωνιστών (γνωστή ως «ιστοσυγκομιδή»), την αποκλειστικότητα στον τομέα της διαφήμισης και τους αδικαιολόγητους περιορισμούς που επιβάλλονται στους διαφημιστές.

Σχετικό δελτίο τύπου:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4780_en.pdf
Βλ. επίσης:

europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1624_en.pdf
europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4781_en.pdf
europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4782_en.pdf

► Ονόματα χώρου δύο χαρακτήρων από την EETT

Από τις 4 Μαΐου 2015, η EETT ξεκίνησε να εκχωρεί ονόματα χώρου (domain names) με δύο χαρακτήρες, για παράδειγμα aa.gr και aa.com.gr, σύμφωνα με τον νέο Κανονι-

σμό της Αρχής για τη διαχείριση και εκχώρηση ονομάτων χώρου (domain names) με κατάληξη .gr.

Η ΕΕΤΤ προχώρησε πρόσφατα στην έκδοση νέου Κανονισμού, με σκοπό την ανταπόκριση στις σύγχρονες ανάγκες των επιχειρήσεων και των πολιτών που διαθέτουν ή αποκτούν όνομα χώρου, την προσθήκη περίπου 8.000 νέων ονομάτων χώρου και την παροχή επιπρόσθετης προστασίας από κακόβουλες πρακτικές.

Επισημαίνεται ότι η ΕΕΤΤ, κατά την απόκτηση ονόματος χώρου με κατάληξη .gr, προσφέρει υπηρεσίες για επίλυση διαφορών σε περιπτώσεις διεκδίκησης ονόματος χώρου, όπως π.χ., κατοχή εμπορικού σήματος, διατήρηση της ίδιας ηλεκτρονικής διεύθυνσης, ακόμη και σε περίπτωση αλλαγής της εταιρίας παροχής υπηρεσιών Internet και απόκτηση ονόματος χώρου και με ελληνικούς χαρακτήρες, π.χ. «τοονομαμου.gr».

Περισσότερες πληροφορίες:

<http://www.eett.gr>

► Ψηφιακή ενιαία αγορά για την Ευρώπη

Η ψηφιακή τεχνολογία αποτελεί πλέον αναπόσπαστο μέρος της καθημερινής ζωής. Καθημερινά όμως στην ΕΕ, τόσο οι μεμονωμένοι πολίτες όσο και οι επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωποι με πολυάριθμα εμπόδια, από τον γεωγραφικό αποκλεισμό ή τις ανεπάρκειες της διασυνοριακής παράδοσης δεμάτων έως τις ασύνδετες ηλεκτρονικές υπηρεσίες. Πολύ συχνά, οι ψηφιακές υπηρεσίες παραμένουν κλεισμένες στα εθνικά σύνορα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει καθορίσει ως πρωταρχικό στόχο της την εξάλειψη των εμποδίων αυτών και τη δημιουργία ψηφιακής ενιαίας αγοράς, ώστε οι ελευθερίες που διέπουν την ενιαία αγορά της ΕΕ να επεκταθούν και στον ψηφιακό τομέα, δίνοντας ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Η στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά, που εγκρίθηκε από την Επιτροπή τον Μάιο του 2015, περιλαμβάνει μια σειρά στοχευμένων δράσεων που θα πρέπει να υλοποιηθούν έως το τέλος του 2016. Βασίζεται σε τρεις πυλώνες: (1) βελτίωση της πρόσβασης των καταναλωτών και των επιχειρήσεων σε ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες σε όλη την Ευρώπη, (2) δημιουργία κατάλληλων συνθηκών και ισότιμων όρων ανταγωνισμού για την εξάλειψη των ψηφιακών δικτύων και των καινοτόμων υπηρεσιών, (3) μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης της ψηφιακής οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτών των τριών πυλώνων, η στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά περιλαμβάνει τις ακόλουθες 16 βασικές δράσεις.

Ειδικότερα, σε σχέση με τον πρώτο πυλώνα, η Επιτροπή θα εισηγηθεί:

- Κανόνες για τη διευκόλυνση του ηλεκτρονικού εμπορίου. Πρόκειται για εναρμονισμένους κανόνες της ΕΕ για τις

συμβάσεις και την προστασία των καταναλωτών όσον αφορά τις αγορές μέσω διαδικτύου, είτε υλικών αγαθών, όπως υποδημάτων ή επίπλων, είτε ψηφιακού περιεχομένου, όπως ηλεκτρονικών βιβλίων ή εφαρμογών. Οι καταναλωτές αναμένεται να επωφεληθούν από ένα ευρύτερο φάσμα δικαιωμάτων και προσφορών, ενώ οι επιχειρήσεις θα μπορούν να πραγματοποιούν ευκολότερα πωλήσεις σε άλλες χώρες της ΕΕ. Με τον τρόπο αυτόν, θα ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στις διασυνοριακές αγορές και πωλήσεις.

- Επιβολή των κανόνων προστασίας των καταναλωτών με ταχύτερο και ενιαίο τρόπο, χάρη στην αναθεώρηση του Κανονισμού για τη συνεργασία σε θέματα προστασίας των καταναλωτών.

- Αποτελεσματικότερη και φθηνότερη αποστολή δεμάτων. Σήμερα, το 62% των επιχειρήσεων που προσπαθούν να πραγματοποιήσουν πωλήσεις μέσω διαδικτύου δηλώνουν ότι το υπερβολικά υψηλό κόστος αποστολής δεμάτων αποτελεί εμπόδιο.

- Εξάλειψη του αδικαιολόγητου γεωγραφικού αποκλεισμού – μιας πρακτικής που εισάγει διακρίσεις και χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, όταν οι διαδικτυακοί πωλητές είτε αρνούνται στους καταναλωτές πρόσβαση σε ιστότοπο με βάση τον τόπο εγκατάστασής τους είτε τους προωθούν σε κατάσταση της περιοχής τους, όπου οι τιμές είναι όμως διαφορετικές. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι η ενοικίαση του ίδιου αυτοκινήτου και για τον ίδιο προορισμό μπορεί να στοιχίζει περισσότερο, όταν πραγματοποιείται σε ένα κράτος μέλος απ' ό,τι σε άλλο.

- Εντοπισμό πιθανών προβλημάτων ανταγωνισμού που επηρεάζουν τις ευρωπαϊκές αγορές ηλεκτρονικού εμπορίου.

- Μια σύγχρονη, πιο ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας: θα ακολουθήσουν νομοθετικές προτάσεις πριν από το τέλος του 2015 για τη μείωση των διαφορών μεταξύ των εθνικών καθεστώτων για τα πνευματικά δικαιώματα και τη δυνατότητα ευρύτερης διαδικτυακής πρόσβασης σε έργα σε όλη την ΕΕ, μεταξύ άλλων, μέσω περαιτέρω εναρμονισμένων μέτρων. Στόχος είναι να βελτιωθεί η πρόσβαση στο διαδικτυακό πολιτισμικό περιεχόμενο και, ως εκ τούτου, να ενισχυθεί η πολιτιστική ποικιλομορφία και να δημιουργηθούν νέες ευκαιρίες για τους καλλιτέχνες και τη βιομηχανία περιεχομένου. Ειδικότερα, η Επιτροπή επιθυμεί να διασφαλίσει ότι οι χρήστες που αγοράζουν ταινίες, μουσική ή άρθρα στο σπλίτ μπορούν να τα απολαύσουν ακόμη και στα ταξίδια τους σε όλη την Ευρώπη. Η Επιτροπή θα εξετάσει, επίσης, τον ρόλο των διαδικτυακών μεσαζόντων σε σχέση με τα προστατευόμενα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας. Θα επισπεύσει, δε, μέτρα επιβολής εναντίον όσων παραβιάζουν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας σε εμπορική κλίμακα.

- Επανεξέταση της Οδηγίας για τη δορυφορική και καλωδιακή μετάδοση, προκειμένου να εκτιμηθεί αν πρέπει να διευρυνθεί το πεδίο εφαρμογής της, για να συμπεριλάβει τις διαδικτυακές μεταδόσεις ραδιοηλεκτρονικών φορέων και να διερευνηθούν τρόποι ενίσχυσης της διασυνοριακής πρόσβασης σε υπηρεσίες ραδιοηλεκτρονικών φορέων στην Ευρώπη.

- Μείωση του διοικητικού φόρτου που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις εξαιτίας των διαφορετικών καθεστώτων ΦΠΑ, ώστε οι πωλητές υλικών αγαθών σε άλλες χώρες να επωφελούνται, επίσης, από την ενιαία ηλεκτρονική καταχώριση και πληρωμή και να καθοριστεί ένα κοινό ελάχιστο ποσό ΦΠΑ, για να βοηθηθούν οι μικρότερες νεοφυείς επιχειρήσεις που πραγματοποιούν ηλεκτρονικές πωλήσεις.

Όσον αφορά τον δεύτερο πυλώνα, η Επιτροπή προτίθεται:

- Να παρουσιάσει μια φιλόδοξη μεταρρύθμιση των τηλεπικοινωνιακών κανόνων της ΕΕ. Η μεταρρύθμιση αυτή περιλαμβάνει τον αποτελεσματικότερο συντονισμό του ραδιοφάσματος και τον καθορισμό κοινών κριτηρίων σε επίπεδο ΕΕ για την εκχώριση ραδιοφάσματος σε εθνικό επίπεδο, τη δημιουργία κινήτρων για επενδύσεις σε ευρωζωνικές συνδέσεις υψηλής ταχύτητας, τη διασφάλιση ισότιμων όρων ανταγωνισμού για όλους τους παράγοντες της αγοράς, παραδοσιακών και νέων, και τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου.

- Να επανεξετάσει το πλαίσιο οπτικοακουστικών μέσων, με σκοπό να το προσαρμόσει στις απαιτήσεις του 21ου αιώνα, εστιάζοντας στους ρόλους των διαφόρων παραγόντων της αγοράς όσον αφορά την προώθηση των ευρωπαϊκών έργων. Επιπλέον, θα εξετάσει τον τρόπο προσαρμογής των ισχυόντων κανόνων (της Οδηγίας για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων) σε νέα επιχειρηματικά μοντέλα για τη διανομή περιεχομένου.

- Να αναλύσει διεξοδικά τον ρόλο των διαδικτυακών πλατφορμών (μηχανών αναζήτησης, μέσων κοινωνικής δικτύωσης, ηλεκτρονικών καταστημάτων εφαρμογών κ.λπ.) στην αγορά. Η ανάλυση αυτή θα καλύψει διάφορα ζητήματα, όπως την έλλειψη διαφάνειας των αποτελεσμάτων της αναζήτησης και των τιμολογιακών πολιτικών, το πώς χρησιμοποιούν οι πλατφόρμες τις πληροφορίες που αποκτούν, τις σχέσεις μεταξύ πλατφορμών και παρόχων και την προώθηση των δικών τους υπηρεσιών σε βάρος των ανταγωνιστών – στον βαθμό που δεν καλύπτονται ήδη από το δίκαιο ανταγωνισμού. Θα εξετάσει, επίσης, τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την αντιμετώπιση του παράνομου περιεχομένου στο διαδίκτυο.

- Να ενισχύσει την εμπιστοσύνη και την ασφάλεια στις ψηφιακές υπηρεσίες, κυρίως όσον αφορά τον χειρισμό προσωπικών δεδομένων. Βάσει των νέων κανόνων της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων, που αναμένεται να εγκριθούν έως το τέλος του 2015, η Επιτροπή πρόκειται

να αναθεωρήσει την Οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες.

- Να προτείνει μια εταιρική σχέση με τη βιομηχανία όσον αφορά την ασφάλεια στον κυβερνοχώρο στον τομέα των τεχνολογιών, καθώς και λύσεις για την ασφάλεια των ηλεκτρονικών δικτύων.

Στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα, η Επιτροπή πρόκειται:

- Να προτείνει μια «ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για την ελεύθερη ροή δεδομένων» με στόχο την ελεύθερη κυκλοφορία δεδομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μερικές φορές, οι νέες υπηρεσίες παρεμποδίζονται από περιορισμούς σχετικά με τον τόπο όπου βρίσκονται τα δεδομένα ή με την πρόσβασή τους, οι οποίοι συχνά δεν έχουν καμία σχέση με την προστασία των προσωπικών δεδομένων. Η νέα πρωτοβουλία θα αντιμετωπίσει αυτούς τους περιορισμούς, ενθαρρύνοντας έτσι την καινοτομία. Η Επιτροπή θα δρομολογήσει, επίσης, μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για το υπολογιστικό νέφος που θα καλύπτει την πιστοποίηση των υπηρεσιών νέφους, την αλλαγή παρόχων υπηρεσιών υπολογιστικού νέφους και ένα «υπολογιστικό νέφος έρευνας».

- Να καθορίσει προτεραιότητες όσον αφορά τα πρότυπα και τη διαλειτουργικότητα σε κρίσιμους τομείς για την ψηφιακή ενιαία αγορά, όπως η ηλεκτρονική υγεία και ο σχεδιασμός των μεταφορών ή της ενέργειας (έξυπνα συστήματα μέτρησης).

- Να στηρίξει μια ψηφιακή κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς, όπου οι πολίτες θα διαθέτουν τις κατάλληλες δεξιότητες, για να αξιοποιούν τις ευκαιρίες που παρέχει το διαδίκτυο και να έχουν περισσότερες δυνατότητες απασχόλησης. Επίσης, ένα νέο σχέδιο δράσης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση προβλέπει τη διασύνδεση των μητρώων επιχειρήσεων σε όλη την Ευρώπη, τη συνεργασία των διαφόρων εθνικών συστημάτων, καθώς και τη δυνατότητα των επιχειρήσεων και των πολιτών να κοινοποιούν εφάπαξ τα δεδομένα τους στις δημόσιες αρχές, που σημαίνει ότι αυτές δεν θα ζητούν πλέον τις ίδιες πληροφορίες, όταν μπορούν να χρησιμοποιούν τις πληροφορίες που ήδη διαθέτουν. Η πρωτοβουλία της «εφάπαξ παροχής δεδομένων» θα περιορίσει τη γραφειοκρατία και θα μπορέσει δυναμικά να εξοικονομήσει περίπου 5 δισ. ευρώ τον χρόνο έως το 2017. Θα επιταχυνθούν οι διαδικασίες για την εφαρμογή των ηλεκτρονικών δημόσιων συμβάσεων και των διαλειτουργικών ηλεκτρονικών υπογραφών.

Η ομάδα έργου για την ψηφιακή ενιαία αγορά θα μεριμνήσει για την υλοποίηση των διαφόρων αυτών δράσεων έως το τέλος του 2016, ώστε, με την υποστήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, η ψηφιακή ενιαία αγορά να ολοκληρωθεί το συντομότερο δυνατόν.

Η στρατηγική της ψηφιακής ενιαίας αγοράς για την Ευρώπη:

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-communication_en.pdf

Συχνές ερωτήσεις-απαντήσεις:

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4920_en.htm
Βλ. επίσης:

http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market/docs/dsm-factsheet_el.pdf

► Το ΓεΔΕΕ αποκλείει την κατοχύρωση του σήματος SKYPE στην Ευρώπη

Το 2004 και 2005, η εταιρία Skype ζήτησε από το Γραφείο Εναρμονίσεως στο πλαίσιο της Εσωτερικής Αγοράς (εμπορικά σήματα, σχέδια και υποδείγματα) (ΓΕΕΑ) την καταχώριση του εικονιστικού και λεκτικού σημείου SKYPE ως κοινοτικού σήματος για προϊόντα εξοπλισμού ήχου και εικόνας, τηλεφωνίας και φωτογραφίας, καθώς και για υπηρεσίες πληροφορικής που αφορούν λογισμικά ή τη δημιουργία ή τη φιλοξενία ιστοτόπων.

Το 2005 και 2006, η εταιρία British Sky Broadcasting Group, με τη νέα επωνυμία Sky και Sky IP International, άσκησε ανακοπή, επικαλούμενη κίνδυνο συγχύσεως με το δικό της κοινοτικό λεκτικό σήμα SKY το οποίο είχε κατατεθεί το 2003 για πανομοιότυπα προϊόντα και υπηρεσίες.

Με αποφάσεις του 2012 και 2013, το ΓΕΕΑ δέχθηκε την ανακοπή, κρίνοντας ότι υπήρχε κίνδυνος συγχύσεως μεταξύ των αντιπαραιθέμενων σημείων, λόγω ιδίως του μέσου βαθμού ομοιότητας οπτικής, φωνητικής και εννοιολογικής και ότι δεν συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις για τη διαπίστωση περιορισμού αυτού του κινδύνου. Η Skype ζήτησε την ακύρωση των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με τις αποφάσεις του της 5ης Μαΐου 2015, το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή της Skype και επιβεβαίωσε ότι υπάρχει κίνδυνος συγχύσεως μεταξύ του εικονιστικού και λεκτικού σημείου SKYPE και του λεκτικού σήματος SKY.

Όσον αφορά την οπτική, φωνητική και εννοιολογική ομοιότητα των αντιπαραιθέμενων σημείων, το Γενικό Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η προφορά του φωνήεντος «y» δεν είναι περισσότερο κλειστή στον όρο «skype» απ' ό,τι στη λέξη «sky». Εξάλλου, η λέξη «sky», η οποία περιλαμβάνεται στο βασικό λεξιλόγιο της αγγλικής γλώσσας, γίνεται σαφώς αντιληπτή εντός του όρου «skype», παρά το ότι αυτός γράφεται ως μία μόνο λέξη. Τέλος, το στοιχείο «sky» στον όρο «skype» είναι απολύτως αναγνωρίσιμο από το οικείο κοινό, μολονότι το στοιχείο που απομένει, δηλαδή η κατάληξη «re», δεν σημαίνει τίποτα.

Εξάλλου, το γεγονός ότι στο επίμαχο εικονιστικό σημείο το λεκτικό στοιχείο «skype» απεικονίζεται εντός σχήματος που έχει τη μορφή νέφους ή φούσκας δεν αίρει τον μέσο βαθμό οπτικής, φωνητικής και εννοιολογικής ομοιότητας. Δηλαδή, από οπτικής απόψεως, το εικονιστικό στοιχείο τονίζει απλώς και μόνο το λεκτικό στοιχείο και γίνεται αντιληπτό ως απλό πλαίσιο. Από φωνητικής απόψεως, το εικονιστικό στοιχείο υπό μορφή πλαισίου δεν παρέχει κάποια φωνητική εντύπωση, η οποία προσδιορίζεται αποκλειστικώς από το λεκτικό στοιχείο. Τέλος, από νοηματικής απόψεως, το εικονιστικό στοιχείο δεν εκφράζει κάποιο νόημα, εκτός ίσως από την ιδέα ενός νέφους, κάτι το οποίο είναι ικανό να αυξήσει ακόμη περισσότερο την πιθανότητα εντοπισμού του στοιχείου «sky» εντός του λεκτικού στοιχείου «skype», καθόσον τα νέφη βρίσκονται «στον ουρανό» και μπορούν εύκολα να συσχετιστούν με τον όρο «sky».

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι τα σημεία «skype» έχουν αυξημένο διακριτικό χαρακτήρα, επειδή είναι γνωστά στο κοινό, το Γενικό Δικαστήριο υπογράμμισε ότι, ακόμη και αν υποθεθεί ότι ο όρος «skype» έχει αποκτήσει ειδικώς τη σημασία προσδιορισμού υπηρεσιών τηλεπικοινωνίας παρεχομένων από την εταιρία Skype, θα πρόκειται για όρο γένους και, κατά συνέπεια, περιγραφικό αυτού του είδους υπηρεσιών.

Τέλος, το Γενικό Δικαστήριο επισήμανε ότι η ειρηνική συνύπαρξη των αντιπαραιθέμενων σημείων στο Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη ως παράγων περιοριστικός του κινδύνου συγχύσεως, δεδομένου ότι δεν συντρέχουν οι προς τούτο προϋποθέσεις. Άλλωστε, η ειρηνική συνύπαρξη των σημείων αυτών στο Ηνωμένο Βασίλειο αφορά απλώς μία μεμονωμένη και πολύ ειδική υπηρεσία (δηλαδή, τις υπηρεσίες επικοινωνίας σημείου προς σημείο), χωρίς, κατά συνέπεια, να μειώνει τον κίνδυνο συγχύσεως για τα πολυάριθμα λοιπά προϊόντα και υπηρεσίες, για τις οποίες ζητείται το σήμα. Εξάλλου, η συνύπαρξη αυτή δεν διήρκεσε επί χρόνο αρκετό, ώστε να ευσταθεί η υπόθεση ότι οφείλεται στην έλλειψη κινδύνου συγχύσεως στην αντίληψη του οικείου κοινού.

Βλ. σχετική απόφαση:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012TA0423&rid=2>

Για προτάσεις, κρίσεις και ερωτήσεις, η επικοινωνία μας συνεχίζεται διαδικτυακά από το blog της στήλης στη διεύθυνση <http://e-pikaira.blogspot.com>.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

I. ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ Α. Επισκόπηση Νομολογίας ΔΕΕ – ΓεΔΕΕ (Μάρτιος – Μάιος 2015)

I. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

Επιμ.: Μάρκος Παπακωνσταντής

► Δικαίωμα του δημιουργού και συγγενικά δικαιώματα

Δίκαιη αποζημίωση

Οδηγία 2001/29/ΕΚ – άρθρα 5 παρ. 2, στοιχείο β', και 6 – δικαίωμα αναπαραγωγής – εξαίρεση – αντίγραφα για ιδιωτική χρήση – αναπαραγωγές που πραγματοποιούνται με τη χρήση καρτών μνήμης κινητών τηλεφώνων – δίκαιη αποζημίωση – τέλος επί υλικών φορέων – ίση μεταχείριση – επιστροφή του τέλους – ασήμαντη ζημία

ΔΕΕ C-463/12, Corydan Båndkorri, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος τμήματος: L. Bay Larsen, Εισηγητής: J. Malenovský, Γεν. Εισαγγελέας: P. Cruz Villalón, EU:C:2015:144 – Προδικαστικό ερώτημα

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία των άρθρων 5 παρ. 2, στοιχείο β', και 6 της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Corydan Båndkorri και της Nokia Danmark όσον αφορά την καταβολή του τέλους που προορίζεται για τη χρηματοδότηση της δίκαιης αποζημίωσης που οφείλεται λόγω της εξαιρέσεως από το δικαίωμα αναπαραγωγής του άρθρου 5 παρ. 2, στοιχείο β', της εν λόγω Οδηγίας.

Ως προς τα πραγματικά γεγονότα της διαφοράς: Η Corydan είναι οργανισμός διαχείρισεως των δικαιωμάτων των δημιουργών ο οποίος εκπροσωπεί τους κατόχους τέτοιων δικαιωμάτων επί μουσικών και οπτικοακουστικών έργων. Είναι εξουσιοδοτημένος από το Kulturministeriet (Υπουργείο Πολιτισμού) να εισπράττει, να διαχειρίζεται και να διανέμει στους εν λόγω δικαιούχους τα τέλη που εισπράττει για τη χρήση των έργων αυτών. Η Nokia εμπορεύεται στη Δανία κινητά τηλέφωνα. Προμηθεύει τα προϊόντα αυτά σε επαγγελματίες οι οποίοι τα μεταπωλούν τόσο σε ιδιώτες όσο και σε άλλους επαγγελματίες. Όλα τα κινητά τηλέφωνα έχουν εσωτερική μνήμη. Περαιτέρω, ορισμένα μοντέλα διαθέτουν πρόσθετη κάρτα μνήμης, διαφορετική από την κάρτα SIM. Εφόσον ο χρήστης έχει κινητό τηλέφωνο που διαθέτει κάρτα μνήμης, μπορεί να αποθηκεύσει σε αυτήν δεδομένα, όπως αριθμούς τηλεφώνων, λοιπά στοιχεία ή

φωτογραφίες που έλαβε με το τηλέφωνο αυτό. Επίσης, μπορούν να αποθηκευτούν αρχεία με μουσικά έργα, ταινίες και άλλα προστατευόμενα έργα. Τα αρχεία αυτά μπορούν, επίσης, να μεταφορτωθούν μέσω του διαδικτύου ή από DVD, CD, συσκευές ανάγνωσης MP3 ή από τους υπολογιστές των χρηστών. Οι διάδικοι στην υπόθεση της κύριας δίκης συμφωνούν ως προς το ότι, εάν ο χρήστης αποθηκεύσει προστατευόμενα έργα σε κινητό τηλέφωνο που διαθέτει ταυτόχρονα εσωτερική μνήμη και κάρτα μνήμης, τα έργα αυτά αποθηκεύονται, κατά κανόνα, στην κάρτα μνήμης. Ωστόσο, εάν ο χρήστης τροποποιήσει τις ρυθμίσεις του τηλεφώνου, μπορεί επίσης να αποθηκεύσει τα εν λόγω έργα στην εσωτερική μνήμη. Η Corydan θεώρησε ότι οι κάρτες μνήμης κινητών τηλεφώνων, πλην εκείνων με ιδιαίτερα χαμηλή χωρητικότητα δεδομένων, εμπίπτουν στο σύστημα της δίκαιης αποζημίωσης που οφείλεται λόγω της εξαιρέσεως από το δικαίωμα αναπαραγωγής, το οποίο προβλέπει ο νόμος περί του δικαιώματος του δημιουργού. Για τον λόγο αυτόν, άσκησε αγωγή κατά της Nokia, ζητώντας να υποχρεωθεί αυτή να της καταβάλει τέλος ιδιωτικής αντιγραφής για τις κάρτες μνήμης που εισήγαγε κατά τα έτη 2004 έως 2009. Η Nokia προέβαλε ότι το τέλος αυτό δεν οφείλεται στην περίπτωση που η αναπαραγωγή δεν είναι νόμιμη. Επομένως, στο σύστημα δίκαιης αποζημίωσης εμπίπτουν μόνον οι νόμιμες αναπαραγωγές για ιδιωτική χρήση για τις οποίες δεν δόθηκε άδεια από τους δικαιούχους. Όμως, οι κάρτες μνήμης κινητών τηλεφώνων σπανίως μόνον περιέχουν τέτοια αντίγραφα, οπότε δεν μπορεί να απαιτηθεί κανένα τέλος για τα αντίγραφα αυτά.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το Østre Landsret αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα: 1) Είναι συμβατός με την Οδηγία 2001/29 εθνικός νόμος ο οποίος προβλέπει την αποζημίωση των δικαιούχων σε περίπτωση αναπαραγωγής έργου από τις ακόλουθες πηγές: α) αρχεία των οποίων η χρήση έχει επιτραπεί από τους δικαιούχους και για τα οποία ο πελάτης έχει καταβάλει τέλος (περιεχόμενο το οποίο καλύπτεται από άδεια και προέρχεται, επί παραδείγματι, από διαδικτυακά καταστήματα)· β) αρχεία των οποίων η χρήση έχει επιτραπεί από τους δικαιούχους και για τα οποία ο πελάτης δεν έχει καταβάλει τέλος (περιεχόμενο το οποίο καλύπτεται από άδεια, επί παραδείγματι, στο πλαίσιο εμπορικών προσφορών)· γ) DVD, CD-ROM, συσκευή ανάγνωσης MP3, ηλεκτρονικό υπολογιστή κ.λπ. του χρήστη, επί των οποίων δεν έχουν εφαρμοσθεί αποτελεσματικά τεχνολογικά μέτρα· δ) DVD, CD-ROM, συσκευή ανάγνωσης MP3, ηλεκτρονικό υπολογιστή κ.λπ. του χρήστη, επί των οποίων

έχουν εφαρμοσθεί αποτελεσματικά τεχνολογικά μέτρα· ε) DVD, CD-ROM, συσκευή ανάγνωσης MP3, ηλεκτρονικό υπολογιστή ή άλλη παρόμοια συσκευή τρίτου· στ) έργα που έχουν αντιγραφεί παράνομα από το διαδίκτυο ή από άλλες πηγές· ζ) αρχεία που έχουν αντιγραφεί νομίμως με άλλο τρόπο, επί παραδείγματι, από το διαδίκτυο (νόμιμες πηγές, άνευ αδείας). 2) Πώς πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα αποτελεσματικά τεχνολογικά μέτρα (άρθρο 6 της Οδηγίας 2001/29) στη νομοθεσία κράτους μέλους για τη δίκαιη αποζημίωση; 3) Κατά τον υπολογισμό της δίκαιης αποζημίωσης, ποιες δύνανται να θεωρούνται ως «περιπτώσεις όπου η ζημία που προκλήθηκε στον δικαιούχο θα ήταν ασήμαντη» οπότε θα ήταν ασύμβατη προς την Οδηγία 2001/29 ρύθμιση κράτους μέλους προβλέπουσα ομοίως στις εν λόγω περιπτώσεις αποζημίωση των δικαιούχων για τέτοια αντίγραφα προς ιδιωτική χρήση; 4) α) Στην περίπτωση κατά την οποία γίνει δεκτό ότι η πρωτεύουσα ή κύρια λειτουργία των καρτών μνήμης των κινητών τηλεφώνων δεν είναι αυτή του υλικού φορέα για την αντιγραφή προς ιδιωτική χρήση, είναι συμβατή με την Οδηγία 2001/29 νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπουσα αποζημίωση υπέρ των δικαιούχων για αντιγραφή επί των καρτών μνήμης κινητών τηλεφώνων; β) Στην περίπτωση κατά την οποία γίνει δεκτό ότι η αντιγραφή προς ιδιωτική χρήση αποτελεί μία εκ των πρωτευουσών ή κύριων λειτουργιών των καρτών μνήμης των κινητών τηλεφώνων, είναι συμβατή με την Οδηγία 2001/29 νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπουσα αποζημίωση υπέρ των δικαιούχων για αντιγραφή επί των καρτών μνήμης κινητών τηλεφώνων; 5) Είναι συμβατή με την έννοια “δέουσα ισορροπία” της αιτιολογικής σκέψης 31 της εν λόγω Οδηγίας και με την ομοιόμορφη ερμηνεία του κατ’ άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β’, της Οδηγίας όρου «δίκαιη αποζημίωση», η οποία πρέπει να βασίζεται στη «ζημία», νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπουσα τέλος για τις κάρτες μνήμης, αλλά όχι για εσωτερικές μνήμες όπως οι συσκευές αναπαραγωγής MP3 ή τα iPods που έχουν σχεδιασθεί και χρησιμοποιούνται πρωτίστως για την αποθήκευση αντιγράφων για ιδιωτική χρήση; 6) α) Προσκρούει στην Οδηγία 2001/29 νομοθεσία κράτους μέλους επιβάλλουσα στον παραγωγό και/ή εισαγωγέα που πωλεί κάρτες μνήμης σε επαγγελματίες οι οποίοι τις μεταπωλούν τόσο σε ιδιώτες όσο και σε επαγγελματίες, χωρίς ο εν λόγω παραγωγός ή εισαγωγέας να γνωρίζει αν οι κάρτες μνήμης έχουν πωληθεί σε ιδιώτες ή επαγγελματίες, την υποχρέωση καταβολής τέλους αντιγραφής προς ιδιωτική χρήση; β) Διαφοροποιείται στην περίπτωση κατά την οποία η νομοθεσία του κράτους μέλους περιλαμβάνει διατάξεις συνεπαγόμενες την απαλλαγή του παραγωγού, του εισαγωγέα και/ή του διανομέα από την υποχρέωση καταβολής τέλους επί των καρτών μνήμης που χρησιμοποιούνται για επαγγελματικούς σκοπούς, ότι αν, παρά ταύτα, το τέλος έχει καταβληθεί, το τέλος επί των καρτών μνήμης που χρησιμοποιούνται για επαγγελ-

ματικούς σκοπούς δύνανται να επιστραφεί και ότι ο παραγωγός, ο εισαγωγέας και/ή ο διανομέας δύνανται να πωλούν κάρτες μνήμης σε άλλες επιχειρήσεις καταχωρισμένες στον οργανισμό που είναι επιφορτισμένος με τη διαχείριση του συστήματος τελών, χωρίς να υποχρεούνται στην καταβολή τέλους; γ) Διαφοροποιείται η απάντηση επί του πρώτου ή του δεύτερου υποερωτήματος του έκτου ερωτήματος: i) στην περίπτωση κατά την οποία η νομοθεσία του κράτους μέλους περιλαμβάνει διατάξεις συνεπαγόμενες την απαλλαγή του παραγωγού, του εισαγωγέα και/ή του διανομέα από την υποχρέωση καταβολής τέλους επί των καρτών μνήμης που χρησιμοποιούνται για επαγγελματικούς σκοπούς, πλην όμως ο όρος «χρήση για επαγγελματικούς σκοπούς» ερμηνεύεται ως δυνατότητα εκπτώσεως η οποία τυγχάνει εφαρμογής μόνον επί επιχειρήσεων συμβεβλημένων με την *Corydan Båndkorri*, ενώ, αντιθέτως, για τις κάρτες μνήμης οι οποίες χρησιμοποιούνται για επαγγελματικούς σκοπούς από πελάτες επιτηδευματίες, μη συμβεβλημένους με την *Corydan Båndkorri*, πρέπει να καταβάλλεται αμοιβή· ii) στην περίπτωση κατά την οποία η νομοθεσία του κράτους μέλους περιλαμβάνει διατάξεις εξασφαλίζουσες ότι, εάν ο παραγωγός, ο εισαγωγέας και/ή ο διανομέας έχουν καταβάλει το τέλος, αυτό δύνανται να επιστραφεί προκειμένου για τις κάρτες μνήμης που χρησιμοποιούνται για επαγγελματικούς σκοπούς, πλην όμως στην πράξη, την επιστροφή του τέλους δύνανται να αξιώσει μόνον ο αγοραστής της κάρτας μνήμης και ο αγοραστής της κάρτας μνήμης οφείλει να απευθύνει στην *Corydan* αίτηση επιστροφής του τέλους· iii) στην περίπτωση κατά την οποία η νομοθεσία του κράτους μέλους περιλαμβάνει διατάξεις συνεπαγόμενες τη δυνατότητα του παραγωγού, του εισαγωγέα και/ή του διανομέα να πωλεί, χωρίς να καταβάλλει τέλος, κάρτες μνήμης σε άλλες επιχειρήσεις που έχουν δηλωθεί στον οργανισμό ο οποίος διαχειρίζεται το τέλος ιδιωτικής αντιγραφής, πλην όμως η *Corydan* είναι ο οργανισμός που διαχειρίζεται το σύστημα του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής και οι δηλωθείσες επιχειρήσεις δεν γνωρίζουν αν οι κάρτες μνήμης πωλούνται σε ιδιώτες ή σε επαγγελματίες;

Σχετικά με το τέταρτο ερώτημα, το οποίο εξετάζεται πρώτο, το Δικαστήριο απαντά ότι το άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β’, της Οδηγίας 2001/29 δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει δίκαιη αποζημίωση για αναπαραγωγή επί υλικών φορέων πολλαπλών λειτουργιών, όπως οι κάρτες μνήμης κινητών τηλεφώνων, είτε τα μέσα αυτά έχουν ως κύρια λειτουργία τους τη δημιουργία αντιγράφων για ιδιωτική χρήση είτε όχι, υπό την προϋπόθεση ότι μία από τις λειτουργίες των εν λόγω μέσων, έστω και δευτερεύουσα, παρέχει στους κατόχους τους τη δυνατότητα να τα χρησιμοποιήσουν για τον σκοπό αυτόν. Ωστόσο, ο κύριος ή δευτερεύων χαρακτήρας της λειτουργίας αυτής και η σχετική σημασία της ικανότητας του υλικού φορέα να παράγει αντίγραφα ενδέχεται να ασκούν επιρροή στο

ύψος της οφειλόμενης δίκαιης αποζημίωσης. Όταν η προκληθείσα στους δικαιούχους ζημία κρίνεται ασήμαντη, το γεγονός ότι διατίθεται η εν λόγω λειτουργία ενδέχεται να μη γεννά υποχρέωση καταβολής της αποζημίωσης αυτής.

Σχετικά με το πέμπτο ερώτημα, το οποίο εξετάζεται δεύτερο κατά σειρά, το Δικαστήριο απαντά ότι το άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β', της Οδηγίας 2001/29 δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση με την οποία επιβάλλεται τέλος ιδιωτικής αντιγραφής στη διάθεση στο εμπόριο υλικών φορέων οι οποίοι ενδέχεται να χρησιμοποιηθούν για αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση, όπως οι κάρτες μνήμης κινητών τηλεφώνων, αλλά δεν επιβάλλει το τέλος αυτό στη διάθεση στο εμπόριο συστατικών στοιχείων τα οποία προορίζονται κυρίως για την αποθήκευση αντιγράφων για ιδιωτική χρήση, όπως οι εσωτερικές μνήμες των συσκευών ανάγνωσης MP3, εφόσον οι διαφορετικές αυτές κατηγορίες υλικών φορέων και συστατικών στοιχείων δεν είναι συγκρίσιμες ή η διαφορετική μεταχείριση είναι δικαιολογημένη, πράγμα που εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

Σχετικά με το έκτο ερώτημα, το Δικαστήριο απαντά ότι το άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β', της Οδηγίας 2001/29 έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία επιβάλλει την καταβολή τέλους ιδιωτικής αντιγραφής στους κατασκευαστές και εισαγωγείς που πωλούν κάρτες μνήμης κινητών τηλεφώνων σε επαγγελματίες, γνωρίζοντας ότι οι κάρτες προορίζονται για μεταπώληση από τους επαγγελματίες αυτούς, αλλά αγνοώντας αν οι τελικοί αγοραστές των εν λόγω καρτών είναι ιδιώτες ή επαγγελματίες, υπό την προϋπόθεση ότι α) η λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος δικαιολογείται από την ύπαρξη πρακτικών δυσχερειών· β) οι υπόχρεοι καταβολής του τέλους απαλλάσσονται από την καταβολή του εάν αποδεικνύουν ότι πωλούν τις κάρτες μνήμης των κινητών τηλεφώνων σε επαγγελματίες μη φυσικά πρόσωπα, για σκοπούς προδήλως ξένους προς την ιδιωτική αντιγραφή, εξυπακουμένου ότι η απαλλαγή αυτή δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στην πώληση προς επαγγελματίες που είναι καταχωρισμένοι στον οργανισμό διαχείρισης του συστήματος τελών· γ) το εν λόγω σύστημα προβλέπει δικαίωμα επιστροφής του τέλους ιδιωτικής αντιγραφής, το οποίο είναι αποτελεσματικό και δεν καθιστά υπερβολικά δυσχερή την ανάκτηση του καταβληθέντος τέλους, η δε επιστροφή καταβάλλεται μόνο στον τελικό αγοραστή της εν λόγω κάρτας μνήμης, ο οποίος πρέπει να υποβάλει προς τούτο αίτηση προς τον εν λόγω οργανισμό.

Σχετικά με το τρίτο ερώτημα το Δικαστήριο απαντά ότι το άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β', της Οδηγίας 2001/29, σε συνδυασμό με την αιτιολογική σκέψη της 35, έχει την έννοια ότι παρέχει στα κράτη μέλη τη δυνατότητα να προβλέπουν, σε ορισμένες περιπτώσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εξαιρέσεως για ιδιωτική αντι-

γραφή, απαλλαγή από την καταβολή της δίκαιης αποζημίωσης, υπό την προϋπόθεση ότι η ζημία που προκλήθηκε στους δικαιούχους στις περιπτώσεις αυτές είναι ασήμαντη. Τα κράτη μέλη είναι αρμόδια να καθορίσουν το όριο της ζημίας αυτής, εξυπακουμένου ότι το όριο αυτό πρέπει να εφαρμόζεται σύμφωνα με την αρχή της ίσης μεταχείρισεως.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, υπό α' και β' το Δικαστήριο απαντά ότι η Οδηγία 2001/29 έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση που κράτος μέλος αποφάσισε, δυνάμει του άρθρου 5 παρ. 2, της Οδηγίας αυτής, να αποκλείσει, στο πλαίσιο του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως, κάθε δικαίωμα των δικαιούχων να επιτρέπουν την ιδιωτική αναπαραγωγή των έργων τους, η άδεια που παρέχει ο δικαιούχος για τη χρήση των αρχείων που περιέχουν τα έργα του δεν μπορεί να ασκεί επιρροή σε σχέση με την υποχρέωση δίκαιης αποζημίωσης για τις αναπαραγωγές που πραγματοποιούνται σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2, στοιχείο β', της εν λόγω Οδηγίας με τη χρήση των ως άνω αρχείων και δεν μπορεί να δημιουργήσει, καθεαυτή, υποχρέωση του χρήστη των συγκεκριμένων αρχείων να καταβάλει οποιαδήποτε αμοιβή, για ιδιωτική αναπαραγωγή, προς τον εν λόγω δικαιούχο.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, υπό γ' και δ', καθώς και με το δεύτερο ερώτημα, τα οποία εξετάζονται από κοινού το Δικαστήριο απαντά ότι η εφαρμογή των τεχνολογικών μέτρων του άρθρου 6 της Οδηγίας 2001/29 στα μέσα που χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή των προστατευόμενων έργων, όπως τα DVD, τα CD, οι συσκευές αναγνώσεως MP3 ή οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, δεν ασκεί επιρροή σε σχέση με τη δίκαιη αποζημίωση που οφείλεται για τις ιδιωτικές αναπαραγωγές που πραγματοποιούνται με τα μέσα αυτά. Ωστόσο, η εφαρμογή αυτή ενδέχεται να ασκεί επιρροή ως προς το συγκεκριμένο ύψος της εν λόγω αποζημίωσης.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, υπό στ', το Δικαστήριο απαντά ότι η Οδηγία 2001/29 αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει δίκαιη αποζημίωση για αναπαραγωγές πραγματοποιούμενες από παράνομες πηγές, δηλαδή από προστατευόμενα έργα τα οποία έχουν διατεθεί στο κοινό χωρίς την άδεια των δικαιούχων.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, το Δικαστήριο απαντά ότι η Οδηγία 2001/29 δεν αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία προβλέπει δίκαιη αποζημίωση για αναπαραγωγές προστατευόμενων έργων που πραγματοποιούνται από φυσικό πρόσωπο από μέσο που ανήκει σε τρίτο ή με τη βοήθεια μέσου που ανήκει σε τρίτο.

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, υπό ζ', το Δικαστήριο εκτιμά ότι το αιτούν δικαστήριο δεν παρέχει επαρκή στοιχεία σχετικά με τη φύση των αναπαραγωγών που αποτελούν το αντικείμενο του υποβληθέντος ερωτήματος το Δικαστήριο δεν είναι σε θέση να παράσχει λυσιτελή απάντη-

ση στο πρώτο ερώτημα, υπό ζ'. Συνεπώς, το ερώτημα αυτό πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτο.

II. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Επιμ.: Μάρκος Παπακωνσταντής

► Αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων

Πρόσβαση στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα

Οδηγία 2005/36/ΕΚ – άρθρο 10 – τίτλοι που δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα V, σημείο 5.7.1 – έννοιες «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι» – όρος «αρχιτέκτονας»

ΔΕΕ C-477/13, Angerer, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος τμήματος: L. Bay Larsen, Εισηγήτρια: K. Jürimäe, Γεν. Εισαγγελέας: M. Szpunar, EU:C:2015:239 – Προδικαστικό ερώτημα

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά στην ερμηνεία του άρθρου 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, όπως τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό (ΕΚ) 279/2009 της Επιτροπής, της 6ης Απριλίου 2009. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Eintragungsausschuss bei der Bayerischen Architektenkammer (επιτροπής εγγραφών του Επιμελητηρίου Αρχιτεκτόνων του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας, στο εξής: Bayerische Architektenkammer) και του H. Angerer σχετικά με την αίτηση εγγραφής του δεύτερου στο μητρώο του Επιμελητηρίου Αρχιτεκτόνων του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας.

Ως προς τα πραγματικά περιστατικά, ο H. Angerer, Γερμανός υπήκοος, ασκεί στην Αυστρία δραστηριότητα «αρχιτεχνίτη οικοδομών/προγραμματισμού και τεχνικού υπολογισμού. Διαμένει τόσο στη Βαυαρία όσο και στην Αυστρία. Στις 25 Απριλίου 2008, ο H. Angerer υπέβαλε στο Bayerische Architektenkammer αίτηση εγγραφής στο μητρώο αλλοδαπών παρόχων υπηρεσιών που τηρεί το Επιμελητήριο Αρχιτεκτόνων του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας. Κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως αυτής, κατείχε στην Αυστρία, κατόπιν επιτυχούς συμμετοχής σε εξετάσεις, άδεια ασκήσεως επαγγέλματος εργολάβου. Διέθετε επίσης, στη Γερμανία ή στην Αυστρία, αναλόγως της περιπτώσεως, και άλλους επαγγελματικούς τίτλους, αποκτηθέντες κατόπιν εξετάσεων πιστοποίησησεως επαγγελματικής κατάρτισεως και/ή για την απόκτηση αδειάς ασκήσεως επαγγέλματος, συγκεκριμένα δε του βαφέα και λουστραδόρου, του οικονομικού διαχειριστή βιοτεχνίας, του γυψαδόρου (τεχνίτη επιχρισμάτων), του συμβούλου επί ενεργειακών θεμάτων και του οικοδόμου. Με απόφαση της 18ης

Ιουνίου 2009, το Bayerische Architektenkammer απέρριψε την αίτηση εγγραφής που είχε υποβάλει ο H. Angerer. Αντιθέτως, το Bayerische Ingenieurkammer Bau (Επιμελητήριο Πολιτικών Μηχανικών της Βαυαρίας) τον ενέγραψε, παρέχοντάς του, επομένως, το δικαίωμα να εκπονεί κατασκευαστικές μελέτες στη Βαυαρία. Ο H. Angerer δεν υπόκειται, ως εκ τούτου, σε κανέναν περιορισμό κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων «εργολάβου υπομηχανικού» για τις οποίες διαθέτει τα προσόντα στην Αυστρία. Κατόπιν προσφυγής την οποία άσκησε ο H. Angerer κατά της αποφάσεως περί απορρίψεως της αιτήσεώς του εγγραφής, το Bayerisches Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας), με απόφασή του, ακύρωσε την ως άνω απόφαση και υποχρέωσε το Bayerische Architektenkammer να εγγράψει τον H. Angerer στο μητρώο αλλοδαπών παρόχων υπηρεσιών. Το Bayerische Architektenkammer άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Bayerischer Verwaltungsgerichtshof (διοικητικό εφετείο του ομόσπονδου κράτους της Βαυαρίας).

Κατά την ενώπιον του δευτεροβάθμιου δικαστηρίου διαδικασία, κατόπιν υποδείξεως εκ μέρους του δικαστηρίου και με τη σύμφωνη γνώμη του Bayerische Architektenkammer, ο H. Angerer τροποποίησε το αρχικό του αίτημα, ζητώντας συγκεκριμένα πλέον την εγγραφή στο μητρώο αρχιτεκτόνων του Επιμελητηρίου, αντί της εγγραφής στο μητρώο των αλλοδαπών παρόχων υπηρεσιών. Το Bayerischer Verwaltungsgerichtshof δέχθηκε το νέο αίτημα του H. Angerer. Κατόπιν τούτου, το Bayerische Architektenkammer άσκησε αναίρεση ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Bundesverwaltungsgericht αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα: «1) α) Συνιστούν “συγκεκριμένους και εξαιρετικούς λόγους”, κατά την έννοια του άρθρου 10 της Οδηγίας 2005/36, οι περιστάσεις οι οποίες απαριθμούνται στις κατηγορίες που ορίζονται βάσει του άρθρου αυτού [...] ή πρέπει, επιπροσθέτως αυτών των περιστάσεων, να συντρέχουν «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι» εξαιτίας των οποίων ο αιτών δεν πληροί τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στα κεφάλαια II και III του τίτλου III της Οδηγίας αυτής; β) Στη δεύτερη των περιπτώσεων, τι είδους πρέπει να είναι αυτοί οι «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι»; Πρέπει να πρόκειται για προσωπικούς λόγους, σχετικούς, επί παραδείγματι, με το προσωπικό βιογραφικό αιτούντος, εξαιτίας των οποίων ο διακινούμενος εργαζόμενος δεν πληροί κατ' εξαίρεση τις προϋποθέσεις για την αυτόματη αναγνώριση του τίτλου εκπαιδευσεώς του κατ' εφαρμογήν του κεφαλαίου III του τίτλου III της εν λόγω Οδηγίας; 2) α) Προϋποθέτει η έννοια του «αρχιτέκτονα», κατά το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36, ότι, στο κράτος μέλος καταγωγής

του, ο διακινούμενος εργαζόμενος άσκησε, πέραν των τεχνικών δραστηριοτήτων σχεδιασμού, επιβλέψεως και υλοποιήσεως, δραστηριότητες που εμπίπτουν στον τομέα του καλλιτεχνικού και οικονομικού σχεδιασμού κτιρίων, πολεοδομικές δραστηριότητες, ενδεχομένως δε και δραστηριότητες συντηρήσεως μνημείων ή ότι είχε τη δυνατότητα να τις ασκήσει μετά το πέρας της κατάρτισής του και, ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό; β) Προϋποθέτει η έννοια του αρχιτέκτονα, κατά το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36, ότι ο διακινούμενος εργαζόμενος έχει τύχει εκπαίδευσης πανεπιστημιακού επιπέδου, της οποίας πρωταρχικό στοιχείο συνιστά η αρχιτεκτονική υπό την έννοια ότι αυτή περιλαμβάνει, εκτός από τα τεχνικά ζητήματα σχεδιασμού, επιβλέψεως και υλοποίησης, και ζητήματα που εμπίπτουν στον τομέα του καλλιτεχνικού και οικονομικού σχεδιασμού κτιρίων, ζητήματα πολεοδομικής φύσεως, ενδεχομένως δε και συντηρήσεως μνημείων, και, ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό; γ) (i) Εξαρτάται η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα, στοιχεία α' και β', από το πώς χρησιμοποιείται συνήθως ο τίτλος του «αρχιτέκτονα» σε άλλα κράτη μέλη (άρθρο 48 παρ. 1, της Οδηγίας 2005/36); (ii) ή αρκεί να αποδειχθεί το πώς χρησιμοποιείται συνήθως ο τίτλος του «αρχιτέκτονα» στο κράτος μέλος καταγωγής και στο κράτος μέλος υποδοχής; (iii) ή δύναται να συναχθεί το φάσμα των δραστηριοτήτων που συνδέονται συνήθως με τον τίτλο του «αρχιτέκτονα» στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το άρθρο 46 παρ. 1, δεύτερο εδάφιο, της Οδηγίας 2005/36;».

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι με το άρθρο 10 της Οδηγίας 2005/36 καθορίζεται το πεδίο εφαρμογής του γενικού συστήματος αναγνώρισεως των τίτλων εκπαίδευσεως, το οποίο προβλέπεται στο κεφάλαιο Ι του τίτλου ΙΙΙ της Οδηγίας αυτής. Το εν λόγω σύστημα προβλέπει τον, εκ μέρους των αρχών του κράτους μέλους υποδοχής, κατά περίπτωση έλεγχο των επαγγελματικών προσόντων που απέκτησε ο αιτών στο κράτος μέλος καταγωγής του. Όσον αφορά τους αρχιτέκτονες, το πεδίο εφαρμογής του οριοθετείται με το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36. Εντούτοις, η τελευταία προβλέπει, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη της 19, ότι, όσον αφορά ιδίως στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα, η αμοιβαία αναγνώριση των τίτλων εκπαίδευσεως θα πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της αυτόματης αναγνώρισεως των εν λόγω τίτλων εκπαίδευσεως, βάσει συντονισμού των ελάχιστων προϋποθέσεων εκπαίδευσεως. Το εν λόγω σύστημα αυτόματης αναγνώρισεως των τίτλων εκπαίδευσεως διέπεται από το κεφάλαιο ΙΙΙ του τίτλου ΙΙΙ της Οδηγίας 2005/36. Κατά πάγια νομολογία, προκειμένου να καθορισθεί το περιεχόμενο διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να λαμβάνονται συγχρόνως υπόψη το γράμμα της, το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται και οι σκοποί της. Ως προς το γράμμα του άρθρου 10 της Οδηγίας 2005/36, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η

εισαγωγική περίοδος του άρθρου αυτού εξαρτά, όσον αφορά στα επαγγέλματα που υπάγονται καταρχήν στο καθεστώς αυτόματης αναγνώρισεως των τίτλων εκπαίδευσεως, την εφαρμογή του γενικού συστήματος αναγνώρισεως των τίτλων αυτών από το αν πληρούνται δύο προϋποθέσεις, συγκεκριμένα δε, αφενός, ότι ο αιτών δεν πληροί τις προϋποθέσεις που προβλέπονται για την εφαρμογή του καθεστώτος αυτόματης αναγνώρισεως και, αφετέρου, ότι συντρέχουν συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι, εξαιτίας των οποίων ο αιτών βρίσκεται στην κατάσταση αυτή. Το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36, το οποίο αφορά ειδικώς στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα, σκοπεί στη ρύθμιση μιας συγκεκριμένης πραγματικής καταστάσεως, συγκεκριμένα δε εκείνης κατά την οποία ο αιτών δεν κατέχει τίτλο εκπαίδευσεως που περιλαμβάνεται στο παράρτημα V, σημείο 5.7.1. της Οδηγίας αυτής. Βάσει, όμως, του άρθρου 21 παρ. 1, της εν λόγω Οδηγίας, η κατοχή τίτλου εκπαίδευσεως περιλαμβανομένου στο παράρτημα αυτό αποτελεί την προϋπόθεση για την εφαρμογή του καθεστώτος αυτόματης αναγνώρισεως των τίτλων εκπαίδευσεως. Το γεγονός αυτό δεν συνεπάγεται ότι, προκειμένου περί αρχιτεκτόνων που κατέχουν τίτλους εκπαίδευσεως οι οποίοι δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα V, σημείο 5.7.1. της Οδηγίας 2005/36, δεν έχει εφαρμογή η δεύτερη προϋπόθεση η οποία διαλαμβάνεται στην εισαγωγική περίοδο του άρθρου 10 της Οδηγίας αυτής, δεδομένου ότι οι δύο προϋποθέσεις πρέπει να πληρούνται σωρευτικά. Ως εκ τούτου, βάσει του γράμματος του άρθρου 10 της εν λόγω Οδηγίας, ο αιτών που επιθυμεί να υπαχθεί στο γενικό σύστημα αναγνώρισεως τίτλων εκπαίδευσεως, το οποίο έχει εφαρμογή στην περίπτωση των αρχιτεκτόνων, θα πρέπει να αποδείξει όχι μόνον ότι εμπίπτει στην περίπτωση που διαλαμβάνεται στο άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36, δηλαδή ότι δεν κατέχει κάποιον από τους τίτλους εκπαίδευσεως που περιλαμβάνονται στο εν λόγω παράρτημα V, σημείο 5.7.1, αλλά και να επικαλεσθεί την ύπαρξη «συγκεκριμένων και εξαιρετικών λόγων», εξαιτίας των οποίων βρίσκεται στην κατάσταση αυτή. Επιπροσθέτως, αντιβαίνει στην οικονομία και τον σκοπό της Οδηγίας 2005/36 τυχόν διασταλτική ερμηνεία της φράσεως «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι», κατά την οποία οι λόγοι αυτοί δεν αποτελούν προϋπόθεση αυτοτελή σε σχέση με εκείνη του άρθρου 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας αυτής. Όσον αφορά στην οικονομία της Οδηγίας 2005/36, προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 19 σε σχέση με το επάγγελμα του αρχιτέκτονα ότι τα επαγγελματικά προσόντα των αρχιτεκτόνων αναγνωρίζονται κατά προτεραιότητα βάσει του καθεστώτος αυτόματης αναγνώρισεως των τίτλων εκπαίδευσεως. Όσον αφορά στον σκοπό της Οδηγίας 2005/36, από τα άρθρα της 1 και 4 παρ. 1, προκύπτει ότι η αμοιβαία αναγνώριση σκοπεί κυρίως να καταστήσει δυνατή στον κάτοχο επαγγελματικού προσόντος, βάσει του οποίου παρέχεται στον κάτοχο πρόσβαση

σε επάγγελμα νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο κράτος μέλος καταγωγής του, την εντός του κράτους μέλους υποδοχής πρόσβαση στο ίδιο επάγγελμα με εκείνο για το οποίο διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα στο κράτος μέλος καταγωγής και την άσκησή του στο κράτος μέλος υποδοχής υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, στο πρώτο ερώτημα, στοιχείο α', πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36 έχει την έννοια ότι ο αιτών, ο οποίος επιθυμεί να υπαχθεί στο καθεστώς του γενικού συστήματος αναγνώρισης τίτλων εκπαίδευσης που προβλέπεται στο κεφάλαιο I του τίτλου III της Οδηγίας αυτής, πρέπει, εκτός από το να κατέχει τίτλο εκπαίδευσης που δεν περιλαμβάνεται στο παράρτημα V, σημείο 5.7.1, της εν λόγω Οδηγίας, να αποδεικνύει και ότι συντρέχουν «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι».

Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, στοιχείο β', το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι με την απόφαση *Dreessen* έκρινε ότι τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν τις υποχρεώσεις τους όσον αφορά την αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, όπως αυτές απορρέουν από την εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία των άρθρων 49 ΣΛΕΕ και 53 ΣΛΕΕ, οσάκις εξετάζουν αίτηση για τη χορήγηση αδείας ασκήσεως του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα σε περίπτωση κατά την οποία ο αιτών δεν δύναται να επικαλεσθεί τον μηχανισμό αυτόματης αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων. Τούτο συμβαίνει, μεταξύ άλλων, σε περίπτωση κατά την οποία, εκ παραδρομής των αρμοδίων αρχών του οικείου κράτους μέλους, ο τίτλος εκπαίδευσης που διαθέτει ο αιτών δεν έχει κοινοποιηθεί στην Επιτροπή. Επίσης, από την απόφαση *Hocsmann* προκύπτει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν τις κατά το άρθρο 49 ΣΛΕΕ υποχρεώσεις τους όσον αφορά στην αμοιβαία αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων οσάκις ο αιτών δεν δύναται να επικαλεσθεί τον προβλεπόμενο από την εφαρμοστέα Οδηγία μηχανισμό αυτόματης αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων λόγω του τόπου κτήσεως του οικείου τίτλου εκπαίδευσης και της πανεπιστημιακής και επαγγελματικής πορείας του. Από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την έκδοση της Οδηγίας 2005/36 και, ειδικότερα, από την προμνημονευθείσα στη σκέψη 33 της παρούσας αποφάσεως αιτιολογική έκθεση του Συμβουλίου προκύπτει ότι οι επίμαχες περιπτώσεις των υποθέσεων επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις *Hocsmann* και *Dreessen* αποτέλεσαν, μεταξύ άλλων, τον λόγο εκδόσεως της Οδηγίας αυτής. Ως εκ τούτου, οι διαλαμβανόμενοι στο άρθρο αυτό «συγκεκριμένοι και εξαιρετικοί λόγοι» δύναται να περιλαμβάνουν περιστάσεις απτόμενες τόσο πιθανών θεσμικών και οργανωτικών εμποδίων οφειλόμενων στη συγκεκριμένη κατάσταση του οικείου κράτους μέλους όσο και της προσωπικής καταστάσεως

του αιτούντος. Προκειμένου να καθορισθεί το περιεχόμενο της φράσεως των «συγκεκριμένων και εξαιρετικών λόγων», πρέπει, εξάλλου, να ληφθεί υπόψη ότι ο σκοπός της Οδηγίας 2005/36 συνίσταται στο να καταστήσει δυνατή στον κάτοχο επαγγελματικού προσόντος, βάσει του οποίου παρέχεται στον κάτοχο πρόσβαση σε επάγγελμα νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο κράτος μέλος καταγωγής του, την εντός του κράτους μέλους υποδοχής πρόσβαση στο ίδιο επάγγελμα με εκείνο για το οποίο διαθέτει τα απαιτούμενα προσόντα στο κράτος μέλος καταγωγής.

Σχετικά με το δεύτερο ερώτημα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, κατά τη σχετική με την Οδηγία 85/384 νομολογία, εναπόκειται στην εθνική νομοθεσία του κράτους μέλους υποδοχής να καθορίσει τις δραστηριότητες που εμπίπτουν στον τομέα της αρχιτεκτονικής, δεδομένου ότι η εν λόγω Οδηγία δεν αποσκοπεί στο να ρυθμίσει τις προϋποθέσεις για την πρόσβαση στο επάγγελμα του αρχιτέκτονα ούτε να καθορίσει το είδος των δραστηριοτήτων που πρέπει να ασκούν τα μέλη αυτού. Η διαπίστωση αυτή ισχύει κατ' αναλογίαν και στην περίπτωση του καθεστώτος αυτόματης αναγνώρισης των τίτλων εκπαίδευσης αρχιτέκτονα που προβλέπει η Οδηγία 2005/36. Επιπλέον, το άρθρο 10, στοιχείο γ', της Οδηγίας 2005/36 δεν επιβάλλει κατ' ανάγκην να έχει τύχει ο αιτών εκπαίδευσης και να διαθέτει πείρα που δεν περιλαμβάνει μόνον τις τεχνικές δραστηριότητες σχεδιασμού, επιβλέψεως οικοδομικών έργων και υλοποιήσεως, αλλά και δραστηριότητες που εμπίπτουν στον τομέα του καλλιτεχνικού και οικονομικού σχεδιασμού κτιρίων, πολεοδομικές δραστηριότητες, ενδεχομένως δε και δραστηριότητες συντηρήσεως μνημείων.

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Επιμ.: Παναγιώτης Αργαλιάς

► Μέτρα που αφορούν την εργασία εγκύων, λεχώνων και θηλαζουσών εργαζομένων

Μη χορήγηση επιδόματος μητρότητας κατά την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας

δημόσια υπάλληλος – διαθεσιμότητα – προσωπικοί λόγοι – μισθωτή – δοκιμαστική εργασία – δικαίωμα – κοινωνικές παροχές

ΔΕΕ C-65/14, Rosselle, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος: L. Bay Larsen, Εισηγητής: M. Safjan, Γεν. Εισαγγελέας: E. Sharpston, EU:C:2015:339 – Προδικαστικό ερώτημα

Τον Σεπτέμβριο του 2003, η C. Rosselle προσελήφθη, προκειμένου να εργαστεί ως δασκάλα στο Ternat (Βέλγιο),

ενώ τον Σεπτέμβριο του 2008 διορίστηκε δημόσια υπάλληλος από τη Φλαμανδική Κοινότητα. Η C. Rosselle ετέθη σε καθεστώς διαθεσιμότητας για προσωπικούς λόγους, προκειμένου να διδάξει για τη Γαλλική Κοινότητα, στο πλαίσιο μαθημάτων γλωσσικής εμβάθυνσης, από τον Σεπτέμβριο του 2009, ως μισθωτή. Η C. Rosselle εργάστηκε μέχρι τον Ιανουάριο του 2011, οπότε και άρχισε η άδεια μητρότητάς της. Η C. Rosselle ζήτησε από τον αρμόδιο ασφαλιστικό οργανισμό να της καταβληθεί το επίδομα μητρότητας από την ημερομηνία έναρξης της άδειας μητρότητας. Ο αρμόδιος ασφαλιστικός οργανισμός απέρριψε το ανωτέρω αίτημα, με την αιτιολογία ότι η C. Rosselle είχε αλλάξει καθεστώς τον Σεπτέμβριο του 2009, καθόσον από δημόσια υπάλληλος είχε γίνει μισθωτή υπάλληλος. Σύμφωνα, όμως, με τη βελγική νομοθεσία, η θεμελίωση δικαιώματος σε επίδομα μητρότητας προϋπέθετε τη συμπλήρωση εξάμηνης περιόδου δοκιμαστικής υπηρεσίας, προϋπόθεση που η C. Rosselle, ως μισθωτή, δεν πληρούσε. Η C. Rosselle προσέβαλε την ως άνω απόφαση ενώπιον του αρμοδίου εθνικού δικαστηρίου επικαλούμενη, μεταξύ άλλων, την Οδηγία 92/85.

Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ότι η βελγική νομοθεσία προβλέπει, ότι στην περίπτωση δημοσίου υπαλλήλου που παραιτείται ή απολύεται, υπάρχει απαλλαγή από τη δοκιμαστική υπηρεσία για τη λήψη ορισμένων κοινωνικών παροχών. Αντιθέτως, τέτοια απαλλαγή δεν υφίσταται στην περίπτωση δημοσίου υπαλλήλου που τίθεται σε διαθεσιμότητα για προσωπικούς λόγους, μεταξύ άλλων όσον αφορά το επίδομα που συνδέεται με την άδεια μητρότητας. Το νομικό ζήτημα που προκύπτει στη συγκεκριμένη υπόθεση είναι το κατά πόσον οι Οδηγίες 92/85 και 2006/54 έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται στη δυνατότητα κράτους μέλους να μη χορηγεί σε εργαζόμενη επίδομα μητρότητας, με τη δικαιολογία ότι, υπό την ιδιότητα της δημοσίας υπαλλήλου που ετέθη σε διαθεσιμότητα για προσωπικούς λόγους, προκειμένου να ασκήσει μισθωτή δραστηριότητα, δεν συμπλήρωσε, στο πλαίσιο της μισθωτής αυτής δραστηριότητας, την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας που προβλέπει το εθνικό δίκαιο για την καταβολή του εν λόγω επιδόματος μητρότητας.

Σύμφωνα με την αρχική κρίση του Δικαστηρίου, το δικαίωμα αδειας μητρότητας που αναγνωρίζεται υπέρ των εγκύων εργαζομένων πρέπει να θεωρείται ως μέσον προστασίας κοινωνικού δικαίου. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η ουσιώδης μεταβολή των όρων διαβίωσης των εγκύων κατά την περίοδο που προηγείται του τοκετού αποτελεί σοβαρό λόγο αναστολής ασκήσεως της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Σύμφωνα με την Οδηγία 92/85, προβλέπεται ότι, σε περίπτωση άδειας μητρότητας, πρέπει να διασφαλίζονται η διατήρηση της αμοιβής και το ευεργέτημα του επιδόματος στις έγκυες εργαζόμενες.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, διαπιστώθηκε ότι μεταξύ της ημερομηνίας, κατά την οποία από δημόσια υπάλληλος έγινε μισθωτή εργαζόμενη, και της πιθανής ημερομηνίας του τοκετού της, η C. Rosselle δεν είχε συμπληρώσει, υπό την ιδιότητα της μισθωτής εργαζόμενης, την εξάμηνη περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας που απαιτεί η βελγική νομοθεσία. Το Δικαστήριο καταλήγει ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να αρνηθεί να χορηγήσει επίδομα μητρότητας σε εργαζόμενη με τη δικαιολογία ότι αυτή, ως δημόσια υπάλληλος που ετέθη σε διαθεσιμότητα για προσωπικούς λόγους, προκειμένου να ασκήσει μισθωτή δραστηριότητα, δεν συμπλήρωσε, στο πλαίσιο της μισθωτής αυτής δραστηριότητας, την περίοδο δοκιμαστικής υπηρεσίας που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, ώστε να δικαιούται το εν λόγω επίδομα μητρότητας.

► Ομαδικές απολύσεις

Τρόπος υπολογισμού του αριθμού των απολυόμενων εργαζομένων

Οδηγία 98/59/EK – κατώτατο όριο – απολυόμενοι εργαζόμενοι – εγκατάσταση μεμονωμένη – υποχρέωση διαβούλευσης

ΔΕΕ C-80/14, USDAW και Wilson, Τμήμα πέμπτο, Πρόεδρος: T. von Danwitz, Εισηγητής: E. Juhász, Γεν. Εισαγγελέας: N. Wahl, EU:C:2015:291 – Προδικαστικό ερώτημα

Σύμφωνα με το άρθρο 1 της Οδηγίας 98/59, ομαδικές απολύσεις νοούνται οι απολύσεις που πραγματοποιούνται από έναν εργοδότη για έναν ή περισσότερους λόγους που δεν έχουν σχέση με το πρόσωπο των εργαζομένων και ο αριθμός των απολύσεων ανέρχεται, ανάλογα με την επιλογή των κρατών μελών, για περίοδο 90 ημερών, τουλάχιστον σε 20.

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, οι Woolworths και Ethel Austin δραστηριοποιούνται στον κλάδο της λιανικής σε εθνικό επίπεδο, μέσω αλυσίδων καταστημάτων υπό την εμπορική επωνυμία «Woolworths» και «Ethel Austin». Οι ανωτέρω εταιρίες περιήλθαν σε κατάσταση πτωχεύσεως, με συνέπεια την απώλεια χιλιάδων θέσεων εργαζομένων στο Ηνωμένο Βασίλειο. Στο πλαίσιο αυτό, η συνδικαλιστική οργάνωση Union of Shop, Distributive and Allied Workers (USDAW) προσέφυγε στα Employment Tribunals του Λίβερπουλ και του Κεντρικού Λονδίνου κατά των ανωτέρω εταιριών, εκπροσωπώντας μέλη της, τα οποία ήταν πρώην εργαζόμενοι των εταιριών αυτών και είχαν απολυθεί για οικονομικούς λόγους. Η B. Wilson εργαζόταν στο κατάστημα της αλυσίδας «Woolworths» στο St. Ives (Ηνωμένο Βασίλειο) και ήταν η εκπρόσωπος της USDAW στο εθνικό συμβούλιο υπαλλήλων της Woolworths. Η ανωτέρω συνδικαλιστική οργάνωση και η B. Wilson

ζήτησαν να υποχρεωθούν οι εργοδότες να καταβληθούν οι αποζημιώσεις στους απολυθέντες εργαζομένους, διότι δεν τηρήθηκε η υποχρέωση διαβούλευσης, πριν την υλοποίηση της σχεδιαζόμενης μείωσης του προσωπικού.

Το αρμόδιο εθνικό δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση σε ορισμένους από τους εργαζομένους της Woolworths και της Ethel Austin. Ωστόσο, δεν επιδικάστηκε τέτοια αποζημίωση σε περίπου 4.500 πρώην εργαζομένους, με το σκεπτικό ότι εργάζονταν σε επιχειρήσεις [εγκαταστάσεις] οι οποίες απασχολούσαν λιγότερους από 20 εργαζομένους και ότι κάθε επιχείρηση [εγκατάσταση] εξετάζεται χωριστά. Η USDAW και η B. Wilson άσκησαν έφεση κατά των αποφάσεων αυτών ενώπιον του Employment Appeal Tribunal (δευτεροβάθμιου δικαστηρίου εργατικών διαφορών), το οποίο αποφάνθηκε, ότι, αφενός, η USDAW και η B. Wilson μπορούν να επικαλεστούν το άμεσο αποτέλεσμα των δικαιωμάτων που απορρέουν από την Οδηγία 98/59, δεδομένου ότι ο Υπουργός Εμπορίου μετείχε ως διάδικος στη δίκη, και, αφετέρου, ότι ο εν λόγω Υπουργός ήταν υποχρεωμένος να καταβάλει προβλεπόμενες ως μέτρο προστασίας αποζημιώσεις σε όλους τους εργαζομένους. Υπό τις συνθήκες αυτές, ο Υπουργός Εμπορίου ζήτησε να του επιτραπεί να προσφύγει στο ανωτέρω δικαστήριο.

Το βασικό νομικό ζήτημα που τίθεται είναι εάν το άρθρο 1 παρ. 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', σημείο ii, της Οδηγίας 98/59 αντίκειται σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία προβλέπει υποχρέωση ενημερώσεως των εργαζομένων και διαβουλεύσεως με αυτούς, σε περίπτωση απολύσεως, εντός ενενήντα ημερών, τουλάχιστον 20 εργαζομένων συγκεκριμένης εγκαταστάσεως μιας επιχειρήσεως, όχι όμως και σε περίπτωση που ο συνολικός αριθμός των απολύσεων σε όλες τις εγκαταστάσεις μιας επιχειρήσεως ή σε μερικές από αυτές κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είναι μεγαλύτερος από 20.

Το Δικαστήριο, αρχικά, διαπιστώνει ότι το Ηνωμένο Βασίλειο ορίζει ότι, σε περίπτωση που ο εργοδότης σκοπεύει να καταργήσει τουλάχιστον 20 θέσεις εργασίας σε μια επιχείρηση, εντός ενενήντα ημερών, υποχρεούται να ακολουθεί διαδικασία ενημερώσεως των εργαζομένων και διαβουλεύσεως με αυτούς. Επιπροσθέτως, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι σκοπός της Οδηγίας αυτής δεν είναι μόνον η προστασία των εργαζομένων, σε περίπτωση ομαδικών απολύσεων, αλλά και, επίσης, να εξασφαλίσει ανάλογη προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων στα διάφορα κράτη μέλη και, αφετέρου, να φέρει εγγύτερα τις επιβαρύνσεις που συνεπάγονται αυτοί οι κανόνες προστασίας για τις επιχειρήσεις της Ένωσης. Η Οδηγία 98/59 διασφαλίζει κατώτατο όριο προστασίας όσον αφορά την ενημέρωση των εργαζομένων και τη διαβούλευση με αυτούς σε περιπτώσεις ομαδικών απολύσεων. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο αριθμός των απολύσεων ανα-

φέρεται σε κάθε μεμονωμένη επιχείρηση (εγκατάσταση). Το Δικαστήριο καταλήγει ότι η ρύθμιση της Οδηγίας δεν αντιβαίνει σε εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία προβλέπει υποχρέωση ενημερώσεως των εργαζομένων και διαβουλεύσεως, σε περίπτωση απολύσεως, τουλάχιστον 20 εργαζομένων συγκεκριμένης εγκαταστάσεως μιας επιχειρήσεως, όχι όμως και σε περίπτωση που ο συνολικός αριθμός των απολύσεων σε όλες τις εγκαταστάσεις μιας επιχειρήσεως ή σε μερικές από αυτές κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είναι μεγαλύτερος από 20.

► Απασχόληση εργατικού δυναμικού

Απαγορεύσεις ή περιορισμοί που αφορούν την προ-σφυγή σε εργατικό δυναμικό προσωρινώς διατιθέμενο από άλλη εταιρία

Οδηγία 2008/114 – υποχρέωση επανεξετάσεως – απαγορεύσεις – περιορισμοί – λόγοι γενικού συμφέροντος – υγεία – ασφάλεια – εργαζόμενοι – αθέμιτη χρησιμοποίηση εργατικού δυναμικού

ΔΕΕ C-533/13, ΑΚΤ, Τμήμα μείζονος συνθέσεως, Πρόεδρος: Β. Σκουρή, Εισηγητής: Α. Ó Caoimh, Γεν. Εισαγγελέας: Μ. Szpunar, EU:C:2015:173 – Προδικαστικό ερώτημα

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, και ειδικότερα σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 4 της Οδηγίας 2008/114, απαγορεύσεις ή περιορισμοί όσον αφορά την προσωρινή απασχόληση δικαιολογούνται μόνον από λόγους γενικού συμφέροντος που αφορούν ιδίως την προστασία των προσωρινά απασχολουμένων, τις απαιτήσεις υγείας και ασφάλειας στην εργασία ή την ανάγκη διασφάλισης της εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς εργασίας και της αποφυγής καταχρήσεων. Η μεταφορά της Οδηγίας 2008/104 στο εσωτερικό (φινλανδικό δίκαιο) με την έκδοση νόμου που τροποποιούσε τους νόμους περί συμβάσεως εργασίας και περί αποσπασμένων εργαζομένων. Από τη δικογραφία της υπόθεσης προκύπτει ότι η εθνική νομοθεσία δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη σχετική με απαγορεύσεις ή περιορισμούς στον τομέα της χρησιμοποίησης προσωρινώς διατιθέμενου εργατικού δυναμικού. Σύμφωνα, επίσης, με το άρθρο 7 του νόμου περί συλλογικών συμβάσεων, η εκ μέρους επιχειρήσεως που χρησιμοποιεί εργατικό δυναμικό προσωρινώς διατιθέμενο από άλλη εταιρία παραβίαση συλλογικής συμβάσεως μπορεί να οδηγήσει σε καταδίκη της εταιρίας που προσφεύγει σε μια τέτοια τακτική στο λεγόμενο αντισταθμιστικό πρόστιμο, ανερχόμενο κατ' ανώτατο όριο σε 29.500 ευρώ.

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, η SAF είναι επιχείρηση που παρέχει καύσιμα σε διάφορους αερολιμένες στη Φινλανδία. Οι εργαζόμενοι της αναλαμβάνουν να τροφοδοτούν τις δεξαμενές των

αεροσκαφών και να διενεργούν ελέγχους ποιότητας, καθώς και να εκτελούν άλλες βοηθητικές εργασίες στα αεροσκάφη που σταθμεύουν στους αερολιμένες αυτούς. Σύμφωνα με τη σύμβαση που συνήφθη με την επιχείρηση προσωρινής απασχόλησης Ametro Oy, η SAF είχε την υποχρέωση να χρησιμοποιεί προσωρινώς διατιθέμενο από την επιχείρηση αυτή προσωπικό, για να αντικαθιστά τους εργαζομένους που βρίσκονταν σε αναρρωτική άδεια ή για την αντιμετώπιση περιόδων φόρτου εργασίας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 8.3 της συμβάσεως οριζόταν ότι η απασχόληση εργατικού δυναμικού προσωρινώς διατιθέμενου από άλλη εταιρία συνιστά αθέμιτη πρακτική, αν οι προσωρινώς εργαζόμενοι στην επιχείρηση απασχολούνται για μακρό διάστημα με βάση το σύνηθες ωράριο εργασίας της οικείας επιχειρήσεως, παράλληλα με τους μόνιμους εργαζομένους αυτής και παρέχουν την εργασία τους υπό την ίδια επίβλεψη. Με την αγωγή της ενώπιον του δικαστηρίου εργατικών διαφορών η ΑΚΤ(συνδικαλιστική ένωση) ζητεί να υποχρεωθεί η SAF στην πληρωμή του αντισταθμιστικού προστίμου, διότι από το έτος 2008 η SAF χρησιμοποιεί, διαρκώς και αδιαλείπτως, εργατικό δυναμικό προσωρινώς διατιθέμενο από άλλη εταιρία προς εκτέλεση των ίδιων εργασιών με εκείνες που διεκπεραιώνουν οι δικοί της εργαζόμενοι, πράγμα το οποίο συνιστά αθέμιτη χρησιμοποίηση προσωρινού εργατικού δυναμικού. Οι ως άνω απασχολούμενοι μέσω εταιρίας παροχής προσωρινής εργασίας εκτελούν συνήθεις δραστηριότητες της επιχειρήσεως, παράλληλα με τους μόνιμους εργαζομένους αυτής και υπό την ίδια επίβλεψη, ενώ δεν έχουν κάποιες ειδικές επαγγελματικές ικανότητες. Πριν αποφανθεί επί της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς, το *työtuomioistuim* ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει το περιεχόμενο της υποχρέωσης που τίθεται με το άρθρο 4 παρ. 1, της Οδηγίας 2008/104.

Το βασικό νομικό ζήτημα που τίθεται σχετίζεται με την ερμηνεία της παρ. 1 του άρθρου 4 της Οδηγίας 2008/104 και με το εάν επιβάλλεται στις αρχές των κρατών μελών, περιλαμβανομένων των εθνικών δικαστηρίων, η υποχρέωση να μην εφαρμόζουν κάθε διάταξη του εθνικού δικαίου η οποία περιλαμβάνει απαγορεύσεις ή περιορισμούς όσον αφορά την προσφυγή σε εργατικό δυναμικό προσωρινώς διατιθέμενο από άλλη εταιρία που δεν δικαιολογούνται από λόγους γενικού συμφέροντος. Το Δικαστήριο καταλήγει ότι η ρύθμιση του ανωτέρω άρθρου απευθύνεται αποκλειστικά στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών, επιβάλλοντάς τους υποχρέωση επανεξετάσεως, προκειμένου να βεβαιωθούν ότι δικαιολογούνται οι απαγορεύσεις και οι περιορισμοί που αφορούν την προσφυγή σε απασχόληση εργατικού δυναμικού προσωρινώς διατιθέμενου από άλλη εταιρία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, δεν επιβάλλεται στα εθνικά δικαστήρια η υποχρέωση να μην εφαρμόζουν διάταξη

του εθνικού δικαίου περιλαμβάνουσα απαγορεύσεις ή περιορισμούς όσον αφορά την προσφυγή σε τέτοιου είδους προσωρινή απασχόληση που δεν δικαιολογούνται από λόγους γενικού συμφέροντος.

IV. ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Επιμ.: Ευθυμία Τσολάκου

► Νομοθετικά προνόμια υπέρ τραπεζικού οργανισμού κοινωφελούς χαρακτήρα που μετατράπηκε σε ανώνυμη εταιρία

Εξουσίες του εθνικού δικαστηρίου ως προς τη διαπίστωση του αντισταθμιστικού χαρακτήρα των προνομίων

ερμηνεία – άρθρο 87 παρ. 1 ΣυνθΕΚ – άρθρο 88 παράγραφος 3 ΣυνθΕΚ – κρατικές ενισχύσεις – προνόμια υπέρ τραπεζικού ιδρύματος – εταιρία που εκπληρώνει υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας – υφιστάμενες ενισχύσεις – νέες ενισχύσεις – ακίνητα αγροτών – εγγραφή μονομερώς υποθήκης – επίσπευση αναγκαστικής εκτέλεσης – απαλλαγή από τέλη και δικαιώματα για την εγγραφή της υποθήκης

ΔΕΕ C-690/13, Τράπεζα Eurobank Ergasias, Τμήμα ένατο, Πρόεδρος τμήματος: K. Jürimäe, Εισηγητής: J. Malenovský, EU:C:2015:235 – Προδικαστικό ερώτημα

Η επίδικη υπόθεση αφορά στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Τράπεζας Eurobank Ergasias ΑΕ και, αφετέρου, της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος ΑΕ (ΑΤΕ) και του Π. Σιδηρόπουλου, με αντικείμενο το κύρος της εγγραφής υποθήκης από την ΑΤΕ επί ακινήτου ιδιοκτησίας του Π. Σιδηρόπουλου. Συγκεκριμένα, η ΑΤΕ και ο Π. Σιδηρόπουλος συνήψαν σύμβαση δανείου το 2001 και σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως το 2003 για την αντιμετώπιση των αναγκών της γεωργικής εκμεταλλεύσεως του δεύτερου, και η ΑΤΕ ενέγραψε προς εξασφάλιση των απαιτήσεών της υποθήκη επί του αγροτεμαχίου του οφειλέτη της. Η Eurobank, επίσης δανειστριά του Π. Σιδηρόπουλου, κατέθεσε ενώπιον του Ειρηνοδικείου Δράμας αίτηση εκδόσεως διαταγής πληρωμής, η οποία έγινε δεκτή και επισπεύσθηκε βάσει της ως άνω διαταγής πληρωμής αναγκαστική εκτέλεση επί του αγροτεμαχίου του Π. Σιδηρόπουλου. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εκτέλεσεως, αναγγέλθηκαν άλλοι δανειστές, μεταξύ των οποίων και η ΑΤΕ, η οποία λόγω της υποθήκης της κατετάγη προνομιακώς. Επειδή η απαίτηση της ΑΤΕ ήταν μεγαλύτερη από το ποσό του πλειστηριάσματος του αγροτεμαχίου, η Eurobank δεν κατετάγη στον πίνακα κατατάξεως των δανειστών και, κατά συνέπεια, δεν ικανοποιήθηκαν οι απαιτήσεις της, για τον λόγο δε αυτόν

άσκησε ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου Δράμας ανακοπή κατά του πίνακα κατατάξεως των δανειστών, αμφισβητώντας την κατάταξη της ΑΤΕ, με την αιτίαση ότι η υποθήκη που η τελευταία (ΑΤΕ) είχε εγγράψει προσέκρουε στο άρθρο 87 ΕΚ και ήταν, ως εκ τούτου, άκυρη. Το Μονομελές Πρωτοδικείο Δράμας απέρριψε την ανακοπή.

Το Μονομελές Εφετείο Θράκης, ενώπιον του οποίου η Eurobank άσκησε έφεση κατά της απορριπτικής αποφάσεως επί της ανωτέρω ανακοπής, υπέβαλε στο Δικαστήριο της Ένωσης ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των άρθρων 87 παρ. 1 ΣυνθΕΚ και 88 παρ. 3, τελευταία περίοδος ΣυνθΕΚ. Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να διευκρινιστεί αν το άρθρο 87 παρ. 1, ΕΚ έχει την έννοια ότι εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του προνόμια που παρέχονται σε τράπεζα, όπως η εγγραφή μονομερώς υποθήκης σε ακίνητα αγροτών, το δικαίωμα επίσπευσης αναγκαστικής εκτέλεσης με απλό ιδιωτικό έγγραφο και η απαλλαγή από τέλη και δικαιώματα για την εγγραφή της υποθήκης αυτής και για την ως άνω αναγκαστική εκτέλεση, και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, αν το κράτος μέλος που έχει θεσπίσει τα προνόμια αυτά υπέρ τραπεζικού οργανισμού «κοινωφελούς» χαρακτήρα, υποχρεούται να τηρήσει τη διαδικασία προηγούμενου ελέγχου που προβλέπει το άρθρο 88 παρ. 3 ΣυνθΕΚ.

Το Δικαστήριο της Ένωσης κατέληξε ότι μπορούν να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 87 παρ. 1 ΣυνθΕΚ προνόμια, όπως τα επίμαχα στην κύρια δίκη, δυνάμει των οποίων ορισμένη τράπεζα δικαιούται να εγγράψει μονομερώς υποθήκη σε ακίνητα αγροτών ή άλλων προσώπων που ασκούν παρεμφερή δραστηριότητα, δικαιούται να επισπεύδει αναγκαστική εκτέλεση με απλό ιδιωτικό έγγραφο και απαλλάσσεται από τα τέλη και τα δικαιώματα που συνδέονται με την εγγραφή της ως άνω υποθήκης. Εντούτοις, εναπόκειται στα εθνικά δικαστήρια να κρίνουν αν αυτό συμβαίνει σε κάθε ενώπιόν τους υπόθεση. Στην κρίση δε αυτή δύναται να ασκήσει επιρροή το γεγονός ότι προνόμια, τα οποία παρέσχε η εθνική νομοθεσία σε αυτόνομη τράπεζα «κοινωφελούς» χαρακτήρα κατά την ίδρυσή της, λαμβάνοντας υπόψη τις δραστηριότητες αγροτικής πίστωσης και την ειδική αποστολή που της είχε ανατεθεί, εξακολουθούν να ισχύουν μετά την επέκταση του σκοπού της τράπεζας αυτής στη διενέργεια όλων των τραπεζικών εργασιών και τη μετατροπή της σε ανώνυμη εταιρία. Τα εθνικά δικαστήρια είναι αρμόδια να εξετάσουν αν, λαμβανομένων υπόψη όλων των κρίσιμων πραγματικών και νομικών στοιχείων, πληρούνται οι τέσσερις σωρευτικές προϋποθέσεις βάσει των οποίων, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, μπορεί να διαπιστωθεί ότι τα εν λόγω προνόμια συνιστούν αντιστάθμιση που έχει χαρακτήρα αντιπαροχής έναντι των παρεχόμενων από την τράπεζα αυτή υπηρεσιών προς εκπλήρωση υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας και, άρα, δεν χαρακτηρίζονται ως κρατική ενίσχυση. Ειδικότερα, πρώτον, στη

δικαιούχο τέτοιας αντισταθμίσεως επιχείρηση πρέπει, πράγματι, να έχει ανατεθεί η εκπλήρωση υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας και οι υποχρεώσεις αυτές πρέπει να έχουν οριστεί σαφώς. Δεύτερον, οι παράμετροι βάσει των οποίων υπολογίζεται η αντιστάθμιση πρέπει να έχουν εκ των προτέρων καθοριστεί κατά τρόπο αντικειμενικό και διαφανή, ώστε να αποφεύγεται η παροχή οικονομικού πλεονεκτήματος δυνάμενου να ευνοήσει την ωφελούμενη επιχείρηση σε σχέση με τους ανταγωνιστές της. Τρίτον, η αντιστάθμιση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό που είναι αναγκαίο για την κάλυψη όλων ή μέρους των δαπανών που προκύπτουν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων καθώς και ενός εύλογου κέρδους για την εκπλήρωση αυτών των υποχρεώσεων. Τέταρτον, η αντιστάθμιση πρέπει να καθορίζεται βάσει της αναλύσεως των δαπανών στις οποίες θα προέβαινε μια μέση επιχείρηση, με χρηστή διαχείριση και κατάλληλα εξοπλισμένη με τα αναγκαία για την ικανοποίηση των επιταγών δημόσιας υπηρεσίας μέσα, προκειμένου να εκπληρώσει αυτές τις υποχρεώσεις, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων καθώς και ενός εύλογου κέρδους για την εκπλήρωση αυτών των υποχρεώσεων.

Περαιτέρω, κατά την κρίση του ΔΕΕ, το άρθρο 87 παρ. 1 ΣυνθΕΚ έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση που προνόμια όπως τα επίμαχα στην κύρια δίκη εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής, το κράτος μέλος που τα έχει θεσπίσει υποχρεούται να τηρήσει τη διαδικασία προηγούμενου ελέγχου που προβλέπει το άρθρο 88 παρ. 3 ΣυνθΕΚ υπό τον όρο ότι τα προνόμια αυτά κατέστησαν νέα ενίσχυση μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης στο οικείο κράτος μέλος και δεν έχει παρέλθει η προβλεπόμενη στο άρθρο 15 παρ. 3, του Κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου [88 ΣυνθΕΚ], προθεσμία παραγραφής, πράγμα το οποίο εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Στην περίπτωση που το τελευταίο κρίνει ότι τα επίμαχα προνόμια αποτελούν νέες κρατικές ενισχύσεις, οφείλει να μην εφαρμόσει τις εθνικές διατάξεις οι οποίες θεσπίζουν τα προνόμια αυτά, επειδή είναι ασύμβατα προς τις ανωτέρω διατάξεις της Συνθήκης.

V. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Επιμ.: Ευθυμία Τσολάκου

► Αντίγραφα επίπλων προστατευόμενα από το δικαίωμα του δημιουργού

Προσφορά πωλήσεως και διαφημίσεως από έμπορο κράτους μέλους στον διαδικτυακό του τόπο με μαζι-

κές ταχυδρομικές αποστολές και στον Τύπο σε άλλο κράτος μέλος

Οδηγία 2001/29/ΕΚ – άρθρο 4 παρ. 1 – δικαίωμα διανομής – έννοια της «διανομής στο κοινό» – προσφορά πώλησεως και διαφήμισεως σε διαδικτυακό του τόπο – μαζικές ταχυδρομικές αποστολές – αντίγραφα επίπλων – πώληση χωρίς τη συγκατάθεση του κατόχου δικαιώματος διανομής – προσφορά ή διαφήμιση χωρίς κτήση του πρωτοτύπου ή αντιγράφων προστατευόμενου έργου

ΔΕΕ C-516/13, Dimensione Direct Sales Srl και Labianca, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος: L. Bay Larsen, Εισηγήτρια: K. Jürimäe, Γεν. Εισαγγελέας: P. Cruz Villalón, EU:C:2015:315 – Προδικαστικό ερώτημα

Η επίδικη υπόθεση αφορά στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η οποία υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Dimensione Direct Sales Srl, εταιρίας ιταλικού δικαίου, και του M. Labianca και, αφετέρου, της Knoll International SpA, εταιρίας ιταλικού δικαίου, με αντικείμενο προβαλλόμενη προσβολή του αποκλειστικού δικαιώματος διανομής της Knoll, όπως προέκυψε από προσφορές πωλήσεως, εκ μέρους της Dimensione, αντιγράφων επίπλων, προστατευόμενα βάσει του δικαιώματος του δημιουργού στη Γερμανία μέσω στοχευμένης διαφημιστικής εκστρατείας απευθυνόμενης στο εν λόγω κράτος μέλος. Συγκεκριμένα, η Knoll ανήκει στον όμιλο Knoll, που εδρεύει στην Πενσυλβανία και κατασκευάζει και πωλεί σε ολόκληρο τον κόσμο έπιπλα αξίας. Η εταιρία αυτή έχει άδεια να χρησιμοποιεί τα αποκλειστικά δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τα οποία κατέχει η μητρική της εταιρία, για την εκμετάλλευση των προστατευόμενων δημιουργιών στη Γερμανία. Η Dimensione, εταιρία περιορισμένης ευθύνης, με διαχειριστή τον M. Labianca, διανέμει στην Ευρώπη με απευθείας πώληση έπιπλα σχεδιασμένα από δημιουργούς και προτείνει προς πώληση έπιπλα στον διαδικτυακό της τόπο. Κατά τα έτη 2005 και 2006, η Dimensione διαφήμιζε την πώληση επίπλων που αντιστοιχούν σε προστατευόμενες δημιουργίες στον διαδικτυακό της τόπο, ο οποίος είναι διαθέσιμος στη γερμανική γλώσσα, σε διάφορες γερμανικές εφημερίδες και περιοδικά καθώς και σε διαφημιστικό φυλλάδιο.

Εκτιμώντας ότι τα προτεινόμενα από την Dimensione προς πώληση έπιπλα ήταν απομιμήσεις ή παρομοιώσεις προστατευόμενων δημιουργιών, η Knoll άσκησε αγωγή κατά της Dimensione και του M. Labianca ενώπιον του περιφερειακού δικαστηρίου του Αμβούργου, ζητώντας να τους απαγορευθεί να προσφέρουν προς πώληση τα έπιπλα αυτά στη Γερμανία. Προς στήριξη της αγωγής της, η Knoll ισχυρίστηκε ότι τα εν λόγω έπιπλα προστατεύονται από το δικαίωμα του δημιουργού ως έργα εφαρμοσμένης τέχνης. Το ένδικο αίτημα αυτό έγινε δεκτό. Το Εφετείο του Αμβούργου, αποφαινόμενο επί της εφέσεως της Dimensione και του M. Labianca, επικύρωσε την

πρωτοδικώς εκδοθείσα απόφαση. Η Dimensione και ο M. Labianca άσκησαν ενώπιον του Bundesgerichtshof το ένδικο μέσο «Revision». Το Bundesgerichtshof επισήμανε ότι η ευδοκίμηση του εν λόγω ενδίκου μέσου εξαρτάται από την ερμηνεία του άρθρου 4 παρ. 1, της Οδηγίας 2001/29 και ιδίως από το αν το δικαίωμα διανομής που προβλέπει η διάταξη αυτή περιλαμβάνει το δικαίωμα προσφοράς προς πώληση στο κοινό του πρωτοτύπου ή αντιγράφου ενός προστατευόμενου έργου, και ως εκ τούτου διατύπωσε σχετικό προδικαστικό ερώτημα, αναστέλλοντας την ενώπιόν του διαδικασία.

Το Δικαστήριο καταρχάς προέβη σε διευκρινιστικές παρατηρήσεις με βάση τη νομολογία του και επεσήμανε σχετικά ότι, σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη, της οποίας επιδιώκεται η ερμηνεία, οι δημιουργοί έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε μορφή διανομής στο κοινό, με πώληση ή με άλλον τρόπο, του πρωτοτύπου έργου τους ή αντιγράφων τους. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η διανομή στο κοινό συνίσταται σε σειρά πράξεων που περιλαμβάνουν, τουλάχιστον, τη σύναψη συμβάσεως πωλήσεως και την εκτέλεσή της μέσω της παραδόσεως του αντικείμενου σε ορισμένο πρόσωπο. Μολονότι το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η ύπαρξη διανομής στο κοινό θεωρείται αποδεδειγμένη σε περίπτωση συνάψεως συμβάσεως πωλήσεως και αποστολής, θεωρείται ότι ισχύει το ίδιο στην περίπτωση προσφοράς προς σύναψη συμβάσεως πωλήσεως η οποία δεσμεύει τον προσφέροντα. Συγκεκριμένα, η προσφορά αυτή συνιστά, ως εκ της φύσεώς της, πράξη που προηγείται της πραγματοποίησεως πωλήσεως. Η πρόσκληση προς υποβολή μη δεσμευτικής προσφοράς ή διαφήμισεως για προστατευόμενο αντικείμενο εμπίπτει, επίσης, στην αλυσίδα των πράξεων που αποσκοπούν στην υλοποίηση της πωλήσεως του αντικείμενου αυτού. Πράγματι, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι έμπορος ο οποίος απευθύνει τη διαφήμισή του προς τα μέλη κοινού διαμένοντος σε συγκεκριμένο κράτος μέλος ή θέτει στη διάθεσή τους συγκεκριμένο σύστημα παραδόσεως και πληρωμής, καθιστώντας δυνατό να παραδοθούν στο εν λόγω κοινό αντίγραφα προστατευόμενων έργων στο ίδιο κράτος μέλος, προβαίνει, στο κράτος μέλος στο οποίο λαμβάνει χώρα η παράδοση, σε «διανομή στο κοινό», υπό την έννοια του άρθρου 4 παρ. 1, της Οδηγίας 2001/29.

Κατ' αναλογία, η ίδια ερμηνεία εφαρμόζεται στην περίπτωση εμπορικής πράξεως, όπως εν προκειμένω η προσφορά πωλήσεως ή διαφήμισεως απευθυνόμενης από τον έμπορο ενός κράτους μέλους, μέσω του διαδικτυακού του τόπου, σε καταναλωτές εγκατεστημένους στο έδαφος άλλου κράτους μέλους εντός του οποίου τα οικεία αντικείμενα προστατεύονται από το δικαίωμα του δημιουργού. Ως εκ τούτου, κατά το ΔΕΕ, μπορεί να συντρέχει προσβολή του αποκλειστικού δικαιώματος διανομής, προβλεπόμενου στο άρθρο 4 παρ. 1, της Οδηγίας

2001/29, όταν έμπορος, ο οποίος δεν είναι κάτοχος δικαιώματος του δημιουργού, πωλεί προστατευόμενα έργα ή αντίγραφα τους, μέσω του διαδικτυακού του τόπου, με ταχυδρομικές διαφημίσεις ή με δημοσιεύσεις στον Τύπο, σε καταναλωτές εγκατεστημένους στο έδαφος κράτους μέλους εντός του οποίου τα εν λόγω έργα προστατεύονται, για να τους παροτρύνει να τα αποκτήσουν. Από το συμπέρασμα αυτό προκύπτει ότι, για να διαπιστωθεί προσβολή του δικαιώματος διανομής, δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι τη διαφήμιση αυτή δεν επακολούθησε μεταβίβαση της κυριότητας του προστατευόμενου έργου ή αντιγράφου του στον αποκτώντα. Με βάση τα παραπάνω, και λαμβάνοντας υπόψη τους σκοπούς της εν λόγω Οδηγίας για τη ναρμόνιση του δικαιώματος του δημιουργού, το Δικαστήριο κατέληξε ότι, κατά το άρθρο 4 παρ. 1, της Οδηγίας 2001/29, παρέχεται σε κάτοχο αποκλειστικού δικαιώματος διανομής προστατευόμενου έργου η δυνατότητα να απαγορεύει την προσφορά πώλησης ή στοχευμένη διαφήμιση, που αφορά το πρωτότυπο ή αντίγραφο του έργου αυτού, ακόμα και όταν δεν αποδεικνύεται ότι η εν λόγω διαφήμιση κατέληξε στην απόκτηση του προστατευόμενου έργου από αγοραστή της Ένωσης, καθόσον η διαφήμιση αυτή παροτρύνει τους καταναλωτές κράτους μέλους, εντός του οποίου το έργο αυτό προστατεύεται από το δικαίωμα του δημιουργού, να το αποκτήσουν.

VI. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Επιμ.: Μαρία Νινιατσούδη

► Περιβαλλοντική ευθύνη

Ευθύνη κυρίου γηπέδου για περιβαλλοντική ζημία που δεν προκάλεσε ο ίδιος

Οδηγία 2004/35/ΕΚ – άρθρο 191 ΣΛΕΕ – αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» – αρχή της πρόληψης και αρχή της προφύλαξης – χρονικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας – έννοια «φορέα εκμετάλλευσης» – προϋποθέσεις περιβαλλοντικής ευθύνης

ΔΕΕ C-534/13, Fira Group κ.λπ., Τμήμα τρίτο, Πρόεδρος: M. Ilesic, Εισηγήτρια: C. Toater, Γεν. Εισαγγελέας: J. Kokott, EU:C:2015:140 – Προδικαστικό ερώτημα

Βλ. στο παρόν τεύχος της ΕΕΕυρΔ, Παρατηρήσεις Κ.Χ. Πουϊκλή, σ. 217.

Για μια εικοσαετία (1960-1980) ένα εργοστάσιο παραγωγής εντομοκτόνων και ζιζανιοκτόνων δραστηριοποιούνταν σε συγκεκριμένο γήπεδο στην Τοσκάνη, με αποτέλεσμα να διαπιστωθεί μεταγενέστερα σοβαρή μόλυνση από τις χρησιμοποιούμενες από αυτό χημικές ουσίες. Οι επιγενομένοι το 2006, το 2008 και το 2011 ιδιοκτήτες του γηπέδου ήταν τρεις εταιρίες που δραστηριοποιούνταν στην

πώληση ηλεκτρικών συσκευών, την κτηματομεσιτική αγορά και τον ναυπηγοκατασκευαστικό τομέα αντίστοιχα. Οι αρμόδιες αρχές, με διοικητικές τους πράξεις του 2007 και 2011, υποχρέωναν τις σημερινές ιδιοκτήτριες να εφαρμόσουν ειδικά μέτρα επείγουσας προστασίας για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο στο οποίο προσέφυγαν οι τρεις ιδιοκτήτριες επιχειρήσεις ακύρωσε τις διοικητικές πράξεις, κάνοντας δεκτό τον ισχυρισμό τους περί μη ευθύνης τους για τη διαπιστωθείσα ρύπανση. Εκφράζοντας την παρατηρούμενη στην ιταλική νομολογία διχογνωμία ως προς την υποχρέωση του κυρίου του ακινήτου να αποκαταστήσει την περιβαλλοντική ζημία, ακόμα και αν δεν είναι υπεύθυνος γι' αυτήν, το δευτεροβάθμιο ιταλικό δικαστήριο, στο οποίο προσέφυγε κατ' έφεση η διοίκηση, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και έθεσε προδικαστικό ερώτημα προς το ΔΕΕ.

Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητά να διευκρινιστεί αν αντιβαίνει στις αρχές του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης, και ιδίως στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας, σε περίπτωση που είναι αδύνατο να προσδιοριστεί ο υπεύθυνος για τη ρύπανση γηπέδου ή να απαιτηθεί από αυτόν να λάβει μέτρα αποκατάστασης, δεν επιτρέπεται στη διοικητική αρχή να απαιτήσει από τον κύριο του γηπέδου, ο οποίος δεν ευθύνεται για τη ρύπανση, να λάβει μέτρα πρόληψης και αποκατάστασης αλλά τον υποχρεώνει να καταβάλει αποζημίωση, η οποία περιορίζεται στην αξία του ακινήτου κατόπιν της εφαρμογής των μέτρων εξυγίανσης από την αρμόδια αρχή.

Το ΔΕΕ εξέτασε διαδοχικά (i) εάν οι επίμαχες υποθέσεις εμπίπτουν στο χρονικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2004/35, (ii) την έννοια του «φορέα εκμετάλλευσης» και (iii) τις προϋποθέσεις της περιβαλλοντικής ευθύνης. Συγκεκριμένα, όσον αφορά το (i), το ΔΕΕ, υπενθυμίζοντας ότι η Οδηγία εφαρμόζεται μόνο σε ζημίες που προκλήθηκαν σε χρόνο σύγχρονο ή μεταγενέστερο της 30.04.2007, έκρινε ότι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διακρίβώσει εάν οι υπό κρίση υποθέσεις εμπίπτουν στο χρονικό πεδίο της εν λόγω Οδηγίας. Σε περίπτωση που το ιταλικό δικαστήριο κρίνει ότι οι υποθέσεις δεν εμπίπτουν χρονικά στην Οδηγία, καλείται να εφαρμόσει το εθνικό δίκαιο με την τήρηση πάντα των κανόνων της Συνθήκης και άλλων πράξεων του παραγώγου δικαίου. Εάν όμως κριθεί από το ιταλικό δίκαιο ότι οι επίμαχες υποθέσεις εμπίπτουν στην Οδηγία, το προδικαστικό ερώτημα εξετάζεται με την παρακάτω συλλογιστική.

Η εν λόγω Οδηγία εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις που η περιβαλλοντική ζημία οφείλεται σε κάποια εκ των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙΙ της Οδηγίας ή σε οποιαδήποτε επαγγελματική δραστηριότητα, εφόσον ο φορέας εκμετάλλευσης ενήργησε εκ δόλου ή εξ αμελείας. Το ΔΕΕ, διερευνώντας το υπό (ii) στοιχείο, έκρινε ότι δεδομένου ότι εν προκειμένω καμία

εκ των επιχειρήσεων δεν εμπίπτει στο παράρτημα III, θα πρέπει να διερευνηθεί εάν υπάρχει περίπτωση ευθύνης τους, προχωρώντας στις υπό (iii) προϋποθέσεις της περιβαλλοντικής ευθύνης.

Για το καθεστώς ευθύνης που θεσπίζεται με την Οδηγία 2004/35, απαιτείται η εκ μέρους της αρμόδιας αρχής απόδειξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ ενός ή περισσότερων φορέων εκμετάλλευσης, οι οποίοι είναι δυνατό να προσδιοριστούν, και των συγκεκριμένων και ποσοτικά προσδιορίσιμων περιβαλλοντικών ζημιών, προκειμένου να επιβληθούν μέτρα πρόληψης ή αποκατάστασης στους φορείς εκμετάλλευσης. Η υποχρέωση αυτή υφίσταται σε καθεστώς τόσο υποκειμενικής όσο και αντικειμενικής ευθύνης. Εντούτοις, ο φορέας εκμετάλλευσης δεν υποχρεούται να φέρει τις δαπάνες αποκατάστασης, σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι οι προκληθείσες ζημιές οφείλονται σε τρίτο. Εν προκειμένω, κατά την κρίση του ΔΕΕ, οι εφεσβλητές εταιρίες δε φαίνεται να συνέβαλαν στην επέλευση των περιβαλλοντικών ζημιών, στοιχείο του οποίου όμως η διακρίβωση απόκειται ούτως ή άλλως στο αιτούν δικαστήριο.

Επομένως, το ΔΕΕ έκρινε ότι δεν αντίκειται στο περιβαλλοντικό δίκαιο της Ένωσης εθνική ρύθμιση, δυνάμει της οποίας δεν επιτρέπεται στις αρμόδιες διοικητικές αρχές η επιβολή μέτρων πρόληψης και αποκατάστασης στον κύριο του γηπέδου, εφόσον αυτός δεν ευθύνεται για την περιβαλλοντική ζημία, αλλά υποχρεούται να αποδώσει τις δαπάνες για τις ενέργειες της αρμόδιας αρχής εντός των ορίων της αγοραίας αξίας του γηπέδου.

► Δεσμευτικότητα διοικητικών αποφάσεων

Δεσμευτική ισχύς διοικητικής απόφασης περί μη διενέργειας εκτιμήσεων των περιβαλλοντικών επιπτώσεων έναντι περιοίκων

Οδηγία 2011/92/ΕΕ – σύμβαση του Aarhus – έννοια του όρου «ενδιαφερόμενο κοινό» – σχέδια υποβαλλόμενα σε έλεγχο για περιβαλλοντικές επιπτώσεις – δεσμευτικότητα διοικητικής απόφασης έναντι περιοίκων μη εχόντων δυνατότητα προσβολής της

ΔΕΕ C-570/13, Guber, Τμήμα πέμπτο, Πρόεδρος: T. Von Danwitz, Εισηγητής: E. Juhasj, Γεν. Εισαγγελέας: J. Kokott, ΕΥ: C:2015:231 – Προδικαστικό ερώτημα

Η παρούσα υπόθεση αφορά στη δυνατότητα προσβολής της διαπιστωτικής απόφασης εκ μέρους της διοίκησης ότι ένα έργο δεν χρήζει εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (εφεξής, ΕΠΕ) από ιδιοκτήτη όμορης ιδιοκτησίας στον οποίο καταρχήν δεν δίνεται αυτό το δικαίωμα. Συγκεκριμένα, το 2012 η K. Gruber προσέβαλε την άδεια κατασκευής και εκμετάλλευσης εμπορικού κέντρου, ωφέλιμης έκτασης 11,5 στρεμμάτων περίπου επί οικοπέδου γειτονικού με το δικό της, με το σκεπτικό

ότι η έκδοση της άδειας έπρεπε να είχε εξαρτηθεί από ΕΠΕ. Πλην όμως οι διοικητικές αρχές είχαν ήδη από το 2010 αποφανθεί ότι εν προκειμένω δεν απαιτείται ΕΠΕ, απόφαση που γνωστοποιήθηκε στην K. Gruber μεταγενέστερα και αφού είχε καταστεί απρόσβλητη.

Το διοικητικό δικαστήριο της Αυστρίας αποφάσισε να αναστείλει την διαδικασία ενώπιόν του, υποβάλλοντας κατ' ουσίαν, το εξής προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ: Αντίκειται στο άρθρο 11 της Οδηγίας 2011/92 η εθνική ρύθμιση, δυνάμει της οποίας η διοικητική απόφαση με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν πρέπει να διενεργηθεί ΕΠΕ για σχεδιαζόμενο έργο αναπτύσσει δεσμευτική ισχύ έναντι των περιοίκων, οι οποίοι δεν νομιμοποιούνται να προσφύγουν κατά της εν λόγω διοικητικής απόφασης;

Το ΔΕΕ ερμήνευσε την έννοια «ενδιαφερόμενο κοινό» του άρθρου 1 της Οδηγίας 2011/92 ως τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα ή οργανισμοί που θίγονται ή ενδέχεται να θιγούν από τις διαδικασίες λήψεως αποφάσεων περί ΕΠΕ ή των οποίων τα συμφέροντα διακυβεύονται στο πλαίσιο των εν λόγω διαδικασιών. Ο δε καθορισμός της έννοιας του επαρκούς εννόμου συμφέροντος ή της προσβολής δικαιώματος απόκειται στα κράτη μέλη. Εντούτοις, οι δικονομικές προϋποθέσεις για την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων προς εξασφάλιση της προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της Ένωσης δεν πρέπει να παραβαίνουν την αρχή της ισοδυναμίας και την αρχή της αποτελεσματικότητας. Για τον λόγο αυτόν το περιθώριο καθορισμού των παραπάνω εννοιών από τα εθνικά δίκαια των κρατών μελών οριοθετείται από την τήρηση του σκοπού της Οδηγίας 2011/92 και της σύμβασης του Aarhus που συνίσταται στην παροχή στο ενδιαφερόμενο κοινό ευρείας πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Κατόπιν των παραπάνω, το ΔΕΕ έκρινε ότι, εφόσον οι περίοικοι, που συγκαταλέγονται στο «ενδιαφερόμενο κοινό», πληρούν τα προβλεπόμενα από το εθνικό δίκαιο κριτήρια του «επαρκούς συμφέροντος» ή της «προσβολής δικαιώματος» έχουν δικαίωμα να προσφύγουν κατά της διοικητικής απόφασης με την οποία διαπιστώνεται ότι δεν πρέπει να διενεργηθεί ΕΠΕ για σχεδιαζόμενο έργο, η οποία δεν δύναται να αναπτύσσει δεσμευτική ισχύ έναντι περιοίκων που πληρούν τα παραπάνω κριτήρια.

► Προστασία υδάτων από γεωργικής προέλευσης ρύπανση

Παράλειψη χαρακτηρισμού ζωνών ως ευπρόσβλητων λόγω γεωργικής νιτρορύπανσης και εκπόνησης προγραμμάτων δράσεων

Οδηγία 91/676/ΕΟΚ – Ελλάδα – χαρακτηρισμός ευπρόσβλητων ζωνών – προστασία υδάτων από νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης – φαινόμενο ευτροφισμού – προγράμματα δράσης – υποχρέωση αναθεώρησης

ΔΕΕ C-149/14, Επιτροπή/Ελλάδα, Τμήμα ένατο, Πρόεδρος-Εισηγήτρια: K. Jurimae, EU:C:2015:264 – Παράβαση κράτους μέλους

Τον Οκτώβριο του 2010, η Επιτροπή ενημέρωσε την Ελλάδα ότι ο χαρακτηρισμός συγκεκριμένων ζωνών ως ευπρόσβλητων έπρεπε να επεκταθεί, ώστε να ανταποκρίνονται στην Οδηγία 91/76 για τη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και την πρόληψη περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους. Παρά τη δέσμευση της ελληνικής πλευράς για χαρακτηρισμό νέων ζωνών τον Δεκέμβριο του 2010, η σχετική υπουργική απόφαση εκδόθηκε τον Μάιο του 2013 και ενώ στο μεταξύ η Επιτροπή είχε ακολουθήσει τη διαδικασία της οχλήσεως και εν συνεχεία της αιτιολογημένης γνώμης, δίνοντας δίμηνη προθεσμία στη χώρα για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων έως το τέλος Δεκεμβρίου του 2012. Η Επιτροπή, κρίνοντας ότι η Ελλάδα συνέχιζε να μην εκπληρώνει τις απορρέουσες από την παραπάνω Οδηγία υποχρεώσεις της, άσκησε προσφυγή που στηριζόταν σε δύο αιτιάσεις: την παράλειψη α) χαρακτηρισμού ως ευπρόσβλητων από το 2004 έως το 2007 ζωνών που χαρακτηρίζονται από την παρουσία μαζών υπόγειων ή επιφανειακών υδάτων με νιτρορύπανση και το φαινόμενο του ευτροφισμού και β) εκπόνησης προγραμμάτων δράσεως σχετικά με τις παραπάνω ζώνες.

Η ελληνική πλευρά, μολονότι αναγνώρισε την ανάγκη χαρακτηρισμού νέων ζωνών στο έδαφός της, αμφισβήτησε α) το μέγεθος των προσδιορισμένων από την Επιτροπή περιοχών, με την υπόμνηση ότι κάποιες εξ αυτών έχουν ήδη χαρακτηριστεί, β) την ορθότητα και την αξιοπιστία των επικαλούμενων από την Επιτροπή μελετών, γ) την προέλευση της ρύπανσης ως κυρίως γεωργικής. Σε όλα αυτά επισημαίνει ότι η αναθεώρηση των ζωνών που πρέπει να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες είναι σε εξέλιξη.

Το ΔΕΕ, επιλαμβανόμενο της υπόθεσης, απέρριψε το τακτικά επαναλαμβανόμενο επιχειρήματα προς υπεράσπιση της ελληνικής πλευράς περί αναγκαιότητας διενέργειας άλλων εσωτερικών πράξεων πριν από τη συγκεκριμένη ενέργεια (εν προκειμένω, τον χαρακτηρισμό των ζωνών), υπενθυμίζοντας ότι, κατά πάγια νομολογία του, οι πρακτικές και καταστάσεις της εσωτερικής έννομης τάξης δεν δικαιολογούν τη μη τήρηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Στη συνέχεια, το ΔΕΕ, επισημαίνοντας ότι η ελληνική πλευρά θα μπορούσε να χαρακτηρίσει τμήματα από τις προτεινόμενες από την Επιτροπή εκτάσεις και ότι δεν παρουσίασε στοιχεία ικανά να ανατρέψουν τη διαπίστωση της Επιτροπής ως προς τον βαθμό και την προέλευση της ρύπανσης, απέρριψε τα επιχειρήματά της και έκρινε ότι η Ελλάδα παραβίασε τις υποχρεώσεις της που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης.

Συγκεκριμένα, το ΔΕΕ απεφάνθη ότι η Ελλάδα δεν έλαβε τα αναγκαία μέτρα κατά τον χρόνο εκπνοής της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, προς χαρακτηρισμό ως ευπρόσβλητων συγκεκριμένων ζωνών ξηράς των οποίων τα ύδατα απορρέουν σε ύδατα που υφίστανται ή ενδέχεται να υποστούν νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης και παρατηρείται ή ενδέχεται να παρατηρηθεί το φαινόμενο του ευτροφισμού, αν δεν ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα πρόληψης. Συμπληρωματικά, το ΔΕΕ αποφάνθηκε ότι η παράλειψη χαρακτηρισμού των απαιτούμενων ζωνών είχε ως επακόλουθο τα προγράμματα δράσης, που έπρεπε να εκπονηθούν, να μην καλύπτουν όλες τις ζώνες.

VII. ΧΩΡΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Επιμ.: Βιργινία Τζώρτζη

► Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις

Τα διαιτητικά δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν να εκδίδουν διαταγές προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία, περιορίζοντας έτσι τις προσφυγές ενώπιον των δικαστηρίων άλλων κρατών μελών

Κανονισμός Βρυξέλλες I – διαιτησία – πεδίο εφαρμογής – αναγνώριση και εκτέλεση αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων – διαταγή εκ μέρους διαιτητικού δικαστηρίου εδρεύοντος σε κράτος μέλος – διαταγή με σκοπό να εμποδιστεί η άσκηση ή η συνέχιση διαδικασίας ενώπιον δικαστηρίου άλλου κράτους μέλους – εξουσία των δικαστηρίων κράτους μέλους να αρνηθούν την αναγνώριση της διαιτητικής απόφασης – Σύμβαση της Νέας Υόρκης

ΔΕΕ C-536/13, Gazprom, Τμήμα μείζονος συνθέσεως, Πρόεδρος: Β. Σκουρής, Εισηγητής: Μ. Safjan, Γεν. Εισαγγελέας: Μ. Wathelet, EU:C:2015:316 – Προδικαστικό ερώτημα

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία του Κανονισμού Βρυξέλλες I για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, που αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό 1215/2012 «Αναθεώρηση Κανονισμού Βρυξέλλες I», ο οποίος, ωστόσο, δεν εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη υπόθεση. Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο αγωγής που άσκησε η εταιρεία Gazprom κατά της άρνησης αναγνώρισης και εκτέλεσης στη Λιθουανία διαιτητικής απόφασης. Ως προς το νομικό πλαίσιο της επίδικης διαφοράς, το άρθρο 11 παρ. 2, στοιχείο δ' του Κανονισμού Βρυξέλλες I εξαιρεί τη διαιτησία από το πεδίο εφαρμογής του. Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης αφορούν την προμήθεια φυσικού αερίου από την Gazprom στη Λιθουανία μέσω της λιθουανικής εταιρείας Lietuvos dujos,

με μετόχους την Gazprom, τη γερμανική εταιρεία E.ON Ruhrgas International GmbH και το λιθουανικό δημόσιο. Οι μέτοχοι αυτοί συνήψαν συμφωνία (Συμφωνία Μετόχων) που προέβλεπε την επίλυση των διαφορών από το διαιτητικό δικαστήριο που συνέστησε το Ινστιτούτο Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου Στοκχόλμης. Το 2011 το Υπουργείο Ενέργειας της Λιθουανίας (στο εξής, Υπουργείο) άσκησε αγωγή κατά της Lietuvos dujos ενώπιον του Vilniaus apygardos teismas (Περιφερειακού Δικαστηρίου του Vilnius), ζητώντας τη διεξαγωγή έρευνας που αφορούσε τις δραστηριότητες της εταιρείας και των διευθυντών της. Εν συνεχεία, η Gazprom κατέθεσε στο Ινστιτούτο Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου Στοκχόλμης αίτηση διαιτησίας κατά του Υπουργείου. Σύμφωνα με τα οριζόμενα στη Συμφωνία Μετόχων, ζήτησε, μεταξύ άλλων, να υποχρεωθεί το Υπουργείο να παύσει την εξέταση της εκκρεμούς ενώπιον του Vilniaus apygardos teismas υποθέσεως.

Το Σουηδικό διαιτητικό δικαστήριο διαπίστωσε μερική παραβίαση της ρήτηρας διαιτησίας που περιλαμβανόταν στη Συμφωνία Μετόχων και διέταξε το Υπουργείο να ανακαλέσει ή να περιορίσει ορισμένα αιτήματα που είχε υποβάλει στο Vilniaus apygardos teismas, εφαρμόζοντας τη διαιτητική αυτή απόφαση στη Λιθουανία, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης για την αναγνώριση και την εκτέλεση αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων. Τον Σεπτέμβριο 2012, το Vilniaus apygardos teismas διαπίστωσε ότι το αίτημα διεξαγωγής έρευνας των δραστηριοτήτων νομικού προσώπου υπαγόταν στην αρμοδιότητά του. Συνεπώς, έκρινε ότι το ζήτημα δεν μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο διαιτησίας δυνάμει του λιθουανικού δικαίου και χορήγησε στο Υπουργείο άδεια για τη διεξαγωγή έρευνας. Η Lietuvos dujos, ο γενικός διευθυντής της και δύο μέλη της διεύθυνσής της άσκησαν έφεση κατά της εν λόγω απόφασης ενώπιον του Lietuvos apeliacinis teismas (Εφετείου Λιθουανίας). Το δικαστήριο αυτό απέρριψε την έφεση, βασίζοντας την απόφασή του στη Σύμβαση της Νέας Υόρκης, την οποία το Vilniaus apygardos teismas δεν είχε τηρήσει και στο γεγονός ότι η διαιτητική απόφαση αποστέρησε από το ως άνω εθνικό δικαστήριο την εξουσία που αυτό έχει να αποφαινεται επί της δικής του αρμοδιότητας, γεγονός που κατά το Lietuvos apeliacinis teismas ήταν αντίθετο με τη λιθουανική και διεθνή δημόσια τάξη. Κατά της απόφασης αυτής ασκήθηκε έφεση ενώπιον του Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Ανώτατου δικαστηρίου της Λιθουανίας), το οποίο απέστειλε προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, ζητώντας να διευκρινισθεί αν ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ι έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται στην εκ μέρους δικαστηρίου κράτους μέλους αναγνώριση και εκτέλεση διαιτητικής απόφασης, η οποία απαγορεύει σε διάδικο να υποβάλει ορισμένα αιτήματα ενώπιον δικαστηρίου του κράτους μέλους αυτού.

Το βασικό νομικό ζήτημα της υπόθεσης έγκειται στο καθεστώς της διαιτησίας και των διαταγών προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunctions» σύμφωνα με τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι. Το

Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι η διαιτησία εξαιρείται από το πεδίο εφαρμογής του ως άνω Κανονισμού. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι η διαδικασία για την αναγνώριση και την εκτέλεση μιας διαιτητικής απόφασης, ακόμα και αν αυτή περιέχει διαταγή προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunction», ρυθμίζεται από το εθνικό και το διεθνές δίκαιο (π.χ. η Σύμβαση της Νέας Υόρκης) και όχι από τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι.

Σε αντίθεση με τον Γενικό Εισαγγελέα, το Δικαστήριο δεν εξέτασε την Αναθεώρηση Κανονισμού Βρυξέλλες Ι, αλλά επικεντρώθηκε στο κείμενο του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι διαταγές προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunctions» ενός διαιτητικού δικαστηρίου δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι. Το Δικαστήριο επιβεβαιώνει ότι η προγενέστερη νομολογία του (υπόθεση *Allianz (anciennement Riunione Adriatica di Sicurtà)*, C-185/07, EU:C:2009:69), που απαγορεύει τις διαταγές προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunctions», βρίσκει εφαρμογή μόνο σε δικαστικές διαδικασίες ενώπιον δικαστηρίων κρατών μελών και δεν έχει εφαρμογή σε διαιτητικές αποφάσεις ή αποφάσεις δικαστηρίων κράτους μέλους με αντικείμενο την αναγνώριση και εκτέλεση τέτοιων διαιτητικών αποφάσεων. Το Δικαστήριο, συμφωνώντας με τον Γενικό Εισαγγελέα, κρίνει ότι ο Κανονισμός Βρυξέλλες Ι δεν εμποδίζει τα δικαστήρια σε ένα κράτος μέλος της ΕΕ να αναγνωρίζουν και να εκτελούν (ή να αρνούνται να αναγνωρίσουν και να εκτελέσουν) διαιτητική απόφαση που περιέχει μια διαταγή προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunction». Κατά συνέπεια, η αναγνώριση και η εκτέλεση από ένα δικαστήριο κράτους μέλους της διαιτητικής απόφασης που περιλαμβάνει τέτοιες διαταγές προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunctions» θα διέπεται από τους εφαρμοστέους κανόνες αυτού του κράτους μέλους, π.χ. από τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης του 1958. Με την απόφασή του, το Δικαστήριο ουσιαστικά υποδεικνύει στη Λιθουανία ότι θα πρέπει να στραφεί προς την εθνική της νομοθεσία και τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης, όταν εξετάζει το ενδεχόμενο να αναγνωρίσει και να εκτελέσει τη διαιτητική απόφαση. Επομένως, το λιθουανικό δικαστήριο μπορούσε να αναγνωρίσει την διαταγή του διαιτητικού δικαστηρίου προς ενδιαφερόμενο να μην κινήσει δικαστική διαδικασία «anti-suit injunctions» του διαιτητικού δικαστηρίου, υποκείμενο στην εσωτερική νομική διαδικασία αναγνώρισης διαιτητικών αποφάσεων.

► Διεθνής δικαιοδοσία σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις

Ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας επί αγωγής κατά πλειόνων εναγομένων με κατοικία σε διαφορε-

τικά κράτη μέλη, η σύμπραξη των οποίων κρίθηκε αντίθετη προς τους κανόνες ανταγωνισμού

Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 – ειδικές βάσεις δικαιοδοσίας – σύμπραξη αντίθετη προς το άρθρο 81 ΕΚ και το άρθρο 53 της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο – διεθνής δικαιοδοσία του δικαστηρίου που έχει επιληφθεί της υπόθεσης όσον αφορά τους από κοινού εναγομένους με κατοικία σε διαφορετικά κράτη μέλη – παραίτηση από αγωγή – διεθνής δικαιοδοσία ως προς τις ενοχές εξ αδικπραξίας ή οιονεί αδικπραξίας – ρήτρες παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας – αρχή του αμετάβλητου της δικαιοδοσίας

ΔΕΕ C-352/13, CDC Hydrogen Peroxide, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος: L. Bay Larsen, Εισηγητής: M. Safjan, Γεν. Εισαγγελέας: N. Jääskinen, EU:C:2015:335 – Προδικαστικό ερώτημα

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία των άρθρων 5, 6 και 23 του Κανονισμού 44/2001 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (Κανονισμός Βρυξέλλες I). Η αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ, αφενός, της βελγικής εταιρείας Cartel Damage Claims (CDC) και, αφετέρου, τεσσάρων εταιρειών (Akzo Nobel NV, Solvay SA/NV, Kemira Oyj και FMC Foret SA), οι οποίες εδρεύουν σε άλλα κράτη μέλη πλην της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I, που θέτει την αρχή της γενικής δωσιδικίας της κατοικίας του εναγομένου, μια εταιρεία μπορεί να εναχθεί γενικά στο κράτος μέλος της εγκατάστασής της. Αν υπάρχουν πολλοί εναγόμενοι, σύμφωνα με τον κανόνα περί συγκέντρωσης της διεθνούς δικαιοδοσίας σε ένα δικαστήριο σε περίπτωση πλειόνων εναγομένων του άρθρου 6, σημείο 1 του Κανονισμού, μπορούν να εναχθούν ενώπιον του δικαστηρίου κράτους μέλους της έδρας ενός εξ αυτών, εφόσον υπάρχει τόσο στενή συνάφεια μεταξύ των αγωγών, ώστε να ενδείκνυται να συνεκδικασθούν και να κριθούν συγχρόνως. Σκοπός είναι να αποφευχθεί ο κίνδυνος έκδοσης ασυμβίβαστων αποφάσεων που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη χωριστή εκδίκασή τους.

Το αντικείμενο της δίκης ενώπιον του Landgericht Dortmund (Γερμανικού Περιφερειακού Δικαστηρίου) αφορούσε σύμπραξη στον τομέα της πώλησης του υπεροξειδίου του υδρογόνου και υπερβορικού άλατος που κάλυπτε το σύνολο του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου. Τον Μάιο του 2006, η Επιτροπή, ανακαλύπτοντας ότι εννέα εταιρείες που δραστηριοποιούνταν στον τομέα της επεξεργασίας χαρτοπολτού και χάρτου είχαν συμμετάσχει στη σύμπραξη αυτή, εξέδωσε απόφαση στην οποία διαπίστωσε ενιαία και διαρκή παράβαση της απαγόρευσης των συμπράξεων του άρθρου 101

της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 81 ΣΕΚ). Πολλές εταιρείες, που υποστήριζαν ότι είχαν υποστεί ζημιές ως αποτέλεσμα της σύμπραξης αυτής, εκχώρησαν τις απαιτήσεις τους για αποζημίωση στη CDC, η οποία είναι εταιρία βελγικού δικαίου, εδρεύουσα στις Βρυξέλλες, και έχει ως αντικείμενο δραστηριότητας την άσκηση αξιώσεων αποζημιώσεως που έχουν επιχειρήσεις θυγόμενες από σύμπραξη. Τον Μάρτιο του 2009, η CDC άσκησε αγωγή αποζημίωσης ενώπιον του Landgericht Dortmund κατά έξι επιχειρήσεων χημικών προϊόντων. Μόνον η εταιρεία Evonik Degussa είχε έδρα στη Γερμανία. Οι υπόλοιπες ήταν εγκατεστημένες σε πέντε διαφορετικά κράτη μέλη πλην της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

Το αιτούν δικαστήριο στήριξε τη δικαιοδοσία του στις ειδικές βάσεις διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 5, σημείο 3, και άρθρου 6, σημείο 1, του Κανονισμού Βρυξέλλες I. Τον Σεπτέμβριο του 2009, η CDC και η Evonik Degussa συνήψαν εξωδικαστικό συμβιβασμό, συνεπώς η CDC παραιτήθηκε από την αγωγή της κατά της παραπάνω εναγόμενης εταιρείας. Ενώπιον του Landgericht Dortmund δεν υπήρχε πλέον καμία εναγόμενη εταιρεία με έδρα στη Γερμανία. Οι υπόλοιπες εναγόμενες εταιρείες της κύριας δίκης προέβαλαν ένσταση ελλείψεως διεθνούς δικαιοδοσίας του αιτούντος δικαστηρίου, επικαλούμενες ιδίως ότι καμιά τους δεν είχε έδρα στη Γερμανία. Το Landgericht Dortmund απέστειλε τρία προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο, ζητώντας την καθοδήγησή του ως προς το βασικό νομικό ζήτημα της υπόθεσης που είναι η διεθνής δικαιοδοσία σε αξιώσεις αποζημίωσης λόγω σύμπραξης κατά τον Κανονισμό Βρυξέλλες I. Το πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 1215/2012 «Αναθεώρηση Κανονισμού Βρυξέλλες I» παραμένει ίδιο κατ' ουσίαν. Για πρώτη φορά, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφασίσει αν και σε ποιο βαθμό το ουσιαστικό ενωσιακό δίκαιο (π.χ. το άρθρο 101 ΣΛΕΕ) θίγει την εφαρμογή των κανόνων δικαιοδοσίας του Κανονισμού Βρυξέλλες I. Το Δικαστήριο, στην απόφασή του, επιβεβαιώνει την αρχή του *perpetuatio fori* (αμετάβλητου της δικαιοδοσίας), που προβλέπει ότι, προκειμένου να καθοριστεί το αρμόδιο δικαστήριο, κρίσιμες είναι οι συνθήκες που επικρατούν κατά τον χρόνο έναρξης της δίκης και η τυχόν μεταβολή κάποιων περιστατικών κατά τη διάρκεια της δίκης, δεν επηρεάζει την πρόοδο της διαδικασίας.

Ως προς το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, που αφορά τη χρήση του άρθρου 6, σημείο 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I (τώρα άρθρο 8 σημείο 1 της «Αναθεώρησης Κανονισμού Βρυξέλλες I», που τέθηκε σε ισχύ τον προηγούμενο Ιανουάριο), σε περιπτώσεις όπου η αγωγή κατά της εναγομένης εταιρείας, που είναι εγκατεστημένη στο κράτος της έδρας του επιλαμβάνοντος δικαστηρίου, ανακλήθηκε πριν από την πρώτη επ' ακροατηρίου συζήτηση, το Δικαστήριο, ακολουθώντας τη Γνώμη

του Γενικού Εισαγγελέα, αποφαινεται ότι ο κανόνας συγκέντρωσης της δικαιοδοσίας μπορεί να τύχει εφαρμογής προκειμένου περί αγωγής με αίτημα να υποχρεωθούν σε καταβολή αποζημίωσης αλληλεγγύως και εις ολόκληρον περισσότερες επιχειρήσεις με έδρα σε διαφορετικά κράτη μέλη, η σύμπραξη των οποίων κρίθηκε αντίθετη προς τους κανόνες ανταγωνισμού. Το Δικαστήριο, ωστόσο, αναγνωρίζει εξαίρεση για την ιδιαίτερη περίπτωση που θα αποδειχθεί, κατά τον χρόνο άσκησης της αγωγής, η ύπαρξη συμπαιγνίας μεταξύ του ενάγοντος και του από κοινού εναγομένου, με σκοπό να προκληθεί ή να συντηρηθεί τεχνηέντως η συνδρομή των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 6, σημείο 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διαφώνησε με τον Γενικό Εισαγγελέα, που πρότεινε την εγκατάλειψη του κανόνα ειδικής δικαιοδοσίας του άρθρου 5, σημείο 3 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι, τόσο σε σχέση με τον τόπο επέλευσης του γενεσιουργού της ζημίας γεγονός, όσο και με τον τόπο επέλευσης της ζημίας, απαντώντας σχετικά με την εφαρμογή του εν λόγω άρθρου, σε περίπτωση παράβασης του δικαίου ανταγωνισμού, όταν η παράβαση αυτή αφορά μια πολύπλοκη οριζόντια συμφωνία, με μεγάλη διάρκεια και με αντίκτυπο σε πολλές αγορές. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το εν λόγω άρθρο έχει την έννοια ότι το γενεσιουργό της ζημίας γεγονός επήλθε, όσον αφορά κάθε φερόμενο ως ζημιωθέντα, ατομικώς, οπότε έκαστος εξ αυτών δύναται να επιλέξει να ασκήσει την αγωγή του είτε ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου όπου συνάφθηκε οριστικώς η οικεία σύμπραξη, είτε, ενδεχομένως, του τόπου στον οποίο συνάφθηκε ειδική συμφωνία, δυνάμενη να προσδιορισθεί ως το αποκλειστικό γενεσιουργό γεγονός της προβαλλόμενης ζημίας, είτε, τέλος, ενώπιον του δικαστηρίου του τόπου της έδρας του ζημιωθέντος.

Ως προς τον *locus damni* (τόπο επέλευσης της ζημίας), το Δικαστήριο επιβεβαιώνει για πρώτη φορά την έδρα της επιχείρησης ως *locus damni* για αμιγώς οικονομική απώλεια, αποφαινόμενο ότι ο τόπος αυτός παρέχει όλα τα εχέγγυα για την αποτελεσματική οργάνωση ενδεχόμενης δίκης και ότι το δικαστήριο του τόπου αυτού είναι προδήλως το καταλληλότερο να επιληφθεί ενός τέτοιου αιτήματος. Στη διαπίστωση αυτή καταλήγει, δεδομένου ότι η εξέταση αιτήματος αποκατάστασης ζημίας, την οποία διατείνεται ότι υπέστη ορισμένη επιχείρηση εξαιτίας παράνομης σύμπραξης που έχει διαπιστωθεί δεσμευτικώς από την Επιτροπή, εξαρτάται κατ' ουσίαν από τα ιδιαίτερα στοιχεία της περίπτωσης της επιχείρησης αυτής.

Τέλος, ως προς τις ρήτρες παρέκτασης διεθνούς δικαιοδοσίας στις συμβάσεις προμήθειας μεταξύ των ζημιωθέντων από τη σύμπραξη και εκείνων που συμμετείχαν σε αυτήν, το Δικαστήριο επαναλαμβάνει τη

θέση του ότι οι συμβαλλόμενοι, συνάπτοντας συμφωνία επιλογής του έχοντος διεθνή δικαιοδοσία δικαστηρίου, έχουν τη δυνατότητα να παρεκκλίνουν όχι μόνον από τη γενική δικαιοδοσία του άρθρου 2, αλλά και από τις ειδικές δικαιοδικίες των άρθρων 5 και 6 της Σύμβασης αυτής. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο, ακολουθώντας τις Προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα, κρίνει ότι τέτοιου είδους ρήτρες δεν εφαρμόζονται σε διαφορές σχετικά με την αδικοπρακτική ευθύνη, την οποία φέρεται ότι υπέχει συμβαλλόμενος λόγω συμπεριφοράς υπαγορευόμενης από παράνομη σύμπραξη, εφόσον παραπέμπουν κατά αφηρημένο και γενικό τρόπο στις διαφορές που ανακύπτουν στις συμβατικές σχέσεις και δεν αναφέρονται αυτολεξεί στην αδικοπρακτική ευθύνη. Επιπλέον, οι ρήτρες αυτές δεν δεσμεύουν κατά κανόνα τρίτα μέρη, εκτός κι αν υπάρξει υποκατάσταση.

► Διεθνής συνεργασία σε αστικές υποθέσεις

Η μέθοδος αποδοχής μέσω ενός «κλικ» γενικών όρων μιας σύμβασης πώλησης που περιλαμβάνει συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας συνιστά διαβίβαση διά της ηλεκτρονικής οδού, που επιτρέπει μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της εν λόγω συμφωνίας, κατά την έννοια του άρθρου 23 παρ. 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι

Κανονισμός Βρυξέλλες Ι – διεθνής δικαιοδοσία και εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις – άρθρο 23 – συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας – τυπικά στοιχεία – διαβίβαση διά της ηλεκτρονικής οδού η οποία επιτρέπει μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της συμφωνίας – έννοια – γενικοί όροι πώλησεως οι οποίοι μπορούν να αναγνωσθούν και να εκτυπωθούν μέσω συνδέσμου που επιτρέπει την εμφάνισή τους σε νέο παράθυρο – μέθοδος αποδοχής μέσω ενός «κλικ» (click-wrapping)

ΔΕΕ C-322/14, El Majdoub, Τμήμα τρίτο, Πρόεδρος: M. Ilešič, Εισηγήτρια: C. Toader, EU:C:2015:334 – Προδικαστικό ερώτημα

Η αίτηση προδικαστικής απόφασης αφορά την ερμηνεία του άρθρου 23 παρ. 2 του Κανονισμού 44/2001 για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (Κανονισμός Βρυξέλλες Ι). Η αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς ενώπιον του Landgericht Krefeld (Περιφερειακού Γερμανικού Δικαστηρίου) μεταξύ, αφενός, του J. El Majdoub, εμπόρου αυτοκινήτων και, αφετέρου, της εταιρείας CarsOnTheWeb.Deutschland GmbH. Το αντικείμενο της εθνικής δίκης αφορούσε την πώληση, μέσω της ιστοσελίδας της τελευταίας, ενός αυτοκινήτου στον ενάγοντα της κύριας δίκης.

Όπως διαπιστώνει το Δικαστήριο, σύμφωνα με το άρθρο 23 παρ. 1 του Κανονισμού Βρυξέλλες I που ρυθμίζει την παρέκταση διεθνούς δικαιοδοσίας, μια συμφωνία αποκλειστικής διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να καταρτίζεται είτε εγγράφως είτε προφορικά με γραπτή επιβεβαίωση. Επιπλέον, το άρθρο 23 παρ. 2 προβλέπει ότι κάθε διαβίβαση διά της ηλεκτρονικής οδού, που επιτρέπει μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της συμφωνίας, λογίζεται ότι έχει καταρτισθεί «γραπτά». Η διατύπωση της διάταξης παραμένει ίδια και στον Κανονισμό 1215/2012 «Αναθεώρηση Κανονισμού Βρυξέλλες I».

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης αφορούν ένδικη διαφορά σχετικά με σύμβαση πώλησης ενός αυτοκινήτου, η οποία συνήφθη με τη μέθοδο αποδοχής μέσω ενός «κλικ» μεταξύ μερών που δεν ήταν καταναλωτές. Ειδικότερα, ο J. El Majdoub, έμπορος αυτοκινήτων εγκατεστημένος στη Γερμανία, αγόρασε ένα ηλεκτροκίνητο αυτοκίνητο μέσω της ιστοσελίδας της εναγομένης εταιρείας CarsOnTheWeb.Deutschland GmbH, η οποία επίσης εδρεύει στη Γερμανία. Στις ηλεκτρονικές συμβάσεις, η μέθοδος αποδοχής μέσω ενός «κλικ» (click-wrapping) συναντάται, όταν η ιστοσελίδα που περιέχει τους γενικούς όρους και τις προϋποθέσεις του πωλητή δεν ανοίγει αυτόματα κατά την εγγραφή ή κατά τη διαδικασία που οδηγεί στην κάθε επιμέρους αγορά. Για να προβληθούν στην οθόνη οι γενικοί όροι και προϋποθέσεις, ο αγοραστής πρέπει να επιλέξει το πεδίο που φέρει την ένδειξη «πατήστε εδώ», προκειμένου να εμφανιστούν σε νέο παράθυρο οι γενικοί όροι αποστολής και πληρωμής. Ωστόσο, η πώληση ακυρώθηκε από την πωλήτρια εταιρεία εξαιτίας της ζημίας που ισχυρίζεται ότι υπέστη κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας για τη μεταφορά του αυτοκινήτου στον αγοραστή. Θεωρώντας ότι ο λόγος που δόθηκε ήταν μόνον ένα πρόσχημα για την ακύρωση της εν λόγω πώλησης, η οποία ήταν επιζήμια προς την πωλήτρια εταιρεία εξαιτίας του χαμηλού τιμήματος, ο ενάγων της κύριας δίκης άσκησε αγωγή ενώπιον του Landgericht Krefeld, ζητώντας από το τελευταίο να υποχρεώσει την πωλήτρια στη μεταβίβαση της κυριότητας του εν λόγω οχήματος. Οι γενικοί όροι της πωλήτριας εταιρείας περιελάμβαναν μια ρήτρα επιλογής δικαστηρίου που καθιέρωνε τη δικαιοδοσία δικαστηρίου της Louvain (Βέλγιο) και είχαν ενσωματωθεί στη σύμβαση πώλησης διά της μεθόδου αποδοχής μέσω ενός «κλικ». Ο αγοραστής, ωστόσο, υποστήριξε ότι η συγκεκριμένη μέθοδος αποδοχής των εν λόγω γενικών όρων δεν πληροί τις απαιτήσεις που προβλέπονται στο άρθρο 23 παρ. 2 του Κανονισμού Βρυξέλλες I. Κατά συνέπεια, δεν θα μπορούσε, κατά την άποψή του, να γίνει επίκληση της ρήτρας διεθνούς δικαιοδοσίας εναντίον του.

Το γερμανικό αιτούν δικαστήριο ζήτησε διευκρινίσεις από το Δικαστήριο για το αν η μέθοδος αποδοχής μέσω

ενός «κλικ» πληροί τις απαιτήσεις περί διαβίβασης διά της ηλεκτρονικής οδού κατά την έννοια του άρθρου 23 παρ. 2, του Κανονισμού Βρυξέλλες. I. Το βασικό νομικό ζήτημα στην υπόθεση αφορά κατ' ουσίαν τις συμφωνίες επιλογής δικαστηρίου σχετικά με συμβάσεις που συνάπτονται ηλεκτρονικά. Υπάρχει αβεβαιότητα ως προς το αν η απλή υπερσύνδεση με τους όρους και τις προϋποθέσεις συνιστά «διαβίβαση». Η υπόθεση ενώπιον του Δικαστηρίου επικεντρώθηκε σε αυτό το σημείο. Ο ενάγων υποστήριξε ότι οι σχετικοί γενικοί όροι και οι προϋποθέσεις θα έπρεπε τουλάχιστον να έχουν εμφανιστεί αυτόματα πριν από την ολοκλήρωση της παραγγελίας του.

Το Δικαστήριο συμφωνεί με το αιτούν δικαστήριο πως το γεγονός ότι η σελίδα που περιελάμβανε τους γενικούς όρους και τις προϋποθέσεις δεν άνοιγε αυτόματα ήταν άνευ σημασίας. Κατά το Δικαστήριο, ο σκοπός του άρθρου 23 του Κανονισμού Βρυξέλλες I είναι η εξομοίωση ορισμένων μορφών ηλεκτρονικής διαβίβασης προς τον γραπτό τύπο, υπό τον όρο να προσφέρουν τα ίδια εχέγγυα ως προς την απόδειξη της σύμβασης. Το Δικαστήριο δηλώνει ρεαλιστικά ότι προς τον σκοπό αυτόν αρκεί να είναι «εφικτή» η αποθήκευση και η εκτύπωση των πληροφοριών πριν από τη σύναψη της σύμβασης, δηλαδή να επιτρέπει μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της συμφωνίας, πριν από τη σύναψή της. Το Δικαστήριο, επιβεβαιώνοντας το κύρος των ρητρών δικαιοδοσίας που συμφωνούνται ηλεκτρονικά με τη μέθοδο αποδοχής μέσω ενός «κλικ», καταλήγει ότι η μέθοδος αποδοχής μέσω ενός «κλικ» των περιεχόντων συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας γενικών όρων μιας σύμβασης πώλησης, συνιστά διαβίβαση διά της ηλεκτρονικής οδού που επιτρέπει μεταγενέστερη πρόσβαση στο περιεχόμενο της εν λόγω συμφωνίας, κατά την έννοια του άρθρου 21 παρ. 2 του Κανονισμού Βρυξέλλες I, εφόσον η μέθοδος αυτή καθιστά εφικτή την εκτύπωση και την αποθήκευση του κειμένου των ανωτέρω όρων πριν από τη σύναψη της σύμβασης.

VIII. ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΕ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ

Επιμ.: Βιργινία Τζώρτζη

► Νομικό πλαίσιο εφαρμοστέο μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβόνας

Ο καθορισμός της ορθής νομικής βάσης και η διαβούλευση με το Κοινοβούλιο ως στοιχεία αναγκαία για την τήρηση της αρχής της θεσμικής ισορροπίας μετά την ενσωμάτωση του τρίτου πυλώνα στην κοινοτική μέθοδο από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας

ημερομηνία έναρξης της ισχύος προγενέστερης απόφασης – νομική βάση – καταργηθείσα – ανίσχυρη – διαβούλευση – νομικό πλαίσιο εφαρμοστέο μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης της Λισσαβόνας – μεταβατικές διατάξεις

ΔΕΕ C-540/13, Κοινοβούλιο/Συμβούλιο, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος-Εισηγητής: L. Bay Larsen, Γεν. Εισαγγελέας: N. Wahl, EU:C:2015:224 – Προσφυγή ακυρώσεως

Η επίδικη διαφορά έχει ως αντικείμενο την προσφυγή ακυρώσεως βάσει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, με την οποία το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ζητά την ακύρωση της Απόφασης 2013/392/ΕΕ του Συμβουλίου. Η Απόφαση αυτή καθόριζε την ημερομηνία έναρξης παραγωγής αποτελεσμάτων της προγενέστερης Απόφασης του Συμβουλίου 2008/633/ΔΕΥ (στο εξής, Απόφαση VIS). Η τελευταία αφορά την πρόσβαση των εντεταλμένων αρχών των κρατών μελών καθώς και της Ευγοροί στο Σύστημα Πληροφοριών για τις Θεωρήσεις (VIS) με σκοπό την ανταλλαγή σχετικών δεδομένων μεταξύ των κρατών μελών. Στόχος της Απόφασης VIS είναι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Λόγω της πολυπλοκότητας της δημιουργίας ενός τέτοιου συστήματος, η Απόφαση VIS προβλέπει ότι θα παράγει αποτελέσματα από την ημερομηνία που θα καθορισθεί από το Συμβούλιο, μόλις η Επιτροπή ενημερώσει το Συμβούλιο ότι έχει τεθεί σε ισχύ και εφαρμόζεται πλήρως ο Κανονισμός 767/2008/ΕΚ (Κανονισμός VIS).

Προς υποστήριξη της προσφυγής του, το Κοινοβούλιο ισχυρίστηκε ότι η προσβαλλόμενη Απόφαση πρέπει να ακυρωθεί, επικαλούμενο δύο λόγους ακυρώσεως. Ο πρώτος αντλείται από την παράβαση ουσιώδους τύπου λόγω τήρησης εσφαλμένης νομοθετικής διαδικασίας για τη θέσπιση της Απόφασης 2013/392/ΕΕ. Συγκεκριμένα, το Κοινοβούλιο υποστήριξε ότι θα έπρεπε να είχε προηγηθεί διαβούλευση Κοινοβουλίου και Συμβουλίου κατά την έκδοση της προσβαλλόμενης Απόφασης, διαδικασία που δεν ακολουθήθηκε αφού ποτέ δεν ζητήθηκε η γνώμη του Κοινοβουλίου για την έκδοση της επίμαχης πράξης. Ο δεύτερος λόγος ακυρώσεως αντλείται από την επιλογή νομικής βάσης που έχει καταργηθεί από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας ή νομικής βάσης που θεμελιώνεται στο παράγωγο ενωσιακό δίκαιο και η οποία από τη νομολογία του Δικαστηρίου έχει κριθεί ανίσχυρη.

Παρά το γεγονός ότι το Δικαστήριο στην επίδικη διαφορά καλείται να κρίνει για ένα τεχνικό ζήτημα, δηλαδή τον καθορισμό της ημερομηνίας έναρξης παραγωγής αποτελεσμάτων της Απόφασης VIS, το βασικό νομικό ζήτημα αφορά την τήρηση του σεβασμού της αρχής της θεσμικής ισορροπίας και συνδέεται με την κατάργηση των πυλώνων από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας και την ενσωμάτωση της Αστυνομικής και Δικαστικής Συνεργασίας σε Ποινικές υποθέσεις, που συνιστούσε τον τρίτο πυλώνα, στην κοινοτική μέθοδο. Ως αποτέλεσμα, αυξήθηκε ο νομοθετικός ρόλος του Κοινοβουλίου, αφού η συνήθης νομοθετική διαδικα-

σία, δηλαδή η συναπόφαση Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, κατέστη η κύρια νομοθετική διαδικασία. Κατά συνέπεια, η υπόθεση αφορά την ανάγκη διασφάλισης μιας ομαλής μετάβασης από το παλαιό στο νέο θεσμικό πλαίσιο, αφού η Συνθήκη της Λισσαβόνας επέφερε αλλαγές στο θεσμικό τοπίο της Ένωσης.

Το Δικαστήριο, ασκώντας τον έλεγχο του, ξεκινά από την εξέταση του πρώτου σκέλους του δεύτερου λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την επιλογή καταργηθείσας νομικής βάσης. Το Κοινοβούλιο υποστήριξε ότι το Συμβούλιο είχε επιλέξει ως νομική βάση το άρθρο 34 παρ. 2, στοιχείο γ, ΣΕΕ, το οποίο δεν θα μπορούσε πλέον να αποτελέσει νομική βάση για την έκδοση νέων πράξεων, αφού είχε καταργηθεί με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι δεν γίνεται καμία αναφορά στο άρθρο 34 στην προσβαλλόμενη απόφαση ενώ, αντιθέτως, το προοίμιο της παραπέμπει ρητώς στη ΣΛΕΕ, καθώς και στο άρθρο 18, παρ. 2, της Απόφασης VIS ως νομική βάση της προσβαλλόμενης Απόφασης. Το Δικαστήριο αποφαίνεται ότι η αναφορά στη ΣΛΕΕ και το άρθρο 18 παρ. 2, της Απόφασης VIS υποδεικνύει ότι η προσβαλλόμενη Απόφαση στηρίζεται στο άρθρο αυτό. Συνεπώς, το Δικαστήριο απορρίπτει τον συγκεκριμένο λόγο ακυρώσεως και κρίνει ότι η κατάργηση του άρθρου 34 ΣΕΕ από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας δεν στερεί από την προσβαλλόμενη Απόφαση τη νομική βάση της.

Το Δικαστήριο, περαιτέρω, απορρίπτει ως αβάσιμο και το δεύτερο σκέλος του δεύτερου λόγου ακυρώσεως που αντλείται από την επιλογή ανίσχυρης νομικής βάσης. Το Κοινοβούλιο αμφισβήτησε το κύρος του άρθρου 18 παρ. 2 της Απόφασης VIS. Ειδικότερα, ισχυρίστηκε ότι η δημιουργία παράγωγης νομικής βάσης, η οποία απλουστεύει τη διαδικασία έκδοσης πράξης, όπως η προσβαλλόμενη Απόφαση, διότι δεν προβλέπει τη διαβούλευση με το Κοινοβούλιο, ενώ αυτό επιβάλλεται με το άρθρο 39 ΣΕΕ, δεν συνάδει προς τις Συνθήκες. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει τη θέση που είχε ήδη διατυπώσει σε προγενέστερη νομολογία του (βλ., κατ' αναλογία, αποφάσεις *Gualtieri/Επιτροπή*, C-485/08 P, EU:C:2010:188, σκέψη 26, *Schindler Holding κ.λπ./Επιτροπή*, C-501/11 P, EU:C:2013:522, σκέψη 31, καθώς και *Schaible*, C-101/12, EU:C:2013:661, σκέψη 50) ότι το κύρος μιας πράξης της Ένωσης πρέπει να εξετάζεται με γνώμονα τα διαθέσιμα πραγματικά και νομικά στοιχεία κατά τον χρόνο έκδοσης της πράξης αυτής. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κρίνει ότι το κύρος του άρθρου 18 παρ. 2, της Απόφασης VIS πρέπει να εξεταστεί με γνώμονα τις διατάξεις οι οποίες ρύθμιζαν τη θέσπιση της προσβαλλόμενης Απόφασης κατά την ημερομηνία έκδοσης της Απόφασης αυτής, δηλαδή τα άρθρα 34 παρ. 2, στοιχείο γ, ΣΕΕ και 39 παρ. 1, ΣΕΕ. Ως εκ τούτου, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, το άρθρο 18 της Απόφασης VIS πρέπει να ερμηνευθεί, σύμφωνα με το άρθρο 39 παρ. 1, ΣΕΕ, κατά τρόπο που να παρέχει στο Συμβούλιο τη δυνατότητα έκ-

δοσης πράξης για τον καθορισμό της ημερομηνίας έναρξης της ισχύος της Απόφασης αυτής μόνον κατόπιν διαβούλευσης με το Κοινοβούλιο. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο κάνει αναφορά στο άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου (αριθ. 36) σχετικά με τις μεταβατικές διατάξεις που προβλέπει ότι τα έννομα αποτελέσματα των πράξεων αυτών διατηρούνται έως ότου οι πράξεις αυτές καταργηθούν, ακυρωθούν ή τροποποιηθούν κατ' εφαρμογή των Συνθηκών. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι, ακόμη κι αν το άρθρο 18 παρ. 2, της Απόφασης VIS καθιστούσε ευκολότερη τη διαδικασία θέσπισης μέτρου σε σχέση με την προβλεπόμενη στη ΣΛΕΕ διαδικασία, δεν μπορεί να συναχθεί ότι η εν λόγω διάταξη συνιστά ανίσχυρη παράγωγη νομική βάση. Τέλος, ως προς τον πρώτο λόγο ακυρώσεως, δηλαδή την παράβαση ουσιώδους τύπου που αφορά τη διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Δικαστήριο, διαφωνώντας με τη Γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα, τον

δέχεται ως βάσιμο, κρίνοντας ότι το Συμβούλιο θα έπρεπε να είχε διαβουλευτεί με το Κοινοβούλιο. Το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα αυτό μέσω ερμηνείας της νομικής βάσης, η οποία από την απάντηση που δόθηκε στον δεύτερο λόγο ακυρώσεως, προκύπτει ότι θα μπορούσε να είναι το άρθρο 18 παρ. 2, της Απόφασης VIS, σύμφωνα με το άρθρο 39 παρ. 1 ΣΕΕ. Κατά την κρίση του Δικαστηρίου, η κατάργηση του άρθρου αυτού με τη Συνθήκη της Λισσαβόνας δεν αναιρεί την υποχρέωση διαβούλευσης με το Κοινοβούλιο για τη θέσπιση των εκτελεστικών μέτρων της Απόφασης VIS. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο ακυρώνει την προσβληθείσα Απόφαση, κρίνοντας ότι η αρχή της θεσμικής ισορροπίας πρέπει να εφαρμόζεται και να γίνεται σεβαστή, έτσι ώστε η ισορροπία αυτή να μην μεταβάλλεται εις βάρος ενός οργάνου, εν προκειμένω, του Κοινοβουλίου.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Β. Σχολιασμένη Νομολογία ΔΕΕ - ΓεΔΕΕ

► Γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις

Δικαιούχοι υπαγωγής σε καθεστώς ενισχύσεων για τη μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών είναι μόνο πρόσωπα τα οποία δραστηριοποιούνται ήδη στη γεωργική παραγωγή

προδικαστική παραπομπή – γεωργία – κοινή γεωργική πολιτική – Κανονισμός (ΕΟΚ) 2078/92 – μέθοδοι γεωργικής παραγωγής φιλικές με το περιβάλλον – μακροχρόνια παύση της καλλιέργειας γεωργικών γαιών για περιβαλλοντικούς λόγους – γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις προς κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων – ιδιότητα του δικαιούχου τέτοιων ενισχύσεων

ΔΕΕ C-498/13, Αγροοικοσυστήματα, Τμήμα έκτο, Πρόεδρος-Εισηγητής: A. Borg Barthet, EU:C:2015:61 – Προδικαστικό ερώτημα

Το 1997, η εταιρία Αγροοικοσυστήματα ΕΠΕ μίσθωσε αγροτικές εκτάσεις στην περιοχή της Μαγνησίας, με σκοπό τη δημιουργία βιοτόπων και οικολογικών πάρκων. Το σύνολο της μισθωμένης γεωργικής έκτασης εντάχθηκε στο προβλεπόμενο, βάσει του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2078/92, Πρόγραμμα για τη Μακροχρόνια Παύση Εκμετάλλευσης Γεωργικών Γαιών (στο εξής, Μ.Π.Ε.Γ.Γ.) και η εταιρία έλαβε βασική ενίσχυση υπολογιζόμενη ανά εκτάριο γης καθώς και πρόσθετη ενίσχυση για 5 έτη με σκοπό τη δημιουργία φυσικού πάρκου. Το έτος 2005, ωστόσο, η Κεντρική Επιτροπή Ελέγχου του Μ.Π.Ε.Γ.Γ. έκρινε ότι η εταιρία δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις, ώστε να δικαιούται τις σχετικές ενισχύσεις. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι δικαίωμα υπαγωγής στο συγκεκριμένο πρόγραμμα είχαν μόνο φυσικά ή νομικά πρόσωπα που, κατά τον χρόνο ένταξης σε αυτό των γεωργικών τους εκτάσεων, αποκόμιζαν εισόδημα από τις επιλέξιμες εκτάσεις το οποίο επρόκειτο να απολέσουν λόγω της σχεδιαζόμενης μείωσης της παραγωγής τους. Αντιθέτως, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, όπως η εταιρία Αγροοικοσυστήματα ΕΠΕ, η οποία είχε συσταθεί με εμπορικό και κερδοσκοπικό σκοπό (μεταξύ άλλων, τη μελέτη και εκτέλεση προγραμμάτων και έργων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος καθώς και τη μελέτη και εφαρμογή προγραμμάτων με στόχο την αγροτική ανάπτυξη), δεν υπέστη ουδεμία απώλεια εισοδήματος λόγω της ένταξής της στο εν λόγω πρόγραμμα, σε αντίθεση με όσα ορίζονται στον οικείο Κανονισμό και, συνεπώς, θα πρέπει να απενταχθεί απ' αυτό.

Πράγματι, το 2007, με απόφαση της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας, η εταιρία απεντάχθηκε από το πρόγραμμα και, στη συνέχεια, άσκησε προσφυγή ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου Λάρισας. Η εταιρία υποστήριξε ότι δικαίωμα υπαγωγής στο συγκεκριμένο πρόγραμμα έχουν οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων, φυσικά ή νομικά

πρόσωπα, ιδιοκτήτες ή μισθωτές γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ανεξάρτητα από το αν ασκούν γεωργική δραστηριότητα και αποκομίζουν εισόδημα από την ενασχόληση αυτή. Το Διοικητικό Εφετείο απέρριψε την προσφυγή, με το αιτιολογικό ότι στο πρόγραμμα μπορούν να ενταχθούν μόνο πρόσωπα που ασχολούνται με τη γεωργία ως κύρια επαγγελματική δραστηριότητα και αποκομίζουν εισόδημα από την εκμετάλλευση των γεωργικών γαιών το οποίο πρόκειται να μειωθεί, ακριβώς λόγω των υποχρεώσεων και των δεσμεύσεων που αναλαμβάνουν στο πλαίσιο του προγράμματος. Η εταιρία άσκησε, στη συνέχεια, αναίρεση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο υπέβαλε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα. Ειδικότερα, το ΔΕΕ κλήθηκε να διευκρινίσει εάν οι δικαιούχοι προς ένταξη στο Μ.Π.Ε.Γ.Γ. απαιτείται να έχουν την ιδιότητα του γεωργού ή αρκεί η ανάληψη απ' αυτούς του οικονομικού κινδύνου της εντασσόμενης εκμετάλλευσης για τη διαχείριση της οποίας είναι υπεύθυνοι. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μόνο πρόσωπα τα οποία δραστηριοποιούνταν ήδη στη γεωργική παραγωγή μπορούσαν να υπαχθούν σε πρόγραμμα μακροπρόθεσμης παύσεως της καλλιέργειας γεωργικών εκτάσεων.

Παρατηρήσεις

*Χριστίνα Χατζηκωνσταντίνου**

Ι. Εισαγωγικά

Το ζήτημα που αναδείχθηκε με τη σχολιαζόμενη απόφαση εντάσσεται στο ευρύτερο πεδίο της γεωργικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ειδικότερα, η Κοινή Γεωργική Πολιτική (στο εξής, ΚΓΠ) θεσπίστηκε ήδη από το 1962, εφαρμόζεται στον αγροτικό τομέα του συνόλου των κρατών μελών και η διαχείριση και χρηματοδότησή της ασκείται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τους πόρους του ετήσιου προϋπολογισμού της Ένωσης. Τα τελευταία χρόνια, η ΚΓΠ στοχεύει ολοένα και περισσότερο στην αποτροπή των κινδύνων υποβάθμισης του περιβάλλοντος, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα τους γεωργούς να συνεχίσουν να διαδραματίζουν θετικό ρόλο στη διατήρηση της υπαίθρου και του περιβάλλοντος με στοχοθετημένα μέτρα αγροτικής ανάπτυξης. Η πολιτική αγροτικής ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προβλέπει τη χρηματοδότηση ενός ευρέος φάσματος μέτρων που τα κράτη μέλη ή οι περιφέρειες χρησιμοποιούν για την ενίσχυση της αειφόρου ανάπτυξης των αντίστοιχων αγροτικών περιοχών τους. Βασικό στόχο, λοιπόν, της γεωργικής πολιτικής

* ΜΔΕ, Δικηγόρος

αποτελεί η επίτευξη ικανοποιητικής ισορροπίας μεταξύ της ανταγωνιστικής γεωργικής παραγωγής και του σεβασμού του περιβάλλοντος, στόχος που συνεπάγεται την ενεργό επίδιωξη συνοχής μεταξύ της γεωργικής και της περιβαλλοντικής πολιτικής¹.

Στο πλαίσιο αυτό, ενσωματώθηκαν στην ΚΓΠ τα ονομαζόμενα «γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα», τα οποία ενθαρρύνουν τους γεωργούς να προστατεύουν, διατηρούν και να βελτιώνουν την περιβαλλοντική ποιότητα των γεωργικών γαιών τους. Τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα μπορούν να σχεδιαστούν σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, με σκοπό την προσαρμογή τους σε συγκεκριμένα γεωργικά συστήματα και σε ειδικές περιβαλλοντικές συνθήκες. Τα μέτρα αυτά άρχισαν να εφαρμόζονται σε διάφορα κράτη μέλη ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, ενώ η εφαρμογή τους επεκτάθηκε και εδραιώθηκε στα περισσότερα κράτη μέλη τη δεκαετία του 1990 με την υιοθέτηση του γεωργοπεριβαλλοντικού Κανονισμού (ΕΟΚ) 2078/1992 σχετικά με τις μεθόδους γεωργικής παραγωγής που συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος καθώς και με τη διατήρηση του φυσικού χώρου².

II. Το νομικό πλαίσιο αναφοράς

Νομικό πλαίσιο, βάσει του οποίου το ΔΕΕ αξιολόγησε το προδικαστικό ερώτημα του Συμβουλίου της Επικρατείας, αποτέλεσαν ο Κανονισμός (ΕΟΚ) 2078/1992 της 30ής Ιουνίου 1992 (στο εξής, Κανονισμός) και ο Κανονισμός (ΕΚ) 746/96 της Επιτροπής της 24ης Απριλίου 1996 περί λεπτομερειών εφαρμογής του Κανονισμού 2078/1992, σε συνδυασμό με την απόφαση 2000/115/ΕΚ της Επιτροπής, της 24ης Νοεμβρίου 1999 σχετικά με τους ορισμούς των χαρακτηριστικών, τον κατάλογο των γεωργικών προϊόντων, τις εξαιρέσεις και τις περιφέρειες και περιοχές όσον αφορά τις έρευνες για τη διάρθρωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων³.

1. Για μία ιστορική επισκόπηση της ΚΓΠ καθώς και για μία αναλυτική παρουσίαση των στόχων της βλ. το σχετικό ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://ec.europa.eu/agriculture/50-years-of-cap/history/index_el.htm.

2. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα βλ. Α. ΓΑΛΑΝΑΚΗ, Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα στην Ε.Ε, δημοσιευμένο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.ornithologiki.gr/page_cn.php?alD=1227.

3. Επισημαίνεται ότι ο Κανονισμός 2078/92 καταργήθηκε δυνάμει του άρθρου 55, παρ. 1 του Κανονισμού (ΕΚ) 1257/1999 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων Κανονισμών. Παρ' όλα αυτά, βάσει της παρ. 3 του ίδιου άρθρου, οι Κανονισμοί και οι διατάξεις που καταργήθηκαν, εξακολουθήσαν να εφαρμόζονται ως προς τις δράσεις τις οποίες είχε εγκρίνει η Επιτροπή στο πλαίσιο των Κανονισμών αυτών πριν την 1η Ιανουαρίου 2000.

Ειδικότερα, με τον Κανονισμό θεσπίστηκαν ορισμένα μέτρα, προκειμένου να πλαισιωθούν οι αλλαγές που προβλέπονται στον τομέα των κοινών οργανώσεων αγορών, να υποβοηθηθεί η επίτευξη των στόχων των κοινοτικών πολιτικών στον γεωργικό τομέα και στον τομέα του περιβάλλοντος και να εξασφαλισθεί στους γεωργούς εύλογο εισόδημα (άρθρο 1). Ειδικότερα, το Συμβούλιο επιδίωξε να προωθήσει την εφαρμογή λιγότερο ρυπογόνων και λιγότερο εντατικών μεθόδων παραγωγής και να βελτιώσει την ισορροπία των αγορών. Όπως προκύπτει, συγκεκριμένα, από το άρθρο 2 του Κανονισμού, ερμηνευόμενο υπό το πρίσμα του άρθρου 1, στοιχείο α', και της δεύτερης και δωδέκατης αιτιολογικής σκέψης, οι δεσμεύσεις που προβλέπονται στον Κανονισμό, δεδομένου ότι απαιτούν την εφαρμογή τύπων γεωργικής εκμετάλλευσης με τους οποίους επιτυγχάνεται, μεταξύ άλλων, η μείωση της χρήσης λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, η εντατικοποίηση των τρόπων γεωργικής εκμεταλλεύσεως, η μείωση του αριθμού των βοοειδών ή προβατοειδών ανά μονάδα επιφανείας βοσκή, με συνέπεια απώλειες στην αποδοτικότητα, η παύση της καλλιέργειας των γεωργικών εκτάσεων, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς που συνδέονται με το περιβάλλον, ή ακόμη η διαχείριση των γαιών για την πρόσβαση και την ψυχαγωγία του κοινού, έχουν εγγενώς ως αποτέλεσμα να επηρεάζουν δυσμενώς την παραγωγή του γεωργού ο οποίος τις έχει αναλάβει⁴. Η λογική, επομένως, που διέπει τον εν λόγω Κανονισμό είναι ότι οι γεωργοί πρέπει να αποζημιώνονται για τις απώλειες εισοδήματος που οφείλονται στις γεωργοπεριβαλλοντικές δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν και οι οποίες οδηγούν στη μείωση της παραγωγής τους ή και στην αύξηση του κόστους παραγωγής καθώς και για τον ρόλο τους στη βελτίωση του περιβάλλοντος.

Προς αυτήν την κατεύθυνση θεσπίστηκε κοινοτικό καθεστώς ενισχύσεων, χρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων το οποίο αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στο να ενθαρρύνει την παύση της καλλιέργειας των γεωργικών εκτάσεων μακροπρόθεσμα για περιβαλλοντικούς λόγους (άρθρο 1, περ. ε'). Ειδικότερα, προβλεπόταν ότι, υπό την προϋπόθεση πως θα έχει θετικές συνέπειες για το περιβάλλον και τον φυσικό χώρο, το καθεστώς αυτό μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή ενισχύσεων στους κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων οι οποίοι αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συντηρούν τις εγκαταλελειμμένες γεωργικές εκτάσεις, αλλά και σε όσους προβούν στην παύση της καλλιέργειας των γεωργικών εκτάσεων για περίοδο τουλάχιστον είκοσι ετών, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς που συνδέονται με το περιβάλλον, ιδίως για τη δημιουργία βιοτόπων ή εθνικών δρυμών ή για την προστασία των υδρολογικών συστημάτων (άρθρο 2 παρ. 1, περ. ε' και

4. Βλ. συναφώς, απόφαση *Confédération paysanne*, C-298/12, EU:C:2013:630, σκ. 31.

στ' αντίστοιχα). Οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων, οι οποίοι αναλαμβάνουν τις δεσμεύσεις που προβλέπει ο Κανονισμός, πιμοδοτούνται ετησίως ανά εκτάριο ή ανά αποσυρόμενη μονάδα ζωικού κεφαλαίου και, στην περίπτωση της παύσης καλλιέργειας γαιών, η δέσμευσή τους είναι εικοσαετής (άρθρο 4 παρ. 1). Ο καθορισμός των όρων χορήγησης των σχετικών ενισχύσεων και του ποσού, ανάλογα με τη δέσμευση που αναλαμβάνουν οι δικαιούχοι, επαφίεται στα κράτη μέλη.

Από τον Κανονισμό 746/96, το Δικαστήριο επικαλέστηκε το πρώτο άρθρο αυτού, στο οποίο διευκρινίζεται ότι οι ενισχύσεις που χορηγούνται βάσει του Κανονισμού αφορούν δεσμεύσεις που έχουν θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και οι οποίες προσαρμόζουν περισσότερο τις μεθόδους παραγωγής στις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος, ώστε να συμβάλλουν έτσι στη βελτίωση των ορθών γεωργικών πρακτικών.

Περαιτέρω, στο παράρτημα Ι της απόφασης 2000/115/ΕΚ δίνεται ο ορισμός της γεωργικής εκμετάλλευσης, ο οποίος αναφέρεται σε «μία ενιαία μονάδα, τόσο από τεχνική όσο και από οικονομική άποψη, που έχει ενιαία διαχείριση και η οποία παράγει γεωργικά προϊόντα. Η εκμετάλλευση μπορεί, επίσης, να παράγει και άλλα συμπληρωματικά (μη γεωργικά) προϊόντα και υπηρεσίες». Επίσης, στο ίδιο παράρτημα προβλέπεται ότι «Ο κάτοχος εκμετάλλευσης είναι το φυσικό πρόσωπο ή ομάδα φυσικών προσώπων ή το νομικό πρόσωπο, για λογαριασμό του οποίου και στο όνομα του οποίου λειτουργεί η εκμετάλλευση και ο οποίος είναι νομικά και οικονομικά υπεύθυνος για την εκμετάλλευση, δηλαδή αναλαμβάνει τους οικονομικούς κινδύνους της εκμετάλλευσης. Ο κάτοχος μπορεί να είναι ιδιοκτήτης της εκμετάλλευσης ή να τη μισθώνει ή να είναι κληρονομικός μακροχρόνιος μισθωτής ή επικαρπωτής ή διαχειριστής περιουσίας τρίτου. Όλοι οι εταίροι μια ομαδικής εκμετάλλευσης που συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες στην εκμετάλλευση αυτή θεωρούνται κάτοχοι».

III. Το νομικό ζήτημα της υπόθεσης και η κρίση του Δικαστηρίου

Ερμηνεύοντας το ανωτέρω νομικό πλαίσιο σε σχέση με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το Δικαστήριο επιχείρησε να αποσαφηνίσει την έννοια του δικαιούχου των οικονομικών ενισχύσεων που χορηγούνται στα πλαίσια του προγράμματος Μ.Π.Ε.Γ.Γ. Με την επιχειρηματολογία της, η Αγροοικοσυστήματα ΕΠΕ υποστήριξε ότι ο λόγος καταβολής των ενισχύσεων αυτών στους κατόχους αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι, ακριβώς, η αποστέρηση της δυνατότητας χρήσης τους σύμφωνα με τον προορισμό τους. Συνεπώς, για την υπαγωγή ενός φυσικού ή νομικού προσώπου στο πρόγραμμα είναι αδιάφορο αν αυτό ασκούσε γεωργική δραστηριότητα σε εκμεταλλεύσεις που ήδη λειτουργούσαν και απέδιδαν γεωργικό εισόδημα. Επιπρόσθετα, κατά την άποψη της εταιρίας, στον Κανονισμό γίνεται διάκριση μεταξύ της έννοιας

«γεωργός» και της έννοιας «κάτοχος γεωργικών εκμεταλλεύσεων». Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την ελληνική απόδοση του άρθρου 2 παρ. 1 του Κανονισμού που προσδιορίζει ποια πρόσωπα αφορά το θεσπιζόμενο καθεστώς ενισχύσεων, γίνεται λόγος για «κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων» γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ιδιότητα του γεωργού δεν αποτελεί προϋπόθεση υπαγωγής στο πρόγραμμα.

Το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη τους παραπάνω ισχυρισμούς, διαπίστωσε αρχικά ότι, πράγματι, υπάρχουν αποκλίσεις στη γλωσσική απόδοση του συγκεκριμένου άρθρου του Κανονισμού. Ενώ σε ορισμένες γλώσσες γίνεται λόγος για «κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων», σε άλλες ο όρος αποδίδεται με τη λέξη «γεωργός»⁵. Συνεπώς, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, θα πρέπει, στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι οικείες διατάξεις να ερμηνευθούν και να εφαρμοσθούν ομοιόμορφα με γνώμονα την όλη οικονομία και τον σκοπό της ρύθμισης⁶.

Σε ένα πρώτο επίπεδο ερμηνευτικής προσέγγισης, στηριζόμενο στη γραμματική διατύπωση των διατάξεων και του προοιμίου του Κανονισμού, το Δικαστήριο επισήμανε ότι οι δύο αυτές έννοιες είναι ουσιαστικά ταυτόσημες. Στο μεν προοίμιο του Κανονισμού, σε όλες τις γλωσσικές αποδόσεις χρησιμοποιείται η λέξη «γεωργός», ενώ στο πρώτο άρθρο ορίζεται ότι σκοπός του θεσπιζόμενου καθεστώτος ενισχύσεων είναι, μεταξύ άλλων, η διασφάλιση εύλογου εισοδήματος στους γεωργούς. Άλλωστε, όπως συμπλήρωσε το Δικαστήριο, η άποψη αυτή ενισχύεται και από το άρθρο 5 παρ. 1 στοιχείο γ' του Κανονισμού, από το οποίο προκύπτει ότι μοναδική περίπτωση να χορηγηθεί οικονομική ενίσχυση σε πρόσωπα που δεν είχαν την ιδιότητα του γεωργού ήταν να μην υπήρχαν γεωργοί, για να διασφαλίσουν τη συντήρηση των εγκαταλελειμμένων γεωργικών ή δασικών εκτάσεων. Επομένως, συνάγεται ότι μόνο πρόσωπα που είχαν την ιδιότητα του γεωργού μπορούσαν να υπαχθούν στο πρόγραμμα Μ.Π.Ε.Γ.Γ.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο ερμηνευτικής προσέγγισης, το Δικαστήριο έκρινε, περαιτέρω, ότι η ανωτέρω ερμηνεία συνάδει και με τους επιδιωκόμενους σκοπούς και το ευρύτερο πνεύμα του Κανονισμού. Ειδικότερα, βασικό σκοπό του θεσπιζόμενου με τον Κανονισμό καθεστώτος ενισχύσεων αποτελεί η ρύθμιση της γεωργικής παραγωγής⁷. Εξάλλου, αυτός ήταν και ο σκοπός του συγκεκριμένου προγράμματος για τη μακρόχρονη παύση καλλιεργειών,

5. Συγκεκριμένα, στις αποδόσεις της συγκεκριμένης διάταξης στην ελληνική, γαλλική, ιταλική και την ολλανδική γλώσσα γίνεται λόγος για «κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων», ενώ αντίθετα στην ισπανική, γερμανική και αγγλική απόδοση γίνεται λόγος αντίστοιχα για «γεωργούς».

6. Βλ. σχετικά απόφαση *GVS*, C-74/13, EU:C:2014:243, σκ. 27 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

7. Βλ. συναφώς απόφαση *Huber*, C-336/00, EU:C:2002:509, σκ. 35.

βάσει του οποίου καταβαλλόταν οικονομικό αντιστάθμισμα σε όσους γεωργούς, στο πλαίσιο της γεωργικής τους δραστηριότητας, δεσμεύονταν να παύσουν την καλλιέργεια τμήματος των γεωργικών τους εκτάσεων για λόγους προστασίας του περιβάλλοντος. Προς την ίδια ερμηνευτική κατεύθυνση, το Δικαστήριο επικαλέστηκε και το ως άνω παράρτημα Ι της απόφασης 2000/115 και, ειδικότερα, τα σημεία όπου αναφέρεται ρητά ότι όλοι οι εταιίροι μια ομαδικής εκμετάλλευσης που συμμετέχουν στις γεωργικές εργασίες στην εκμετάλλευση αυτή θεωρούνται κάτοχοι, καθώς και το σημείο όπου ως γεωργική εκμετάλλευση ορίζεται μία ενιαία μονάδα, τόσο από τεχνική όσο και από οικονομική άποψη, που έχει ενιαία διαχείριση και η οποία παράγει γεωργικά προϊόντα.

Τέλος, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι ναι μεν οι περιβαλλοντικοί στόχοι συγκαταλέγονται στους επιδιωκόμενους με τον Κανονισμό σκοπούς, εντούτοις, έχουν δευτερεύουσα σημασία, δεδομένου ότι ο κύριος σκοπός των μέτρων που προβλέπονται στον Κανονισμό συνίστατο στη ρύθμιση της παραγωγής των γεωργικών προϊόντων, προκειμένου να διευκολυνθεί το πέρασμα από τις μεθόδους εντατικής παραγωγής σε μεθόδους εντατικότερης παραγωγής και καλύτερης ποιότητας⁸. Συναφώς, απέρριψε και το επιχείρημα της Αγροοικοσυστήματα ΕΠΕ ότι για τη χορήγηση των σχετικών ενισχύσεων και σε πρόσωπα που δεν έχουν τη γεωργική ιδιότητα, αρκεί αυτή και μόνον η υλοποίηση των γεωργοπεριβαλλοντικών σκοπών του Κανονισμού.

Βάσει, λοιπόν, της παραπάνω συλλογιστικής, το Δικαστήριο κατέληξε στο διατακτικό του ότι, σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Κανονισμού, μόνο πρόσωπα τα οποία δραστηριοποιούνταν ήδη στη γεωργική παραγωγή μπορούσαν να υπαχθούν στο πρόγραμμα μακροπρόθεσμης παύσης της καλλιέργειας γεωργικών εκτάσεων.

IV. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Με τη θέσπιση του Κανονισμού 2078/92 επιδιώχθηκε η ρύθμιση της γεωργικής παραγωγής με την παράλληλη επίτευξη περιβαλλοντικών στόχων. Το πρόγραμμα Μ.Π.Ε.Γ.Γ., που θεσπίστηκε στο πλαίσιο του Κανονισμού αυτού και λειτούργησε στη χώρα μας ήδη από το 1997, αποσκοπούσε ειδικότερα στην ενίσχυση της πανίδας και χλωρίδας σε γεωργικές εκτάσεις που καλλιεργούνταν και είχαν εξαντληθεί από την εντατική και χρόνια καλλιέργεια. Όπως ήδη εκτέθηκε ανωτέρω, το συγκεκριμένο πρόγραμμα ήταν προσανατολισμένο σε όσους γεωργούς δεσμεύονταν να παύσουν την καλλιέργεια των εκτάσεων τους για μεγάλο χρονικό διάστημα, για τους οποίους προβλεπόταν η χορήγηση οικονομικού αντισταθμίματος για την εισοδηματική τους απώλεια ως συνέπεια της ένταξής τους στο συγκεκριμένο πρόγραμμα και της ανά-

ληψης εκ μέρους τους των προβλεπόμενων γεωργοπεριβαλλοντικών δεσμεύσεων.

Η συγκεκριμένη απόφαση του Δικαστηρίου είναι ιδιαίτερως σημαντική, καθώς ξεκαθαρίζει μία βασική παράμετρο του πλαισίου λειτουργίας και εφαρμογής του προγράμματος για τη μακροχρόνια αγρανάπαυση η οποία αφορά τους δικαιούχους ένταξης. Μάλιστα, η απόφαση αποκτά βαρύνουσα σημασία ειδικά για την Ελλάδα, όπου, από την έναρξη εφαρμογής του συγκεκριμένου προγράμματος, ανέκυψαν πλείστα προβλήματα, όπως, ενδεικτικά, το ζήτημα των επιλέξιμων εκτάσεων, προβλήματα που διαφεύγουν, ωστόσο, του παρόντος σχολιασμού. Η συμβολή της σχολιαζόμενης απόφασης έγκειται, ειδικότερα, στο γεγονός ότι με την ερμηνεία των επίμαχων διατάξεων του Κανονισμού, το Δικαστήριο επισήμανε ουσιαστικά ότι στον πυρήνα των ρυθμίσεων του βρίσκεται η αγροτική παραγωγή και οι στυλοβάτες αυτής, οι γεωργοί. Στο σημείο αυτό θα σχολιάζαμε ότι αυτονόητα προκρίνονται οι γεωργοί για τη λήψη γεωργοπεριβαλλοντικών ενισχύσεων ως άμεσα εμπλεκόμενοι στη γεωργική παραγωγή, σε αντίθεση με άλλα φυσικά και νομικά πρόσωπα που μπορεί να εμπλέκονται έμμεσα ή περιστασιακά, με μοναδικό σκοπό, πολλές φορές, τη λήψη και μόνον τέτοιων ενισχύσεων. Με την απόφασή του αυτή, λοιπόν, το Δικαστήριο θέτει φραγμό στην εκμετάλλευση και την αξιοποίηση των κονδυλίων που προορίζονται για τις συγκεκριμένες γεωργοπεριβαλλοντικές ενισχύσεις από πρόσωπα τα οποία δεν είχαν καμία πραγματική σχέση με τη γεωργία και επιδίωξαν καταχρηστικά την ένταξη τους στο πρόγραμμα για λόγους εμπορικού-κερδοσκοπικούς, εκ διαμέτρου αντίθετους, δηλαδή, με το πνεύμα των επιδιωκόμενων με τον Κανονισμό στόχων.

► Ελευθερία εγκαταστάσεως και φορολογία εταιριών

Ενιαία φορολογική μονάδα μεταξύ των εταιριών του ίδιου ομίλου

θυγατρική – μητρική – υποθυγατρική – φορολογικό πλεονέκτημα – ενιαία φορολογική μονάδα – μη ημεδαπή θυγατρική – συγκρισιμότητα καταστάσεων – συνοχή φορολογικού συστήματος – επιτακτικός λόγος γενικού συμφέροντος – άμεσος σύνδεσμος

ΔΕΕ C-39/13, SCA Group Holding κ.λπ., Τμήμα δεύτερο, Πρόεδρος τμήματος: R. Silva de Lapuerta, Εισηγητής: C. Bonichot, Γεν. Εισαγγελέας: J. Kokott, EU:C:2014:1758 – Προδικαστικό ερώτημα

Σύμφωνα με τα πραγματικά περιστατικά, η εταιρία SCA Group Holding BV εδρεύει στις Κάτω Χώρες. Ωστόσο, κατέχει εταιρίες (θυγατρικές) που εδρεύουν στη Γερμανία είτε άμεσα είτε έμμεσα, δηλαδή μέσω άλλων εταιριών που επίσης εδρεύουν στη Γερμανία. Οι δεύτερες (θυ-

8. Ό.π. υποσημ. 6, σκ. 32 και σκ. 36.

γατρικές) κατέχουν εταιρίες (υποθυγατρικές) οι οποίες εδρεύουν στις Κάτω Χώρες. Η μητρική εταιρία SCA Group Holding BV ζήτησε τη δημιουργία μιας ενιαίας φορολογικής μονάδας με ορισμένες από τις υποθυγατρικές της, οι οποίες εδρεύουν στις Κάτω Χώρες. Ας σημειωθεί ότι οι θυγατρικές τους, μέσω των οποίων συμμετέχουν σε αυτές τις υποθυγατρικές, δεν επιδιώκουν να ενταχθούν στην ενιαία φορολογική μονάδα και δεν διαθέτουν μόνιμη εγκατάσταση στις Κάτω Χώρες. Οι ολλανδικές φορολογικές αρχές απέρριψαν τις αιτήσεις, με το σκεπτικό ότι οι ενδιάμεσες θυγατρικές εταιρίες δεν εδρεύουν στις Κάτω Χώρες. Το Rechtbank Haarlem, στο οποίο προσέφυγαν οι εταιρίες, έκρινε ότι η απόρριψη συνιστά παραβίαση της ελευθερίας εγκαταστάσεως. Οι ολλανδικές φορολογικές αρχές προσέβαλαν την ανωτέρω απόφαση ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου

Παρατηρήσεις

Παναγιώτης Ι. Αργαλιάς*

Ι. Νομικό πλαίσιο

Η συγκεκριμένη αίτηση προδικαστικής απόφασης αναφέρεται στην ερμηνεία των άρθρων 49 ΣΛΕΕ και 54 ΣΛΕΕ. Η επίμαχη ολλανδική (εθνική) ρύθμιση τυποποιείται στην παρ. 1 του άρθρου 13, του νόμου του 1969 περί φόρου εταιριών. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, δεν λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό των κερδών τα ωφελήματα από μερίδια εταιρικού κεφαλαίου, καθώς και τα έξοδα λόγω αποκτήσεως ή διαθέσεως των μεριδίων αυτών (απαλλαγή της συμμετοχής σε εταιρικό κεφάλαιο). Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το άρθρο 15 του ίδιου νόμου, στην περίπτωση που υπόχρεος προς καταβολή φόρου (η μητρική εταιρία) έχει τη νομική και οικονομική κυριότητα τουλάχιστον του 95% του καταβεβλημένου ονομαστικού κεφαλαίου άλλου υποχρέου (της θυγατρικής εταιρίας), η εφορία, κατόπιν αιτήσεως αμφοτέρων των υποχρέων, επιβάλλει τον φόρο ως εάν επρόκειτο για έναν μόνον υπόχρεο, ήτοι ως εάν οι δραστηριότητες και η περιουσία της θυγατρικής εταιρίας αποτελούσαν αναπόσπαστο τμήμα των δραστηριοτήτων και της περιουσίας της μητρικής εταιρίας. Ο φόρος καταβάλλεται από τη μητρική εταιρία. Οι υπόχρεοι εκλαμβάνονται, στην περίπτωση αυτή, ως ενιαία φορολογική μονάδα. Η ενιαία φορολογική μονάδα μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερες από μία θυγατρικές εταιρίες. Η συγκεκριμένη ρύθμιση εφαρμόζεται α) εάν ο υπολογισμός των κερδών αμφοτέρων των υποχρέων διέπεται από τις ίδιες διατάξεις, β) εάν αμφότεροι οι υπόχρεοι είναι εγκατεστημένοι στις Κάτω Χώρες.

* ΜΔΕ, Δικηγόρος-Οικονομολόγος

Σύμφωνα με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως εκτείνονται στους περιορισμούς για την ίδρυση πρακτορείων, υποκαταστημάτων ή θυγατρικών εταιριών από τους υπηκόους ενός κράτους μέλους που είναι εγκατεστημένοι στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους. Επιπλέον, το άρθρο 54 ΣΛΕΕ ορίζει ότι οι εταιρείες, που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Ένωσης, εξομοιώνονται προς τα φυσικά πρόσωπα που είναι υπήκοοι των κρατών μελών.

ΙΙ. Νομικό ζήτημα

Το νομικό ζήτημα που διευκρινίζεται με την παρούσα απόφαση έχει ως περιεχόμενο εάν τα άρθρα 49 ΣΛΕΕ και 54 ΣΛΕΕ έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση, δυνάμει της οποίας ημεδαπή μητρική εταιρία δεν δύναται να αποτελέσει ενιαία φορολογική μονάδα με ημεδαπή υποθυγατρική της, όταν την κατέχει μέσω μη ημεδαπών εταιριών οι οποίες δεν διαθέτουν μόνιμη εγκατάσταση στο εν λόγω κράτος μέλος. Η ελευθερία εγκαταστάσεως, σύμφωνα με το άρθρο 49 ΣΛΕΕ, παρέχει τη δυνατότητα συστάσεως και διαχειρίσεως επιχειρήσεων υπό τις ίδιες προϋποθέσεις με εκείνες που καθορίζει η νομοθεσία του κράτους μέλους εγκαταστάσεως για τους δικούς του πολίτες¹. Η ελευθερία αυτή περιλαμβάνει, κατά το άρθρο 54 ΣΛΕΕ, για τις εταιρίες που έχουν συσταθεί κατά τη νομοθεσία ενός κράτους μέλους και οι οποίες έχουν την καταστατική τους έδρα, την κεντρική τους διοίκηση ή την κύρια εγκατάστασή τους εντός της Ένωσης, το δικαίωμα να ασκούν τη δραστηριότητά τους στο οικείο κράτος μέλος μέσω θυγατρικής εταιρίας, υποκαταστήματος ή πρακτορείου².

Το μείζον ζήτημα για την εταιρία προκύπτει από το γεγονός ότι είναι ευνοϊκότερο για τη λειτουργία της εταιρίας να φορολογείται σε καθεστώς φορολογικής ενοποίησης. Με τον τρόπο αυτόν επιτρέπεται η ενοποίηση κερδών και ζημιών της ενιαίας φορολογικής μονάδας στο επίπεδο της μητρικής εταιρίας, ενώ οι υπόλοιπες πράξεις εντός του ομίλου είναι ουδέτερες από φορολογικής απόψεως³. Το Ολλανδικό δίκαιο ορίζει ότι, προκειμένου να ισχύσει το καθεστώς της ενιαίας φορολογικής μονάδας, έτσι ώστε η ημεδαπή μητρική εταιρία να φορολογείται από κοινού με τις υποθυγατρικές τους, θα πρέπει οι θυγατρικές ενδιάμεσες εταιρίες να είναι ημεδαπές ή να διαθέτουν μόνιμη εγκατάσταση στις Κάτω Χώρες.

1. Γ. ΖΙΑΜΟΣ, Άρθρο 48 ΕΚ, εις Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 570.

2. Απόφαση *Felixstowe Dock and Railway Company κ.λπ.*, C-80/12, EU:C:2014:200, σκ. 17.

3. Σκέψη 21 της σχολιαζόμενης απόφασης.

Το Δικαστήριο διαπιστώνει, σε ένα αρχικό επίπεδο, ότι υπάρχει διαφορετική μεταχείριση αναφορικά με την επιλογή καθεστώτος ενιαίας φορολογικής μονάδας, αναλόγως εάν η ημεδαπή μητρική εταιρία κατέχει ημεδαπές υποθυγατρικές μέσω ημεδαπών θυγατρικών εταιριών ή μέσω μη ημεδαπών θυγατρικών εταιριών. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, σε καμία περίπτωση, δεν μπορεί ολλανδική μητρική εταιρία κατέχουσα ολλανδικές υποθυγατρικές μέσω μη ημεδαπής θυγατρικής να συναποτελέσει με τις υποθυγατρικές της ενιαία φορολογική μονάδα⁴.

Το Δικαστήριο, εν συνεχεία προβαίνει σε έλεγχο υπάρξεως λόγων που δικαιολογούν τον περιορισμό. Σύμφωνα με την κρίση του Δικαστηρίου, η δικαιολόγηση της διαφορετικής μεταχείρισης πρέπει να εδράζεται είτε σε καταστάσεις που δεν είναι αντικειμενικώς συγκρίσιμες είτε να δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος⁵.

Αναφορικά με τη συγκρισιμότητα των δύο καταστάσεων, αν δηλαδή η θυγατρική εταιρία είναι ημεδαπή ή όχι, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι δύο αυτές καταστάσεις είναι αντικειμενικώς συγκρίσιμες, καθόσον τα πλεονεκτήματα που παρέχει το καθεστώς της ενιαίας φορολογικής μονάδας αφορούν, και στις δύο ως άνω περιπτώσεις, το σύνολο που αποτελεί η μητρική εταιρία με τις υποθυγατρικές⁶.

Αναφορικά με τη δικαιολόγηση της εθνικής ρύθμισης λόγω συνοχής του φορολογικού συστήματος και της αποτροπής κινδύνου διπλής εκπτώσεως των ζημιών, η άποψη του Δικαστηρίου είναι ότι ο λόγος αυτός, για να είναι συμβατός με το δίκαιο της ΕΕ, θα πρέπει να αποδειχθεί ότι υφίσταται άμεσος σύνδεσμος μεταξύ του οικείου φορολογικού πλεονεκτήματος και της αντισταθμίσεώς του από συγκεκριμένη φορολογική επιβάρυνση. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο μηχανισμός απαλλαγής των συμμετοχών σε εταιρικό κεφάλαιο είναι σχεδιασμένος κατά τρόπον ώστε ημεδαπή μητρική εταιρία να μην μπορεί ποτέ να εκπίπτει ζημία συνδεδεμένη με συμμετοχή της σε μία εκ των θυγατρικών της, και τούτο, ακόμη και αν η θυγατρική αυτή εδρεύει σε άλλο κράτος μέλος. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει άμεσος σύνδεσμος μεταξύ του χορηγούμενου φορολογικού πλεονεκτήματος που συναρτάται προς τη δημιουργία ενιαίας φορολογικής μονάδας και της αντισταθμίσεως του πλεονεκτήματος αυτού από συγκεκριμένη φορολογική επιβάρυνση⁷.

Το Δικαστήριο καταλήγει ότι η επίδικη εθνική ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία η ημεδαπή μητρική εταιρία δεν

δύναται να αποτελέσει ενιαία φορολογική μονάδα με ημεδαπή υποθυγατρική, όταν την κατέχει μέσω μιας μη ημεδαπής εταιρίας, η οποία δεν διαθέτει μόνιμη εγκατάσταση στις Κάτω Χώρες, δεν είναι συμβατή με το δίκαιο της ΕΕ.

III. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Στη συγκεκριμένη απόφαση, το Δικαστήριο ενισχύει την ελευθερία εγκατάστασης, με την έννοια ότι διευκολύνει τις μητρικές εταιρίες να ευνοηθούν από τα φορολογικά πλεονεκτήματα του καθεστώτος της ενιαίας φορολογικής μονάδας. Επιπλέον, παρέχει κίνητρο στις μητρικές εταιρίες να δημιουργούν ομίλους διασυνοριακά, χωρίς να είναι απαραίτητο οι όμιλοι να περιορίζονται εντός της επικράτειας ενός κράτους μέλους. Η απόρριψη των λόγων, που ενδεχομένως να δικαιολογούν την αναλυθείσα διακριτική μεταχείριση, καταδεικνύει τη βούληση του Δικαστηρίου να αναγνωρίζει εξαιρέσεις στην ελευθερία εγκατάστασης με φειδώ και να έχει ως πρωταρχικό στόχο την ενίσχυση της ενιαίας εσωτερικής αγοράς. Ωστόσο, θα έπρεπε η σχολιαζόμενη απόφαση, καθώς και οι αποφάσεις που θα εκδοθούν στο μέλλον, να αναλύσουν με πιο συγκεκριμένο τρόπο την έννοια του άμεσου συνδέσμου μεταξύ του χορηγούμενου φορολογικού πλεονεκτήματος που προκύπτει από τη δημιουργία ενιαίας φορολογικής μονάδας και της αντισταθμίσεως του πλεονεκτήματος αυτού από συγκεκριμένη φορολογική επιβάρυνση.

► Κανόνες δικαιοδοσίας σε διασυνοριακές διαφορές που αφορούν αξιώσεις διατροφής

Σε θέματα διασυνοριακών υποχρεώσεων διατροφής, ο Κανονισμός 4/2009 συγκρούεται με εθνική ρύθμιση που θεσπίζει συγκέντρωση αρμοδιοτήτων, εκτός αν η τελευταία συνεισφέρει στην επίτευξη του σκοπού της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και της προστασίας του συμφέροντος των δικαιούχων διατροφής

χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης – δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις – διασυνοριακές υποχρεώσεις διατροφής – αρμοδιότητα – Κανονισμός 4/2009 – άρθρο 3 – συνήθης διαμονή – αγωγή κατά προσώπου έχοντος τη συνήθη διαμονή του σε άλλο κράτος – εθνική κανονιστική ρύθμιση θεσπίζουσα συγκέντρωση αρμοδιοτήτων

ΔΕΕ C-400/13 και C-408/13, Sanders και Huber, Τμήμα τρίτο, Πρόεδρος τμήματος: M. Ilešič, Γεν. Εισαγγελέας: N. Jääskinen, EU:C:2014:2461 – Προδικαστικό ερώτημα

Οι υποθέσεις αυτές εντάσσονται στο πλαίσιο δύο διαφορών σχετικών με αγωγές επιδόματος διατροφής μεταξύ, αφενός, μίας ανήλικης και του πατέρα της και, αφετέρου, μίας έγγαμης γυναίκας και του συζύγου της. Οι διαφορές των κυρίων δικών αφορούν την περίπτωση κατά την

4. Σκέψεις 23-25 της σχολιαζόμενης απόφασης.

5. Απόφαση *Felxstowe Dock and Railway Company κ.λπ.*, ό.π., σκ. 25.

6. Σκέψη 31 της σχολιαζόμενης απόφασης.

7. Σκέψεις 39-40 της σχολιαζόμενης απόφασης.

οποία ο υπόχρεος διατροφής ενάγεται από τον δικαιούχο διατροφής ενώπιον του δικαστηρίου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου. Συγκεκριμένα, στην υπόθεση *Sanders*, η ανήλικη Sophia Marie Nicole Sanders, που είχε τη συνήθη διαμονή της στο Mettmann (Γερμανία), εκπροσωπούμενη από τη μητέρα της, ζήτησε την καταβολή επιδόματος διατροφής από τον πατέρα της, M. Verhaegen, κάτοικο Βελγίου, με αγωγή την οποία άσκησε ενώπιον του ειρηνοδικείου του τόπου διαμονής της, δηλαδή ενώπιον του Amtsgericht με έδρα το Mettmann (Γερμανία). Αντίστοιχα, στην υπόθεση *Huber*, η B. Huber που κατοικεί στο Kehl (Γερμανία) απαίτησε από τον σύζυγό της, κάτοικο Μπαρμπάντος, την καταβολή διατροφής συνεπεία του χωρισμού τους. Η αγωγή ασκήθηκε ενώπιον του ειρηνοδικείου του τόπου κατοικίας της, δηλαδή ενώπιον του Amtsgericht Kehl.

Το νομικό ζήτημα στις συγκεκριμένες συνεκδικαζόμενες υποθέσεις έγκειται στο αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ, αφενός, ενός κανόνα περί δικαιοδοσίας, που περιλαμβάνεται σε Κανονισμό της Ένωσης και, αφετέρου, μιας εθνικής διάταξης, όπως αυτής του άρθρου άρθρου 28 AUG. Το άρθρο 3 στοιχείο β' του Κανονισμού 4/2009 (Κανονισμός περί διατροφής)¹ ορίζει ως σύνδεσμο για τον καθορισμό του δικαστηρίου που έχει δικαιοδοσία επί των διασυνοριακών διαφορών που αφορούν τις υποχρεώσεις διατροφής τον τόπο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής. Τα τοπικά ειρηνοδικεία, στηριζόμενα σε διάταξη που θεσπίστηκε για τη θέση σε εφαρμογή των περιπτώσεων του άρθρου 3 στοιχεία α' και β' του Κανονισμού περί διατροφής (στο γερμανικό δίκαιο), παρέπεμψαν τις υποθέσεις στο Amtsgericht Düsseldorf και το Amtsgericht Karlsruhe, αντίστοιχα, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 28 παρ. 1 του γερμανικού νόμου σχετικά με την είσπραξη των απαιτήσεων διατροφής στο πλαίσιο των σχέσεων με άλλα κράτη. Η διάταξη αυτή προβλέπει τη συγκέντρωση των αρμοδιοτήτων σε θέματα διεθνών υποχρεώσεων διατροφής. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις όπου ένας διάδικος δεν έχει τη συνήθη διαμονή του στην εθνική επικράτεια, όπως στις επίδικες περιπτώσεις συνέβαινε με τον πατέρα και τον σύζυγο, αρμόδιο δικαστήριο σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής θεωρείται το Amstsgericht (ειρηνοδικείο), το οποίο είναι αρμόδιο για την περιφέρεια της έδρας του κατά τόπον αρμόδιου Oberlandsgericht (εφετείου), ενώπιον του οποίου ο δικαιούχος διατροφής θα έπρεπε ενδεχομένως να παραστεί στο πλαίσιο διαδικασίας έφεσης. Κατά τη Γερμανική κυβέρνηση και την Επιτροπή, ο δικαιολογητικός λόγος της εθνικής ρύθμισης ήταν να ευνοηθεί η εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης, μεταξύ άλλων, μέσω της συγκέ-

ντρωσης των πιο πολύπλοκων υποθέσεων ενώπιων ενός και μόνον δικαστηρίου. Υποστήριξαν ότι η συγκέντρωση επιδρά θετικά στην οργάνωση της δικαιοσύνης, καθώς καθιστά δυνατή την ύπαρξη, σε κάθε περιφέρεια της γερμανικής επικράτειας, ενός εξειδικευμένου δικαστηρίου που θα ήταν, επομένως, απολύτως κατατοπισμένο ως προς το συγκεκριμένο είδος διαφορών. Τα Amtsgericht Düsseldorf και το Amtsgericht Karlsruhe έκριναν ότι, δυνάμει του άρθρου 3 στοιχείο β' του Κανονισμού περί διατροφής, δεν ήταν αρμόδια να εκδικάσουν τη διαφορά και ότι αρμόδια στα κράτη μέλη ήταν τα ειρηνοδικεία του τόπου, στον οποίο ο ενάγων έχει τη συνήθη διαμονή του. Κατά συνέπεια, εξέφρασαν αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα του γερμανικού νόμου με τον Κανονισμό, δεδομένης της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου και της ασυμφωνίας μεταξύ του κανόνα δικαιοδοσίας που θεσπίζει το άρθρο 3 του Κανονισμού και του γερμανικού νόμου. Ως εκ τούτου, τα αιτούντα δικαστήρια διερωτήθηκαν ποιο γερμανικό δικαστήριο πρέπει, με βάση το άρθρο 3 στοιχείο β' του Κανονισμού, να θεωρηθεί ως κατά τόπον αρμόδιο βάσει «του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής», λόγω των αμφιβολιών που προκαλούνται από τη γερμανική διάταξη.

Το Δικαστήριο, αφού προέβη σε τελεολογική, γραμματική και συστηματική ερμηνεία του άρθρου 3 στοιχείο β'², έκρινε ότι, στο ζήτημα των διασυνοριακών υποχρεώσεων διατροφής, ο Κανονισμός περί διατροφής έρχεται σε σύγκρουση με μια εθνική ρύθμιση, εκτός αν η τελευταία συνεισφέρει στην επίτευξη του σκοπού της ορθής απονομής της δικαιοσύνης και της προστασίας του συμφέροντος των δικαιούχων διατροφής, ευνοώντας συγχρόνως την αποτελεσματική είσπραξη των αξιώσεων αυτών, πράγμα το οποίο πάντως οφείλουν να ελέγξουν τα αιτούντα δικαστήρια.

Παρατηρήσεις

Βιργινία Τζώρτζη*

1. Εισαγωγικά

Με τις εν λόγω συνεκδικαζόμενες υποθέσεις δόθηκε για πρώτη φορά στο Δικαστήριο η ευκαιρία να αποφανθεί επί της ερμηνείας των διατάξεων του Κανονισμού περί διατροφής, ο οποίος εφαρμόζεται από τις 18 Ιουνίου 2011. Σε περίπτωση όπου όλα τα μέρη μιας διαφοράς οικογενειακού δικαίου είναι από μια χώρα και ζουν σε αυτή τη χώρα, ο γενικός κανόνας είναι ότι η διαφορά εκδικάζεται

1. Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου, της 18ης Δεκεμβρίου 2008, για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, ΕΕ 2009 L 7/1.

* Δ.Ν., Δικηγόρος, Ειδική Επιστήμων Νομικής Σχολής ΔΠΘ

2. Απόφαση *Sanders και Huber*, C-400/13 και C-408/13, ΕΥ:C:2014:2461, σκ. 25.

από τα δικαστήρια της χώρας αυτής και η απόφαση που εκδίδεται εφαρμόζεται σύμφωνα με τους νόμους της χώρας αυτής.

Τα προβλήματα σύγκρουσης νόμων στο οικογενειακό διεθνές δίκαιο προκύπτουν στις περιπτώσεις όπου τα μέρη δεν ζουν στην ίδια χώρα ή δεν είναι υπήκοοι της ίδιας χώρας. Είναι πιθανό να μην είναι σαφές τα δικαστήρια ποιας χώρας θα πρέπει να εκδώσουν τις αποφάσεις, ποιας χώρας το δίκαιο θα είναι εφαρμοστέο και πώς οι αποφάσεις που εκδίδονται σε μια χώρα μπορούν να εκτελεστούν σε μια άλλη. Κάθε χώρα έχει δικούς της κανόνες για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί αυτή η σύγκρουση νόμων. Είναι πιθανό πολλές χώρες να έχουν δικαιοδοσία για την εκδίκαση της διαφοράς και κάθε μια να εφαρμόσει διαφορετικούς νόμους. Οι διαδικασίες αναγνώρισης και κήρυξης εκτελεστής μιας απόφασης σε άλλο κράτος μπορεί να είναι εξαιρετικά δύσκολες. Τα προβλήματα αυτά προκύπτουν μεταξύ όλων των χωρών και όχι μόνο μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης. Αυτές οι συγκρούσεις νόμων ρυθμίζονται από μια σειρά διεθνών συμβάσεων. Οι διεθνείς αυτές συμβάσεις εξακολουθούν να ισχύουν μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης και τρίτων κρατών.

Η είσπραξη διατροφής στο οικογενειακό διεθνές δίκαιο διέπεται από τη Σύμβαση της Χάγης του 2007³, η οποία θεσπίζει ολοκληρωμένο πλαίσιο για την αντιμετώπιση των υποχρεώσεων διατροφής με κράτη που είναι συμβαλλόμενα μέρη⁴. Συνοδεύεται, δε, από Πρωτόκολλο⁵ που αποτελεί ξεχωριστό κείμενο και αντικείμενο αυτόνομης επικύρωσης από τα κράτη. Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις αυτές και ενσωμάτωσαν πολλούς από τους κανόνες που συμφωνήθηκαν σε διεθνές επίπεδο στον Κανονισμό περί διατροφής, που εκδόθηκε τον Δεκέμβριο του 2008. Η Σύμβαση

της Χάγης του 2007 επικυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 9 Απριλίου 2014. Τέθηκε σε ισχύ σε όλα τα κράτη μέλη, εκτός από τη Δανία, την 1η Αυγούστου 2014. Το Πρωτόκολλο εγκρίθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση στις 8 Απριλίου 2010 και εφαρμόζεται από την ημερομηνία έναρξης ισχύος του Κανονισμού περί διατροφής, στις 18 Ιουνίου 2011, από όλα τα κράτη μέλη εκτός από το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Δανία.

Η Ένωση έχει περιορισμένο ρόλο σε θέματα οικογενειακού δικαίου. Νομοθετεί μόνο σε τομείς όπου οι Συνθήκες της απονέμουν την αρμοδιότητα να το πράξει⁶. Δεν έχει ειδική αρμοδιότητα να νομοθετεί σε σχέση με το διαζύγιο, τη διατροφή ή τη γονική μέριμνα. Κάθε κράτος μέλος έχει τους δικούς του κανόνες σχετικά με τον χωρισμό, το διαζύγιο, τη διατροφή των συζύγων και των παιδιών, την επιμέλεια, την κηδεμονία και άλλα θέματα οικογενειακού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι η Ένωση δεν νομοθετεί σχετικά με τους όρους υπό τους οποίους μπορεί να εκδοθεί διαζύγιο ή την ευθύνη των συζύγων για την καταβολή διατροφής ή τον τόπο κατά τον οποίο θα πρέπει να λαμβάνονται οι αποφάσεις σχετικά με την επιμέλεια των παιδιών. Ωστόσο, η Ένωση έχει αρμοδιότητα να προωθήσει τη δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις που έχουν διασυνοριακές επιπτώσεις. Οι κανόνες της Ένωσης στον τομέα του οικογενειακού δικαίου έχουν ως βάση τις διεθνείς συμβάσεις που προϋπήρχαν, αλλά δεν εφαρμόζονταν πάντοτε ή δεν είχαν μηχανισμούς εξασφάλισης της εφαρμογής τους. Έτσι, έχει θεσπίσει σειρά Κανονισμών, οι οποίοι, σε γενικές γραμμές, βασίζονται στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, οι αποφάσεις που εκδίδονται νομίμως σε ένα κράτος μέλος θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να εκτελούνται σε άλλα κράτη μέλη και οι διαδικασίες αναγνώρισης και εκτέλεσης θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν απλούστερες.

II. Υποχρεώσεις διατροφής

Η προσπάθεια της Ένωσης να κωδικοποιήσει το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο στα ζητήματα υποχρεώσεων διατροφής θεωρείται εξαιρετικά φιλόδοξη, δεδομένου ότι πρόκειται για έναν τομέα ο οποίος παραδοσιακά αποτελεί αντικείμενο διεθνών συμβατικών ρυθμίσεων. Παρόλο που οι υποχρεώσεις διατροφής ρυθμίζονταν από τον Κανονισμό 44/2001 (Κανονισμός Βρυξέλλες I)⁷, η ρύθμιση αυτή

3. Σύμβαση της Χάγης για την είσπραξη απαιτήσεων διατροφής παιδιών και άλλων μορφών οικογενειακής διατροφής. Στις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών, η Σύμβαση υποκαθιστά τη Σύμβαση της Χάγης του 1973 για την αναγνώριση και εκτέλεση των αποφάσεων σχετικά με τις υποχρεώσεις διατροφής, τη Σύμβαση της Χάγης του 1958 για την αναγνώριση και εκτέλεση υποχρεώσεων διατροφής έναντι των τέκνων καθώς και τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης του 1956 για τη διεκδίκηση διατροφής στην αλλοδαπή, μόνον κατά το μέτρο που το πεδίο εφαρμογής τους σε αυτά τα κράτη συμπίπτει με το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης του 2007.

4. W. DUNKAN, *The Hague Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance. Comments on Its Objectives and Some of Its Special Features*, *Yearbook of Private International Law*, 2008, σσ. 314, 317. E. LONG, *The New Hague Maintenance Convention*, *ICL*, 2008, σ. 984.

5. Το Πρωτόκολλο περιέχει κανόνες σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο για τις υποχρεώσεις διατροφής.

6. Αρχή δοτής αρμοδιότητας, άρθρο 5 ΣΣΕ.

7. Κανονισμός (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την Αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, ΕΕ 2001 L 12/1. Σε όσες περιπτώσεις πρόκειται για υπόθεση που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των Κανονισμών Βρυξέλλες I και, επομένως, για διαφορά με στοιχείο αλλοδαπότητας με κράτος μέλος της Ένωσης, όπου ισχύουν ο παραπάνω Κανονισμός, αυτός υπερισχύει σε κάθε περίπτωση, λόγω της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου σε σχέση με το εθνικό δίκαιο και της άμεσης, κατ' άρθρο

λειτούργησε ομαλά μέχρι ενός σημείου, καθώς εξακολουθούσε να απαιτεί από τον δικαιούχο της διατροφής να υποβληθεί στη διαδικασία κήρυξης της εκτελεστότητας, προκειμένου να μπορέσει να εκτελέσει την απόφαση σε άλλο κράτος μέλος. Οι διαφορές μεταξύ των εθνικών νομικών συστημάτων καθιστούσαν χρονοβόρες και περίπλοκες τις διασυννοιακές διαδικασίες σχετικά με την αμοιβαία αναγνώριση και εκτέλεση⁸. Προκειμένου να διευκολυνθεί η είσπραξη σε αλλοδαπό κράτος οφειλόμενης διατροφής, ο Κανονισμός περί διατροφής αντικατέστησε τις διατάξεις περί υποχρεώσεων διατροφής, που περιελάμβανε ο Κανονισμός «Βρυξέλλες Ι».

Ο Κανονισμός περί διατροφής αποτελεί ίσως την περιπλοκότερη απ' όλες τις νομοθετικές πράξεις με τις οποίες επιχειρήθηκε η «κοινοτικοποίηση» του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Συγκέντρωσε σε μία μόνη πράξη ενιαίους κανόνες σχετικά με τη δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και την εκτέλεση καθώς και τη συνεργασία μεταξύ εθνικών αρχών στα ζητήματα των υποχρεώσεων διατροφής. Υπερβαίνει, λοιπόν, τον ειδικό στόχο της ενεργοποίησης της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων σε ζητήματα υποχρεώσεων διατροφής, θέτοντας ως γενικότερο στόχο την πραγματοποίηση μιας εξαντλητικής κωδικοποίησης του θέματος. Εφαρμόζεται στις υποχρεώσεις διατροφής που απορρέουν από οικογενειακές σχέσεις ή σχέσεις συγγένειας, γάμου ή αχιστείας⁹. Το κείμενό του καθιστά σαφές ότι οι κανόνες σύγκρουσης νόμων απλώς καθορίζουν το εφαρμοστέο στις υποχρεώσεις διατροφής δίκαιο και όχι το δίκαιο που εφαρμόζεται στις οικογενειακές σχέσεις στις οποίες βασίζονται οι υποχρεώσεις διατροφής. Ο καθορισμός των οικογενειακών σχέσεων εξακολουθεί να διέπεται από το εθνικό δίκαιο των κρατών μελών, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων τους περί ιδιωτικού διεθνούς δικαίου¹⁰. Σημαντική καινοτομία αποτελεί η καθολική εφαρμογή του Κανονισμού, που δεν περιορίζεται στο κατά τόπον πεδίο εφαρμογής, σε αντίθεση με τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι, που περιορίζεται στις διαφορές εντός της Ένωσης,

κυρίως με βάση την κατοικία του εναγομένου. Ως συνέπεια, ο Κανονισμός περί διατροφής εφαρμόζεται πάντοτε από τα δικαστήρια των κρατών μελών, αποκλείοντας την εφαρμογή του εθνικού δικαίου.

Η δικαιοδοσία για αποφάσεις σχετικά με διατροφή μπορεί να θεμελιωθεί σε μία από τις βάσεις δικαιοδοσίας που προβλέπουν τα άρθρα 3 έως 7 του Κανονισμού. Ο σύνδεσμος της κατοικίας του Κανονισμού Βρυξέλλες Ι έχει πλέον εγκαταλειφθεί και το άρθρο 3 προβλέπει, ειδικότερα, ότι, σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής στα κράτη μέλη, δικαιοδοσία έχει: α) το δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του εναγομένου ή β) το δικαστήριο του τόπου της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής ή γ) το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία, σύμφωνα με το δίκαιό του, για την εκδίκαση αγωγής σχετικά με την προσωπική κατάσταση, όταν η αίτηση διατροφής είναι παρεπόμενη της αγωγής αυτής, εκτός εάν η δικαιοδοσία αυτή βασίζεται αποκλειστικά στην ιθαγένεια ενός των διαδίκων ή δ) το δικαστήριο που έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με το δίκαιό του για την εκδίκαση αγωγής σχετικά με τη γονική μέριμνα, όταν η αίτηση διατροφής είναι παρεπόμενη της αγωγής αυτής, εκτός εάν η διεθνής δικαιοδοσία βασίζεται αποκλειστικά στην ιθαγένεια ενός των διαδίκων. Οι παραπάνω τέσσερις κανόνες είναι ισοδύναμοι και δεν υπερισχύει κάποιος των άλλων. Ο Κανονισμός περί διατροφής δεν περιλαμβάνει ορισμό του όρου «συνήθης διαμονή», επομένως η έννοια υπόκειται σε αυτόνομη ερμηνεία.

III. Αυτοτελής ερμηνεία των κανόνων δικαιοδοσίας

Στις συγκεκριμένες υποθέσεις το επίδικο αντικείμενο αφορούσε αποκλειστικά τις διατάξεις για τους κανόνες δικαιοδοσίας. Το Δικαστήριο ακολούθησε την Πρόταση του Γενικού Εισαγγελέα¹¹ να λάβει υπόψη τη νομολογία για τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι κατά την ερμηνεία του άρθρου 3 στοιχείο β' του Κανονισμού περί διατροφής αφού ο Κανονισμός περί διατροφής αντικατέστησε τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι¹². Περαιτέρω, το Δικαστήριο, κάνοντας αναφορά στην πάγια νομολογία του¹³, επανέλαβε ότι οι διατάξεις περί των κανόνων δικαιοδοσίας πρέπει να τυχάνουν αυτοτελούς ερμηνείας. Για να δώσει απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο προέβη σε τελεολογική, γραμματική και συστηματική ερμηνεία του άρθρου 3 στοιχείο β'¹⁴. Γνώμονας της ερμηνείας αυτής θα

288 ΣΛΕΕ, ισχύος των Κανονισμών ως πράξεων του ενωσιακού δικαίου γενικότερα, Π. ΣΤΑΓΚΟΣ / Ε. ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ, Δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2000, σ. 205 επ.

8. F. FERRAND, The Council Regulation (EC) 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations, σε B. Campuzano Diaz ... [et al.] (eds), Latest Developments in EU Private International Law, London, 2011, F. GASCON INCHAUSTI, Le recouvrement des aliments en Europe, σε M. Douchy Oudot (dir.), La justice civile européenne en marche, Dalloz, Paris, 2012, σ. 147 επ., A. DEVERS, Les praticiens et le droit international privé européen de la famille, Europe, 2013.

9. Άρθρο 1.

10. Αιτιολογική σκέψη 21.

11. Βλ. προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα N. Jääskinen, απόφαση *Sanders και Huber*, ό.π., EU:C:2014:2171, σημ. 33.

12. Καθώς και η νομολογία σχετικά με τη Σύμβαση των Βρυξελλών, ΕΕ 1982, L 388/1, που αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό Βρυξέλλες Ι.

13. Απόφαση *Cartier parfums-lunettes και Axa Corporate Solutions Assurance*, C-1/13, EU:C:2014:109, σκ. 32 και απόφαση *flyLAL-Lithuanian Airlines*, C-302/13, EU:C:2014:2319, σκ. 24.

14. Σκέψη 25 της σχολιαζόμενης απόφασης.

πρέπει, κατά το Δικαστήριο, να είναι, αφενός, οι σκοποί και το σύστημα του Κανονισμού περί διατροφής και, αφετέρου, οι γενικές αρχές που απορρέουν από το σύνολο των εθνικών εννόμων τάξεων¹⁵. Αναλυτικότερα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι σκοπός του Κανονισμού περί διατροφής αποτελεί, πρώτον, η αποτελεσματική είσπραξη των αξιώσεων διατροφής σε διασυννοριακές υποθέσεις¹⁶ και η ευχερής έκδοση απόφασης που θα είναι αυτομάτως εκτελεστή εντός άλλου κράτους μέλους¹⁷ και, δεύτερον, τα συμφέροντα των δικαιούχων διατροφής, μέσω διασφάλισης της εγγύτητας μεταξύ δικαιούχου και αρμόδιου δικαστηρίου¹⁸ και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης¹⁹.

IV. Ορθή απονομή της δικαιοσύνης

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διευκρίνισε τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να νοείται η ορθή απονομή της δικαιοσύνης, ως σκοπός του Κανονισμού περί διατροφής. Ως γενική αρχή, η ορθή απονομή της δικαιοσύνης έχει την έννοια ότι η εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων θα πρέπει να είναι αποτελεσματική και αποδοτική. Το Δικαστήριο, συμφωνώντας με την Πρόταση του Γεν. Εισαγγελέα²⁰, τόνισε ότι το να ευνοηθεί η εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης, μεταξύ άλλων μέσω της συγκεντρώσεως των πιο πολύπλοκων υποθέσεων ενώπιον ενός και μόνου δικαστηρίου, εξυπηρετεί την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Ωστόσο, ο σκοπός της τελευταίας θα πρέπει να νοηθεί όχι μόνον από την άποψη της βέλτιστης οργάνωσης των δικαστηρίων, αλλά επίσης από την άποψη του συμφέροντος των διαδίκων, είτε πρόκειται για τον ενάγοντα είτε για τον εναγόμενο, οι οποίοι πρέπει, μεταξύ άλλων, να έχουν τη δυνατότητα ευχερούς πρόσβασης στη δικαιοσύνη και να υπόκεινται σε προβλέψιμους κανόνες δικαιοδοσίας χάρη στον στενό σύνδεσμο μεταξύ του δικαστηρίου και της διαφοράς²¹.

V. Δικονομική αυτονομία των κρατών μελών

Η Επιτροπή, στις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε, υποστήριξε ότι ο Κανονισμός περί διατροφής περιορίζει την ελευθερία των κρατών μελών ως προς τον προσδιορισμό του αρμοδίου δικαστηρίου, στο μέτρο που πρέπει να πρόκειται περί κατά τόπον αρμοδιότητας που συνδέεται με τον τόπο της συνήθους διαμονής των δικαιούχων

διατροφής. Αν και η νομολογία του Δικαστηρίου ουσιαστικά ενοποίησε την άμεση ισχύ, τη συνεπή ερμηνεία και την υπεροχή που αποτελούν τις βασικές αρχές της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου σε εθνικό επίπεδο, η κατάσταση είναι διαφορετική όσον αφορά τους δικονομικούς κανόνες των κρατών μελών για την εθνική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου. Πράγματι, δεν υπάρχει ευρωπαϊκός κώδικας διοικητικής, πολιτικής ή ποινικής δικονομίας. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου, ο γενικός κανόνας που προκύπτει είναι ότι, ελλείψει σχετικής ενωσιακής νομοθεσίας, ο καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και η ρύθμιση των δικονομικών λεπτομερειών των ενδίκων προσφυγών που σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το κοινοτικό δίκαιο εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους²². Ο ορισμός αυτός περιγράφει τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών²³.

Η δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, ωστόσο, υπόκειται σε δύο όρους, που διατυπώθηκαν για πρώτη φορά από το Δικαστήριο στην υπόθεση *Rewe*²⁴. Ο πρώτος αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, κατά την οποία η θέσπιση τέτοιων δικονομικών κανόνων ή κανόνων περί δικαιοδοσίας από κράτος μέλος είναι επιτρεπτή μόνον υπό την προϋπόθεση ότι οι προσφυγές, οι οποίες έχουν ως σκοπό να διασφαλίσουν την προάσπιση των δικαιωμάτων που αντλούν οι ιδιώτες από το δίκαιο της Ένωσης, δεν ασκούνται υπό όρους λιγότερο ευνοϊκούς από τους ισχύοντες για τις προσφυγές που αποβλέπουν στην προστασία των αντλούμενων από την εσωτερική νομοθεσία

15. Σκέψη 24 της σχολιαζόμενης απόφασης.

16. Κανονισμός περί διατροφής, αιτιολογική σκέψη 45.

17. Ibid, αιτιολογική σκέψη 9.

18. Βλ. Απόφαση *Farrell*, C-295/95, EU:C:1997:168, σκ. 19 και απόφαση *Blijdenstein*, C-433/01, EU:C:2004:21, σκ. 29 και 30.

19. Κανονισμός περί διατροφής, αιτιολογική σκέψη 15.

20. Προτάσεις Γεν. Εισαγγελέα N. Jääskinen, ό.π., σ. 69.

21. Σκέψη 29 της σχολιαζόμενης απόφασης. Βλ., κατ' αναλογία, αιτιολογική σκέψη 12 του Κανονισμού Βρυξέλλες I, καθώς και απόφαση *Kainz*, C-45/13, EU:C:2014:7, σκ. 27 επ.

22. Απόφαση *Impact*, C-268/06, EU:C:2008:223, σκ. 44-46, απόφαση *Rewe*, 33/76, EU:C:1976:188, σκ. 5, και απόφαση *Comet*, C-45/76, EU:C:1976:191, σκ.13, απόφαση *Peterbroeck*, C-312/93, EU:C:1995:437, σκ. 12, απόφαση *Unibet*, C-432/05, EU:C:2007:163, σκ. 39, απόφαση *van der Weerd κ.λπ.*, C-222/05 έως C-225/05, EU:C:2007:318, σκ. 28, απόφαση *Astrurcom Telecomunicaciones*, C-40/08, EU:C:2009:615, σκ. 41, απόφαση *Allassini κ.λπ.*, C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2010:146, σκ. 47-49, απόφαση *Επιτροπή/Τσεχική Δημοκρατία*, C-241/11, EU:C:2013:423, σκ. 69, απόφαση *Agrokonsulting-04*, C-93/12, EU:C:2013:432, σκ. 35.

23. «Ελλείψει κανονιστικής ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης στον οικείο τομέα, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να θεσπίσει κανόνες οι οποίοι εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον της εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης, πρέπει να κατισχύουν των ιδιωτικών συμφερόντων και ορίζουν τον αριθμό των βαθμών δικαιοδοσίας ή να ρυθμίσει τις διαδικαστικές λεπτομέρειες και να καθορίσει τα αρμόδια δικαστήρια για την άσκηση των εσωτερικών ενδίκων μέσων», απόφαση *Kainz*, ό.π., σκ. 27 επ. Για την εξέλιξη της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών στη νομολογία του Δικαστηρίου τα τελευταία 30 χρόνια βλ. Μ. BOBEK, *Why there is no principle of 'procedural autonomy' of the member states*, σε B. de Witte / H. Micklitz (eds), *The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States*, Antwerp, Intersentia, 2011.

24. Απόφαση *Rewe*, C-33/76, ό.π.

δικαιωμάτων. Ο δεύτερος όρος αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας²⁵, κατά την οποία οι σχετικοί κανόνες δεν προκαλούν στους ιδιώτες διαδικαστικές δυσκολίες, ικανές να καταστήσουν υπερβολικώς δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία αυτοί αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης²⁶. Στις περιπτώσεις αυτές, το Δικαστήριο ζητά από τα εθνικά δικαστήρια να προχωρήσουν πέρα από την απλή ισοδυναμία και να καταστήσουν διαθέσιμο ένα συγκεκριμένο είδος διαδικασίας ή ένδικου μέσου.

Ωστόσο, μέσω της νομοθετικής ή της δικαστικής οδού, διαμορφώνονται προϋποθέσεις σε σχέση με τις διαδικασίες και τα ένδικα μέσα για την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου στα κράτη μέλη. Η νομοθεσία της Ένωσης μπορεί είτε να ενοποιήσει είτε να εναρμονίσει συγκεκριμένα ζητήματα των εθνικών διαδικασιών. Η νομοθετική ενοποίηση των εθνικών διαδικασιών αποτελεί επακόλουθο Κανονισμών που προβλέπουν ειδικό καθεστώς σε συγκεκριμένους οικονομικούς κανόνες, όπως ο Κανονισμός Βρυξέλλες I και ο Κανονισμός περί διατροφής. Οι Κανονισμοί αυτοί αποκλείουν την παράλληλη εφαρμογή των εθνικών δικαίων στον ίδιο τομέα. Η νομοθετική εναρμόνιση γίνεται με Οδηγίες που σκοπό έχουν μεν την εναρμόνιση, αλλά όχι και την αντικατάσταση των εθνικών δικονομικών κανόνων.

Άλλος ένας τρόπος διαμόρφωσης ενωσιακών δικονομικών κανόνων είναι μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου. Με τα χρόνια, η νομολογία του Δικαστηρίου έχει εξαπλωθεί σε πολλές πτυχές που άπτονται των εθνικών δικονομικών κανόνων, όπως είναι η πρόσβαση στο δικαστήριο, τα προσωρινά μέτρα ή η απόδειξη. Σημαντικό παράδειγμα, άλλωστε, στα όρια ανάμεσα σε δικονομικό και ουσιαστικό δίκαιο, αποτελεί και η αρχή της ευθύνης του κράτους²⁷.

Στις συγκεκριμένες συνεκδικαζόμενες υποθέσεις, το Δικαστήριο δέχθηκε ότι το άρθρο 3 στοιχείο β' του Κανονισμού περί διατροφής που αναφέρεται στον τόπο της συνήθους διαμονής του δικαιούχου διατροφής καθορίζει τόσο τη διεθνή δικαιοδοσία όσο και την κατά τόπον αρμοδιότητα και έχει σκοπό την ενοποίηση των κανόνων

σύγκρουσης δικαιοδοσιών²⁸. Πρόσθεσε, ταυτόχρονα, ότι, αν και οι κανόνες συγκρούσεως δικαιοδοσιών έχουν εναρμονισθεί διά του καθορισμού κοινών συνδετικών στοιχείων, ο προσδιορισμός του αρμοδίου δικαστηρίου εξακολουθεί να εμπίπτει στην αρμοδιότητα των κρατών μελών²⁹. Ωστόσο, το Δικαστήριο εξάρτησε την παραπάνω διαπίστωση από δύο όρους. Ο πρώτος είναι αυτή η εθνική νομοθεσία να μην διακυβεύει τους σκοπούς του Κανονισμού περί διατροφής, δηλαδή να συντελεί στην υλοποίηση του σκοπού της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Στην ουσία, το Δικαστήριο εξέτασε, στις δίκες που έχουν ως αντικείμενο τη διατροφή, αν η συγκέντρωση αρμοδιοτήτων έχει ως συνέπεια ότι τα πρόσωπα που κατοικούν στην εθνική επικράτεια χάνουν το πλεονέκτημα που τους προσφέρει ο Κανονισμός περί διατροφής, δηλαδή τη δυνατότητα να προσφύγουν ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου του τόπου της συνήθους διαμονής τους. Το Δικαστήριο απάντησε ότι η εν λόγω εθνική διάταξη, προσδιορίζοντας ως δικαστήριο του τόπου στον οποίο ο δικαιούχος διατροφής έχει τη συνήθη διαμονή του, κατά την έννοια του άρθρου 3 στοιχείο β' του Κανονισμού περί διατροφής, δικαστήριο του οποίου η κατά τόπον αρμοδιότητα θα μπορούσε να μη συμπίπτει με αυτήν του αρμοδίου δικαστηρίου για τις εσωτερικές ένδικες διαφορές με το ίδιο αντικείμενο, δεν συντελεί οπωσδήποτε στην επίτευξη του σκοπού της εγγύτητας. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι το πλεονέκτημα του δικαστηρίου της κατοικίας του δικαιούχου διατροφής είναι ότι αποτελεί αυτό που μπορεί ευκολότερα να διαπιστώσει τι ανάγκη έχει ο δικαιούχος. Επίσης, διευκρίνισε ότι η προστασία των δικαιούχων διατροφής και η ορθή απονομή της δικαιοσύνης δεν προϋποθέτει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να ιδρύσουν αρμόδια δικαστήρια σε κάθε τόπο. Αντιθέτως, επιβάλλεται, μεταξύ των δικαστηρίων που έχουν οριστεί για την επίλυση των διαφορών που αφορούν υποχρεώσεις διατροφής, να είναι αρμόδιο το δικαστήριο το οποίο έχει ιδιαίτερα στενό σύνδεσμο με τον τόπο στον οποίο ο δικαιούχος διατροφής έχει τη συνήθη διαμονή του. Εν προκειμένω, το αρμόδιο δικαστήριο, βάσει του κανόνα που προβλέπεται στο άρθρο 28 του AUG, είναι το Amtsgericht το οποίο είναι αρμόδιο για την περιφέρεια της έδρας του κατά τόπον αρμοδίου Oberlandesgericht, ενώπιον του οποίου ο δικαιούχος διατροφής θα έπρεπε ενδεχομένως να παραστεί στο πλαίσιο διαδικασίας εφέσεως.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε τον δεύτερο όρο, αν δηλαδή η εθνική ρύθμιση είναι ικανή να διακυβεύσει τον σκοπό του Κανονισμού περί διατροφής, ο οποίος συνίσταται στη μεγαλύτερη δυνατή διευκόλυνση της ει-

25. Η αποτελεσματικότητα είναι περισσότερο αφηρημένη έννοια. Απαιτεί όχι μόνον η εφαρμογή των αξιώσεων, που βασίζονται στο ενωσιακό δίκαιο να καθίστανται πρακτικά αδύνατα, αλλά επίσης όχι υπερβολικά δύσκολη. Αναφέρεται σε καταστάσεις όπου π.χ., ένα κατάλληλο ένδικο μέσο δεν θα ήταν καθόλου διαθέσιμο, θα ήταν, δηλαδή, εξίσου μη διαθέσιμο τόσο για τις αξιώσεις που είχαν ως βάση το ενωσιακό δίκαιο όσο και για τις αμιγώς εθνικές αξιώσεις.

26. Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση *Agrokonsulting-04*, ό.π., σκ. 39 επ.

27. Απόφαση *Francovich κ.λπ.*, C-6/90, EU:C:1991:428, απόφαση *Brasserie du Pêcheur και Factortame*, C-46/93 και 48/93, EU:C:1996:79.

28. Σκέψη 30 της σχολιαζόμενης απόφασης.

29. Απόφαση *Mulox IBC*, C-125/92, EU:C:1993:306, σκ. 25, καθώς και απόφαση *GIE Groupe Concorde κ.λπ.*, C-440/97, EU:C:1999:456, σκ. 31.

σπράξεως των διεθνών αξιώσεων διατροφής, καθόσον η ρύθμιση αυτή συνεπάγεται επιβράδυνση της διαδικασίας, πράγμα το οποίο επιφέρει μη αμελητέα επιπλέον δαπάνη χρόνου για τους διαδίκους³⁰. Το Δικαστήριο, απορρίπτοντας τα επιχειρήματα της Γερμανικής κυβέρνησης και της Επιτροπής, έκρινε ότι, αφενός, δεν ισχύει πάντοτε ότι ο δικαιούχος διατροφής καλύπτει μεγάλη απόσταση σε διασυννοριακές διαφορές, εφόσον είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν σύγχρονες τεχνολογίες επικοινωνίας και ότι, αφετέρου, η συγκέντρωση πληροί τους σκοπούς του Κανονισμού περί διατροφής, ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις που θα μπορούσε να την περιορίζει. Το Δικαστήριο, πάντως, κατέληξε ότι επαφίεται στα εθνικά δικαστήρια να εξετάσουν αν η συγκέντρωση περιορίζει την αποτελεσματική είσπραξη των απαιτήσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Γενικός Εισαγγελέας αρνήθηκε να λάβει υπόψη του την προγενέστερη νομολογία σχετικά με τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, θεωρώντας ότι η επίμαχη γερμανική διάταξη αποτελούσε, κατ' ουσίαν, ρύθμιση της κατά τόπον αρμοδιότητας και ότι ο Γερμανός νομοθέτης προσχηματικά συνέδεσε τη διάταξη αυτή με την οργάνωση και την απλοποίηση της δικαστικής διαδικασίας. Συνεπώς, ο Γενικός Εισαγγελέας κατέληξε ότι η γερμανική δικονομική διάταξη σαφώς προσκρούει στους κανόνες δικαιοδοσίας που θέτει ο Κανονισμός περί διατροφής, καθόσον ο τελευταίος έχει άμεση ισχύ.

Θεωρούμε ότι, με τον τρόπο με τον οποίο διατύπωσε το άρθρο 3 στοιχείο β', ο νομοθέτης της Ένωσης περιόρισε ηθελημένως το περιθώριο των κρατών μελών ως προς τον καθορισμό των εθνικών δικαστηρίων που είναι αρμόδια σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής. Έτσι, ο Γενικός Εισαγγελέας διατύπωσε σοβαρές αμφιβολίες σχετικά με τη δυνατότητα κατ' αναλογίαν εφαρμογής της νομολογίας σχετικά με τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών στον υπό κρίση τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών για δύο λόγους. Ο πρώτος αφορούσε ότι το Δικαστήριο ερωτήθηκε εν προκειμένω, όχι σχετικά με δικονομικές διατάξεις εσωτερικού δικαίου ενός μόνον κράτους μέλους, αλλά σχετικά με την ερμηνεία κανόνων δικαιοδοσίας οι οποίοι εναρμονίστηκαν σε όλα τα κράτη μέλη με βάση τη δικαστική συνεργασία στις αστικές υποθέσεις. Επιπλέον, ο Γενικός Εισαγγελέας θεώρησε ότι, στις συγκεκριμένες υποθέσεις, δεν επρόκειτο για τη δικαστική προστασία, σε εθνικό επίπεδο, της άσκησης ουσιαστικών δικαιωμάτων που έχουν χορηγηθεί από το δίκαιο της Ένωσης. Εν πάσει περιπτώσει, ο Γενικός Εισαγγελέας κατέληξε ότι, ακόμη κι αν το Δικαστήριο προσχωρούσε σε κατ' αναλογίαν εφαρ-

μογή της νομοθεσίας για τη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, σε περιστάσεις όπως αυτές των διαφορών των κύριων δικών, δεν θα πληρούνταν ο όρος της ισοδυναμίας, αφού η εύρυθμη λειτουργία της δικαιοσύνης περιορίζεται από την παραπάνω αρχή που έχει θέσει το Δικαστήριο ως προϋπόθεση στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, ως προς υποθέσεις που δεν έχουν στοιχεία αλλοδαπότητας.

Ως προς την επίπτωση της απόφασης στο ελληνικό δίκαιο, δεν αναμένεται να έχει συνέπειες, αφού αρμόδιο καθ' ύλην δικαστήριο για την έγερση αγωγής διατροφής από τον δικαιούχο κατά του υπόχρεου είναι πάντα το Μονομελές Πρωτοδικείο³¹, ενώ κατά τόπον αρμόδιο δικαστήριο είναι ή το δικαστήριο της κατοικίας ή διαμονής του δικαιούχου διατροφής ή του εναγομένου υπόχρεου³².

VI. Συμπερασματική παρατήρηση

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι το άρθρο 3 στοιχείο β' του Κανονισμού περί διατροφής προσκρούει σε εθνική διάταξη, όπως το άρθρο 28 του γερμανικού νόμου, που προβλέπει ρύθμιση που θεσπίζει συγκέντρωση δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων επί θεμάτων διασυννοριακής διατροφής υπέρ πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, το οποίο είναι αρμόδιο για την περιφέρεια της έδρας του εφετείου. Ωστόσο, δέχθηκε ότι, αν κατά την κρίση των εθνικών δικαστηρίων, η εθνική δικονομική διάταξη υλοποιεί τους σκοπούς του εν λόγω Κανονισμού, δηλαδή την ορθή απονομή της δικαιοσύνης, την προστασία του συμφέροντος των δικαιούχων διατροφής και την αποτελεσματική είσπραξη των αξιώσεων διατροφής, στην περίπτωση αυτή η εν λόγω εθνική δικονομική διάταξη δεν θα έρχεται σε αντίθεση με τον Κανονισμό. Έτσι, σε μια υπόθεση όπου ζητήθηκε από το Δικαστήριο, επί της ουσίας, να ερμηνεύσει το ενωσιακό δίκαιο και να εκτιμήσει τη συμβατότητά του με μια εθνική δικονομική διάταξη, σε αντίθεση με τον Γενικό Εισαγγελέα που ήταν κατηγορηματικός, απέφυγε να δώσει ξεκάθαρη θετική ή αρνητική απάντηση. Ως συνέπεια, θα πρέπει να βασισθεί κανείς στην κρίση του εκάστοτε εθνικού δικαστή, η οποία αναπόφευκτα έχει υποκειμενικό χαρακτήρα που αντιβαίνει στον σκοπό της προβλεψιμότητας των λύσεων που θα έπρεπε να διέπει τις διασυννοριακές διαφορές.

Περαιτέρω, η απόφαση του Δικαστηρίου φανερώνει ότι ενόψει της ενοποίησης των δικονομικών κανόνων με Κανονισμούς, ίσως είναι άστοχο να αναφερόμαστε στη δικονομική αυτονομία των κρατών μελών, υπό την έννοια της ελεύθερης επιλογής για τα κράτη μέλη, που στην πραγματικότητα δεν υπάρχει, τουλάχιστον αν αντι-

30. Απόφαση *Zuid-Chemie*, C-189/08, EU:C:2009:475, σκ. 30, και, κατ' αναλογίαν, απόφαση *PPU-Health Service Executive*, C-92/12, EU:C:2012:255, σκ. 79.

31. Άρθρα 17 αρ. 2 και 681B ΚΠολΔ.

32. Άρθρο 39Α ΚΠολΔ.

λαμβάνεται κανείς την «αυτονομία» ως την ικανότητα κάποιου να δρα και να λαμβάνει αποφάσεις, χωρίς να ελέγχεται από κάποιον άλλο. Η διαπίστωση αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι η νομοθετική ενοποίηση ή εναρμόνιση των εθνικών δικονομικών κανόνων από την Ένωση διέπεται από την αρχή της δοτής αρμοδιότητας. Η Ένωση μπορεί να νομοθετεί μόνο σε συγκεκριμένους τομείς που της έχουν αποδοθεί από τις Συνθήκες. Αντιθέτως, η ενοποίηση μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου είναι απεριόριστη και μπορεί να θίξει κάθε πτυχή των εθνικών δικονομικών κανόνων, υπό την προϋπόθεση το ζήτημα να σχετίζεται με την εθνική εφαρμογή δικαιωμάτων που βασίζονται στο δίκαιο της Ένωσης και να έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο με προδικαστική παραπομπή. Κατά συνέπεια, όλοι οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες μπορούν να υπόκεινται στη διπλή προϋπόθεση της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας, υπό την προϋπόθεση ότι η υπόθεση αφορά το ενωσιακό δίκαιο.

Ίσως γι' αυτό θα έπρεπε να αναθεωρηθούν τα κριτήρια της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Ως προς τον όρο της ισοδυναμίας, η εφαρμογή του καθίσταται προβληματική, καθώς όλο και περισσότεροι τομείς του εθνικού δικαίου τυγχάνουν εναρμόνισης, συνεπώς δεν υπάρχει μέτρο σύγκρισης και το Δικαστήριο, στην ουσία, εφαρμόζει μόνον το κριτήριο της αποτελεσματικότητας.

Άλλωστε, από την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου³³ προκύπτει ότι η συζήτηση σχετικά με τα εθνικά ένδικα μέσα συνδέεται, πλέον, περισσότερο με την αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, χωρίς να έχει εξαλειφθεί η διπλή προϋπόθεση της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Η στροφή αυτή ανταποκρίνεται στις αλλαγές που επέφερε η Συνθήκη της Λισσαβόνας. Εισηγήσε μια νέα διάταξη στο άρθρο 19 παρ. 1 ΣΕΕ, κατά την οποία τα κράτη μέλη προβλέπουν τα ένδικα βοηθήματα και μέσα που είναι αναγκαία, για να διασφαλίζεται η πραγματική δικαστική προστασία στους τομείς που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης. Επιπλέον, το άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ³⁴, που κατέστη δεσμευτικό πρωτογενές δίκαιο, εγγυάται επίσης το δικαίωμα σε ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο και σε μια δίκαιη δίκη³⁵.

33. Απόφαση *Impact*, ό.π., σκ. 43-48, απόφαση *DEB*, C-279/09, EU:C:2010:811, σκ. 29-33, απόφαση *Rosendo Santana*, C-177/10, EU:C:2011:557 σκ. 87-89, απόφαση *Alassin κ.λπ.*, ό.π., σκ. 46-49, απόφαση *Agrokonsulting-04*, ό.π., σκ. 59.

34. Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου.

35. P. GRAIG / G. de BURCA, *EU Law, Text, Cases and Materias*, Oxford University Press, 5th ed., 2011 σ. 231 επ., Β. ΤΖΩΡΤΖΗ, Το κράτος δικαίου και η αρχή της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας στην ενωσιακή έννομη τάξη, υπό έκδοση, Μ.Δ. ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ, Η Συνθήκη της Λισσαβόνας και η βελτίωση της δημοκρατίας και της αποτελεσματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκδ. Β.Ν. Κατσαρού, 2010.

► Περιβαλλοντική Ευθύνη

Εθνική ρύθμιση, μη προβλέπουσα τη δυνατότητα της διοικήσεως να επιβάλλει στους κυρίους γηπέδων, στα οποία έχει διαπιστωθεί ρύπανση χωρίς εκείνοι να φέρουν ευθύνη για τη ρύπανση αυτή, την εφαρμογή προληπτικών μέτρων και μέτρων αποκαταστάσεως, αλλά απλώς την υποχρέωση αποδόσεως των δαπανών για τις ενέργειες της διοικήσεως

άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ – Οδηγία 2004/35/ΕΚ – περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας – ευθύνη του έχοντος την κυριότητα, ο οποίος δεν προκάλεσε τη ρύπανση – αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» – αρχές της προφυλάξεως, της προληπτικής δράσεως και της επανορθώσεως κατά προτεραιότητα στην πηγή των ζημιών που προκαλούνται στο περιβάλλον

ΔΕΕ C-534/13, Fipa Group κ.λπ., Τμήμα τρίτο, Πρόεδρος: M. Ilešič, Εισηγήτρια: C. Toader, Γεν. Εισαγγελέας: J. Kokott, EU:C:2015:140 – Προδικαστικό ερώτημα

Πραγματικά Περιστατικά

Στις πέριξ περιοχές του ιταλικού Δήμου Carrara στην Τοσκάνη (Ιταλία), ο οποίος είναι γνωστός για το μάρμαρό του, ασκήθηκαν από τη δεκαετία 1960 μέχρι τη δεκαετία 1980 βιομηχανικές δραστηριότητες από τις εταιρείες Farmoplant SpA και Cersam Srl, μέλη του ομίλου Montedison Spa – νυν Edison –, οι οποίες αφορούσαν την παραγωγή εντομοκτόνων και ζιζανιοκτόνων. Οι δραστηριότητες αυτές προκάλεσαν σοβαρή ρύπανση στην περιφέρεια του όμορου Δήμου Massa Carrara από διάφορες χημικές ουσίες, μεταξύ των οποίων το διχλωροαιθάνιο και η αμμωνία, με αποτέλεσμα η περιοχή αυτή να χαρακτηριστεί το 1998 ως «τοποθεσία ειδικού ενδιαφέροντος», κατόπιν ανεπαρκούς «αξιοποιήσεως» της το έτος 1995. Το 2006 και το 2008, οι Tws Automation (εταιρεία πώλησης ηλεκτρονικών συσκευών) και Ivan (κτηματομεσιτική εταιρεία) απέκτησαν την κυριότητα διάφορων γηπέδων που ανήκαν στην ανωτέρω περιοχή, ενώ το 2011 απέκτησε έτερο γήπεδο της ίδιας τοποθεσίας η Fipa Group (ναυπηγοεπισκευαστική εταιρεία).

Με διοικητικές πράξεις, οι αρμόδιες διευθύνσεις του Ministero υποχρέωναν τις Tws Automation, Ivan και Fipa Group, ως «νομείς των γηπέδων», να εφαρμόσουν ειδικά μέτρα «επείγουσας προστασίας», συγκεκριμένα την κατασκευή υδραυλικού φράγματος λήψεως, με σκοπό την προστασία του υδροφόρου ορίζοντα και την υποβολή τροποποιήσεως σχεδίου εξυγιάνσεως του γηπέδου. Ισχυριζόμενες οι τρεις εταιρείες πως δεν ευθύνονται για την υφιστάμενη ρύπανση, άσκησαν προσφυγή στο Tribunale amministrativo regionale per la Toscana, το οποίο ακύρωσε τις τρεις ως άνω πράξεις, επικαλούμενο την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», με βάση την οποία η

διοίκηση δεν μπορεί να επιβάλλει τα εν λόγω μέτρα σε επιχειρήσεις που ουδόλως φέρουν άμεση ευθύνη για τη διαπιστωθείσα ρύπανση. Οι επιχειρήσεις αυτές με βάση το ιταλικό δίκαιο μπορούν να επιβαρυνθούν με τις δαπάνες αποκατάστασης μόνο μέχρι ποσού αντιστοιχούντος στην αξία των γηπέδων.

Το Ministero άσκησε έφεση, υποστηρίζοντας πως με γνώμονα την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» και την αρχή της προφυλάξεως μπορεί να γίνει δεκτό ότι ο κύριος εκτάσεως στην οποία έχει διαπιστωθεί ρύπανση υπέχει υποχρέωση εφαρμογής μέτρων επείγουσας προστασίας και πέραν του προαναφερθέντος ποσού. Η υπόθεση έφτασε στην Ολομέλεια του Consiglio di Stato, όπου διαπιστώθηκε διχογνωμία στη νομολογία των ιταλικών δικαστηρίων επί της ερμηνείας της εφαρμοζόμενης διάταξης του ιταλικού κώδικα περιβάλλοντος, και προς τούτο αποφασίστηκε η υποβολή στο Δικαστήριο σχετικού προδικαστικού ερωτήματος. Ειδικότερα, το Consiglio di Stato ερωτά το Δικαστήριο εάν οι τιθέμενες με το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ αρχές, δηλαδή η αρχή ο «ρυπαίνων πληρώνει», οι αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσεως, καθώς και της επανορθώσεως των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της Οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, απαιτούν την επιβολή των αυξημένων υποχρεώσεων στους – μη ρυπαίνοντες – έχοντες την κυριότητα των γηπέδων.

Παρατηρήσεις

Κλεονίκη Χ. Πουϊκλή*

1. Εισαγωγή

Η παρούσα υπόθεση συνίσταται σε μία αξιολόγηση της σχέσης μεταξύ του εθνικού δικαίου της Ιταλίας για τα μολυσμένα εδάφη και της Οδηγίας 2004/35/EK σχετικά με την περιβαλλοντική ευθύνη όσον αφορά την πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικής ζημίας, καθώς και της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει»¹. Το νομικό πλαίσιο, που διέπει την επίδικη υπόθεση και οδήγησε στην υποβολή αιτήματος προδικαστικής απόφασης για τη συμβατότητά του με το άρθρο 191 παρ. 1 ΣΛΕΕ και τις αιτιολογικές σκέψεις 13 και 24, καθώς και τα άρθρα 1 και

8 παρ. 3 της Οδηγίας 2004/35/EK για την περιβαλλοντική ευθύνη, αφορά τις διατάξεις 240 παρ. 1, 242, 244, 245 παρ. 1 και 2, 250 και 253 παρ. 1-3 του Decreto legislativo [νομοθετικό διάταγμα] 152 της 3ης Απριλίου 2006 σχετικά με την περιβαλλοντική νομοθεσία.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ, «η πολιτική της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος αποβλέπει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και λαμβάνει υπόψη την ποικιλομορφία των καταστάσεων στις διάφορες περιοχές της Ένωσης. Στηρίζεται στις αρχές της προφύλαξης και της προληπτικής δράσης, της επανόρθωσης των καταστροφών του περιβάλλοντος, κατά προτεραιότητα στην πηγή, καθώς και στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει». Παράλληλα, η υλοποίηση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», μέσω της Οδηγίας 2004/35/EK για την περιβαλλοντικής ευθύνη, υπόκειται σε όρια, καθώς «δεν είναι δυνατό να αποκατασταθούν όλες οι μορφές περιβαλλοντικής ζημίας μέσω του μηχανισμού της ευθύνης. Η αποτελεσματική χρήση του μηχανισμού αυτού προϋποθέτει ότι θα πρέπει να υφίσταται ένας ή περισσότεροι ρυπαντές οι οποίοι θα μπορούν να εντοπισθούν, η ζημία θα πρέπει να είναι συγκεκριμένη και να μπορεί να προσδιορισθεί ποσοτικά και θα πρέπει να μπορεί να αποδειχθεί η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της ζημίας και του ή των εντοπισθέντων ρυπαντών (αιτιολογική σκέψη 13)».

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 8 παρ. 3 της Οδηγίας, τίθεται περιορισμός όσον αφορά το κόστος της ευθύνης του φορέα της εκμετάλλευσης, στις περιπτώσεις όπου αυτός δύναται να αποδείξει ότι η περιβαλλοντική ζημία ή η επικείμενη απειλή τέτοιας ζημίας «[...] α) προκλήθηκε από τρίτο και επήλθε παρά την ύπαρξη των ενδεδειγμένων μέτρων ασφαλείας ή β) οφείλεται σε συμμόρφωση προς υποχρεωτική διαταγή ή εντολή δημόσιας αρχής, διαφορετικής από διαταγή ή εντολή λόγω εκπομπής ή συμβάντος που προκλήθηκε από τις δραστηριότητες του ίδιου του φορέα εκμετάλλευσης. Στις περιπτώσεις αυτές, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα, ώστε να μπορέσει ο φορέας εκμετάλλευσης να ανακτήσει το κόστος με το οποίο επιβαρύνθηκε». Σε κάθε περίπτωση, και παρά την πρόβλεψη του άρθρου 16 παρ. 1 της Οδηγίας, η οποία επιτρέπει στα κράτη μέλη να διατηρούν ή να θεσπίζουν αυστηρότερες διατάξεις, «είναι απαραίτητο να εξασφαλισθούν αποτελεσματικά μέσα εφαρμογής και επιβολής της εφαρμογής (της Οδηγίας), εξασφαλίζοντας συγχρόνως ότι τα έννομα συμφέροντα των σχετικών φορέων εκμεταλλεύσεως και των άλλων ενδιαφερόμενων διαφυλάσσονται καταλλήλως. Οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διεκπεραιώνουν οι ίδιες ορισμένα καθήκοντα που συνεπάγονται κατάλληλη διοικητική διακριτική ευχέρεια, και συγκεκριμένα, το καθήκον αξιολόγησης του μεγέθους της ζημίας και του καθορισμού των μέτρων αποκατάστασης τα οποία θα πρέπει να ληφθούν (αιτιολογική σκέψη 24)».

* Master II Δημοσίου Δικαίου, Δικηγόρος

1. Για ένα πρώτο σχόλιο επί της συγκεκριμένης αποφάσεως βλ. E. LEES, C-534/13 Ministero dell'Ambiente e della Tutela del Territorio e del Mare and Others v Fipa Group Srl and Others – The Environmental Liability Directive and Owners/Occupiers, Cambridge Center for Property Law, April 2015, διαθέσιμο σε: www.emmalees.co.uk/on-going-research-blog/2015/04/13.

Αναφορικά με τις επίμαχες διατάξεις του ιταλικού δικαίου, προβλέπονται με βάση τα άρθρα αυτά μέτρα επείγουσας προστασίας και εξυγιάνσεως των εκτάσεων, ενώ καταγράφονται με λεπτομέρεια οι επιχειρησιακές και διοικητικές διαδικασίες για την υλοποίησή τους, οι οποίες συνίστανται στις υποχρεώσεις που υπέχει ο υπεύθυνος για τη ρύπανση, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για πρόσφατη ή για παλαιότερη περίπτωση ρυπάνσεως – όσον αφορά ιδίως τη λήψη των αναγκαίων προληπτικών μέτρων και των μέτρων αποκαταστάσεως και επείγουσας προστασίας –, την ενημέρωση των αρμόδιων δημόσιων αρχών και την εκτέλεση των δράσεων εξυγιάνσεως. Επιπρόσθετα, κατά το άρθρο 244, οι αρμόδιες δημόσιες αρχές, μόλις διαπιστώσουν τη ρύπανση μίας εκτάσεως, εκδίδουν προειδοποιητική απόφαση σε σχέση με τον ρυπαίνοντα, την οποία κοινοποιούν και στον κύριο της εκτάσεως, ενώ οι ίδιες οι αρμόδιες υπηρεσίες λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την ασφάλεια και την αποκατάσταση της εκτάσεως, όταν δεν μπορεί να προσδιορισθεί ο ευθυνόμενος για τη ρύπανση και όταν ούτε ο κύριος της εκτάσεως ούτε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη προβαίνουν στις αναγκαίες ενέργειες. Ειδικά για τις περιπτώσεις κινδύνου υπερβάσεως των οριακών τιμών ρυπάνσεως, ο κύριος ή διαχειριστής των γηπέδων οφείλει, ανεξαρτήτως των υποχρεώσεων του προκαλέσαντος τη ρύπανση, να ενημερώνει τις αρμόδιες υπηρεσίες και να λαμβάνει ορισμένα μέτρα προληπτικής δράσεως.

Τα ως άνω μέτρα, κατά την έννοια του Decreto legislativo 152, συνιστούν εμπράγματα βάρη ("oneri reali") της εκτάσεως. Σύμφωνα με το άρθρο 253 παρ. 2 και 3, οι δαπάνες για την υλοποίηση των μέτρων αυτών συνοδεύονται από ειδικό εμπράγματο προνόμιο επί των ιδίων γηπέδων. Το προνόμιο αυτό και η αξίωση αποδόσεως των δαπανών αυτών μπορούν να ασκηθούν έναντι του κυρίου της εκτάσεως, ο οποίος δεν φέρει ευθύνη για τη ρύπανση ή τον κίνδυνο αυτής, μόνο με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση της αρμόδιας αρχής. Σε κάθε περίπτωση, ο έχων την κυριότητα του γηπέδου – και χωρίς να είναι υπεύθυνος για τη ρύπανση – μπορεί, κατά το άρθρο 253 παρ. 4 του Decreto legislativo 152, να επιβαρυνθεί με το εν λόγω κόστος μέχρι του ορίου της αγοραίας αξίας του γηπέδου.

Με βάση το προαναφερθέν νομικό πλαίσιο, το αιτούν Δικαστήριο ζήτησε να διευκρινισθεί εάν το ανωτέρω πλέγμα των ιταλικών διατάξεων αντιβαίνει καταρχήν στις αρχές του δικαίου της Ένωσης στον τομέα του περιβάλλοντος, κατά το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ (II), καθώς και την Οδηγία 2004/35/ΕΚ, όπως αυτή υλοποιεί την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» (III).

II. Η συμφωνία με το άρθρο 191 παρ. 2

Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως θέτει καταρχήν ζήτημα συμβατότητας των ως άνω ρυθμίσεων του ιταλικού δικαίου με το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ. Στη συγκεκριμένη διάταξη προβάλλει συμπτυκνωμένα η πολιτική της Ένω-

σης στο πεδίο του περιβάλλοντος, η οποία στοχεύει σε υψηλό επίπεδο προστασίας και στηρίζεται ειδικότερα στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», ενώ επαφίεται, βάσει του άρθρου 192 ΣΛΕΕ, στον νομοθέτη της Ένωσης να εξειδικεύσει τους γενικούς αυτούς σκοπούς της Ένωσης και να αποφασίσει τις επιμέρους δράσεις για την υλοποίησή τους². Ταυτόχρονα, δε γεννώνται άμεσα υποχρεώσεις των κρατών μελών βάσει της συγκεκριμένης διάταξης³, ενώ παράλληλα δε χωρεί επίκλησή της από ιδιώτες, προκειμένου να αποκλεισθεί η εφαρμογή εθνικής ρυθμίσεως, όπως η επίμαχη, εφόσον δεν τυγχάνει εφαρμογής κάποια ρύθμιση της Ένωσης θεσπισθείσα βάσει του άρθρου 192 ΣΛΕΕ που να αφορά τομέα σχετικό με την πολιτική περιβάλλοντος⁴.

Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ δεν μπορεί να αξιοποιηθεί από τις αρμόδιες αρχές στον τομέα του περιβάλλοντος ως έρεισμα για την επιβολή προληπτικών ή αποκαταστατικών μέτρων ελλείψει σχετικής εθνικής νομοθετικής πρόβλεψης⁵, ενώ ταυτόχρονα δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να λαμβάνουν άμεσα υπόψη αυτές τις αρχές κατά την ερμηνεία του εθνικού δικαίου, το οποίο θεσπίζουν ανεξάρτητα από το ενωσιακό δίκαιο και εκτός πεδίου εφαρμογής του⁶. Συνεπώς, οι αρχές του άρθρου 191 παρ. 2 ΣΛΕΕ πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, πρωτίστως, κατά την ερμηνεία των σχετικών διατάξεων του παράγωγου δικαίου της Ένωσης⁷, όπως συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» στο πλαίσιο της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ για την περιβαλλοντική ευθύνη. Εκτός από την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», αντίστοιχη αντιμετώπιση ισχύει και για τις αρχές της προφυλάξεως και της προληπτικής δράσεως, καθώς και της αρχής της επανορθώσεως των καταστροφών του περιβάλλοντος κατά προτεραιότητα στην πηγή, οι οποίες δεν μπορούν να θεμελιώσουν υποχρεώσεις πέραν αυτών που γεννώνται βάσει των ενωσιακών νομοθετημάτων⁸.

2. Βλ. τις απόφαση *Peralta*, C-379/92, EU:C:1994:296, σκ. 57 και απόφαση (*ERG*) κ.λπ., C-378/08, EU:C:2010:126, σκ. 45.

3. Βλ. απόφαση *Peralta*, ό.π., σκ. 58 και απόφαση (*ERG*) κ.λπ., ό.π., σκ. 45.

4. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 40 καθώς και απόφαση (*ERG*) κ.λπ., ό.π., σκ. 39, 46 και διάταξη *Buzzi Unicem* κ.λπ., C-478/08, EU:C:2010:129, σκ. 36.

5. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 41.

6. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως J. Kokott της 20ής Νοεμβρίου 2014, στην σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 65.

7. Βλ. ειδικότερα, απόφαση *Commune de Mesquer*, C-188/07, EU:C:2008:359, σκ. 38, απόφαση *Επιτροπή/Ηνωμένο Βασίλειο*, C-301/10, EU:C:2012:633, σκ. 49, αποφάσεις *Shell Nederland* και *Belgian Shell*, C-241/12 και C-242/12, EU:C:2013:821, σκ. 38 και απόφαση *Επιτροπή/Γαλλία*, C-237/12, EU:C:2013:821, σκ. 30.

8. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως J. Kokott της 20ής Νοεμβρίου 2014, στην σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 38.

III. Η εφαρμογή της Οδηγίας 2004/35/EK

Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο εάν τελικά το ενωσιακό δίκαιο υποχρεώνει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν στον κύριο γηπέδου που έχει υποστεί ρύπανση τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων προστασίας και αποκατάστασης, μολονότι αυτός δεν προκάλεσε τα ρυπογόνα φαινόμενα, είναι αναγκαίο να εξετασθεί η Οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη. Βασικό ερώτημα που κλήθηκε καταρχήν να απαντήσει το Δικαστήριο αφορούσε το ζήτημα της ένταξης των επίμαχων υποθέσεων στο χρονικό πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, καθόσον, κατά το άρθρο 17 και την αιτιολογική σκέψη 30, οι ρυθμίσεις της ενεργοποιούνται μόνο στην περίπτωση ζημιών που προκλήθηκαν από εκπομπή, συμβάν ή ατύχημα σύγχρονο ή μεταγενέστερο της 30.04.2007, εφόσον οι ζημίες αυτές οφείλονται είτε σε δραστηριότητες που ασκήθηκαν κατά το ίδιο χρονικό διάστημα είτε σε προγενέστερο της ως άνω ημερομηνίας, οι οποίες, όμως, δεν είχαν ολοκληρωθεί προ της ημερομηνίας αυτής⁹. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όπου η ρυπαίνουσα δραστηριότητα είχε πάψει από το 1988 και οι πληγείσες εκτάσεις είχαν – όχι με απόλυτη επιτυχία – αποκατασταθεί το 1995, δημιουργούνται αμφιβολίες για την ενδεχόμενη εφαρμογή *ratione temporis* της Οδηγίας 2004/35/EK, αλλά, κατά το Δικαστήριο, η διαπίστωση αυτή επαφίεται στο αιτούν εθνικό δικαστήριο βάσει των πραγματικών περιστατικών που έχει στη διάθεσή του¹⁰.

Για την περίπτωση όπου το δικαστήριο εκτιμήσει πως η κρινόμενη υπόθεση εμπίπτει στο πεδίο χρονικής ισχύος της Οδηγίας, τίθενται προς διερεύνηση οι επιμέρους προϋποθέσεις εφαρμογής των ουσιαστικών ρυθμίσεών της. Ειδικότερα, με δεδομένο, πρώτον, ότι η Οδηγία 2004/35/EK προβλέπει ως οικονομικά υπεύθυνο τον φορέα εκμετάλλευσης του οποίου η δραστηριότητα προκάλεσε περιβαλλοντική ζημία ή επικείμενη απειλή αυτής¹¹ και, δεύτερον, πως η αποτελεσματική χρήση του καθεστώτος περιβαλλοντικής ευθύνης επιτάσσει την εκ μέρους της αρμόδιας δημόσιας αρχής απόδειξη περί του ότι υφίσταται αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της δραστηριότητας ενός ή πλειόνων φορέων εκμεταλλεύσεως, οι οποίοι είναι δυνατό να προσδιοριστούν και των συγκεκριμένων και ποσοτικά προσδιορισίμων περιβαλλοντικών ζημιών, προκειμένου να επιβληθούν τα αναγκαία μέτρα αποκατάστασής¹², συνάγεται πως ο φορέας της εκμετάλλευσης δεν θα πρέπει να υποχρεούται να επωμισθεί το κόστος

των δράσεων προλήψεως ή αποκατάστασης, όταν η συγκεκριμένη ζημία ή ο επικείμενος κίνδυνος προκλήσεώς της είναι αποτέλεσμα εκτός ελέγχου του φορέα εκμετάλλευσης¹³. Αυτό ακριβώς αποτυπώνεται και στο άρθρο 8 παρ. 3 της Οδηγίας, όπου επιτρέπεται απαλλαγή του φορέα της εκμετάλλευσης, μολονότι η δραστηριότητά του προκάλεσε τη ζημία, εφόσον η επέλευσή της οφείλεται σε παρέμβαση τρίτου ή παρά την ύπαρξη των ενδεδειγμένων μέτρων ασφαλείας.

Συνεπώς, η Οδηγία 2004/35/EK ενεργοποιείται μόνο σε περιπτώσεις όπου δύναται να αποδειχθεί η απαιτούμενη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της περιβαλλοντικής ζημίας και της δραστηριότητας του φορέα της εκμετάλλευσης, ειδάλλως η περίπτωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του εθνικού δικαίου¹⁴. Με βάση, όμως, την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η Οδηγία τυγχάνει εφαρμογής και για περιπτώσεις όπου η πρόκληση ή η συμβολή στην πρόκληση της περιβαλλοντικής ζημίας εκ μέρους του φορέα της εκμετάλλευσης τεκμαίρεται βάσει ευλογοφανών ενδείξεων¹⁵. Εν προκειμένω, όμως, για την επίδικη υπόθεση, δεν συνάγεται ούτε απόδειξη ούτε τεκμήριο της πρόκλησης ζημίας ή της συμβολής σε αυτήν των εφεσίβλητων της κύριας δίκης εταιρειών, και, συνεπώς, δεν τίθεται θέμα ενεργοποίησης της Οδηγίας.

Όσον αφορά την επιταγή της αιτιολογικής σκέψης 24 της Οδηγίας για αποτελεσματική εφαρμογή των ρυθμίσεών της, δεν επαρκεί, για να δικαιολογήσει την επιβολή υποχρεώσεων στους κυρίους εκτάσεων οι οποίοι δεν προξένησαν τη ζημία¹⁶. Ταυτόχρονα, ούτε η αξιοποίηση της διάταξης 16 παρ. 1 της Οδηγίας, η οποία παρέχει στη κράτη μέλη διακριτική ευχέρεια να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν αυστηρότερα μέτρα όσον αφορά τον εντοπισμό πρόσθετων μερών, μπορεί να αποτελέσει έρεισμα για διεύρυνση των πιθανών υπεύθυνων σε μέρη που δεν προκάλεσαν τη ζημία¹⁷. Άλλωστε, και μία ενδεχόμενη προσέγγιση του ανωτέρω άρθρου υπό το φως της αρχής της προφύλαξης ή του σκοπού ενός υψηλού επιπέδου προστασία του περιβάλλοντος δεν φαίνεται να οδηγεί σε αποδεκτή δικαιολογητική βάση επιβολής υποχρεώσεων σε κυρίους γηπέδων που δεν προκάλεσαν την υφιστάμενη ρύπανση¹⁸.

9. Βλ. σχετικά, απόφαση (ERG) κ.λπ., ό.π., σκ. 40-41, καθώς και διάταξη *Buzzi Unicem* κ.λπ., ό.π., σκ. 32.

10. Απόφαση (ERG) κ.λπ., ό.π., σκ. 43, 47.

11. Άρθρο 3 παρ. 1 της Οδηγίας 2004/35/EK σε συνδυασμό με τις αιτιολογικές σκέψεις 2 και 18, καθώς και τα άρθρα 2 σημεία 6 και 7, 5, 6, 8 και 11 παρ. 2 της ίδιας Οδηγίας.

12. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 54.

13. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως J. Kokott της 20ής Νοεμβρίου 2014 στη σχολιαζόμενη απόφαση, σκ. 33.

14. Απόφαση (ERG) κ.λπ., ό.π., σκ. 59.

15. *Ibid* σκ. 55-57, απόφαση *Futura Immobiliare* κ.λπ., C-254/08, EU:C:2009:479, σκ. 55.

16. Προτάσεις της Γεν. Εισαγγελέως J. Kokott της 20ής Νοεμβρίου 2014 στη σχολιαζόμενη απόφαση, σκ. 39.

17. *Ibid* σκ. 52-54.

18. *Ibid* σκ. 58-61.

IV. Συμπεράσματα

Η σχολιαζόμενη απόφαση συνιστά μία συνέχεια στη νομολογία του ΔΕΕ αναφορικά με την αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» και την υλοποίηση του περιεχομένου της στο πλαίσιο της ευθύνης για περιβαλλοντικές ζημιές. Με δεδομένο πως η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» δεν αποτελεί μία αρχή περιβαλλοντικής ευθύνης, αλλά μία αρχή καταλογισμού του κόστους για τις περιβαλλοντικές ζημιές¹⁹, η ένταξη και λειτουργία της σε ένα καθεστώς ευθύνης για πρόληψη και αποκατάσταση των περιβαλλοντικών ζημιών είναι και δύσκολη και ακανθώδης, καθώς η αρχή αυτή καθεαυτή δεν προσδιορίζει ούτε ποιος είναι ο ρυπαίνων ούτε ποιο είναι το κόστος που πρέπει να αναλάβει.

Αυτήν ακριβώς την εξειδίκευση της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» έχει αναλάβει το ΔΕΕ με τις αποφάσεις του σχετικά με την Οδηγία 2004/35/ΕΚ αλλά και με την Οδηγία-Πλαίσιο 2006/12 για τα απόβλητα.

Τα βασικά σημεία της συγκεκριμένης νομολογίας αναφορικά με τον καθορισμό τόσο του ρυπαίνοντος όσο και των επιβαρύνσεων που αυτός θα αναλάβει μπορούν να συνοψισθούν στις εξής διαπιστώσεις, κάποιες εκ των οποίων επαναδιατυπώθηκαν και στη σχολιαζόμενη απόφαση. Καταρχήν, μέρος το οποίο δεν προκάλεσε ή δεν συνέβαλε με κάποιον τρόπο στη ρύπανση (ή στον επικείμενο κίνδυνο επέλευσής της) δεν επιβαρύνεται με την εφαρμογή της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει»²⁰. Στο πλαίσιο αυτό, ο ρυπαίνων ευθύνεται μόνο για τη ρύπανση που προκάλεσε και, άρα, δεν έχει υποχρέωση να αναλάβει κόστος για αντιμετώπιση ή πρόληψη ζημιών στις οποίες δεν συνέβαλε με κάποιον τρόπο²¹.

Επιπρόσθετα, η αξιοποίηση τεκμηρίων για τον προσδιορισμό της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ δραστηριοτήτων και ρύπανσης/περιβαλλοντικής ζημίας είναι επιτρεπτή στον βαθμό που στηρίζεται σε ευλογοφανείς ενδείξεις (π.χ. η απόσταση μεταξύ της εγκατάστασης του φορέα της εκμετάλλευσης και του σημείου της ρύπανσης ή η σχέση μεταξύ των ρυπογόνων στοιχείων και των ουσιών που χρησιμοποιούνται από τον φορέα της εκμετάλλευσης κατά την άσκηση των δραστηριοτήτων του)²². Αυτή η επιλογή είναι ιδιαίτερα κομβική, καθώς αρκετά συχνά στην περίπτωση των περιβαλλοντικών ζημιών αντιμετωπίζονται αξεπέραστα προβλήματα λόγω των επιστημονικών αβεβαιοτήτων που δυσχεραίνουν τόσο τη θε-

μελίωση της αναγκαίας αιτιώδους σύνδεσης όσο και του ακριβούς προσδιορισμού της πραγματικά προκληθείσας ρύπανσης. Στο πλαίσιο αυτό, κρίθηκε από το ΔΕΕ πως κατά την εφαρμογή της Οδηγίας για τα απόβλητα δεν αντίκειται στην αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» ο προσδιορισμός του επιβαλλόμενου φόρου ή τέλους, υπολογίζοντας όχι την πραγματική αλλά την εκτιμώμενη ποσότητα παραγόμενων αποβλήτων²³. Προς τούτο, παραχωρείται στα κράτη μέλη «ευρεία διακριτική ευχέρεια» κατά τον προσδιορισμό αυτών των επιβαρύνσεων με ακρότατο όριο το να μην είναι «προδήλως δυσανάλογο το (επιβαλλόμενο) κόστος σε σχέση με τον όγκο ή το είδος των αποβλήτων που μπορούν να παράγουν»²⁴.

Απ' όλα τα ανωτέρω γίνεται σαφές πως η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» προσλαμβάνει πολλαπλές ερμηνευτικές προσεγγίσεις σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου – άλλοτε ευρύτερες, όπως στην περίπτωση *ERG*, κι άλλοτε στενότερες, όπως στην σχολιαζόμενη απόφαση – κατά την προσπάθεια απόδοσης σταθερών νομικών σημείων στο καταρχήν οικονομικό περιεχόμενο της. Σε κάθε περίπτωση, με την απόφαση *Fipa Group Srl κ.λπ.*, το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τις μέχρι τώρα διατυπωθείσες θέσεις του, υπογραμμίζοντας τη διπλή λειτουργία της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει» σε ζητήματα σχετικά με την ευθύνη για περιβαλλοντικές ζημιές: πρώτον, ως αρχή καταλογισμού του κόστους της περιβαλλοντικής ζημίας, επιβάλλοντας την εσωτερικότητά του και, δεύτερον, ως αρχή του δίκαιου καταμερισμού της οικονομικής επιβάρυνσης για την περιβαλλοντική ζημία μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών²⁵.

► Υποχρεώσεις των τραπεζών πριν από τη σύναψη συμβάσεων καταναλωτικής πίστης

Ο πιστωτικός φορέας βαρύνεται με το βάρος απόδειξης εκπλήρωσης των προσυμβατικών του υποχρεώσεων έναντι του δανειολήπτη-καταναλωτή. Τυχόν αντιστροφή του βάρους απόδειξης μέσω τυποποιημένης ρήτρας αντιτίθεται στις διατάξεις της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ, στο μέτρο που θίγει τα δικαιώματα που παρέχονται μέσω αυτής στον καταναλωτή. Η υποχρέωση παροχής ειδικής συνδρομής προς τον κατα-

19. N. DE SADELEER, *EU Environmental Law and the Internal Market*, Oxford University Press, 2014, σσ. 57-58, E. DE SABRAN-PONTEVÈS, *Les transcriptions juridiques du principe pollueur-payeur*, Presses Universitaires d'Aix-Marseille, 2007, σσ. 253-254.

20. Βλ. απόφαση *Pontina Ambiente*, C-172/08, EU:C:2010:87, σκ. 35-38 και απόφαση *Commune de Mesquer*, ό.π., σκ. 69.

21. Απόφαση *Standley κ.λπ.*, C-293/97, EU:C:1999:215, σκ. 51-53.

22. Απόφαση (*ERG*) κ.λπ., ό.π., σκ. 57.

23. Απόφαση *Futura Immobiliare κ.λπ.* ό.π., σκ. 52.

24. *Ibid* σκ. 56.

25. P.E. LINDHOUT / B. VAN DEN BROEK, *The Polluter Pays Principle: Guidelines for Cost Recovery and Burden Sharing in the Case Law of the European Court of Justice*, *Utrecht Law Review*, 2014, p. 48, R. SCHMIDT / W. KAHL / K.-F. GÄRDITZ, *Umweltrecht*, 9. Aufl., C.H. Beck, 2014, σσ. 38-39, J. MONIEN, *Prinzipien als Wegbereiter eines globalen Umweltrechts? Das Nachhaltigkeits-, Vorsorge- und Verursacherprinzip im Mehrebenensystem*, *Nomos*, 2014, σσ. 327-328.

ναλωτή αποτελεί διακριτό καθήκον του πιστωτικού φορέα σε σχέση με την εκ μέρους του εκτίμηση της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή. Ελλείψει εκ των προτέρων καθορισμένου τρόπου εκπλήρωσης των ανωτέρω υποχρεώσεων, κρίσιμο είναι να διερευνάνται η επάρκεια αυτών ανάλογα με τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε σύμβασης

Οδηγία 2008/48 ΕΚ – προστασία καταναλωτή – καταναλωτική πίστη – προσυμβατική υποχρέωση επαρκούς πληροφόρησης – προσυμβατική υποχρέωση εκτίμησης της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη – βάρος απόδειξης – αποδεικτικά μέσα

ΔΕΕ C-449/13, CA Consumer Finance SA, Τμήμα τέταρτο, Πρόεδρος τμήματος: L. Bay Larsen, Εισηγήτρια: A. Prechal, Γεν. Εισαγγελέας: N. Wahl, EU:C:2014:2464 – Προδικαστικό ερώτημα

Στο πλαίσιο δίκης ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου της Γαλλίας, Tribunal d'instance d'Orleans, μεταξύ του πιστωτικού ιδρύματος CA Consumer Finance SA και δύο καταναλωτών που προέβησαν ο καθένας στη λήψη ενός δανείου από το ως άνω ίδρυμα, προέκυψε η ανάγκη διερεύνησης του ερωτήματος εάν η διακοπή εξυπηρέτησης των εν λόγω δανείων από μέρους των δύο δανειοληπτών-καταναλωτών συνδέονταν με ενδεχόμενη έκπτωση του πιστωτικού ιδρύματος από το δικαίωμα είσπραξης των αξιούμενων εκ μέρους του ποσών.

Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα συνδέεται άμεσα με την ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ σχετικά με τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και, ειδικότερα, με το εύρος των υποχρεώσεων που θεμελιώνονται στα άρθρα 5 και 8 αυτής.

Ως εκ τούτου, το γαλλικό εθνικό δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει εάν, κατ' εφαρμογήν τόσο της ευρωπαϊκής νομοθεσίας όσο και του αντίστοιχου εθνικού δικαίου ενσωμάτωσής της στη γαλλική έννομη τάξη, ο πιστωτικός φορέας τήρησε προσηκόντως και επαρκώς την υποχρέωση παροχής πληροφοριών και διευκρινίσεων προς καθέναν από τους εμπλεκόμενους στην υπόθεση δανειολήπτες, ώστε αυτοί να είναι ενημερωμένοι κατά την επιλογή της εκάστοτε συναφθείσας σύμβασης δανείου, με την οποία εν τέλει δεσμεύτηκαν απέναντι στον πιστωτικό φορέα.

Ειδικότερα, τα προδικαστικά ερωτήματα που απεύθυνε το εθνικό γαλλικό δικαστήριο προς το ΔΕΕ συνοψίζονται, πρώτον, στον προσδιορισμό του βάρους απόδειξης εκπλήρωσης της προσυμβατικής υποχρέωσης του πιστωτικού ιδρύματος για ενημέρωση και παροχή επαρκών εξηγήσεων προς τον καταναλωτή, δεύτερον, στον προσδιορισμό του εύρους της υποχρέωσης αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή και, τρίτον, στην ανάγκη οριοθέτησης της υποχρέωσης παροχής επαρκών εξηγήσεων σε σχέση με την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη-καταναλωτή.

Παρατηρήσεις

Ελισάβετ Αλαγιαλόγου*

I. Εισαγωγικά

Κύριο αντικείμενο της σχολιαζόμενης απόφασης αποτελούν οι διατάξεις της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ¹ αναφορικά με τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και, ειδικότερα, τα άρθρα 5 παρ. 6 και 8 αυτής, μέσω των οποίων καθιερώνονται οι θεμελιώδεις υποχρεώσεις του πιστωτικού φορέα, όχι απλώς για τυποποιημένη πληροφόρηση του καταναλωτή, αλλά επιπλέον για παροχή επαρκών εξηγήσεων και εκτίμηση της πιστοληπτικής του ικανότητας. Οι ανωτέρω υποχρεώσεις, οι οποίες αποτελούν κατ' ουσίαν εκφάνσεις της αρχής του «υπεύθυνου δανεισμού», εξυπηρετούν διττό σκοπό, λειτουργώντας, αφενός, υπέρ της προστασίας του καταναλωτή από τον κίνδυνο της υπερχρέωσης και, αφετέρου, υπέρ της θωράκισης του πιστωτικού συστήματος από σωρευμένο «επικίνδυνο» δανεισμό².

Εξετάζοντας τις προβληματικές της κριθείσας απόφασης, σημαντικό είναι καταρχήν να σκιαγραφηθεί το περιεχόμενο καθεμιάς από τις υποχρεώσεις παροχής επαρκών εξηγήσεων και αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη-καταναλωτή, τοποθετώντας τυχόν αναγκαία όρια μεταξύ τους, και εν συνεχεία να τοποθετηθεί το βάρος απόδειξης εκπλήρωσης των ως άνω υποχρεώσεων, στο πλαίσιο του ευρύτερου καθήκοντος διαφώτισης του καταναλωτή που κατοχυρώνει η Οδηγία 2008/48 ΕΚ.

II. Η ανάγκη εξατομικευμένης παροχής επαρκών εξηγήσεων προς τον καταναλωτή

Όπως είναι γνωστό, η Οδηγία 2008/48 ΕΚ καθιερώνει για πρώτη φορά την υποχρέωση του πιστωτικού φορέα να παρέχει σε προσυμβατικό στάδιο εξαντλητικές πληροφορίες προς τον καταναλωτή επί τη βάση ενός πανευρωπαϊκά τυποποιημένου εντύπου³. Με άλλα λόγια, ο

* *Master de Recherche, ΜΔΕ, Δικηγόρος*

1. Οδηγία 2008/48 ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 για την προστασία των καταναλωτών στις συμβάσεις πίστωσης και την κατάργηση της Οδηγίας 87/102 ΕΟΚ του Συμβουλίου, ΕΕ 2008 L 133/66.

2. Χ. ΛΙΒΑΔΑ, Το νέο ευρωπαϊκό ρυθμιστικό πλαίσιο για την καταναλωτική πίστη, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2008. Α. ΠΕΛΛΕΝΗ, Ζητήματα από τις νέες ρυθμίσεις για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2012. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η ενσωμάτωση στο εσωτερικό δίκαιο προστασίας του καταναλωτή του πεδίου εφαρμογής της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ για την καταναλωτική πίστη υπό το πρίσμα του εναρμονισμένου της προτύπου, ΧρηΔικ, 2009, σ. 52.

3. Πρόκειται για τις «τυποποιημένες ευρωπαϊκές πληροφορίες καταναλωτικής πίστης» που περιλαμβάνονται στο παράρτημα ΙΙ της Οδηγίας.

πιστωτικός φορέας υποχρεούται, πριν από τη σύναψη της σύμβασης, να παρέχει στον καταναλωτή εγγράφως ή επί άλλου σταθερού μέσου, σε εναρμονισμένου περιεχομένου έντυπο, τις υποχρεωτικές πληροφορίες, τυποποιημένες κατά τρόπο διαφανή και ομοιόμορφο, ώστε ο καταναλωτής να μπορεί να προβαίνει σε έρευνα αγοράς, συγκρίνοντας τις πληροφορίες κάθε προσφοράς, με αποτέλεσμα να είναι εν τέλει σε θέση να επιλέξει τεκμηριωμένα την καταλληλότερη γι' αυτόν σύμβαση⁴.

Η απarıθμηση των πληροφοριών αυτών είναι αποκλειστική, με την έννοια ότι συνθέτει την κατ' ελάχιστο περιεχόμενο πληροφόρηση που δέον να λαμβάνει πριν τη σύναψη της σύμβασης ο καταναλωτής, ενώ δεν αποκλείεται η πληροφόρηση αυτή να εμπλουτίζεται με πρόσθετα στοιχεία, αναλόγως των προτιμήσεων και των πληροφοριών που έχει παράσχει ο καταναλωτής⁵.

Η ελάχιστη αυτή υποχρέωση ενημέρωσης του αντισυμβαλλόμενου μέρους συνδέεται άρρηκτα με το καθήκον διαφώτισης, ως έκφανση των προσυμβατικών υποχρεώσεων για τον ελεύθερο σχηματισμό της δικαιπρακτικής βούλησης του καταναλωτή⁶, πολλώ δε μάλλον στο στάδιο πριν από τη σύναψη των πιστωτικών συμβάσεων, οι οποίες, λόγω του χαρακτήρα τους και των προϊόντων που ενσωματώνουν, ενέχουν έλλειμμα διαφάνειας, εξειδικευμένο περιεχόμενο και «κρυφά» σημεία.

Παρόλα αυτά, η παροχή της ως άνω τυποποιημένης πληροφόρησης δεν αρκεί, ώστε ο καταναλωτής να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη εικόνα σε σχέση με το προσφερόμενο προϊόν πίστωσης και την καταρτισθείσα επ' αυτού σύμβαση. Ο ευρωπαϊός νομοθέτης, κάνοντας ένα βήμα παραπέρα, διέκρινε την ουσιαστική ανάγκη του πιστολήπτη-καταναλωτή να λάβει ένα είδος εξατομικευμένης συνδρομής, προτού αποφασίσει ποια σύμβαση

πίστωσης από το σύνολο των προτεινόμενων προϊόντων είναι κατάλληλη για τις καταναλωτικές του ανάγκες.

Υπ' αυτές τις συνθήκες, στο άρθρο 5 παρ. 6 της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ καθιερώνεται η καινοτόμα υποχρέωση του πιστωτικού φορέα για συνδρομή και ιδιαίτερη ενημέρωση του καταναλωτή, πέραν της προσυμβατικής τυποποιημένης πληροφόρησης⁷. Βάσει της διάταξης αυτής, ο πιστωτικός φορέας επιφορτίζεται με μία επιπλέον λειτουργία, αφού πλέον καθίσταται εκ του νόμου υπεύθυνος να διαφωτίσει τον καταναλωτή ως προς όλους τους ειδικότερους όρους, έννομες συνέπειες και ενδεχόμενους κινδύνους της σύμβασης, παρέχοντάς του σφαιρική, λεπτομερειακή και εξατομικευμένη ανάλογα με το προφίλ του, πληροφόρηση σε σχέση με ένα ή και περισσότερα πιστωτικά προϊόντα, ώστε εν τέλει ο καταναλωτής να είναι ικανός να επιλέξει τη σύμβαση εκείνη που ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες του, χωρίς να τον θέτει σε κίνδυνο υπερχρέωσης⁸.

Γίνεται, επομένως, εύκολα αντιληπτό ότι η ιδιαιτερότητα της υποχρέωσης ειδικής συνδρομής μέσω επαρκών εξηγήσεων επικεντρώνεται σε μια εξατομικευμένη για κάθε καταναλωτή εξέταση όλων των πτυχών της εκάστοτε σύμβασης, σε συνδυασμό με την εξέταση πιθανών εναλλακτικών πιστωτικών παροχών, ώστε ο καταναλωτής να επιλέξει την καλύτερη και ασφαλέστερη δυνατή σύμβαση, συγκρίνοντας τις ποικίλες προσφορές τεκμηριωμένα και με γνώμονα τα δεδομένα της οικονομικής του κατάστασης.

Ενόψει των ανωτέρω ανακύπτει εύλογα το ερώτημα, σε ποια μέσα οφείλει να στηριχθεί ο πιστωτικός φορέας, προκειμένου να εκπληρώσει επιτυχώς την υποχρέωση παροχής επαρκών εξηγήσεων. Παρά το γεγονός ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 6 της Οδηγίας δεν προσδιορίζει τον τρόπο και την έκταση παροχής των περαιτέρω επεξηγήσεων, αφήνοντας έτσι στα κράτη μέλη ευρύ περιθώριο ενσωμάτωσης της οικείας υποχρέωσης, γίνεται σε γενικές γραμμές δεκτό ότι ο πιστωτικός φορέας οφείλει να εξαντλήσει τα υπάρχοντα μέσα πληροφόρησης.

Κατά την κρατούσα σε θεωρία και νομολογία άποψη, ο πιστωτικός φορέας βασίζεται για την παροχή εξηγήσεων σε πληροφορίες που λαμβάνει από τον ίδιο τον καταναλωτή, από βάσεις δεδομένων, αλλά και από ερωτήσεις

4. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση του πιστωτικού φορέα για προσυμβατική πληροφόρηση του καταναλωτή στην Οδηγία 2008/48 ΕΚ για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστης και η ένταξή της στο σύστημα κανόνων ιδιωτικού δικαίου για την κατάρτιση της σύμβασης, ΕλλΔνη, 2009, σ. 374.

5. Τούτο επιβεβαιώνεται και από το περιεχόμενο της 27ης και 30ης αιτιολογικής σκέψης της Οδηγίας 2008/48 ΕΚ.

6. Σχετικά με την καθιέρωση διατάξεων υποχρεωτικής προσυμβατικής πληροφόρησης υπέρ του καταναλωτή βλ. Ε. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΟΥ, Υποχρέωση ασφάλειας και πληροφόρησης του καταναλωτή και Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα, Αρμ, 1989, σ. 89, Α. ΒΑΛΤΟΥΔΗΣ, Ζητήματα από τις υποχρεώσεις πληροφόρησης κατά τη σύναψη της σύμβασης στο ευρωπαϊκό δίκαιο των συμβάσεων, ΧρΙΔ, 2004, σ. 202. Α. ΓΚΟΥΣΚΟΥ, Ζητήματα νομικής προστασίας καταναλωτών-πελατών τραπεζών, ΔΕΕ, 1997, σ. 662. Μ. ΚΑΡΑΣΗΣ, Η προσυμβατική ευθύνη κατ'ΑΚ 197-198, ΧρΙΔ, 2005, σ. 769. Α. ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΙΔΗΣ, Η ευθύνη της τράπεζας έναντι των πελατών της από την παραβίαση της υποχρέωσης προστασίας, Αρμ, 1995, σ. 442.

7. Η υποχρέωση αυτή δεν πρέπει να συγχέεται με τη συμβατική υποχρέωση παροχής συμβουλών, όπου ο πιστωτικός φορέας αναλαμβάνει περαιτέρω και τη συμβουλή ή εγγύηση για την καλύτερη και συμφερότερη δυνατή πίστωση, με αποτέλεσμα να θεμελιώνεται ευθύνη από σύμβαση παροχής συμβουλών.

8. Ε. ΠΕΡΑΚΗΣ, Η αρχή του υπεύθυνου δανεισμού και η πρόσφατη κοινοτική Οδηγία για την καταναλωτική πίστη, ΧρηΔικ, 2009, σ. 352. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση των τραπεζών για συνδρομή και παροχή επαρκών εξηγήσεων στον αντισυμβαλλόμενο στην καταναλωτική πίστη, ΔΕΕτ., 2011, σ. 1018.

που ο ίδιος απευθύνει προς τον καταναλωτή, στο μέτρο που μέσω αυτών διακρίνει τα πληροφοριακά κενά του τελευταίου και εκμαιεύει οικονομικά κίνητρα της αίτησης πίστωσης. Ταυτόχρονα, κριτήρια ως προς το είδος και το βάθος της ενημέρωσης αποτελούν η πολυπλοκότητα της πιστωτικής σύμβασης και οι ιδιαιτερότητες του πιστωτικού προϊόντος.

Όλα τα ανωτέρω συνοψίζονται στην κρίση του ΔΕΕ επί του 4ου προδικαστικού ερωτήματος, καθώς το Δικαστήριο, αφενός, εμμένει στο πνεύμα της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 6, σχετικά με την ανάγκη παροχής πρόσθετης εξατομικευμένης και επαρκούς, ανάλογα με τις εκάστοτε περιστάσεις, πληροφόρησης προς τον καταναλωτή, και, αφετέρου, υπογραμμίζει ότι ούτε από το γράμμα ούτε από τον σκοπό που επιδιώκει η παρ. 6 του άρθρου 5 δεν προκύπτει η παροχή επαρκών εξηγήσεων με συγκεκριμένο τρόπο, πόσο δε μάλλον δεν γίνεται λόγος για παροχή αυτών με συγκεκριμένου τύπου έγγραφο.

Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο αντιλαμβανόμενο την ιδιόζουσα φύση της υποχρέωσης παροχής επαρκών εξηγήσεων, αναγνωρίζει την αδυναμία εκ των προτέρων προσδιορισμού των μέσων εκπλήρωσής της. Με αυτό το σκεπτικό, το Δικαστήριο καταλήγει στην κρίση ότι εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να ερευνήσει ζητήματα εφαρμογής και ερμηνείας τυχόν εσωτερικού δικαίου διατάξεων που απαντούν στο ερώτημα του τύπου που πρέπει να λαμβάνουν οι επαρκείς εξηγήσεις του πιστωτικού φορέα προς τον δανειολήπτη-καταναλωτή.

III. Η αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή σε σχέση με την υποχρέωση παροχής επαρκών εξηγήσεων

Συνάμα προς την υποχρέωση παροχής επαρκών εξηγήσεων, ο πιστωτικός φορέας βαρύνεται και με την υποχρέωση αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη καταναλωτή, όπως αυτή θεσπίζεται στο άρθρο 8 της Οδηγίας 2008/48/ΕΚ.

Η υποχρέωση αυτή, η οποία έχει αυτοτελή και διακριτό χαρακτήρα σε σχέση με την υποχρέωση παροχής επαρκών εξηγήσεων, αποτελεί επιπλέον προσυμβατικό καθήκον του πιστωτικού φορέα και στοχεύει κατά κύριο λόγο να εξαλείψει τις περιπτώσεις ανεύθυνου δανεισμού του δανειολήπτη-καταναλωτή, προστατεύοντας με τον τρόπο αυτόν τόσο τον ίδιο τον καταναλωτή από φαινόμενα υπερχρέωσης όσο και τον πιστωτικό φορέα από τους συστηματικούς κινδύνους μιας υπερχρέωσης⁹.

9. Στο αρχικό σχέδιο της Οδηγίας το 2002 είχε συμπεριληφθεί στο τότε άρθρο 9 με τίτλο «υπεύθυνος δανεισμός» όχι απλώς η υποχρέωση του πιστωτικού φορέα να αξιολογεί την πιστοληπτική ικανότητα του καταναλωτή, αλλά και η εκτίμηση σχετικά με την τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη σύμβαση εκ μέρους του καταναλωτή, βλ. Χ. ΛΙΒΑΔΑ, Η πρόταση νέας οδηγίας για την καταναλωτική πίστη, *Digesta*, 2003, σ. 194. Γ. ΠΑΠΑΪΩΑΝ-

Στο πλαίσιο της υποχρέωσης αυτής, ο πιστωτικός φορέας οφείλει να ανατρέξει σε όλες τις διαθέσιμες πρακτικές που θα του επιτρέψουν να συλλέξει τα απαραίτητα δεδομένα γύρω από την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη του, αλλά και να συγκεκριμενοποιήσει ένα όριο υπερχρέωσης αυτού, με απώτερο στόχο, όχι να διερευνηθεί η προσωπική πρόθεση του καταναλωτή να αποπληρώσει την πίστωση, αλλά η ικανότητά του να αντεπεξέλθει στους όρους και τις απαιτήσεις του πιστωτικού προϊόντος¹⁰.

Προς αυτή την κατεύθυνση, κρίσιμο είναι να συνυπολογίζονται από τον πιστωτικό φορέα τα εισοδήματα του πιστοληπτή-καταναλωτή και τα προκαθορισμένα πάγια έξοδά του, ώστε να μπορεί να κριθεί η επιβάρυνση που του προκαλεί η πίστωση, όπως, επίσης, να συνεκτιμώνται πιθανές δυσκολίες στον μηνιαίο οικογενειακό και προσωπικό προϋπολογισμό λόγω ανατροπών από εξωγενείς παράγοντες, δηλαδή να γίνεται ένας εναλλακτικός υπολογισμός μεγαλύτερων επιβαρύνσεων λόγω έκτακτων συνθηκών και να εξετάζονται εναλλακτικές μορφές πίστωσης, με διαφορετικούς συμβατικούς όρους και κινδύνους η καθεμία¹¹. Τέλος, τίθεται ζήτημα εάν στην εξέταση της φερεγγυότητας του καταναλωτή θα συνυπολογίζονται ή όχι τυχόν εγγυήσεις ή εμπράγματα ασφάλειες, ώστε τελικά να υφίσταται κίνδυνος αλλοίωσης της πραγματικής εικόνας της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή¹².

Παρόλα αυτά, γίνεται αντιληπτό ότι, και στην περίπτωση αυτή, η διάταξη του άρθρου 8 της Οδηγίας δεν προκαθορίζει τον τρόπο και το βάθος ελέγχου της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη-καταναλωτή. Όπως ορθά υπογραμμίζεται στις παρ. 35 και 36 της σχολιαζόμενης απόφασης, δεν υπάρχει εξαντλητικός κατάλογος προκαθορισμένων πληροφοριών βάσει των οποίων ο πιστωτικός φορέας εκτιμά την πιστοληπτική ικανότητα του κατα-

ΝΟΥ, Κοινοτικές εξελίξεις σχετικά με την προστασία του καταναλωτή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, *Digesta*, 2003, σ. 445. Στην παρούσα Οδηγία 2008/48 ΕΚ η αρχή του υπεύθυνου δανεισμού εξαγγέλεται στην 26η σκέψη του προοιμίου αυτής.

10. Ε. ΠΕΡΑΚΗΣ, Η αρχή του υπεύθυνου δανεισμού, ό.π. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση του πιστωτικού φορέα για αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή στην παροχή καταναλωτικής πίστης, *NoB*, 2011, σ. 2284, ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Εκφάνσεις της αρχής του υπεύθυνου δανεισμού στην καταναλωτική πίστη: Η παροχή επαρκών εξηγήσεων στον καταναλωτή και η αξιολόγηση της πιστοληπτικής του ικανότητας, *ΕπισκεΔ*, 2011, σ. 337.

11. Αναφορικά με τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της πιστοληπτικής ικανότητας του δανειολήπτη, βλ. Α. ΧΙΩΤΕΛΛΗΣ, Προσωπικά δεδομένα και πιστοληπτική ικανότητα, *ΧρηΔικ*, 2010, σ. 302. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση του πιστωτικού φορέα, ό.π.

12. ΑΠ 430/2005, ΕφΑθ 5253/2003, ΠΠρΑθ 1119/2002, ΜΠρΑθ 6679/2006.

ναλωτή, αφήνοντας και στην περίπτωση αυτή το περιθώριο εκτίμησης στον πιστωτικό φορέα.

Υπ' αυτές τις συνθήκες, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, όριο στο εύρος και το είδος των πληροφοριών που συλλέγονται γύρω από την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη-καταναλωτή αποτελεί η κρίση ότι οι πληροφορίες αυτές είναι εν τέλει επαρκείς και κατάλληλες.

Η σκέψη αυτή αποτυπώνεται στις παραγράφους 37-39 της σχολιαζόμενης απόφασης, όπου το Δικαστήριο αποφαίνεται ότι ο έλεγχος του επαρκούς χαρακτήρα των πληροφοριών εξαρτάται από τις ιδιαίτερες περιστάσεις κάθε σύμβασης. Δηλαδή, η συλλογή των πληροφοριών αυτών μπορεί άλλοτε να περιορίζεται σε δικαιολογητικά έγγραφα που προσκομίζει ο καταναλωτής σχετικά με την οικονομική του κατάσταση, άλλοτε να επεκτείνεται σε στοιχεία που συλλέγει ο πιστωτικός φορέας από βάσεις δεδομένων ή να στηρίζεται σε στοιχεία που ήδη έχει συλλέξει κατά τη διάρκεια μακροχρόνιας εμπορικής σχέσης με τον καταναλωτή, υπό την προϋπόθεση ότι κάθε φορά εξετάζεται ο επαρκής χαρακτήρας των εκάστοτε πληροφοριών, χωρίς, σε καμία περίπτωση, να επιβάλλεται στον πιστωτικό φορέα να προβαίνει σε συστηματικούς ελέγχους των προσκομισθεισών από τον καταναλωτή πληροφοριών.

IV. Οριοθέτηση του βάρους απόδειξης εκπλήρωσης των προσυμβατικών υποχρεώσεων εκ μέρους του πιστωτικού φορέα

Η υποχρέωση παροχής προσυμβατικής διεξοδικής πληροφορόρησης προς τον πιστολήπτη-καταναλωτή μέσω του καθήκοντος του πιστωτικού φορέα, αφενός, να παρέχει ειδική συνδρομή με περαιτέρω εξατομικευμένες εξηγήσεις προς τον καταναλωτή και, αφετέρου, να προβαίνει σε επαρκή εξέταση της πιστοληπτικής του ικανότητας απεικονίζει την ύστατη προσπάθεια του ευρωπαϊού νομοθέτη να εφαρμόσει μια υπεύθυνη πρακτική προστασίας του καταναλωτή πριν την επιλογή της πίστωσης.

Είναι γεγονός ότι η Οδηγία 2008/48 δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη σχετικά με την κατανομή του βάρους απόδειξης ως προς την εκπλήρωση των ανωτέρω υποχρεώσεων. Παρόλα αυτά, λαμβάνοντας υπόψη ότι ο πιστωτικός φορέας είναι ο ίδιος υπεύθυνος για τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει τόσο στην περίπτωση παροχής επαρκών εξηγήσεων όσο και στην περίπτωση αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή, δηλαδή είναι αυτός που πρέπει να κρίνει ποια στοιχεία ακριβώς πρέπει να συλλέξει σε καθεμία περίπτωση, για να εκπληρώσει επαρκώς τις υποχρεώσεις του, συνάγεται ότι βαρύνεται ο ίδιος με την υποχρέωση απόδειξης άρτιας εκπλήρωσης των υποχρεώσεών του¹³.

13. Αναφορικά με την οριοθέτηση του βάρους απόδειξης ειδικά για τις περιπτώσεις που ο καταναλωτής έχει δώσει αναληθή στοιχεία, βλ. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση των τραπεζών, ό.π. Επιπλέον

Η κατανομή αυτή του βάρους απόδειξης δικαιολογείται και από τη δυνατότητα πρόσβασης του πιστωτικού φορέα στις πληροφορίες που συνέλεξε και στις βάσεις δεδομένων που χρησιμοποίησε, όπως και στο γεγονός ότι αυτός είναι που διαθέτει την ικανότητα εκτίμησης της οικονομικής κατάστασης και πιστοληπτικής ικανότητας του καταναλωτή.

Εντούτοις, όπως ορθά επισημαίνεται στις παρ. 27-28 της σχολιαζόμενης απόφασης, τυχόν μετακύλιση του βάρους απόδειξης προς το δανειολήπτη-καταναλωτή θα μπορούσε να κλονίσει την αποτελεσματικότητα των δικαιωμάτων και της προστασίας που παρέχει η Οδηγία 2008/48 ΕΚ στον καταναλωτή. Ταυτόχρονα, δεν τίθεται ζήτημα δυσανάλογης προσβολής του δικαιώματος του πιστωτικού φορέα σε δίκαιη δίκη, καθώς, όπως πολύ εύστοχα επισημαίνεται στις σκέψεις του Γενικού Εισαγγελέα, είναι αυτονόητο ότι ο επιμελής πιστωτικός φορέας, όντας υπεύθυνος για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από την Οδηγία, πρέπει να έχει επίγνωση της ανάγκης συλλογής και διατήρησης των αποδείξεων επαρκούς εκπλήρωσης των υποχρεώσεών του.

Τέλος, αξιοσημείωτη είναι η κρίση του ΔΕΕ σχετικά με το κύρος τυποποιημένων ρητρών, μέσω των οποίων αναγνωρίζεται εκ μέρους του καταναλωτή η εκπλήρωση των υποχρεώσεων του πιστωτικού φορέα. Το Δικαστήριο, εντοπίζοντας τον κίνδυνο που ελλοχεύει μια τέτοια ρήτρα να απαλλάξει εκ των προτέρων τον πιστωτικό φορέα από το βάρος απόδειξης εκπλήρωσης των υποχρεώσεών του προς τον καταναλωτή, καταλήγει στην κρίση ότι μια τέτοια ρήτρα θα μπορούσε να είναι ισχυρή, μόνον εάν το περιεχόμενό της επαληθευόταν από τον δανειολήπτη-καταναλωτή. Με τον τρόπο αυτόν αποδυναμώνονται τυχόν μέσα που χρησιμοποιεί ο πιστωτικός φορέας με σκοπό να παρακάμψει την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του και προσφέρεται πεδίο διερεύνησης της αποδεικτικής αξίας αυτών από τα εθνικά δικαστήρια.

► Διαδικασίες αφερεγγυότητας

Δυνατότητα κινήσεως δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας στο κράτος μέλος στο οποίο η οφειλέτρια εταιρεία διατηρεί την καταστατική έδρα της

Κανονισμός (ΕΚ) 1346/2000 – δευτερεύουσες διαδικασίες αφερεγγυότητας – όμιλος εταιρειών – εγκατάσταση – κριτήρια σκοπιμότητας – ενεργητική νομιμοποίηση

ΔΕΕ C-327/13, Burgo Group, Τμήμα πρώτο, Πρόεδρος: A. Tizzano, Εισηγήτρια: M. Berger, Γεν. Εισαγγελέας: M. Szpunar, EU:C:2014:2158 – Προδικαστικό ερώτημα

για την περίπτωση κατανομής του βάρους απόδειξης μεταξύ πιστωτικού φορέα και μεσίτη πιστώσεων, βλ. Α. ΤΑΣΙΚΑΣ, Η υποχρέωση του πιστωτικού φορέα για προσυμβατική πληροφόρηση του καταναλωτή, ό.π.

Στις 21.04.2008, δυνάμει σχετικής απόφασης του καθ' ύλην και κατά τόπον αρμοδίου δικαστηρίου εμπορικών διαφορών (εμποροδικείο) της Roubaix-Tourcoing (Γαλλία), οι εταιρείες του ομίλου Illochroma, μεταξύ των οποίων και η βελγική εταιρεία Illochroma SA (εφεξής, Illochroma), ετέθησαν σε διαδικασία εξυγίανσης και δι-ορίσθηκε ειδικός εντολοδόχος ο δικηγόρος J. Theetten. Περαιτέρω, στις 25.11.2008, το ανωτέρω δικαστήριο έθεσε την Illochroma σε εκκαθάριση και ανέθεσε στον προμνησθέντα δικηγόρο τη διαδικασία εκκαθάρισης. Εν συνεχεία, η ιταλική Burgo Group SpA (εφεξής, Burgo Group), η οποία διατηρούσε εις βάρος της – υπό εκκαθάριση τελούσης, πλέον, – Illochroma, ήδη, ληξιπρόθεσμη απαίτηση, ύψους 359.778,48 ευρώ, προέβη σε αναγγελία της εν λόγω απαίτησής της που δεν ελήφθη όμως υπόψη από τον διορισθέντα εκκαθαριστή J. Theetten ως εκπρόθεσμη. Συνεπεία των προεκτεθέντων, η πιστώτρια Burgo Group υπέβαλε στις 15.01.2009 ενώπιον του δικαστηρίου εμπορικών διαφορών (εμποροδικείου) των Βρυξελλών (Βέλγιο) αίτηση για την κίνηση της δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας κατά της Illochroma.

Η ως άνω αίτηση, όμως, απερρίφθη από το πρωτοδικώς επιληφθέν βελγικό δικαστήριο και η Burgo Group άσκησε έφεση ενώπιον του Cour d'appel de Bruxelles (Βέλγιο), το οποίο με την από 07.06.2013 απόφασή του ανέστειλε την ενώπιόν του εκκρεμή διαδικασία και προσέφυγε στο ΔΕΕ, αιτούμενο την έκδοση προδικαστικής απόφασης σχετικά με την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 3, 16 και 27 έως 29 του Κανονισμού (ΕΚ) 1346/2000 του Συμβουλίου, της 29.05.2000, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας και, πιο συγκεκριμένα, για το εάν και υπό ποιες ειδικότερες «συνθήκες» σκοπιμότητας δύναται να κινηθεί, κατ' άρθρον 3 παρ. 2 του Κανονισμού, μία δευτερεύουσα διαδικασία αφερεγγυότητας εις βάρος οφειλέτριας εταιρείας στο κράτος μέλος, όπου η εν λόγω εταιρεία διατηρεί την καταστατική έδρα της, διαθέτουν τοιουτοτρόπως νομική προσωπικότητα, εφόσον έχει προηγηθεί η έναρξη της κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας, κατ' άρθρον 3 παρ. 1 του ανωτέρω Κανονισμού, σε κάποιο άλλο κράτος μέλος, και δη στο κράτος μέλος όπου κείται το «κέντρο των κυρίων συμφερόντων της», προσέτι δε ποια πρόσωπα ή αρχές νομιμοποιούνται να υποβάλουν το αίτημα περί ενάρξεως της διαδικασίας αυτής. Το ΔΕΕ, με την σχολιαζόμενη απόφασή του επί της ως άνω αίτησης έκδοσης προδικαστικής απόφασης, απεφάνθη ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις των άρθρων 3, 16 και 27 έως 29 του Κανονισμού (ΕΚ) 1346/2000 έχουν την έννοια ότι τα (εθνικά) δικαιοδοτικά όργανα κρατών μελών, στο έδαφος του οποίου μία εταιρεία έχει την (καταστατική) έδρα της, δύναται να κινήσουν μία δευτερεύουσα διαδικασία αφερεγγυότητας «τοπικού» χαρακτήρος εις βάρος της, καίτοι έχει κινηθεί ήδη η κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας σε κάποιο άλλο κράτος μέλος, επιπροσθέτως δε ότι επί των ειδικότερων ζητημά-

των ενάρξεως της εν λόγω δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας «αποφασίζει», κατά κύριο λόγο, η οικεία lex fori concursus secundariae.

Παρατηρήσεις

Ελένη Κουρούβανη*

I. Έναρξη της δευτερεύουσας διαδικασίας στο κράτος μέλος όπου «εντοπίζεται» η έδρα μιας εταιρείας

Ο Κανονισμός (ΕΚ) 1346/2000 του Συμβουλίου, της 29.05.2000, περί των διαδικασιών αφερεγγυότητας¹ (εφεξής, Κανονισμός) δεν φιλοδοξεί να παρέμβει στο ουσιαστικό πτωχευτικό δίκαιο των κρατών μελών και εισάγει διατάξεις που διέπουν τη διεθνή δικαιοδοσία για την κίνηση των (διασυνοριακών) διαδικασιών αφερεγγυότητας, το επ' αυτών των διαδικασιών εφαρμοστέο δίκαιο (lex fori concursus) καθώς και την αναγνώριση των σχετικών δικαστικών αποφάσεων. Ταυτοχρόνως ο Κανονισμός επιλέγει ένα sui generis μοντέλο ««τροποποιημένης» καθολικότητας² με την υιοθέτηση, κατ' ουσίαν, δύο ειδών διασυνοριακών διαδικασιών αφερεγγυότητας, ήτοι της κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας, για την έναρξη της οποίας απονέμεται, κατ' άρθρον 3 παρ. 1 Κανονισμού, (διεθνής) δικαιοδοσία στα δικαστήρια του κράτους μέλους όπου κείται το «κέντρο των κυρίων συμφερόντων» του οφειλέτη και η οποία, ούσα γενικής ισχύος, παράγει καθολικά αποτελέσματα, αποσκοπούσα στο να συμπεριλάβει το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη³ και της τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας που δύναται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 παρ. 2 Κανονισμού, να κινηθεί από τα (εθνικά) δικαστήρια εκάστου κράτους μέλους, εντός του οποίου ο οφειλέτης διαθέτει μια «εγκατάσταση» και η οποία αναπτύσσει μόνο «τοπικά» αποτελέσματα, τούτέστιν αποτελέσματα που αφορούν τα περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη εντός του κράτους αυτού⁴. Εξάλλου, η εν λόγω δυνατότητα

* Δ.Ν., LL.M, Δικηγόρος

1. ΕΕ 2000 L 160/1.
2. Βλ. R. LECHNER, Waking from the Jurisdictional Nightmare of Multinational Default: the European Council Regulation on Insolvency Proceedings, Arizona Journal of International & Comparative Law, 2002, σσ. 975, 1024, P. HUBER, Die Europäische Insolvenzverordnung, EuZW, 2002, σσ. 490, 491, J. TAUPITZ, Das (zukünftige) europäische internationale Insolvenzrechtsinsbesondere aus international privatrechtlicher Sicht, ZIP, 1998, σσ. 315, 325.
3. Βλ. αιτιολογική σκέψη 12.
4. Βλ. προοιμιακή σκέψη 12, H.C. DUURSMA-KEPPLINGER / D. DUURSMA / E. CHALUPSKY, EuInsVO, Kommentar 2002, άρθρο

περί της κινήσεως και της παράλληλης διεξαγωγής (δύο ή και) περισσότερων διαδικασιών αφερεγγυότητας εις βάρος ενός οφειλέτη – με τον σαφή περιορισμό, ασφαλώς, της διαφορετικής μεταχείρισεως των αποτελεσμάτων αυτών – «αντανακλά» τη (συν)ύπαρξη διαφορετικών κανόνων που ισχύουν στο ουσιαστικό δίκαιο των κρατών μελών, ιδίως για τα δικαιώματα ασφαλείας, γεγονός που θα καθιστούσε την «επιβολή» μίας και μόνον ενιαίας (διασυννοριακής) διαδικασίας αφερεγγυότητας καθολικής εφαρμογής «προβληματική» και θα δυσχέραινε την αποτελεσματική και συνεπή εφαρμογή των ρυθμίσεων του Κανονισμού⁵.

Περαιτέρω, ο Κανονισμός διακρίνει δύο είδη τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας και δη βάσει του χρονικού σημείου της ενάρξεως της περί ης ο λόγος διαδικασίας σε σχέση με το χρονικό σημείο κινήσεως της κύριας διαδικασίας⁶. Ειδικότερα, ο Κανονισμός προβλέπει τη δευτερεύουσα διαδικασία αφερεγγυότητας (άρθρο 3 παρ. 3), η οποία έπεται χρονικώς της κινήσεως της κύριας διαδικασίας, συνιστά υποχρεωτικώς διαδικασία εκκαθάρισης και διέπεται από τις οικείες διατάξεις του Κεφαλαίου III του Κανονισμού⁷ και την ανεξάρτητη διαδικασία αφερεγγυότητας (άρθρο 3 παρ. 4) που χωρεί, υπό αυστηρώς περιορισμένες περιπτώσεις, πριν από την έναρξη μιας κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας και δύναται να είναι τόσο διαδικασία εξυγίανσης όσο και εκκαθάρισης⁸.

Ως επεσημάνθη και ανωτέρω, αρμόδια για την κίνηση μιας τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας είναι, κατ' άρθρον 3 παρ. 2 Κανονισμού, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο έδαφος του οποίου ο οφειλέτης διατηρεί μια «εγκατάσταση». Ως «εγκατάσταση» νοείται, κατ' άρθρον 2 στοιχείο η' Κανονισμού, ο τόπος όπου ο οφειλέτης ασκεί οιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα, μη προσωρινού χαρακτήρος, στην οποία χρησιμοποιεί τόσο περιουσιακά στοιχεία όσο και τον ανθρώπινο παράγοντα. Ο Κανονισμός, επομένως, υιοθετεί τη διατύπωση του ορισμού της εν λόγω έννοιας, ως αυτή αποδίδεται στη Σύμβαση των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διαδικασίες αφερεγγυότητας, της 23.11.1995⁹. Εν άλλους λόγους, ως

«εγκατάσταση» ορίζεται ο τόπος όπου ο οφειλέτης ασκεί προς τα έξω (στην αγορά) κάποια οικονομική δραστηριότητα (π.χ. εμπορική ή βιομηχανική δραστηριότητα¹⁰) με τουλάχιστον ορισμένη δομή καθώς και κάποια σταθερότητα (διάρκεια)¹¹, κατά συνέπεια λοιπόν η ύπαρξη απλώς ορισμένων περιουσιακών στοιχείων ή η τήρηση τραπεζικών λογαριασμών σε κάποιο κράτος μέλος δεν αρκεί, για να θεωρηθεί ότι ο οφειλέτης διαθέτει στο κράτος αυτό «εγκατάσταση»¹².

Η ως άνω διατύπωση της έννοιας «εγκατάσταση» δεν εμποδίζει, πάντως, μία εταιρεία να διαθέτει κάποια «εγκατάσταση» στο έδαφος του κράτους μέλους όπου διατηρεί την καταστατική έδρα της, εφόσον βέβαια πληρούνται *in concreto* τα κριτήρια που τάσσει το άρθρο 2 στοιχείο η' του Κανονισμού¹³. Τουναντίον μάλιστα. Ως απορρέει από τις οικείες προοιμιακές σκέψεις του Κανονισμού, η δυνατότητα ενάρξεως μιας τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας, αφορώσα αποκλειστικά και μόνον τα περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη στο κράτος έναρξης, «ελαστικοποιεί» επαρκώς την άνευ εξαιρέσεων εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας του κράτους μέλους ενάρξεως της κύριας διαδικασίας¹⁴, προκειμένου να προστατευθούν, κατά μείζονα λόγο, εάν και όχι αποκλειστικώς, τα συμφέροντα των τοπικών πιστωτών¹⁵. Μία όλως περιοριστική προσέγγιση της περί ης ο λόγος έννοιας, η οποία και θα απέκλειε άνευ ετέρου την κίνηση μίας δευτερεύουσας διαδικασίας στο κράτος μέλος, όπου κείται η καταστατική έδρα μιας οφειλέτριας εταιρείας, καίτοι εντοπίζονται εκεί (τοπικοί) πιστωτές της, θα προσέκρουε, επομένως, στην ίδια τη *ratio* των σχετικών διατάξεων του Κανονισμού που επιτρέπουν την κίνηση της τοπικής διαδικασίας, μεταξύ άλλων και χάριν προστασίας συμφερόντων τοπικού χαρακτήρος¹⁶, πολλώ δε μάλλον που λοιποί τοπικοί

3, αριθμ. 7 επ. και αριθμ. 62, N. CARSTENS, *Die internationale Zuständigkeit im europäischen Insolvenzrecht*, Köln, 2005, σ. 71.

5. Βλ. Προοιμιακή σκέψη 11, σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 34.

6. N. CARSTENS, *ό.π.*, σ. 71.

7. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 12, K. WIMMER, *Die Verordnung (EG) Nr. 1346/2000 über Insolvenzverfahren*, *Zeitschrift für das gesamte Insolvenzrecht*, 2001, σ. 101, N. CARSTENS, *ό.π.*, σ. 71.

8. Βλ. Αιτιολογική σκέψη 17, H.C. DUURSMA-KEPPLINGER / D. DUURSMA / E. CHALUPSKY, *EulnsVO*, *ό.π.*, άρθρο 3, αριθμ. 9 και αριθμ. 82, N. CARSTENS, *ό.π.*, σ. 72.

9. Βλ. M. VIRGOS / E. SCHMIT, Αιτιολογική έκθεση για τη σύμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διαδικασίες αφερεγγυότητας, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έγγραφο αριθ. 6500/1/96 REV 1.

10. H.C. DUURSMA-KEPPLINGER / D. DUURSMA / E. CHALUPSKY, *EulnsVO*, *ό.π.*, άρθρο 3, αριθμ. 64 και αριθμ. 72.

11. Απόφαση *Interedil*, C-396/09, EU:C:2011:671, σκ. 62, σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 31, βλ. και M. VIRGOS / E. SCHMIT, Αιτιολογική έκθεση για τη σύμβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις διαδικασίες αφερεγγυότητας, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έγγραφο αριθ. 6500/1/96 REV 1, αριθμ. 75, P. HUBER, *Internationales Insolvenzrecht in Europa -Das internationale Privat- und Verfahrensrecht der Europäischen Insolvenzverordnung*, ZZP, 2001, σ. 142, C. KEGGENHOFF, *ό.π.*, σ. 40.

12. Απόφαση *Interedil*, *ό.π.*, σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 31.

13. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 32.

14. Αιτιολογική σκέψη 11.

15. Βλ. προοιμιακές σκέψεις 12, 19.

16. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 37: «... τέτοια συμφέροντα μπορούν να συνδέονται, ιδίως, με τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη πιστωτή ότι θα μπορέσει να ζητήσει τη σύσταση εμπράγματου δικαιώματος επί των περιουσιακών στοιχείων του οφειλέτη που αποτελούν μέρος της οικείας εγκαταστάσεως ή να ωφεληθεί από την εφαρμογή άλλων προνομίων, βάσει των κανόνων που ισχύουν στο κράτος μέ-

πιστωτές, ήτοι πιστωτές ευρισκόμενοι σε κάποιο άλλο κράτος μέλος, στο έδαφος του οποίου η οφειλέτρια θα διατηρούσε κάποια εγκατάστασή της, θα μπορούσαν να απολαύσουν της «προστασίας» των διατάξεων αυτών¹⁷. Συνεπεία των ανωτέρω καθίσταται, επομένως, ευκόλως αντιληπτό ότι δύναται να κινηθεί μία δευτερεύουσα διαδικασία αφερεγγυότητας, αφορώσα τα περιουσιακά στοιχεία μίας εταιρείας στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου ευρίσκεται η καταστατική έδρα της, εφόσον *in concreto* πληρούνται τα κριτήρια που τάσσει το άρθρο 2 στοιχείο η΄ Κανονισμού.

Το ΔΕΕ έκρινε εν προκειμένω ότι η διάταξη του άρθρου 3 παρ. 2 Κανονισμού έχει την έννοια ότι εις βάρος μίας εταιρείας, η οποία έχει τεθεί σε καθεστώς εκκαθάρισης σε κάποιο κράτος μέλος, μπορεί να υποβληθεί αίτημα περί ενάρξεως μίας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας στο κράτος όπου εδρεύει και διαθέτει νομική προσωπικότητα¹⁸.

II. Ενεργητική νομιμοποίηση για την κίνηση μιας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας

Κατ' άρθρον 29 Κανονισμού, δικαιούται να ζητήσει την κίνηση μίας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας είτε ο σύνδικος της κύριας διαδικασίας (στοιχείο α΄) είτε το (φυσικό ή νομικό) πρόσωπο ή η αρχή που νομιμοποιείται, συμφώνως με τις σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου του κράτους έναρξης, να υποβάλει νομοτύπως ένα τέτοιο αίτημα (στοιχείο β΄). Από το γράμμα της ως άνω διάταξης συνάγεται, επομένως, ότι το δικαίωμα (ενεργητική νομιμοποίηση) περί ενάρξεως μίας (τοπικώς περιορισμένης) δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας στο κράτος μέλος στο έδαφος του οποίου «εντοπίζεται» μία εγκατάσταση του οφειλέτη κρίνεται, καταρχήν, βάσει της εφαρμοστέας επί της διαδικασίας αυτής *lex fori concursus particularis*¹⁹. Εάν άλλως, εξάλλου, προέκρινε ο κοινοτικός νομοθέτης, θα ρύθμιζε ο ίδιος το σχετικό ζήτημα, και δη περιοριστικώς, όπως στην περίπτωση της ανεξάρτητης τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας²⁰, στο πλαίσιο της οποίας «επιφυλάσσει» ρητώς το δικαίωμα υποβολής του αιτήματος περί ενάρξεως της αποκλειστικά και μόνο σε ορισμένη κατηγορία προσώπων, οι οποίοι διατηρούν συγκεκριμένους τοπικούς «δεσμούς» με το κράτος μέλος έναρξης, ήτοι στους πιστωτές που κατοι-

κούν (ή εδρεύουν) στο εν λόγω κράτος (τοπικοί πιστωτές) ή στους πιστωτές, των οποίων οι απαιτήσεις προέκυψαν κατά την εκμετάλλευση της εγκατάστασης αυτής (πιστωτές της τοπικής εγκατάστασης)²¹.

Καίτοι, ωστόσο, ο καθορισμός των νομιμοποιούμενων να ζητήσουν την έναρξη μιας τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας προσώπων (ή αρχών) «ανήκει», καταρχήν, στον εθνικό νομοθέτη του κράτους έναρξης, εν τούτοις οι σχετικές διατάξεις της *lex fori concursus secundariae* θα πρέπει να «συνεργάζονται» προσηκόντως με τους ειδικότερους σκοπούς που επιδιώκει ο κοινοτικός νομοθέτης διά της εισαγωγής της δυνατότητας ενάρξεως της εν λόγω διαδικασίας²². Εφόσον λοιπόν η κίνηση μίας δευτερεύουσας διαδικασίας δύναται να εξυπηρετεί ουχί μόνο τοπικά συμφέροντα (τοπικοί πιστωτές κ.ά.) αλλά ακόμα και λοιπούς «διάφορους σκοπούς»²³, θα πρέπει και η εθνική «ευχέρεια» να μην οδηγή σε περιορισμό του δικαιώματος υποβολής του αιτήματος ενάρξεως αυτής της διαδικασίας αποκλειστικά σε πιστωτές, οι οποίοι είτε έχουν την κατοικία (ή την έδρα τους) στο κράτος μέλος όπου κείται η εγκατάσταση είτε διατηρούν εις βάρος του οφειλέτη απαιτήσεις απορρέουσες από την εν γένει λειτουργία της εγκαταστάσεως, μεταξύ άλλων και διότι ένας τέτοιου είδους περιορισμός θα συνεπάγεται διάκριση εις βάρος των υπηκόων λοιπών κρατών μελών, αφού συνήθως οι μη κάτοικοι ημεδαπής είναι συνήθως μη ημεδαποί²⁴.

Με τη σχολιαζόμενη απόφασή του το ΔΕΕ απεφάνθη ότι το άρθρο 29 στοιχείο β΄ Κανονισμού έχει την έννοια ότι το ζήτημα της ενεργητικής νομιμοποίησης για την κίνηση μίας δευτερεύουσας διαδικασίας κρίνεται μεν βάσει της οικείας εθνικής νομοθεσίας του κράτους έναρξης, χωρίς όμως το σχετικό δικαίωμα να δύναται να «περιορισθεί» αποκλειστικά και μόνο στους «τοπικούς» πιστωτές.

III. Σκοπιμότητα της ενάρξεως μιας δευτερεύουσας διαδικασίας μεσοσύσης της κύριας διαδικασίας εκκαθάρισεως

Όλως αρχικώς θα πρέπει να αναφερθεί ότι από τον συνδυασμό των ίδιων των διατάξεων που προβλέπουν σχετικά με τη δυνατότητα κινήσεως μίας (χρονικώς μετα-

λος όπου βρίσκεται η εγκατάσταση, καθώς οι κανόνες αυτοί είναι προβλέψιμοι για τον πιστωτή κατά τη στιγμή που συνάπτει εμπορική σχέση με τον οφειλέτη».

16. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 35.

17. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 38.

18. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 39.

19. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 45.

20. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 48.

21. Απόφαση *Zaza Retail*, C-112/10, EU:C:2011:743, σκ. 30, H.C. DUURSMA-KEPPLINGER / D. DUURSMA / E. CHALUPSKY, EuInsVO, ό.π., άρθρο 3, αριθμ. 92 επ., σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 48.

22. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 46.

23. Προοιμιακή σκέψη 19.

24. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 49: «... ένας τέτοιος περιορισμός θα συνεπαγόταν διάκριση στηριζόμενη σε κριτήρια που διατρέχουν τον κίνδυνο να αποβούν εις βάρος κυρίως των υπηκόων άλλων κρατών μελών, στο μέτρο που οι κάτοικοι αλλοδαπής είναι συνήθως αλλοδαποί. Μια τέτοια διαφοροποίηση, όμως, θα αποτελούσε έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας η οποία, κατά πάγια νομολογία, κατ' αρχήν απαγορεύεται (βλ., ιδίως, απόφαση Επιτροπή/Ιταλία, C-388/01, EU:C:2003:30, σκέψη 14 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία)».

γενέστερης) τοπικής διαδικασίας αφερεγγυότητας, ήτοι των διατάξεων των άρθρων 3 παρ. 2, 27, 28 και 29 του Κανονισμού, δεν προκύπτει ότι η έναρξη της διαδικασίας «συνδέεται» καθ' οιονδήποτε τρόπο με την εξέταση λόγων σκοπιμότητας από το (εθνικό) δικαστήριο ενώπιον του οποίου εισάγεται η σχετική διαδικασία²⁵. Στο ως άνω συμπέρασμα καταλήγει κανείς, άλλωστε, και από την ανάγνωση του συνόλου των άρθρων του τρίτου Κεφαλαίου του παρόντος Κανονισμού που φέρει τον τίτλο «Δευτερεύουσες διαδικασίες αφερεγγυότητας» και ρυθμίζει, *inter alia*, και το μείζον θέμα των «σχέσεων» μεταξύ της (εκκρεμής) κύριας διαδικασίας αφερεγγυότητας και των (παραλλήλως) διεξαγομένων τοπικών δευτερευουσών διαδικασιών (επί παραδείγματι, τη συνεργασία του συνδίκου της κύριας διαδικασίας με τους συνδίκους των δευτερευουσών διαδικασιών)²⁶. Προσέτι, ούτε και οι οικείες προοιμιακές σκέψεις του Κανονισμού, οι οποίες «δικαιολογούν» την πρόβλεψη περί της δυνατότητας κινήσεως μίας δευτερεύουσας διαδικασίας τοπικού χαρακτήρος ως μία επιβεβλημένη εν τοις πράγμασι «διόρθωση» της άνευ εξαιρέσεων εφαρμογής της *lex fori concursus*²⁷, αναφέρονται σε περιορισμό της δυνατότητας αυτής δυνάμει κριτηρίων σκοπιμότητας²⁸.

Στο πλαίσιο αυτό, εξάλλου, κινήθηκε και το ΔΕΕ με απόφασή του στην υπόθεση C-116/11²⁹, αφορώσα διαδικασία έναρξης μίας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας κατά της πολωνικής εταιρείας *Christianapol sp. z o.o.*, εις βάρος της οποίας είχε ήδη κινηθεί στη Γαλλία η κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας, και δη με τη μορφή διαδικασίας εξυγιάνσεως³⁰. Πιο συγκεκριμένα, με την προμνησθείσα απόφαση το ΔΕΕ επεσήμανε την σχετική «σιωπή» των οικείων διατάξεων του Κανονισμού, ιδίως δε των διατάξεων των άρθρων 27, πρώτη περίοδος και 3 παρ. 3, οι οποίες, κατά την κίνηση μίας (τοπικής) δευ-

τερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας, δεν διαφοροποιούν βάσει του επιδιωκόμενου σκοπού (και επομένως της «φύσεως») της κύριας διαδικασίας και απεφάνθη σχετικώς ότι η έναρξη αυτής της χρονικώς μεταγενέστερης διαδικασίας αφερεγγυότητας καθίσταται δυνατή, καίτοι η (ήδη εκκρεμής) κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας είναι διαδικασία διασώσεως, αποβλέπουσα στην προστασία της οφειλέτριας εταιρείας³¹, δυνατότητα, η οποία ασφαλώς ισχύει πολλώ δε μάλλον στην υπό κρίση υπόθεση που η κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας είναι διαδικασία εκκαθαρίσεως³².

Κατά συνέπεια, λοιπόν, η *lex fori concursus secundariae* είναι αυτή που «αποφασίζει» για το εάν το (εθνικό) δικαστήριο, που επιλαμβάνεται, κατ' άρθρο 3 παρ. 3, του αιτήματος περί έναρξεως μίας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας, διαθέτει εν γένει κάποια εξουσία εκτιμήσεως σχετικά με τη σκοπιμότητα της εν λόγω έναρξεως³³. Σε κάθε περίπτωση πάντως, κατά την υιοθέτηση των (εθνικών) διατάξεων περί κινήσεως της διαδικασίας αυτής, ο εθνικός νομοθέτης θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τόσο τους σκοπούς που επιδιώκει ο παρών Κανονισμός διά της εισαγωγής της δυνατότητας κινήσεως μίας (τοπικώς περιορισμένης) δευτερεύουσας διαδικασίας όσο και την ανάγκη της (καλόπιστης) συνεργασίας αυτής με την κύρια διαδικασία αφερεγγυότητας χάριν διασφάλισης της ευρύθμου και αποτελεσματικής εφαρμογής των ρυθμίσεων του Κανονισμού³⁴.

Το ΔΕΕ έκρινε *in concreto* ότι η εξουσία εξέτασης κριτηρίων σκοπιμότητας σχετικά με την κίνηση (ή μη) μίας δευτερεύουσας διαδικασίας αφερεγγυότητας καθορίζεται από την εθνική νομοθεσία του κράτους μέλους έναρξης, στο πλαίσιο όμως της τηρήσεως του ενωσιακού δικαίου και, κατά μείζονα λόγο, των ρυθμίσεων του παρόντος Κανονισμού³⁵.

25. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 61.

26. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 62.

27. Βλ. αιτιολογικές σκέψεις 12 και 19, σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 53.

28. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 56.

29. Απόφαση *Bank Handlowy και Adamiak*, C-116/11, EU:C:2012:739.

30. *Ibid*, σκ. 2.

31. *Ibid*, σκ. 63.

32. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 59.

33. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 63.

34. Απόφαση *Bank Handlowy και Adamiak*, ό.π., σκ. 63, σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 65, 66.

35. Σχολιαζόμενη απόφαση σκ. 67.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

II. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ Α. Επισκόπηση Νομολογίας (Δεκέμβριος 2014 – Φεβρουάριος 2015)

Επιμ.: Έρρικα Κ. Λόραμ

► Άρθρο 2 – Το δικαίωμα στη ζωή

Υπόθεση *Asiye Genc* κατά Τουρκίας (Προσφυγή Νο 24109/07), απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2015

■ θάνατος νεογέννητου βρέφους – δημόσιο νοσοκομείο

Στις 31 Μαρτίου 2005, η προσφεύγουσα γέννησε πρόωρα, με καισαρική, σε δημόσιο νοσοκομείο. Λίγο μετά τη γέννησή του, το βρέφος εμφάνισε αναπνευστικά προβλήματα. Ελλείπει κατάλληλης μονάδας νεογνών στο συγκεκριμένο νοσοκομείο, οι γιατροί αποφάσισαν να μεταφερθεί το βρέφος σε άλλο δημόσιο νοσοκομείο, 110 χλμ. μακριά.

Την 1η Απριλίου 2005, το εν λόγω νοσοκομείο αρνήθηκε την εισαγωγή του βρέφους, με την αιτιολογία ότι δεν υπήρχε θέση στη μονάδα εντατικής θεραπείας νεογνών. Στη συνέχεια, μεταφέρθηκε σε ένα ιδιωτικό χειρουργικό και μαιευτικό κέντρο, όπου ο υπεύθυνος γιατρός τους εξήγησε ότι δεν υπήρχαν διαθέσιμες θερμοκοιτίδες και πρότεινε στους γονείς να επιστρέψουν το βρέφος στο δημόσιο νοσοκομείο. Κατά την άφιξή τους εκεί, οι γιατροί αρνήθηκαν και πάλι να δεχθούν το βρέφος λόγω έλλειψης θέσης στη μονάδα νεογνών. Το μωρό, στη συνέχεια, κατέληξε στο ασθενοφόρο.

Την 6η Απριλίου 2005, οι γονείς του παιδιού υπέβαλαν μήνυση και ξεκίνησε η διεξαγωγή δύο ερευνών. Η ανάκριση κατά του ιατρικού προσωπικού διακόπηκε και η ΕΔΕ που διέταξε ο Υπουργός Υγείας σταμάτησε, με την αιτιολογία ότι δεν υπήρχε λόγος να εξετασθεί, καθώς δεν υπήρξε σφάλμα του ιατρικού προσωπικού.

Το πρώτο δημόσιο νοσοκομείο δεν μπορεί να επικαλεστεί ότι δεν γνώριζε τον κίνδυνο που διέτρεχε η ζωή του νεογέννητου βρέφους στο ενδεχόμενο άρνησης εισαγωγής του βρέφους σε άλλο νοσοκομείο. Δεν αμφισβητείται, επίσης, η σοβαρότητα της κατάστασης της υγείας του βρέφους ή η ανάγκη να λάβει άμεση ιατρική περίθαλψη. Παρόλο τον κίνδυνο αυτόν, το ιατρικό προσωπικό, προτού αποφασίσει τη μεταφορά του βρέφους, δεν διασφάλισε ότι θα γινόταν δεκτό στο άλλο νοσοκομείο. Αυτή η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των νοσοκομείων συνεχίστηκε, με διαφορετικές μονάδες να αρνούνται την εισαγωγή του εξαιτίας ανεπάρκειας πόρων.

Η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στα νοσοκομεία και το γεγονός ότι κανείς από τους γιατρούς, στους οποίους αποτάθηκαν οι γονείς, δεν ανέλαβε την περίθαλψη του βρέφους δεν μπορεί να δικαιολογηθεί με την επίκληση

της έλλειψης χώρου. Ο αριθμός και η κατάσταση των εγκαταστάσεων στα περιφερειακά νοσοκομεία δεν μπορούν να θεωρηθούν ικανοποιητικά. Αυτό αναδεικνύει ότι το κράτος δεν διασφάλισε επαρκώς την κατάλληλη οργάνωση και λειτουργία των δημόσιων νοσοκομειακών υπηρεσιών ή, γενικότερα, του συστήματος προστασίας υγείας και η έλλειψη χώρου δεν μπορεί να αποδοθεί απλώς σε μια απρόβλεπτη αύξηση των ασθενών.

Εξαιτίας αυτών των ελλείψεων το πρόωρο βρέφος, η ζωή του οποίου κινδύνευε, περιφέρθηκε άσκοπα με το ασθενοφόρο, με την ελπίδα ότι θα λάμβανε κάποια κατάλληλη φροντίδα ή ότι θα εξεταζόταν. Υπ' αυτές τις συνθήκες κατέληξε τελικά στο ασθενοφόρο.

Επομένως, ο γιος της προσφεύγουσας έπρεπε να θεωρηθεί θύμα των αστοχιών των νοσοκομειακών υπηρεσιών, καθώς στερήθηκε της πρόσβασης στις πρώτες βοήθειες. Το βρέφος πέθανε, επειδή απλώς δεν έλαβε καμία εντελώς ιατρική θεραπεία. Η κατάσταση αυτή ισοδυναμεί με άρνηση παροχής ιατρικής φροντίδας σε βαθμό που τίθεται η ζωή του ανθρώπου σε κίνδυνο.

Το γεγονός ότι δεν ασκήθηκε δίωξη και δεν απαγγέλθηκαν κατηγορίες κατά του προσωπικού που αρνήθηκε την εισαγωγή του γιου της προσφεύγουσας έγειρε ζήτημα υπό το πρίσμα του άρθρου 2 της Σύμβασης. Πέρα από το ερώτημα αυτό, είναι σημαντικό να αξιολογηθεί η αντίδραση, κάνοντας χρήση των ένδικων μέσων, του εναγόμενου κράτους στις κατηγορίες σχετικά με την παροχή των ιατρικών του υπηρεσιών.

Ευλόγως θα περίμενε κανείς από τις εθνικές αρχές, που εξέτασαν την υπόθεση, να εξακριβώσουν εάν και σε ποιον βαθμό οι αποτυχίες που αναδείχθηκαν στην παρούσα υπόθεση ήταν συμβατές με τις επιταγές παροχής δημόσιων υπηρεσιών υγείας και με τον κανονισμό των νοσοκομείων και επί αυτής της βάσης να αποδώσουν ευθύνες, εάν το έκριναν απαραίτητο. Ωστόσο, δεν υπήρξε προσπάθεια να εξακριβωθεί πώς εφαρμόστηκαν τα πρωτόκολλα εισαγωγής νεογέννητων βρεφών στις μονάδες εντατικής φροντίδας ή τα πρωτόκολλα συνεργασίας μεταξύ των μονάδων φροντίδας νεογνών ή να εξακριβωθούν οι λόγοι για την έλλειψη βασικών υποδομών και εν προκειμένω οι λόγοι που δεν λειτουργούσε ένας μεγάλος αριθμός θερμοκοιτίδων.

Η αντίδραση του δικαστικού συστήματος στην τραγωδία αυτή δεν επαρκούσε ώστε να ριχθεί φως στις ακριβείς συνθήκες θανάτου του βρέφους. Ειδικότερα, η έρευνα ήταν ατελής, καθώς δεν ερευνήθηκε κανείς από τους

ανωτέρω κρίσιμους παράγοντες που σχετίζονται με τις αστοχίες της διοίκησης του συστήματος υγείας.

Καταλήγοντας, σχετικά με τις συνθήκες που στέρησαν από το βρέφος την απαραίτητη επείγουσα περίθαλψη και την ανεπαρκή και ατελή εσωτερική σχετική έρευνα, το Δικαστήριο θεωρεί ότι το κράτος απέτυχε να ανταποκριθεί στις απορρέουσες από το άρθρο 2 υποχρεώσεις του εν σχέσει με τον γιο της προσφεύγουσας.

Παραβίαση άρθρου 2.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε το ποσό των 65.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

► Άρθρο 5 – Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια

Υποθέσεις Ali Samatar και λοιποί κατά Γαλλίας (Προσφυγές Νο 17110/10 και 17301/10) και Hassan και λοιποί κατά Γαλλίας (Προσφυγές Νο 46695/10 και 54588/10), αποφάσεις της 4ης Δεκεμβρίου 2015

■ σύλληψη – σύντομη παραπομπή ενώπιον δικαστή

Οι δύο υποθέσεις αφορούν εννέα προσφεύγοντες, που το 2008, δρώντας ανεξάρτητα, κατέλαβαν δύο γαλλικής σημαίας κρουαζιερόπλοια, κρατώντας αιχμαλώτους τα πλήρωμά τους, προκειμένου να διαπραγματευθούν την απελευθέρωσή τους με καταβολή λύτρων. Οι προσφεύγοντες συνελήφθησαν και κρατήθηκαν από Γάλλους στρατιωτικούς και, στη συνέχεια, οδηγήθηκαν στη Γαλλία με στρατιωτικό αεροσκάφος. Τέθηκαν, λοιπόν, υπό τον έλεγχο των γαλλικών αρχών για τέσσερις ημέρες και είκοσι ώρες στη μία περίπτωση (υπόθεση *Ali Samatar και λοιποί*) και για έξι ημέρες και δεκαέξι ώρες στην άλλη (υπόθεση *Hassan και λοιποί*) και, αφού κρατήθηκαν από την αστυνομία για σαράντα οκτώ ώρες, οδηγήθηκαν ενώπιον του ανακριτή, ο οποίος κίνησε την ανακριτική διαδικασία. Οι κατηγορίες περιελάμβαναν πειρατεία πλοίου και κράτηση αιχμαλώτων με σκοπό τη λήψη λύτρων. Έξι από τους προσφεύγοντες έλαβαν ποινές φυλάκισης.

(Υπόθεση *Hassan και λοιποί*): υπήρχαν “εύλογες υπόνοιες” ότι οι προσφεύγοντες διέπραξαν αδικήματα και ότι συνελήφθησαν και κρατήθηκαν, ώστε να οδηγηθούν ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής, κατά την έννοια του άρθρου 5§1 της Σύμβασης. Επίσης, σύμφωνα με την με αριθμό 1816 Απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και τον σαφή σκοπό αυτής – την καταστολή της πειρατείας και των ενόπλων ληστειών στην ακτή της Σομαλίας –, η επέμβαση των γαλλικών αρχών στα χωρικά ύδατα της σομαλίας, προκειμένου να συλλάβουν υπόπτους για διάπραξη πειρατείας επί γαλλικού πλοίου στην ανοιχτή θάλασσα και εις βάρος γάλλων πολιτών υπήρξε “προβλέψιμη”. Οι προσφεύγοντες μπορούσαν να προβλέψουν, σε επαρκή βαθμό κατά τις συνθήκες

της υπόθεσης, ότι, διαπράττοντας πειρατεία επί γαλλικού πλοίου και κρατώντας το πλήρωμα αιχμαλώτους, ενδέχεται να συλληφθούν και να κρατηθούν από γαλλικές δυνάμεις, ώστε να οδηγηθούν ενώπιον των γαλλικών δικαστηρίων.

Ωστόσο, ο ισχύων την εν λόγω περίοδο νόμος για συλληφθέντες από γαλλικές δυνάμεις για πράξεις πειρατείας στην ανοιχτή θάλασσα δεν όριζε κάτι σχετικό με τις συνθήκες κράτησής τους εν αναμονή της εμφάνισής τους ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής. Κατά συνέπεια, το σύστημα δεν προσέφερε επαρκή προστασία από ενδεχόμενη αυθαίρετη παρέμβαση στο δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας και ασφάλειας.

Παραβίαση άρθρου 5 παρ. 1.

(Και οι δύο οι υποθέσεις): το πλαίσιο μέσα στο οποίο έλαβε χώρα η σύλληψη των προσφευγόντων είναι ιδιαίτερο. Οι γαλλικές αρχές επενέβησαν 6.000 χλμ. μακριά από τη Γαλλία, προκειμένου να καταστείλουν πειρατεία σε πλοία με γαλλική σημαία και θύματα Γάλλους πολίτες. Οι Σομαλοί πειρατές δρούσαν στις ακτές της Σομαλίας, όπου τα φαινόμενα πειρατείας ήταν πλέον ανησυχητικά συχνά, με τις αρχές της Σομαλίας να αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τέτοια αδικήματα. Είναι κατανοητό ότι οι γαλλικές αρχές, αντιλαμβανόμενες την αδυναμία των αρχών της Σομαλίας να δικάσουν τους προσφεύγοντες, έπρεπε να αναλάβουν να το πράξουν οι ίδιες. Η καθυστέρηση στη μεταφορά των προσφευγόντων στη Γαλλία εν πολλοίς οφειλόταν στην ανάγκη λήψης προηγούμενης συγκατάθεσης των αρχών της Σομαλίας, των οποίων οι διοικητικές διαδικασίες ήταν ελλιπείς. Η καθυστέρηση, επομένως, ήταν δικαιολογημένη, καθώς οι εξαιρετικές συνθήκες που ίσχυαν στην προκειμένη περίπτωση εξηγούσαν την καθυστέρηση ανάμεσα στη σύλληψη των προσφευγόντων και στη μεταφορά τους σε γαλλικό έδαφος.

Κατά την άφιξή τους στη Γαλλία, ωστόσο, οι προσφεύγοντες κρατήθηκαν από τις αστυνομικές αρχές για σαράντα οκτώ ώρες αντί να οδηγηθούν άμεσα στον ανακριτή. Τίποτα δεν δικαιολογούσε την επιπλέον καθυστέρηση. Ανάμεσα στην απόφαση των γαλλικών αρχών να επέμβουν και στην άφιξη των προσφευγόντων στη Γαλλία μεσολάβησαν στη μια υπόθεση έντεκα ημέρες και στην άλλη δέκα οκτώ. Επομένως, οι αρχές θα μπορούσαν να προετοιμαστούν, ώστε να παραπέμψουν σύντομα τους προσφεύγοντες ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής.

Σχετικά με το επιχείρημα της γαλλικής Κυβέρνησης ότι η περίοδος κράτησης των προσφευγόντων ήταν απαραίτητη για τους σκοπούς της ανάκρισης, η νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία η πάροδος δυο-τριών ημερών μέχρι την αρχική εμφάνιση ενώπιον του δικαστή δεν παραβιάζει την υποχρέωση σύντομης παραπομπής που ορίζει το άρθρο 5 παρ. 3, δεν αποσκοπεί στο να δώσει μια ευκαιρία στις αρχές να εντείνουν τις έρευνές τους,

ώστε να συγκεντρωθεί το απαιτούμενο αποδεικτικό υλικό που θα στήριζε την επίσημη άσκηση δίωξης κατά των υπόπτων από τον αρμόδιο δικαστή. Δεν συνάγεται εκ της νομολογίας ότι το Δικαστήριο έχει σκοπό να προσφέρει στις εθνικές αρχές την ευκαιρία να δομήσει την υπόθεση η εισαγγελία, όπως την εξυπηρετεί.

Κατά συνέπεια, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5 παρ. 3 της Σύμβασης, επειδή κατά την άφιξή τους στη Γαλλία οι προσφεύγοντες, που είχαν ήδη κρατηθεί για μεγάλα χρονικά διαστήματα, τέθηκαν υπό αστυνομική επιτήρηση, αντί να παραπεμφθούν «σύντομα» ενώπιον «δικαστή ή άλλου δικαστικού λειτουργού, εντεταλμένου να εκτελεί δικαστικά καθήκοντα».

Παραβίαση άρθρου 5 παρ. 3 (ομοφωνία).

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε για ηθική βλάβη σε καθένα από τους προσφεύγοντες της υπόθεσης *Ali Samatar και λοιποί* το ποσό των 2.000 ευρώ και το ποσό των 5.000 ευρώ σε κάθε προσφεύγοντα της υπόθεσης *Hassan και λοιποί*.

► Άρθρο 6 – Δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης

Υποθέσεις Η. και J. Κατά Ολλανδίας (Προσφυγές Νο 978/09 και 992/09), αποφάσεις της 13ης Νοεμβρίου 2014

Εμπιστευτικές καταθέσεις – διαδικασίες απονομής ασύλου – ποινική δίωξη

Οι Αφганοί προσφεύγοντες υπήρξαν υψηλόβαθμα στελέχη της πρώην στρατιωτικής κατασκοπευτικής υπηρεσίας του κομμουνιστικού καθεστώτος (KhAD/WAD). Μετά από την πτώση του καθεστώτος ζήτησαν άσυλο στην Ολλανδία. Κατά τη διάρκεια των διαδικασιών απονομής ασύλου τους ζητήθηκε να δηλώσουν τους αληθινούς λόγους που αιτούνταν άσυλο, συμπεριλαμβάνοντας την αλήθεια για την καριέρα τους στην KhAD/WAD. Οι αιτήσεις τους για άσυλο απορρίφθηκαν, αλλά δεν απελάθηκαν, γιατί υπήρχε κίνδυνος να υποβληθούν στο Αφγανιστάν σε μεταχείριση που απαγορεύεται βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης. Ωστόσο, διώχθηκαν για αδικήματα που διέπραξαν στο Αφγανιστάν και καταδικάστηκαν για εγκλήματα πολέμου. Ο Η. καταδικάστηκε, επίσης, για συνέργεια σε βασανιστήρια.

Στις αιτήσεις τους προς το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 της Σύμβασης, καταδικάστηκαν βάσει των ενοχοποιητικών καταθέσεών τους κατά τη διάρκεια αιτήσεως ασύλου, που έγιναν μετά από πίεση και με αντάλλαγμα ότι θα παραμείνουν εμπιστευτικές και με τι οποίες τέθηκαν αντιμέτωποι κατά τη διάρκεια της ανάκρισής τους.

Παρόλο που δεν τους χορηγήθηκε άσυλο, κανείς προσφεύγων δεν απελάθηκε ή εκδόθηκε. Αντιθέτως, τους

επιτράπηκε η παραμονή στην Ολλανδία και, κατά συνέπεια, η απόλαυση της *de facto* προστασίας του ολλανδικού κράτους. Η Ολλανδία και το Αφγανιστάν ήταν μέρη τόσο στη Σύμβαση του 1984 κατά των Βασανιστηρίων και άλλων μορφών Σκληρής, Απάνθρωπης και Εξευτελιστικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας όσο και στην Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949 σχετικά με την προστασία των αμάχων εν καιρώ πολέμου. Σύμφωνα με την αρχή του “*aut dedere aut judicare*”¹, που κατοχυρώνεται στις συμβάσεις αυτές, δεν ήταν δικαίωμα αλλά επιβεβλημένο καθήκον της Ολλανδίας να δικάσει τους προσφεύγοντες για διάπραξη βασανιστηρίων, ενδεχομένως σε άλλα μέρη εκτός Ολλανδίας.

Σχετικά με τη χρησιμοποίηση στο στάδιο της ανάκρισης των καταθέσεων των προσφευγόντων που λήφθηκαν κατά τη διαδικασία αιτήσεως ασύλου, οι προσφεύγοντες εισήλθαν στην Ολλανδία με τη θέλησή τους ζητώντας προστασία. Γι’ αυτό τους ζητήθηκε από την Ολλανδική Κυβέρνηση να επιβεβαιώσουν τη βασιμότητα του φόβου δίωξής τους. Καθώς έφεραν το βάρος απόδειξης, δεν υπήρχε τίποτα το ανάρμοστο στην απαίτηση της Κυβέρνησης να δηλώσουν όλη την αλήθεια. Ο υπαινιγμός ότι οι καταθέσεις τους λήφθηκαν από τις αρχές μετανάστευσης κατόπιν εξαναγκασμού κρίνεται, κατά συνέπεια, αβάσιμος.

Η τήρηση εμπιστευτικότητας κατά τη διαδικασία αίτησης ασύλου έχει σκοπό να διασφαλιστεί ότι οι καταθέσεις των αιτούντων άσυλο δεν θα τεθούν σε γνώση αυτών, από τους οποίους χρειάζεται να προστατευτούν. Αντίθετα, η πρακτική τήρησης εμπιστευτικότητας κατά την επεξεργασία των αιτημάτων ασύλου δεν πρέπει να προστατεύει τους ενόχους από την αρμόζουσα τιμωρία. Κατά συνέπεια, από τη στιγμή που περιήλθαν οι καταθέσεις των προσφευγόντων στη διάθεση του αναπληρωτή υπουργού δεν εμποδιζόταν ο τελευταίος από το άρθρο 6 της Σύμβασης να τις αποστείλει στον εισαγγελέα, ένα ακόμη όργανο υφιστάμενο στην κυβέρνηση, ώστε να τις χρησιμοποιήσει εντός των ορίων της αρμοδιότητάς του.

Τέλος, το γεγονός ότι οι προσφεύγοντες ήρθαν, στο στάδιο της ανάκρισης, αντιμέτωποι με τις καταθέσεις που έδωσαν κατά τη διάρκεια αιτήσεως ασύλου δεν είχε καμία επίδραση στην τήρηση του δικαίου κατά την ανάκριση. Οι προσφεύγοντες ακούστηκαν προσεκτικά και απήλαυσαν το δικαίωμα της σιωπής. Κανείς τους δεν δήλωσε ότι υποβλήθηκε σε βασανιστήριο ή κάποια άλλο έγκλημα κατά τη διάρκεια αιτήσεως ασύλου ή κατά τη διάρκεια της ανάκρισης. Επομένως, δεν υποχρεώθηκαν σε ομολογία, η οποία στη συνέχεια αποτέλεσε βάση για την καταδίκη τους (σύγκριση με υπόθεση *Gafgen κατά Γερμα-*

1. Υποχρέωση των κρατών είτε να εκδίδουν είτε να διώκουν ποινικά υπόπτους για σοβαρά εγκλήματα, όπως βασανιστήρια, εγκλήματα πολέμου, που διαπράχθηκαν εκτός της δικαιοδοσίας τους.

νίας, Προσφυγή Νο 22978/05, απόφαση της 1ης Ιουνίου 2010 του Τμήματος Ευρείας Σύμβασης)

Απαράδεκτη η προσφυγή ως προδήλως αβάσιμη.

► Άρθρο 7 – Μη επιβολή ποινής άνευ νόμου

Υπόθεση Rohlena κατά Τσεχικής Δημοκρατίας (Προσφυγή Νο 59552/08), απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 2015 – Τμήμα Ευρείας Σύμβασης

■ Διαρκές έγκλημα – βαρύτερη ποινή

Ο προσφεύγων κατηγορήθηκε για συνεχή σωματική και ψυχολογική κακοποίηση της γυναίκας του από το έτος 2000 έως και τον Φεβρουάριο του 2006. Το 2007, καταδικάστηκε για ενδοοικογενειακή βία κατ' εξακολούθηση, όπως το αδίκημα αυτό προσδιορίζεται και διατυπώνεται, από την 1η Ιουνίου 2004, στο άρθρο 215α του Ποινικού Κώδικα. Το εθνικό δικαστήριο έκρινε ότι ο εν λόγω ορισμός επεκτεινόταν και σε πράξεις που διαπράχθηκαν πριν από την ανωτέρω ημερομηνία, στον βαθμό που τη στιγμή που αυτές διαπράχθηκαν, όπως και στην περίπτωση του προσφεύγοντα, στοιχειοθετούσαν άλλο αδίκημα. Η καταδικαστική απόφαση επικυρώθηκε από το Εφετείο και από το Ανώτατο Δικαστήριο.

Επικαλούμενο προγενέστερη νομολογία του, το Ανώτατο Δικαστήριο παρατήρησε ότι, όταν πρόκειται για διαρκές έγκλημα που θεωρείται ως μια πράξη, ο ποινικός χαρακτηρισμός της πράξης αυτής θα κριθεί σύμφωνα με το δίκαιο που ίσχυε κατά τον χρόνο διάπραξης της τελευταίας πράξης που συναποτελεί το έγκλημα. Ο νόμος εφαρμόζεται και στις προγενέστερες πράξεις, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές ήταν ποινικά κολάσιμες, σύμφωνα με την προγενέστερη νομοθεσία. Στην παρούσα υπόθεση, οι πράξεις του προσφεύγοντα που προηγήθηκαν της τροποποίησης του Ποινικού Κώδικα της 1ης Ιουνίου 2004 ισοδυναμούσαν με βιαιοπραγίες κατά προσώπου ή ομάδας προσώπων, κατά την έννοια του άρθρου 197α του Ποινικού Κώδικα και με επίθεση κατά την έννοια του άρθρου 221 του Κώδικα.

Το 2008, το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμη την προσφυγή περί αντισυνταγματικότητας του προσφεύγοντα, κρίνοντας ότι οι δικαστικές αποφάσεις στην παρούσα υπόθεση δεν έχουν συνέπειες αναδρομικής υφής που απαγορεύονται από το Σύνταγμα.

Στην απόφαση της 18ης Απριλίου 2013, το Δικάζον Τμήμα του Δικαστηρίου αποφάσισε ομόφωνα ότι η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου δεν παραβίαζε το άρθρο 7 της Συνθήκης.

Ο προσφεύγων καταδικάστηκε για έγκλημα που ορίζεται στο άρθρο 215α του Ποινικού Κώδικα, που εισήχθη με την τροποποίηση του Κώδικα το 2004 που αφορούσε

και πράξεις που διαπράχθηκαν και πριν από την εν λόγω ημερομηνία. Τα εθνικά δικαστήρια αποφάσισαν ότι ένα διαρκές έγκλημα θα πρέπει να θεωρείται ως μια πράξη, ο νομικός χαρακτηρισμός της οποίας θα πρέπει να κρίνεται με την ισχύουσα νομοθεσία κατά τον χρόνο ολοκλήρωσης της τελευταίας πράξης του εγκλήματος, υπό την προϋπόθεση ότι οι πράξεις που διαπράχθηκαν κατά τον χρόνο που ίσχυε προγενέστερη νομοθεσία θα πρέπει να ήταν τότε τιμωρητέες. Κατά συνέπεια, το άρθρο 215α είχε εφαρμογή και στις επιθέσεις που διέπραξε ο προσφεύγων πριν από το 2004, καθώς ισοδυναμούσαν με εγκληματική συμπεριφορά, σύμφωνα με την προγενέστερη νομοθεσία. Ερμηνεύοντας την εθνική νομοθεσία, τα εθνικά δικαστήρια αναφέρθηκαν στην έννοια του διαρκούς εγκλήματος, που απαρτίζεται από μεμονωμένες πράξεις κοινού σκοπού που αποτελούν το ίδιο αδίκημα και συνδέονται δυνάμει του κοινού ή παρόμοιου τρόπου διάπραξης σε χρόνο κοντινό και έχουν τον ίδιο στόχο. Η προγενέστερη της 1ης Ιουνίου 2004 συμπεριφορά του προσφεύγοντα αποτελούνταν από ποινικά κολάσιμα αδικήματα, σύμφωνα με την τότε ισχύουσα εθνική νομοθεσία, τα οποία, κατά συνέπεια, απαρτίζουν τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος του άρθρου 215α. Επομένως, κρίνοντας τον προσφεύγοντα ένοχο με βάση την εν λόγω διάταξη για πράξεις προγενέστερες αυτής δεν ισοδυναμεί με αναδρομική εφαρμογή ενός δυσμενέστερου ποινικού νόμου, που απαγορεύεται από τη Σύμβαση.

Υπ' αυτές τις συνθήκες και λαμβάνοντας, επίσης, υπόψη τη σαφήνεια με την οποία διατυπώνονταν και ερμηνεύονταν από τα εθνικά δικαστήρια οι σχετικές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας, ο προσφεύγων ήταν σε θέση να προβλέψει ότι θα κρινόταν ένοχος για ένα διαρκές έγκλημα, ακόμη και για τις επιμέρους πράξεις της περιόδου πριν από το 2004 και, έτσι, να ρυθμίσει αναλόγως τη συμπεριφορά του. Επομένως, το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε ο προσφεύγων βασιζόταν σε σχετική «εθνική ... νομοθεσία τη στιγμή της διάπραξής του», η οποία όριζε το αδίκημα με επαρκή σαφήνεια, ώστε να πληροί τις απαιτήσεις της προβλεψιμότητας που θέτει το άρθρο 7 της Σύμβασης.

Εν τέλει, το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα του προσφεύγοντα ότι η επιβολή ποινής, σύμφωνα με τη νομοθεσία του 2004, είχε ως αποτέλεσμα να του επιβληθεί αυστηρότερη ποινή. Δεν υπήρχε ένδειξη ότι η προσέγγιση των εθνικών δικαστηρίων είχε ως παρενέργεια την επαύξηση της αυστηρότητας της τιμωρίας του προσφεύγοντα. Αντιθέτως, εάν οι πράξεις που διέπραξε πριν από την 1η Ιουνίου 2004 αξιολογούνταν ξεχωριστά απ' αυτές που διέπραξε στη συνέχεια, ο προσφεύγων θα λάμβανε είτε την ίδια ποινή μ' αυτήν που του επιβλήθηκε είτε αυστηρότερη ποινή.

Μη παραβίαση άρθρου 7.

► Άρθρο 8 – Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Υπόθεση Hanzelkoni κατά Τσεχικής Δημοκρατίας (Προσφυγή Νο 43643/10), απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2014

■ *τοκετός – υποχρεωτική νοσηλεία μητέρας και μωρού*

Η πρώτη προσφεύγουσα είναι η μητέρα του δεύτερου προσφεύγοντα, ο οποίος γεννήθηκε στο νοσοκομείο στις 26 Οκτωβρίου 2007. Δεν υπήρχαν επιπλοκές στον τοκετό και οι προσφεύγοντες κρίθηκαν απόλυτα υγιείς. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η πρώτη προσφεύγουσα αποφάσισε οικειοθελώς να βγει αυθημερόν από το νοσοκομείο, πράγμα που το έπραξε παρά την αντίθεση του ιατρικού προσωπικού.

Ο ιατρός Δ., μετά από αίτηση της πρόνοιας, συνέταξε μια αναφορά, όπου σημείωνε ότι, «*λαμβάνοντας υπόψη τον σύντομο χρόνο που παρήλθε από τον τοκετό, η υγεία και ενδεχομένως η ζωή του βρέφους θα τεθεί σε κίνδυνο, εάν στερηθεί τη νοσοκομειακή φροντίδα*». Η πρόνοια, στη συνέχεια, υπέβαλε αίτηση, κατά τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, να ληφθούν ασφαλιστικά μέτρα, ώστε να ανατεθεί η φροντίδα του βρέφους στο νοσοκομείο. Το δικαστήριο έκανε την ίδια ημέρα δεκτό το εν λόγω αίτημα.

Στις 4:30 μ.μ., ένας δικαστικός επιμελητής, συνοδεία κοινωνικού λειτουργού και αστυνομικών, επισκέφτηκε το σπίτι της προσφεύγουσας. Ο θεράπων ιατρός εξέτασε το παιδί και, παρόλο που διαπίστωσε ότι ήταν υγιές, ωστόσο συμφώνησε ότι, προκειμένου να εφαρμοστούν τα ασφαλιστικά μέτρα, θα έπρεπε η μητέρα και το παιδί να μεταφερθούν πίσω στο νοσοκομείο με ασθενοφόρο. Κατά την άφιξή τους στο νοσοκομείο, εξετάστηκε εκ νέου η μητέρα αλλά δεν εντοπίστηκαν και πάλι προβλήματα υγείας. Οι προσφεύγοντες υποχρεώθηκαν να παραμείνουν στο νοσοκομείο για δύο ημέρες, κατά τη διάρκεια των οποίων δεν υποβλήθηκαν σε καμία ιατρική πράξη. Μετά την άμεση απαίτηση της πρώτης προσφεύγουσας, η οποία μετά από σχετική συμβουλή υπέγραψε την παραίτησή της από περαιτέρω φροντίδα, τους επιτράπηκε η έξοδός τους από το νοσοκομείο στις 28 Οκτωβρίου 2007, 50 ώρες μετά τον τοκετό.

Τα καταγγελλόμενα εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πλαίσιο του άρθρου 8, καθώς η απόφαση να επιστρέψει ο δεύτερος προσφεύγων στο νοσοκομείο, παρά τη ρητή αντίθεση των γονιών του και να ακολουθήσει, κατά συνέπεια, και η πρώτη προσφεύγουσα, που δεν ήθελε να αφήσει το παιδί της μόνο του, αφορούσε την ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή. Ούτε η σύντομη νοσηλεία τους ούτε το γεγονός ότι δεν υποβλήθηκαν σε κάποια ιατρική πράξη επηρέασε τη διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι τα καταγγελλόμενα αποτέλεσαν παρέμβαση στο δικαίωμά τους για σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής τους ζωής.

Οι προσφεύγοντες οδηγήθηκαν πίσω στο νοσοκομείο σύμφωνα με τα ασφαλιστικά μέτρα που υιοθέτησε το περιφερειακό δικαστήριο κατά τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η σχετική διάταξη του οποίου αφορά σε επείγουσες περιπτώσεις που ένα παιδί στερείται φροντίδας ή κινδυνεύει η ζωή του ή η υγιής ανάπτυξή του. Η εν λόγω παρέμβαση επιδίωκε, καταρχήν, την επίτευξη νόμιμου στόχου, κυρίως την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων των άλλων, εν προκειμένω του δεύτερου προσφεύγοντα ως βρέφους.

Η ανάληψη της φροντίδας ενός βρέφους τη στιγμή της γέννησής του αποτελεί ένα εξαιρετικά σκληρό μέτρο και θα πρέπει να υφίστανται ασυνήθιστα επιτακτικοί λόγοι, ώστε να αφαιρεθεί ένα βρέφος εκουσίως από τη φροντίδα της μητέρας του αμέσως μετά τη γέννησή του και να ακολουθηθεί μια διαδικασία στην οποία δεν συμμετέχουν ούτε η μητέρα ούτε ο σύντροφός της.

Δεν μπορεί να ασκηθεί κριτική στον ιατρό Δ., επειδή ειδοποίησε την πρόνοια, η οποία με τη σειρά της απευθύνθηκε στο δικαστήριο, καθώς η συμπεριφορά της πρώτης προσφεύγουσας ενδεχομένως δημιούργησε ανησυχία στο αρμόδιο νοσηλευτικό προσωπικό του νοσοκομείου.

Σχετικά με την εκτίμηση του εθνικού δικαστηρίου, η αιτιολογία για την εντολή λήψης ασφαλιστικών μέτρων ήταν ιδιαιτέρως λακωνική και απλά έκανε αναφορά στο σύντομο σημείωμα που συνέταξε ο ιατρός Δ., ο οποίος επικαλούνταν χωρίς λεπτομέρειες έναν γενικόλογο κίνδυνο για την υγεία και τη ζωή του βρέφους. Δεν προέκυπτε από πουθενά ότι το δικαστήριο επιδίωξε να συγκεντρώσει περισσότερες πληροφορίες για την υπόθεση ή ότι επιδίωξε να εξεύρει μια πιθανώς λιγότερο διεισδυτική παρέμβαση στην οικογενειακή ζωή των προσφευγόντων.

Επομένως, το Δικαστήριο δεν πείστηκε ότι υπήρχαν ασυνήθιστα επιτακτικοί λόγοι ώστε το βρέφος να αποσπαστεί από την φροντίδα της μητέρας του, χωρίς τη θέληση της τελευταίας. Χωρίς να έχει σκοπό να επιβάλει τη δική την άποψη για τα γεγονότα, υποκαθιστώντας αυτήν των εθνικών αρχών ή να εικάζει ποια είναι τα καταλληλότερα εν προκειμένω μέτρα προστασίας της υγείας ενός βρέφους, το Δικαστήριο δεν μπορούσε παρά να σημειώσει ότι, όταν το εθνικό δικαστήριο αποφάσισε τη λήψη τέτοιου ριζικού, με άμεση εφαρμογή, μέτρου, όπως το να στείλει τη δεύτερη προσφεύγουσα πίσω στο νοσοκομείο συνοδεία αστυνομικού και δικαστικού επιμελητή θα έπρεπε πρώτα να εξακριβώσει ότι δεν ήταν δυνατή η προσφυγή σε μια λιγότερο ακραία μορφή παρέμβασης στην ιδιωτική ζωή των προσφευγόντων σε μια τόσο αποφασιστική στιγμή της ζωής τους.

Κατά συνέπεια, η σοβαρή παρέμβαση στην οικογενειακή ζωή των προσφευγόντων και ο τρόπος εφαρμογής αυτής ξεπέρασε κατά πολύ το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του κράτους. Υπήρξαν δυσανάλογες συνέπειες στην

προοπτική απόλαυσης της οικογενειακής ζωής των προσφευγόντων αμέσως μετά τη γέννηση του παιδιού. Αν και ενδεχομένως υπήρξε ανάγκη να ληφθούν προληπτικά μέτρα για την προστασία της υγείας του παιδιού, ωστόσο η παρέμβαση στην οικογενειακή ζωή των προσφευγόντων που προκάλεσε η λήψη των ασφαλιστικών μέτρων δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μέτρο «απαραίτητο» σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Παραβίαση άρθρου 8.

Το Δικαστήριο, επίσης, κατέληξε ότι παραβιάστηκε και το άρθρο 13 της Σύμβασης, καθώς οι προσφεύγοντες δεν είχαν στη διάθεσή τους κάποιο αποτελεσματικό ένδικο μέσο, για να διαμαρτυρηθούν για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους που προστατεύονται από την Σύμβαση.

Τέλος, κατέληξε ότι η διαπίστωση της παραβίασης αποτελούσε επαρκή ικανοποίηση της ηθικής βλάβης.

Υπόθεση Dubska και Krejzova κατά Τσεχίας (Προσφυγές Νο 28859/11 και 28473/12), απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2014

■ *γέννες στο σπίτι – νομοθεσία απαγορευτική*

Βλ. στο παρόν τεύχος της ΕΕΕυρΔ, Παρατηρήσεις Π. Λογγινίδη, σ. 241.

Οι προσφεύγουσες επιθυμούσαν να γεννήσουν στο σπίτι τους, αλλά η Τσεχική νομοθεσία απαγόρευε σε επαγγελματίες του τομέα υγείας να παρέχουν βοήθεια στους εν λόγω τοκετούς. Η πρώτη προσφεύγουσα γέννησε τελικά μόνη στο σπίτι της ενώ η δεύτερη γέννησε σε μαιευτική κλινική. Το Συνταγματικό Δικαστήριο απέρριψε μεν την προσφυγή της πρώτης, γιατί δεν εξάντλησε όλα τα ένδικα μέσα, όμως εξέφρασε και τις αμφιβολίες του ως προς τη συμμόρφωση της τσεχικής νομοθεσίας με τις επιταγές του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Στις αιτήσεις τους προς το Δικαστήριο, οι προσφεύγουσες κατήγγειλαν ότι παραβιάστηκε το άρθρο 8, καθώς ως μητέρες δεν είχαν άλλη επιλογή, εφόσον επιθυμούσαν να έχουν τη βοήθεια των επαγγελματιών υγείας, παρά να γεννήσουν σε νοσοκομείο.

Ο τοκετός είναι μια ιδιαιτέρως προσωπική πτυχή της ιδιωτικής ζωής μιας μητέρας, που εμπεριέχει ζητήματα φυσικής και ψυχολογικής ακεραιότητας, ιατρικής παρέμβασης, αναπαραγωγικής υγείας και προστασίας πληροφοριών ιατρικής υφής. Αποφάσεις που αφορούν τις συνθήκες του τοκετού, συμπεριλαμβανομένου και του τόπου που θα λάβει αυτός χώρα, εμπίπτουν επομένως, για τους σκοπούς του άρθρου 8, στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής της μητέρας.

Το γεγονός ότι ήταν αδύνατον για τις προσφεύγουσες να γεννήσουν στο σπίτι τους με τη βοήθεια μαιών ισοδυναμούσε με παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιω-

τικής τους ζωής. Η εν λόγω παρέμβαση προβλεπόταν μεν από τον νόμο, αν και υπήρχε κάποια ασάφεια, ωστόσο η νομοθεσία έδινε τη δυνατότητα στις προσφεύγουσες να διαβλέψουν, σε έναν εύλογο κατά τις περιστάσεις βαθμό, ότι ο νόμος δεν επέτρεπε τον τοκετό στο σπίτι με τη συνδρομή επαγγελματία υγείας. Η παρέμβαση εξυπηρετούσε θεμιτό σκοπό, καθώς αποσκοπούσε στην προστασία της υγείας και της ασφάλειας τόσο του βρέφους όσο και, τουλάχιστον έμμεσα, της μητέρας.

Σχετικά με το εάν η παρέμβαση αποτελούσε ένα μέτρο απαραίτητο για μια δημοκρατική κοινωνία, το εναγόμενο κράτος απολάμβανε ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας για τους εξής λόγους: εξαιτίας της αναγκαίας αξιολόγησης από τις εθνικές αρχές των εξειδικευμένων και επιστημονικών στοιχείων εν σχέσει με τους κινδύνους των τοκετών στο νοσοκομείο και στο σπίτι, της ανάγκης για ισχυρή κρατική ανάμειξη, καθώς τα βρέφη είναι εύλωτα και εξαρτώμενα από άλλους, της έλλειψης κοινού τόπου ανάμεσα στα κράτη μέλη σχετικά με το ζήτημα των τοκετών στο σπίτι και, τέλος, εξαιτίας γενικών ζητημάτων κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής, όπως της διάθεσης πόρων για τη δημιουργία ενός επαρκούς συστήματος παροχής έκτακτης βοήθειας για την αντιμετώπιση των τοκετών που λαμβάνουν χώρα στο σπίτι.

Μολονότι η εν λόγω κατάσταση είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ελευθερία επιλογής των προσφευγουσών, εντούτοις η κυβέρνηση επικεντρώθηκε καταρχήν στην επίτευξη του θεμιτού σκοπού της προστασίας των συμφερόντων του παιδιού. Λαμβάνοντας υπόψη τη φύση και τη σοβαρότητά τους, τα συμφέροντα του παιδιού υπερτερούν εκείνων του γονέα, ο οποίος δεν δικαιούται, κατά το άρθρο 8, να λάβει μέτρα βλαπτικά για την υγεία και την ανάπτυξη του παιδιού. Αν και γενικότερα δεν υπήρχε σύγκρουση συμφερόντων ανάμεσα στη μητέρα και το παιδί, ωστόσο ορισμένες επιλογές σχετικά με τον τόπο, τις συνθήκες ή τη μέθοδο τοκετού ενδεχομένως να έγειραν αυξημένους κινδύνους για την υγεία και την ασφάλεια του νεογέννητου, όπως πιστοποιούν τα στοιχεία για τους περιγεννητικούς θανάτους και τους θανάτους εμβρύων.

Παρόλο που η πλειοψηφία των ερευνών που προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο σχετικά με την ασφάλεια των τοκετών στο σπίτι υποδείκνυαν ότι δεν υπήρχε αυξημένος κίνδυνος σε σχέση με τους τοκετούς που λάμβαναν χώρα στο νοσοκομείο, εντούτοις αυτό ίσχυε, μόνον εφόσον πληρούνταν ορισμένες προϋποθέσεις, κυρίως ότι πρόκειται για τοκετό χαμηλού κινδύνου, με συνδρομή εξειδικευμένης μαίας και ύπαρξη νοσοκομείου σε κοντινή απόσταση σε περίπτωση ανάγκης. Επομένως, καταστάσεις όπως αυτή στην Τσεχική Δημοκρατία, όπου επαγγελματίες υγείας δεν επιτρέπεται να συνδράμουν μητέρες που γεννούν στο σπίτι τους και όπου δεν υπήρχε σύστημα παροχής έκτακτης βοήθειας, επί της ουσίας αυξάνουν τους κινδύνους για τη ζωή και την υγεία της μητέρας και

τους βρέφους. Συγχρόνως, η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι τα νεογέννητα βρέφη που γεννιούνταν στο σπίτι διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο και ήταν γεγονός ότι, ακόμη και όταν η εγκυμοσύνη φαινόταν ότι δεν είχε επιπλοκές, υπήρχε, ωστόσο, το ενδεχόμενο να εμφανιστούν κατά τη διάρκεια του τοκετού αναπάντεχες δυσκολίες που απαιτούν εξειδικευμένη ιατρική παρέμβαση. Υπ' αυτές τις συνθήκες, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οι εν λόγω μητέρες, συμπεριλαμβανομένων και των προσφευγουσών, φέρουν ένα δυσανάλογο και υπέρμετρο βάρος. Επομένως, οι εθνικές αρχές, υιοθετώντας και εφαρμόζοντας την πολιτική για τους τοκετούς στο σπίτι, δεν υπερέβησαν το ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που διέθεταν ούτε διατάραξαν την απαιτούμενη δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα αντικρουόμενα συμφέροντα.

Μολαταύτα, το Δικαστήριο κατέληξε ότι οι αρχές της Τσεχίας οφείλουν να εξετάζουν διαρκώς τις σχετικές νομοθετικές διατάξεις, λαμβάνοντας υπόψη τις ιατρικές, επιστημονικές και νομικές εξελίξεις.

Μη παραβίαση άρθρου 8.

► Άρθρο 10 – Ελευθερία έκφρασης

Υπόθεση *Haldimann και λοιποί κατά Ελβετίας (Προσφυγή Νο 21830/09)*, απόφαση της 24ης Φεβρουαρίου 2015

Ελευθερία μετάδοσης πληροφοριών – μυστική μαγνητοφώνηση

Οι τέσσερις προσφεύγοντες είναι δημοσιογράφοι. Το 2003, ο τέταρτος προσφεύγων οργάνωσε μια συνέντευξη με έναν ασφαλιστή, υποδουόμενος πιθανό πελάτη. Η συνέντευξη μαγνητοσκοπήθηκε, χωρίς τη γνώση του ασφαλιστή. Στη συνέχεια, ενημερώθηκε για την καταγραφή, αλλά αρνήθηκε να σχολιάσει το περιεχόμενο της συνέντευξης. Αποσπάσματα της συνέντευξης, όπου το πρόσωπο αλλά και η φωνή του ασφαλιστή είχαν υποστεί επεξεργασία, μεταδόθηκαν στα πλαίσια ενός ντοκιμαντέρ στην τηλεόραση για τις πρακτικές που ακολουθούσαν στον τομέα των πωλήσεων προϊόντων ασφάλειας ζωής. Όλοι οι προσφεύγοντες ασχολήθηκαν με την προετοιμασία και τη μετάδοση του ντοκιμαντέρ.

Οι προσφεύγοντες καταδικάστηκαν για καταγραφή συζητήσεων με τρίτα πρόσωπα και για καταγραφή συζητήσεων χωρίς σχετική συναίνεση, αντίστοιχα. Στους πρώτους τρεις προσφεύγοντες επιβλήθηκε χρηματική ποινή προστίμου δώδεκα ημερών, υπολογιζομένης έκαστης ημέρας από 80 έως 290 € και στον τέταρτο ποινή με αναστολή προστίμων τεσσάρων ημερών, προς 30 € κάθε ημέρα περίπου, καθώς και θέση υπό επιτήρηση για δύο χρόνια. Η επέμβαση στην ελευθερία έκφρασης των προσφευγόντων προβλεπόταν από το νόμο και είχε ως θεμιτό σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων και της

υπόληψης των άλλων, εν προκειμένω το δικαίωμα του ασφαλιστή για προστασία της δημόσιας εικόνας του, της έκφρασης και της υπόληψής του.

Το Δικαστήριο είχε ήδη ασχοληθεί με υποθέσεις που αφορούσαν σε επιθέσεις στην υπόληψη δημοσίων προσώπων, θέτοντας έξι κριτήρια, προκειμένου να ζυγίζει την ελευθερία έκφρασης έναντι του δικαιώματος στην προστασία της ιδιωτικής ζωής: τη συμβολή στο διάλογο δημοσίου συμφέροντος, τη διαπίστωση της αναγνωρισιμότητας του προσώπου στον οποίο έγινε αναφορά και του αντικειμένου της αναφοράς, την προηγούμενη συμπεριφορά του προσώπου, τη μέθοδο λήψης των πληροφοριών, την ορθότητα, το περιεχόμενο, τη μορφή και τις επιπτώσεις της δημοσιοποίησης και, τέλος, την αυστηρότητα της επιβαλλόμενης ποινής. Το Δικαστήριο επίσης ασχολήθηκε με υποθέσεις επαγγελματικής δυσφήμισης προσώπων. Ωστόσο, η παρούσα υπόθεση διέφερε από τις προηγούμενες, καθώς καταρχάς ο ασφαλιστής δεν ήταν δημόσιο πρόσωπο και, κατά δεύτερον, το επίμαχο ντοκιμαντέρ δεν αποσκοπούσε να ασκήσει κριτική προσωπικά στον ασφαλιστή, αλλά να αναδείξει συγκεκριμένες εμπορικές πρακτικές στη συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία. Επομένως, οι συνέπειες του ντοκιμαντέρ στην προσωπική υπόληψη του ασφαλιστή ήταν περιορισμένες, γεγονός που έπρεπε να ληφθεί υπόψη κατά την εφαρμογή των προαναφερόμενων κριτηρίων.

Το θέμα του ντοκιμαντέρ, κυρίως οι φτωχής ποιότητας συμβουλές που παρέχουν οι ασφαλιστές και το συνεπακόλουθο ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων των καταναλωτών, αποτελούσαν συζήτηση με μεγάλο δημόσιο ενδιαφέρον. Ο ασφαλιστής δεν ήταν, ασφαλώς, δημόσιο πρόσωπο. Δεν είχε συναίνεση στη μαγνητοσκόπησή του και, άρα, εύλογα θεώρησε ότι η συζήτηση ήταν ιδιωτικής φύσεως. Ωστόσο, το εν λόγω ντοκιμαντέρ εστίασε όχι στον ίδιο τον ασφαλιστή αλλά σε ειδικότερες εμπορικές πρακτικές μιας συγκεκριμένης επαγγελματικής κατηγορίας. Επιπλέον, η συνέντευξη δεν έλαβε χώρα στο γραφείο του ασφαλιστή ή σε άλλον επαγγελματικό χώρο. Επομένως, η παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ασφαλιστή ήταν λιγότερης σημασίας απ' ό,τι εάν το ντοκιμαντέρ εστίαζε προσωπικά και αποκλειστικά σ' αυτόν.

Η εθνική νομοθεσία δεν περιελάμβανε απόλυτη απαγόρευση της χρήσης κρυφής κάμερας, η οποία θα μπορούσε να επιτραπεί υπό αυστηρά ορισμένες συνθήκες. Παρόλο που ο ασφαλιστής εύλογα μπορούσε να ισχυριστεί ότι είχε εξαπατηθεί από τους προσφεύγοντες, εντούτοις δεν μπορούσαν να κατηγορηθούν ότι έδρασαν σκόπιμα κατά παράβαση της επαγγελματικής δεοντολογίας. Δεν παρέβλεψαν τους κανόνες δημοσιογραφίας που θέσπισε το Ελβετικό Συμβούλιο Τύπου, που προβλέπουν περιορισμό της χρήσης κρυφής κάμερας, αλλά στην πράξη κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο σκοπός του ντοκιμαντέρ ήταν τέτοιος, ώστε να νομιμοποιείται η χρήση τέτοιας

κάμερας. Τα Ελβετικά δικαστήρια δεν κατέληξαν σε ομόφωνη απόφαση στο ζήτημα αυτό. Επομένως, θα πρέπει να αποδοθεί στους προσφεύγοντες το πλεονέκτημα της αμφιβολίας ως προς την επιθυμία τους να συμμορφωθούν προς τους εθιμικούς κανόνες που εφαρμόζονται στην παρούσα υπόθεση για την μέθοδο απόκτησης των πληροφοριών.

Δεν αμφισβητήθηκε η ορθότητα των περιστατικών που παρουσιάστηκαν.

Η μαγνητοσκόπηση αυτή καθεαυτή αποτέλεσε μια περιορισμένης έκτασης παραβίαση των συμφερόντων του ασφαλιστή, δεδομένου ότι λίγοι είχαν πρόσβαση σ' αυτήν. Το καθοριστικό στοιχείο της υπόθεσης αυτής είναι ότι οι προσφεύγοντες είχαν επεξεργαστεί το πρόσωπο του ασφαλιστή, ώστε μόνο τα μαλλιά και το χρώμα του προσώπου του να είναι ορατά μετά την επεξεργασία της εικόνας και, επιπλέον, υπέστη επεξεργασία και η φωνή του. Ομοίως, αν και τα ρούχα του ήταν ορατά, εντούτοις δεν είχαν κάποιο διακριτικό γνώρισμα και, επίσης, η συνέντευξη δεν έγινε στον επαγγελματικό χώρο του ασφαλιστή.

Επομένως, η παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή του ασφαλιστή δεν ήταν τόσο σοβαρή, ώστε να υπερκεράσει το δημόσιο συμφέρον της πληροφόρησης του κοινού για την καταγγελλόμενη αμελή πρακτική που ακολουθείται στον χώρο των ασφαλίσεων. Παρόλη τη σχετική επιείκεια των επιβαλλόμενων χρηματικών ποινών, η καταδίκη ενδεχομένως να εμπόδιζε τα ΜΜΕ από το να ασκούν κριτική, αν και οι προσφεύγοντες δεν εμποδίστηκαν να μεταδώσουν το ντοκιμαντέρ τους.

Παραβίαση άρθρου 10.

► Άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου – Προστασία της ιδιοκτησίας

Υπόθεση Arnaud και λοιποί κατά Γαλλίας (Προσφυγές No 36918/11, No 36963/11, No 36967/11, No 36969/11, No 36970/11 και No 36971/11), απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2015

■ σεβασμός περιουσίας

Οι προσφεύγοντες είναι 8 Γάλλοι που διαμένουν στο Μονακό. Το 2001, η Γαλλία και το Μονακό ήρθαν σε διαπραγματεύσεις για αλλαγές στη Σύμβαση Φορολόγησης Γαλλίας-Μονακό, ώστε οι Γάλλοι υπήκοοι που δήλωσαν από την 1η Ιανουαρίου 1989 ως κατοικία τους το Μονακό να επιβαρύνονται με φόρο πολυτελείας από την 1η Ιανουαρίου 2002, όπως και οι Γάλλοι φορολογούμενοι που είχαν την φορολογική κατοικία τους στη Γαλλία. Η επιβολή του μέτρου αυτού ανακοινώθηκε επισήμως τον Οκτώβριο του 2001, με την ένδειξη ότι θα είχε εφαρμογή από την 1η Ιανουαρίου 2002. Οι φορολογούμενοι που τους

αφορούσε έλαβαν επιστολή από το Υπουργείο που τους ενημέρωνε για την επικείμενη θέσπιση του νόμου και για τα προβλεπόμενα αναδρομικά αποτελέσματα. Επίσης, το Υπουργείο τους συμβούλευσε ότι ήταν προτιμότερο να προλάβουν τη θέση σε ισχύ του νόμου, υποβάλλοντας φορολογική δήλωση και καταβάλλοντας φόρο υπολογιζόμενο από το 2002, παρόλο που δεν υπήρχε νομική υποχρέωση προς τούτο. Τον Μάρτιο του 2005, θεσπίστηκε νόμος που επικύρωνε την έγκριση από τη Γαλλία του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση Φορολόγησης και εκδόθηκε σχετικό διάταγμα που δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Ενώπιον του Δικαστηρίου οι προσφεύγοντες ισχυρίστηκαν ότι το γεγονός πως υποχρεώθηκαν να πληρώσουν φόρο πολυτελείας αναδρομικά, από το 2005 για δυο απ' αυτούς και από το 2002 για τους υπολοίπους, παραβίασε το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας τους.

Η παρέμβαση, στην οποία ισοδυναμούσε η επίμαχη φορολογική υποχρέωση, προβλεπόταν με σαφήνεια από τον νόμο: η αποδοχή του Πρωτοκόλλου της Σύμβασης Φορολόγησης επικυρώθηκε με νόμο, το κείμενο του οποίου δημοσιεύθηκε με διάταγμα. Επιπλέον, η εν λόγω παρέμβαση είχε ως στόχο την πάταξη της φοροδιαφυγής και, κυρίως, τον χειρισμό των Γάλλων υπηκόων που εγκαθίστανται στο Μονακό, με αποκλειστικό σκοπό να αποφύγουν την πληρωμή του φόρου πολυτελείας σχετικά με τα περιουσιακά τους στοιχεία εκτός Γαλλίας. Η επίμαχη φορολογική επιβάρυνση ενέπιπτε στο περιθώριο διακριτικής μεταχείρισης που απολαμβάνουν τα κράτη για φορολογικά ζητήματα και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αυθαίρετη. Η αναδρομική εφαρμογή αυτού του νόμου δεν αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης, δεδομένου ότι η αναδρομικότητα φορολογικής νομοθεσίας δεν απαγορεύεται από την εν λόγω διάταξη.

Ως προς το κατά πόσον αυτή η αναδρομική εφαρμογή αποτέλεσε υπέρμετρο βάρος για τους προσφεύγοντες, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το αμφιλεγόμενο Πρωτόκολλο της Σύμβασης Φορολόγησης υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της μακροχρόνιας και στενής συνεργασίας ανάμεσα στη Γαλλία και το Μονακό σε θέματα φορολογικά, και ιδιαίτερα σχετικά με Γάλλους υπηκόους που εγκαθίστανται στο Δουκάτο εξαιτίας της γεωγραφικής και φορολογικής κατάστασής του. Επιπλέον, η αναδρομική φύση του επίμαχου μέτρου, καθόσον θα εφαρμοζόταν για δύο από τους προσφεύγοντες το έτος 2005, δεν είχε κατ' εξαίρεση εφαρμογή γι' αυτούς από άποψη φορολογικής νομοθεσίας, καθώς η επικύρωση της έγκρισης του Πρωτοκόλλου της Σύμβασης Φορολόγησης θεσπίστηκε κατά τη διάρκεια του ίδιου φορολογικού έτους (2005).

Σχετικά με τα ποσά που κατέβαλαν οι άλλοι έξι προσφεύγοντες για τα έτη 2002 έως 2004, κατήγγειλαν ότι ο φόρος που επιβλήθηκε στους Γάλλους υπηκόους κατοίκους

εξωτερικού για το 2005 αντιστοιχούσε σε τέσσερα χρόνια φορολογικής επιβάρυνσης. Ωστόσο, οι φορολογούμενοι ενημερώθηκαν με δημόσια ανακοίνωση από τις αρχές Οκτωβρίου 2001 για την επικείμενη θέσπιση του μέτρου και της προβλεπόμενης αναδρομικής εφαρμογής του και ξανά τον Μάιο του 2002 με επιστολή από τον Υπουργό. Η εν λόγω επιστολή τους καλούσε να αναμένουν τη θέση σε ισχύ του μέτρου και να υποβάλουν φορολογικές δηλώσεις, αλλά και να πληρώσουν τον υπολογιζόμενο από το 2002 φόρο, παρόλο που σ' εκείνη την φάση δεν υπήρχε ακόμη νομική υποχρέωση προς τούτο. Κάποιοι φορολογούμενοι ακολούθησαν την συμβουλή αυτή και, έτσι, δεν φορολογήθηκαν το 2005 περισσότερο από το ποσό που αντιστοιχούσε στην εν λόγω φορολογική χρονιά. Ανίθετα, άλλοι επέλεξαν να περιμένουν την έναρξη ισχύος του μέτρου το 2005 πριν υποβάλουν δηλώσεις και προβούν στις οικειοθελείς καταβολές. Για τα άτομα αυτά οι φορολογικές αρχές ανακοίνωσαν ότι θα υιοθετηθούν ρυθμίσεις για την πληρωμή και ότι δεν θα επιβάλλονταν κυρώσεις για την περίοδο την προγενέστερη της επικύρωσης του Πρωτοκόλλου. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες δεν στερήθηκαν του δικαιώματος να αμφισβητήσουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τη νομιμότητα των επιβαρύνσεων για τις οποίες προέβησαν στις οικειοθελείς καταβολές.

Επομένως, παρόλη την αναδρομική εφαρμογή του επίμαχου μέτρου, οι αρχές ενημέρωσαν εκ των προτέρων τους φορολογούμενους, δίνοντάς τους έτσι τη δυνατότητα να αναμένουν τις συνέπειές του. Λήφθηκαν εξίσου κατάλληλα μέτρα για εκείνους που περίμεναν τη θέση σε ισχύ του νόμου, προτού συμμορφωθούν, ώστε να περιοριστεί το ποσό του φόρου για το 2005 και εφεξής. Κατά συνέπεια, δεν επιβαρύνθηκαν υπέρμετρα οι προσφεύγοντες από το επίμαχο μέτρο και δεν υπέστησαν θεμελιώδη παρέμβαση στην οικονομική τους κατάσταση. Ενόψει αυτών των παραγόντων, η επιβάρυνση που προέβλεπε το Πρωτόκολλο της Σύμβασης Φορολόγησης δεν διατάραξε την ισορροπία που έπρεπε να τηρηθεί ανάμεσα στο γενικό κοινωνικό συμφέρον και την απαιτούμενη προστασία των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Μη παραβίαση άρθρου 1 Πρώτου Πρωτοκόλλου.

Το Δικαστήριο, επίσης, κατέληξε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου, καθώς οι Γάλλοι υπήκοοι που κατοικούσαν στο Μονακό δεν ήταν στην ίδια κατάσταση με άλλους Γάλλους υπηκόους που κατοικούν στο εξωτερικό. Έκρινε ότι, στον τομέα του διεθνών διμερών φορολογικών συνθηκών, οι κανόνες ορίζονταν από τα κράτη κατόπιν διαπραγματεύσεων που εξαρτώνταν, αφενός, από τις διπλωματικές τους σχέσεις και, αφετέρου, από τα αντίστοιχα εθνικά φορολογικά τους συστήματα. Ως εκ τούτου, οι Γάλλοι υπήκοοι κάτοικοι εξωτερικού δεν σχηματίζουν μια κατηγορία, τα μέλη της οποίας βρίσκονται στην ίδια κατάσταση.

► Άρθρο 2 του Τετάρτου Πρωτοκόλλου – Ελευθερία κυκλοφορίας

Υπόθεση Battista κατά Ιταλίας (Προσφυγή Νο 43978/09), απόφαση της 2ης Δεκεμβρίου 2014

■ ελευθερία εξόδου από την χώρα – μη καταβολή διατροφής

Ο προσφεύγων βρισκόταν σε διαδικασία διαζυγίου από τη σύζυγό του και είχε αποφασιστεί προσωρινά η από κοινού άσκηση της επιμέλειας των δύο τέκνων τους. Το 2007, ο προσφεύγων ζήτησε από τον δικάζοντα την επιμέλεια δικαστή να προμηθευτεί νέο διαβατήριο, στο οποίο θα αναγραφόταν το όνομα του γιου του. Ο δικαστής απέρριψε το αίτημά του, κρίνοντας ότι θα ήταν ανάρμοστο να εκδοθεί το εν λόγω διαβατήριο, δεδομένης της επιτακτικής ανάγκης να διασφαλιστεί το δικαίωμα του παιδιού να λαμβάνει διατροφή. Επισήμανε, επίσης, σχετικά ότι ο προσφεύγων, που υποχρεούνταν να καταβάλει διατροφή 600 ευρώ, κατέβαλε μόνο ένα μικρό ποσό και υπήρχε έτσι ο κίνδυνος, εάν ταξίδευε στο εξωτερικό, να αποποιηθεί εντελώς της υποχρέωσής του. Τον επόμενο μήνα, η αστυνομία ζήτησε από τον προσφεύγοντα να καταθέσει το διαβατήριό του και τροποποίησε την αστυνομική ταυτότητά του, ώστε να μην ισχύει για ταξίδια στο εξωτερικό. Το 2008, ο προσφεύγων υπέβαλε εκ νέου αίτημα έκδοσης διαβατηρίου. Το εν λόγω αίτημα και τα συνεπακόλουθα αιτήματα επανεξέτασης απορρίφθηκαν με αιτιολογία ίδια με εκείνη της αρχικής αιτήσεως.

Η απόρριψη του αιτήματος του προσφεύγοντα να του χορηγηθεί διαβατήριο και η απόφαση να καταστεί η ταυτότητά του άκυρη για πραγματοποίηση ταξιδιών στο εξωτερικό αποτέλεσε περιορισμό του δικαιώματός του να εγκαταλείψει τη χώρα και να μεταβεί σε οποιαδήποτε άλλη χώρα της επιλογής του, όπου θα γινόταν δεκτός. Ο περιορισμός προβλεπόταν σαφώς από την εθνική νομοθεσία. Υπ' αυτήν την έννοια, το Συνταγματικό Δικαστήριο τόνισε ότι η ουσία της εν λόγω διάταξης ήταν «να διασφαλιστεί ότι οι γονείς εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στα παιδιά τους». Το προσβαλλόμενο μέτρο αποσκοπούσε να διασφαλίσει τα συμφέροντα των παιδιών του προσφεύγοντα και θεμιτώς καταρχήν σκόπευε να προστατεύσει εν προκειμένω το συμφέρον των παιδιών να λαμβάνουν διατροφή.

Ωστόσο, τα εθνικά δικαστήρια δεν έκριναν απαραίτητο να εξετάσουν την προσωπική κατάσταση του προσφεύγοντα ή τη δυνατότητά του να καταβάλει τα οφειλόμενα ποσά, αλλά, αντιθέτως, επέβαλαν το προσβαλλόμενο μέτρο αυτομάτως. Δεν διαφάνηκε κάποια προσπάθεια να εξισορροπηθούν τα διακυβευόμενα συμφέροντα. Ο μόνος παράγοντας που λήφθηκε υπόψη ήταν τα περιουσιακά συμφέροντα των δικαιούχων της διατροφής. Επιπλέον, υπήρχε συνεργασία στον τομέα του αστικού δικαίου σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο στο ζήτημα είσπραξης των πληρωμών διατροφής. Υπήρχαν τρόποι να εισπρα-

χθούν οφειλές εκτός συνόρων και, ειδικότερα, ο Κανονισμός (ΕΚ) 4/2009 του Συμβουλίου της 18ης Δεκεμβρίου 2008 για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και τη συνεργασία σε θέματα υποχρεώσεων διατροφής, η Συνθήκη της Χάγης της 23ης Νοεμβρίου 2007 για την Ανάκτηση Διατροφής Παιδιών και Άλλων Μορφών Οικογενειακής Διατροφής και η Συνθήκη της Νέας Υόρκης της 20ης Ιουνίου 1956 για την Αξίωση Διατροφής στην Αλλοδαπή. Τα κείμενα αυτά δεν λήφθηκαν υπόψη από τις αρχές, όταν εφάρμοσαν το καταγγελλόμενο μέτρο. Απλώς εστίασαν στο ότι ο προσφεύγων είχε τη δυνατότητα να ταξιδέψει στο εξωτερικό, κάνοντας χρήση του διαβατηρίου του, συμπεραίνοντας ότι έτσι θα αποφύγει την υποχρέωσή του. Επίσης, ο περιορισμός που υποβλήθηκε στον προσφεύγοντα δεν διασφάλισε την πληρωμή των οφειλόμενων ποσών διατροφής.

Το Δικαστήριο κατέληξε ότι ο προσφεύγων υποβλήθηκε σε μέτρα αυτόματου χαρακτήρα, χωρίς όρια ως προς τον σκοπό ή τη διάρκεια, και τα εθνικά δικαστήρια δεν εξέτασαν πρόσφατα εκ νέου την αιτιολογία και την αναλογικότητα των μέτρων, δεδομένου ότι οι συνθήκες της υπόθεσης ενδεχομένως να άλλαξαν από το 2008. Κατά συνέπεια, η αυτόματη επιβολή τέτοιου μέτρου δεν μπορεί να θεωρηθεί ως απαραίτητο σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Παραβίαση άρθρου 2 παρ. 2 του Τετάρτου Πρωτοκόλλου (ομοφωνία).

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στον προσφεύγοντα το ποσό των 5.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Β. Σχολιασμένη Νομολογία ΕΔΔΑ

► Προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Η έμμεση απαγόρευση από την εθνική νομοθεσία παράστασης επαγγελματία υγείας σε κατ' οίκον τοκετού δεν παραβιάζει το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και την επιλογή του τόπου τοκετού από τη μητέρα, εφόσον ο εθνικός νόμος φροντίζει για την ασφαλή διεξαγωγή του και αυτή εξασφαλίζεται σύμφωνα με τη νομοθεσία μόνο στα νοσοκομεία, τα οποία διαθέτουν τον απαραίτητο σύμφωνα με τον νόμο εξοπλισμό. Ωστόσο, το κράτος μέλος θα πρέπει να εξελίξει τη νομοθεσία του κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να μην εμποδίζεται τελικά μία γυναίκα να γεννά όπου νοιώθει ασφάλεια

άρθρο 8 ΕΣΔΑ – επιλογή τόπου τοκετού – κατ' οίκον τοκετός – κρατικός παρεμβατισμός – έμμεση απαγόρευση παράστασης επαγγελματία υγείας σε κατ' οίκον τοκετούς

ΕΔΔΑ, Προσφυγές Νο 28859/2011 και 28473/2012, Υπόθεση Dubská και Krejzová κατά Τσεχίας, απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2014

Οι προσφεύγουσες, υπήκοοι Τσεχίας, στράφηκαν κατά του κράτους τους με δύο διαφορετικές προσφυγές, ζητώντας από το ΕΔΔΑ να καταδικάσει την Τσεχία για την απαγόρευση παράστασης επαγγελματιών υγείας (μαιών, ιατρών) κατά τη διαδικασία ενός τοκετού στο σπίτι λόγω έλλειψης δυνατότητας ύπαρξης στην οικία του απαραίτητου εξοπλισμού που επιτάσσει ο νόμος, παραβιάζοντας έτσι το άρθρο 8 της ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το οποίο κατοχυρώνει την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Επιπλέον, ισχυρίστηκαν ότι εξαιτίας αυτής της απαγόρευσης ουσιαστικά καθίσταται ανέφικτος ο τοκετός στο σπίτι, αφού, σύμφωνα με το τσεχικό δίκαιο, είναι υποχρεωτική η παράσταση επαγγελματία υγείας, όπου κι αν συμβαίνει αυτός.

Η πρώτη, λοιπόν, προσφεύγουσα Šárka Dubská, αφού γεννήσε το πρώτο της παιδί το 2007 σε νοσοκομείο, αποφάσισε να γεννήσει το δεύτερο παιδί της στο σπίτι, αφού κατηγορήσε το νοσοκομείο για ιατρικές παρεμβάσεις στην πρώτη γέννα, τις οποίες δεν επιθυμούσε και στις οποίες υποβλήθηκε χωρίς να υπάρχει λόγος. Επιπλέον, δεν της επέτρεψαν να φύγει από το νοσοκομείο ώρες μετά τη γέννα, αφού η ίδια και το νεογνό ήταν υγιή και όμως χρειάστηκε η παρέμβαση της παιδιάτρου της, η οποία εγγυήθηκε την επίβλεψη του παιδιού στο σπίτι, και τελικά μητέρα και νεογνό εγκατέλειψαν το νοσοκομείο την επόμενη ημέρα. Αφού λοιπόν θεώρησε ότι η όλη διαδικασία στο νοσοκομείο δεν αρμόζει σε μία έγκυο υγιή

γυναίκα, αλλά σε έναν ασθενή, αποφάσισε να γεννήσει τον Μάιο του έτους 2011 το δεύτερο παιδί της στο σπίτι της.

Το πρόβλημα ξεκίνησε, όταν αποφάσισε πριν τον τοκετό να απευθυνθεί τόσο στον ασφαλιστικό της φορέα όσο και στο αρμόδιο τοπικό γραφείο, ζητώντας να της υπαγορεύσουν μαιές οι οποίες μπορούν να συνδράμουν στον κατ' οίκον τοκετό. Η απάντηση του ασφαλιστικού φορέα ήταν ότι η τσεχική νομοθεσία δεν προβλέπει κάλυψη κόστους τοκετού στο σπίτι από ασφαλιστικούς φορείς και ότι η εταιρεία δεν είχε υπογράψει με κανέναν επαγγελματία υγείας συμβόλαιο για κατ' οίκον τοκετούς. Το δε τοπικό γραφείο την ενημέρωσε ότι δεν υπήρχε λίστα με επαγγελματίες υγείας που μπορούν να πραγματοποιήσουν τοκετό στο σπίτι και ότι λόγω του εξοπλισμού που προβλέπεται σε έναν τοκετό, σύμφωνα με τη νομοθεσία, αυτός μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε κλινική ή νοσοκομείο με τη βοήθεια ενός επαγγελματία υγείας. Τελικά, ο τοκετός έγινε χωρίς μαιά, από μόνη τη μητέρα, η οποία αποφάσισε να φέρει το παιδί της στην ασφάλεια και τη θαλπωρή του σπιτιού της παρά στο νοσοκομείο που της προκαλούσε άγχος.

Η δεύτερη προσφεύγουσα Alexandra Krejzová γεννήσε στο σπίτι της τα δυο της παιδιά το 2008 και το 2010, με τη βοήθεια μαιάς, η οποία βέβαια λειτούργησε «παράνομα», αφού δεν νομιμοποιείται βάσει της τσεχικής νομοθεσίας να παρίσταται σε κατ' οίκον τοκετούς. Μάλιστα, αποφάσισε να γεννήσει σπίτι της, αφού είχε επισκεφθεί πολλά νοσοκομεία από τα οποία ζητούσε, αφενός, να μην υπάρχουν ιατρικές παρεμβάσεις κατά τον τοκετό, από τη στιγμή που δεν υπήρχε λόγος και κυρίως να μην της απομακρύνουν το παιδί αμέσως μετά τη γέννα, για να το μετρήσουν, ζυγίσουν κ.λπ., αφού θεωρούσε πιο σημαντικό να παραμείνει το μωρό πάνω στο σώμα της, να θηλάσει αμέσως και γενικά να μην κοπεί βίαια η επαφή της με το νεογνό, τακτική αρκετά συχνή στα νοσοκομεία. Όπου όμως και να απευθύνθηκε, όλοι αρνούσαν να ικανοποιήσουν τα αιτήματά της και έτσι αποφάσισε να γεννήσει σπίτι της. Μάλιστα, όταν κατέθεσε την προσφυγή, η προσφεύγουσα ήταν έγκυος στο τρίτο της παιδί, το οποίο, επειδή δεν έβρισκε καμία μαιά να το γεννήσει σπίτι της, αποφάσισε να το γεννήσει σε ένα νοσοκομείο με τον λιγότερο δυνατό παρεμβατισμό.

Παρατηρήσεις

Παναγιώτης Λογγινίδης*

* M2 Recherche, ΜΔΕ, Δικηγόρος

I. Η υπό κρίση περίπτωση του κατ' οίκον τοκετού στην Τσεχία και το εφαρμοστέο εθνικό και διεθνές δίκαιο

Σύμφωνα με το τσεχικό εθνικό δίκαιο και, πιο συγκεκριμένα, την υπ' αριθμ. 2/2007 εγκύκλιο του Υπουργείου Υγείας της Τσεχίας, η Δημοκρατία της Τσεχίας εξέδωσε μία κατευθυντήρια Οδηγία σε πρακτικό επίπεδο, η οποία *grosso modo* επιβάλλει την πραγματοποίηση των τοκετών μόνο σε μονάδες υγείας, οι οποίες μπορούν να διαθέτουν όλον εκείνον τον απαραίτητο εξοπλισμό που αποσκοπεί στην πρόληψη και προστασία της υγείας τόσο των υποψήφιων μητέρων όσο και των νεογνών, εξοπλισμός που εξειδικεύεται από το τσεχικό δίκαιο.

Επιπλέον, σύμφωνα με τον τσεχικό Οργανισμό Υγείας, ο τοκετός στο σπίτι θεωρείται επικίνδυνο γεγονός, καθώς μόνο στα νοσοκομεία και τις μαιευτικές κλινικές υπάρχει ο τεχνολογικός εξοπλισμός που εγγυάται μία ασφαλή γέννα και ως εκ τούτου είναι μία διαδικασία *non lege artis*. Η τακτική αυτή του τσεχικού κράτους είναι αρκετά διαδεδομένη στα κράτη της ανατολικής Ευρώπης και, έτσι, ο Πρόεδρος της Διεθνούς Συνομοσπονδίας μαιευτών και μαιών μαζί με τον Πρόεδρο Γυναικολόγων εξέδωσαν τον Μάρτιο του 2012¹ ένα κοινό ανακοινωθέν, με το οποίο ζητούσαν από τα κράτη να σέβονται την επιθυμία των λίγων γυναικών να φέρουν το παιδί τους όπου αυτές νοιώθουν άνετα και ειδικά στο σπίτι τους, χωρίς να ποινικοποιούν την παρουσία του επαγγελματία υγείας που καλείται να πράξει το καθήκον του. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η Τσεχία έχει πολύ μικρό ποσοστό κατ' οίκον τοκετών (0,2-0,3%).

Κατόπιν όλων αυτών, την 09.12.2013, το τσεχικό Υπουργείο Υγείας αντικατέστησε μερικώς τις ως άνω αναφερόμενες κατευθυντήριες πρακτικές Οδηγίες του Φεβρουαρίου 2007 σε σχέση με τον τοκετό, καθώς ασκήθηκε έντονη κριτική στον κρατικό παρεμβατισμό στη διαδικασία της γέννας, επιτρέποντας πλέον την αποχώρηση της μητέρας και του παιδιού από το νοσοκομείο και πριν την πάροδο των 72 ωρών, κατόπιν βεβαίως έγγραφης αιτήσεως των ασκούντων τη γονική μέριμνα του παιδιού και αφού πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις.

Αναφορικά με την άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, η τσεχική νομοθεσία προέβλεπε αρχικά και έως την 31η Μαρτίου 2012 την παροχή ιατρικών υπηρεσιών από επαγγελματία ο οποίος έχει άδεια προς τούτο, συμπεριλαμβανομένου και του απαραίτητου τεχνικού εξοπλισμού, όταν αυτός επιβάλλεται από διάταγμα του εκάστοτε Υπουργείου². Την 01.04.2012 τέθηκε σε ισχύ ο νέος τσεχικός νόμος περί Ια-

τρικής Περίθαλψης³, ο οποίος προβλέπει την παροχή ιατρικής φροντίδας μόνο σε μονάδες υγείας που διαθέτουν τον απαραίτητο εξοπλισμό και άδεια παροχής ιατρικής περίθαλψης. Επιπλέον, είναι πλέον υποχρεωτική η ενημέρωση του ασθενή για τις ιατρικές υπηρεσίες που πρόκειται να του παρασχεθούν. Σημαντικός είναι και ο Ν. 221/2010 του τσεχικού Υπουργείου Υγείας, ο οποίος προβλέπει τη δυνατότητα να πραγματοποιούν τοκετούς επαγγελματίες υγείας σε δωμάτια που έχουν τον απαραίτητο τεχνικό και ιατρικό εξοπλισμό, χωρίς, ωστόσο, να συμπεριλαμβάνει στους τοκετούς αυτούς τους κατ' οίκον. Εξάλλου, η εξειδίκευση των ιατρικών οργάνων και το πλήθος αυτών που απαιτούνται για τον τοκετό, σύμφωνα με την τσεχική νομοθεσία, ουσιαστικά αποκλείουν τους κατ' οίκον τοκετούς.

Το διεθνές δίκαιο το οποίο έτυχε εφαρμογής και ερμηνείας στην εν λόγω υπόθεση αφορούσε πρώτα απ' όλα την ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Ανθρώπινης Αξιοπρέπειας όσον αφορά τις εφαρμογές της Βιολογίας και της Ιατρικής, «Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική»⁴. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έκανε χρήση των γενικών διατάξεων του άρθρου 5, που επιτάσσει τη συναίνεση του ατόμου για κάθε ιατρική υπηρεσία που του παρέχεται, επικαλέστηκε το άρθρο 6 σχετικά με τα άτομα που δεν δύνανται να αποφασίσουν για ίδιον όφελος, συμπεριλαμβανομένων και των ανηλίκων, καθώς και το άρθρο 8 το οποίο σχετίζεται με τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπου επιβάλλεται ιατρική παρέμβαση προς όφελος του λήπτη της υπηρεσίας.

Επιπλέον, έγινε χρήση του Διεθνούς Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά δικαιώματα, του οποίου το άρθρο 12 προβλέπει το δικαίωμα στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο φυσικής και ψυχικής υγείας καθώς και της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία προβλέπει ως βασικό σκοπό την επιδίωξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος προς όφελος του παιδιού σε κάθε πράξη δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού⁵. Τέλος, το Δικαστήριο έλαβε υπόψη και τη

1. International Confederation of Midwives and International Federation of Gynaecology and Obstetrics, Statement of 6 March 2012.

2. Νόμος περί Ιατρικής Περίθαλψης, υπ' αριθμ. 160/1992, κεφάλαιο 5, σε ισχύ έως την 31η Μαρτίου 2012.

3. Νόμος περί Ιατρικής Περίθαλψης, υπ' αριθμ. 372/2011, σε ισχύ από την 1η Απριλίου 2012.

4. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine.

5. Πιο συγκεκριμένα, το εφαρμοστέο δίκαιο, όπως προκύπτει από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που έτυχε εφαρμογής στην υπό κρίση περίπτωση, περιλάμβανε καταρχήν το άρθρο 3, το οποίο επιτάσσει τη λήψη υπόψιν από τα κράτη μέλη της άποψης και της επιθυμίας των ασκούντων τη γονική μέριμνα του ανηλίκου, προκειμένου να προβούν στην παροχή υπηρεσίας προς τον ανήλικο. Επιπλέον, το Δικαστήριο επικαλέστηκε, προκειμένου να προβεί στην κρίση της υπόθεσης το άρθρο 5 της εν λόγω Σύμβασης σχετικά με την αναγνώριση των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων της οικογένειας του παιδιού στην ενάσκη-

Σύμβαση εξάλειψης κάθε μορφής διακρίσεως κατά των Γυναικών, η Επιτροπή της οποίας στα συμπεράσματά της για την Τσεχία της 22.10.2010⁶ επιστούσε την προσοχή στην Τσεχία σχετικά με τις ιατρικές παρεμβάσεις σε εγκύους κατά τη διάρκεια του τοκετού, οι οποίες συνέβαιναν χωρίς τη συγκατάθεση των μητέρων, την αύξηση των καισαρικών τομών, το χωρισμό του βρέφους από τη μητέρα για πολλές ώρες και χωρίς λόγο αμέσως μετά τον τοκετό, την απαγόρευση εγκατάλειψης του νοσοκομείου πριν την πάροδο 72 ωρών από τον τοκετό και φυσικά τις περιορισμένες δυνατότητες των γυναικών στην Τσεχία να γεννήσουν εκτός νοσοκομείου. Η Επιτροπή συνιστούσε στο κράτος μέλος να προβεί σε κάθε απαραίτητη νομοθετική ρύθμιση, προκειμένου να εξαιρεθούν τα ανωτέρω προβλήματα που συνιστούσαν παραβίαση των σκοπών της Σύμβασης εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών.

II. Η κρίση του Δικαστηρίου

Οι προσφεύγουσες, λοιπόν, κατηγόρησαν τη Τσεχία για παραβίαση του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, το οποίο προάγει τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του ατόμου καθώς και τον μη παρεμβατισμό του κράτους στην προσωπική ζωή και την οικία του ατόμου, χωρίς σπουδαίο λόγο. Οι προσφεύγουσες αναφέρθηκαν, βεβαίως, στην υπόθεση *Ternovszky κατά Ουγγαρίας*⁷, ισχυριζόμενες ότι η επιλογή του τόπου του τοκετού από τη μητέρα εμπίπτει στην αρχή της αυτοδιάθεσης και του αυτοκαθορισμού του ατόμου και, επομένως, αποτελεί τμήμα της ιδιωτικής και οικογενειακής του ζωής και ως τέτοιο πρέπει να προστατεύεται. Αντιθέτως, υποστήριξαν ότι η απαγόρευση παράστασης επαγγελματία υγείας σε τοκετούς εκτός ιδρυμάτων υγείας ουσιαστικά θίγει το βασικό αυτό δικαίωμα, όπως προστατεύεται τόσο από την παρ. 1 όσο και από την παρ. 2 του άρθρου 8 ΕΣΔΑ.

Το Δικαστήριο, απορρίπτοντας εν μέρει τους ισχυρισμούς του κράτους της Τσεχίας επανέλαβε παλαιότερή του κρίση σχετικά με τον όρο «ιδιωτική ζωή»⁸, ο οποίος δεν είναι περιορισμένος ή συγκεκριμένος αλλά περιλαμβάνει το δικαί-

ωμα του ατόμου στην αυτονομία και στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, ενώ συνέδεσε το δικαίωμα της επιλογής του τόπου γέννας με το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως προβλέπεται στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Και παρακάτω, το Δικαστήριο διαβλέπει σύνδεση της ποινικοποίησης της παρουσίας μαιών σε έναν κατ' οίκον τοκετό με το δικαίωμα των γονέων στην προστασία της ιδιωτικής ζωής.

Ωστόσο, το Δικαστήριο συμπέρανε ότι ο τσεχικός νόμος δεν απαγορεύει τον ίδιο τον τοκετό στο σπίτι, αλλά καθορίζει τους όρους παροχής ιατρικής συνδρομής από επαγγελματίες υγείας, στην περίπτωση τοκετών όπου απαιτείται η προμήθεια με συγκεκριμένο επαγγελματικό εξοπλισμό για την ασφάλεια νεογνού και εγκύου, ο οποίος δεν υπάρχει στα σπίτια. Επομένως, συμπέρανε το Δικαστήριο, όπως είναι διατυπωμένος ο νόμος, μάλλον φροντίζει για την προάσπιση της υγείας και των δικαιωμάτων των ατόμων, όπως καθορίζεται στο άρθρο 8 παρ. 2 της Σύμβασης.

Εξάλλου, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι τα νεογνήματα εξαρτώνται απόλυτα από τις αποφάσεις άλλων (γονέων, ιατρών κ.λπ.) λόγω της αδυναμίας τους δράσης και, επομένως, ο παρεμβατισμός του κράτους είναι δικαιολογημένος. Επειδή, όμως, δεν υπάρχει ενιαία δράση και αντιμετώπιση του κατ' οίκον τοκετού από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψιν ο εθνικός νόμος με τις κοινωνικές και οικονομικές του προεκτάσεις και μάλιστα υπό ευρεία ερμηνεία. Στην υπό κρίση υπόθεση, το τσεχικό κράτος και η κοινωνική του ασφάλιση έχει ως βάση νομοθέτησης την προστασία των νεογνών, ενώ πολλές επιλογές των γονέων ως προς τις συνθήκες γέννας μπορούν να έχουν άσχημες επιπτώσεις στο νεογνό. Ασχέτως όμως ιατρικής φροντίδας, αναγνωρίζει το Δικαστήριο ότι η επιλογή των γονέων να γεννήσουν τα παιδιά τους στο σπίτι ή σε νοσοκομείο αφορά άμεσα την ελευθερία επιλογής τους και οι διαδικασίες που ακολουθούνται στις μονάδες υγείας είναι όντως υπό έρευνα, εάν παραβιάζουν ή όχι την επιθυμία για ιατρικές παρεμβάσεις των γονέων.

Επιπλέον, το Δικαστήριο διαπιστώνει, σύμφωνα με τα προσκομισθέντα στη δίκη στοιχεία, ότι ο τοκετός στο σπίτι δεν ενέχει περισσότερα ρίσκα για τα νεογνά, εφόσον όμως πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να πρόκειται για χαμηλού κινδύνου τοκετούς, να υπάρχει εξειδικευμένο ιατρικό προσωπικό με ειδικές γνώσεις σε κατ' οίκον τοκετούς και, τέλος, η άμεση μετάβαση, εάν χρειαστεί, μητέρας και νεογνού στο νοσοκομείο. Στην περίπτωση της Τσεχίας, το Δικαστήριο δέχεται ότι, σύμφωνα με το νόμο, μάλλον δεν θίγονται οι γονείς, αφού, ακόμα και εάν πρόκειται για έναν φυσιολογικό και χωρίς κίνδυνο τοκετό, το νοσοκομείο έχει όλον εκείνο τον εξοπλισμό να παρέμβει, εάν χρειαστεί, σε περιπτώσεις επιπλοκών στον τοκετό.

ση των δικαιωμάτων του, το άρθρο 6 σχετικά με το δικαίωμα στη ζωή του παιδιού, το άρθρο 18 σχετικά με την ίση μεταχείριση των γονέων από τα κράτη μέλη στην ανατροφή του παιδιού και το άρθρο 24 σχετικά με την επιδίωξη από τα κράτη μέλη του καλύτερου δυνατού επιπέδου υγείας για τα παιδιά, απέναντι στην παιδική θνησιμότητα και κάθε είδους κινδύνους που απειλούν αυτά και τη λεχιάδα.

6. CEDAW/C/CZE/CO/5, 22 October 2010.

7. Υπόθεση *Ternovszky κατά Ουγγαρίας* (Προσφυγή No 67545/09), απόφαση της 14.12.2010.

8. Υπόθεση *Pretty κατά Ην. Βασιλείου* (Προσφυγή No 2346/02), απόφαση της 29.04.2002, παρ. 61.

Τέλος, το Δικαστήριο, απορρίπτοντας τις προσφυγές των δύο γυναικών, εφιστά την προσοχή στην Τσεχία να προετοιμάσει το έδαφος για την απρόσκοπτη επιλογή κατ'οίκον τοκετών από τις μητέρες που το επιθυμούν, διευκολύνοντάς τες, ενώ βέβαια δεν θεωρεί ότι η Τσεχία παραβιάζει τα δικαιώματα των ατόμων σε τέτοιο βαθμό, ώστε να καταστρατηγεί το άρθρο 8 της Σύμβασης, μιας και δεν υπάρχει ενιαία αντίληψη στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με το πώς και υπό ποιες προϋποθέσεις πρέπει να πραγματοποιείται ένας τοκετός κατ'οίκον. Ως εκ τούτου, ο τσεχικός νόμος είναι νόμιμα θεμελιωμένος και προσβλέπει στην ενδυνάμωση της ασφάλειας και της υγείας στους τοκετούς, στο πλαίσιο του περιθωρίου που έχουν τα κράτη να ερμηνεύουν όπως νομίζουν και να καθορίζουν τους όρους ενός τοκετού.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί η μειοψηφία άποψη του Δικαστή Lemmens, ο οποίος συμπεραίνει πως, ενώ το τσεχικό κράτος διατείνεται ότι η προσβαλλόμενη νομοθεσία ουσιαστικά στοχεύει στην προστασία και την ασφάλεια της υγείας των μητέρων και των νεογνών, ωστόσο, εφόσον μία μητέρα αποφασίσει να γεννήσει σπίτι της, τελικά είναι αδύνατον να αιτηθεί τη συνδρομή μίας μαιάς και, επομένως, εκτίθεται σε οποιονδήποτε τυχόν κίνδυνο. Μάλιστα, ο εν λόγω Δικαστής θεωρεί ότι μάλλον άλλα κίνητρα οδήγησαν στη θέσπιση του προσβαλλομένου διατάγματος και δη ο ανταγωνισμός μεταξύ μαιών και ιατρών μαιευτήρων με τελικούς νικητές του ιατρούς.

III. Το ζήτημα του κατ'οίκον τοκετού και η σημασία της απόφασης για τα κράτη μέλη

Η διαπίστωση από το Δικαστήριο της διαφορετικής αντιμετώπισης των κατ'οίκον τοκετών από τα κράτη μέλη, λόγω έλλειψης κοινής πρόβλεψης από το Συμβούλιο της Ευρώπης ή ενιαίου νομοθετικού πλαισίου στην ευρωπαϊκή Ένωση ή κοινής νομοθετικής ρύθμισης από το Διεθνές Δίκαιο και τον Π.Ο.Υ., αφήνει ένα ευρύ πεδίο αντιμετώπισης από κάθε κράτος μέλος, το οποίο μπορεί να ποικίλει από την πλήρη απαγόρευση των κατ'οίκον τοκετών έως την προώθησή τους μέσω χρηματικής ή άλλης ευνοϊκής ρύθμισης από τις εθνικές νομοθεσίες. Έτσι, λοιπόν, με εξαίρεση την Κροατία, τη Λιθουανία και την Ουκρανία που προβλέπουν ποινές σε όσους επαγγελματίες υγείας πραγματοποιούν τοκετούς στο σπίτι και ουσιαστικά τον καθιστούν ανέφικτο, σε 16 κράτη δεν υπάρχει συγκεκριμένος νόμος που να ρυθμίζει τον τοκετό στο σπίτι, ενώ σε άλλα 16, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, επιτρέπεται ο τοκετός στο σπίτι, υπό συνθήκες ή όχι. Ωστόσο, θα λέγαμε ότι το Δικαστήριο κάνει ευρεία ερμηνεία της δυνατότητας των κρατών μελών να κινούνται στο πλαίσιο που αυτά θεωρούν ότι κατοχυρώνουν την ανθρώπινη ασφάλεια και υγεία, στηριζόμενο στη διαφορετική αντίληψή τους για τα αγαθά αυτά αλλά και στη διαφορετική αντιμετώπιση του τοκετού στο σπίτι από τα διάφορα κράτη μέλη.

Μεγάλη σημασία έχει με την παρούσα απόφαση η στροφή του ΕΔΔΑ σε σχέση με τη θεμελιώδη απόφαση *Ternovszky κατά Ουγγαρίας*⁹, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι η πιθανότητα να διωχθεί ποινικά όποιος επαγγελματίας υγείας συνδράμει σε κάποιον τοκετό κατ'οίκον, καθώς δεν έχει ρυθμιστεί νομικά το ζήτημα από τον ουγγρικό νόμο και, ως εκ τούτου, αποθαρρύνονται οι μαιές να πραγματοποιήσουν τοκετούς κατ'οίκον, στην πράξη αποτελεί μία κρατική παρέμβαση που ουσιαστικά παραβιάζει το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και το δικαίωμα του ατόμου στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, το οποίο περιλαμβάνει ζητήματα φυσικής και κοινωνικής ταυτότητάς του, προσωπικής ανάπτυξης καθώς και τον σεβασμό στην απόφαση του να γίνει ή να μη γίνει κάποιος γονιός¹⁰. Προφανώς, το δικαίωμα να γίνει κάποιος γονιός, όταν και εάν το επιθυμεί, περιλαμβάνει και την επιλογή των συνθηκών κάτω από τις οποίες θα γίνει γονιός, του τόπου του τοκετού συμπεριλαμβανομένου. Υπ'αυτό το σκεπτικό, η Ουγγαρία, μη δίνοντας τη δυνατότητα σε κάποιον υπήκοό της να πραγματοποιήσει τοκετό στο σπίτι, καθώς δεν προβλέπει τη δυνατότητα κάποιου επαγγελματία υγείας να παρασταθεί σε αυτόν, παραβιάζει την προσωπική ζωή του υποψήφιου γονέα. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε διαφορετικά στην υπό εξέταση περίπτωση, θεωρώντας ότι ο τσεχικός νόμος μάλλον προστατεύει τις δύο προσφεύγουσες παρά τις αφαιρεί το δικαίωμα να γεννήσουν σπίτι τους και, επομένως, το δικαίωμα του σεβασμού της προσωπικής και οικογενειακής τους ζωής.

Η διαφορά μεταξύ των δύο περιπτώσεων που οδήγησε το Δικαστήριο να κρίνει διαφορετικά έγκειται στο γεγονός ότι, στην περίπτωση της Ουγγαρίας, το ζήτημα αφορούσε την έλλειψη νομοθετήματος σχετικά με τους κατ'οίκον τοκετούς και τη συνδρομή μαιών σε αυτούς, σε αντίθεση με την Τσεχία, η οποία υπό τις παρούσες συνθήκες θεωρεί ότι ένας επαγγελματίας υγείας που παρίσταται σε τοκετό οφείλει να έχει τον απαιτούμενο εξοπλισμό, που μόνο σε μονάδες υγείας είναι δυνατόν προς το παρόν να υπάρχει. Ως εκ τούτου, και ενώ στην περίπτωση της Ουγγαρίας το κενό νόμου οδήγησε σε δίωξη μία μαιά, στην Τσεχία ουσιαστικά με τον υπάρχοντα νόμο έχει πληρωθεί η υποχρέωση του κράτους μέλους για την απαιτούμενη κρατική μέριμνα, όπως αποτυπώνεται στο «νομότυπο» του άρθρου 8, παρ. 2. Εξάλλου, ο ίδιος ο τσεχικός νόμος σε κανένα σημείο δεν απαγορεύει τον ίδιο τον τοκετό στο σπίτι, ώστε να παραβιάζει το άρθρο 8.

Άξια παρατήρησης τυγχάνει, επίσης, η θεσμική και δικαιοδική αντιμετώπιση του κατ'οίκον τοκετού από το ελληνικό κράτος, το οποίο με νόμο του 2012¹¹ προβλέπει τη χορήγηση επιδόματος, ύψους 800 ευρώ, σε κάθε γυναίκα που

9. Υπόθεση *Ternovszky κατά Ουγγαρίας*, ό.π., υποσημ. 7.

10. Υπόθεση *Evans κατά United Kingdom* (Προσφυγή No 6339/05), απόφαση της 10.04.2007, παρ. 71.

11. ΦΕΚ Β' 3054/18.11.2012.

γεννάει το παιδί της σε οικία, γεγονός που θεωρητικά σημαίνει την υποστήριξη του κατ'οίκον τοκετού. Στην πράξη όμως, δύο υποθέσεις απασχόλησαν τα ελληνικά δικαστήρια και το ΕΔΔΑ, ανοίγοντας τον δρόμο για την αντιμετώπιση των κατ'οίκον τοκετών οι οποίοι εκ των πραγμάτων δεν δύνανται να απαγορευθούν άμεσα, καθώς ο τοκετός ως φυσικό γεγονός μπορεί να εξελιχθεί οπουδήποτε, εφόσον αποτελεί φυσική σωματική ανάγκη.

Έτσι, λοιπόν, οδηγήθηκαν ενώπιον του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης 70 γονείς, οι οποίοι γέννησαν τα παιδιά τους στο σπίτι τους, με την κατηγορία της ρύπανσης περιβάλλοντος λόγω μη σύννομης διαχείρισης των επικίνδυνων αμιγώς μολυσματικών ιατρικών αποβλήτων που παρήξαν, με κύριο εξ αυτών τον πλακούντα, καθώς και για ηθική αυτουργία σε ψευδή ιατρική πιστοποίηση στη συμπλήρωση της προβλεπόμενης, σύμφωνα με τον νόμο 344/76, ιατρικής βεβαίωσης για τη δήλωση των παιδιών τους στα κατά τόπον αρμόδια ληξιαρχεία. Με την υπ'αριθμ. 466/2014 απόφαση, το Δικαστήριο απάλλαξε τους κατηγορουμένους των κατηγοριών θεωρώντας ότι, αφενός, δεν παρήχθη κανένα ιατρικό απόβλητο ικανό να προκαλέσει ρύπανση ή υποβάθμιση περιβάλλοντος, αφετέρου, καμία παρανομία δεν υπήρξε από τους επαγγελματίες υγείας που συμπλήρωσαν τις αντίστοιχες βεβαιώσεις, καθώς τα παιδιά ανήκαν στους γονείς και δηλώθηκαν νόμιμα στα ληξιαρχεία. Πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι ουσιαστικά η απόφαση αυτή άνοιξε τον δρόμο έστω και για την έμμεση αναγνώριση της δυνατότητας των γονέων να φέρουν τα παιδιά τους στον κόσμο όπου αυτοί θεωρούν ως κατάλληλο τόπο, νομιμοποιώντας έτσι τους κατ'οίκον τοκετούς που μέχρι στιγμής δεν ρυθμίζονται από κανένα νομοθέτημα.

Επιπλέον, συλλογική προσφυγή στο ΕΔΔΑ κατέθεσαν γονείς που πραγματοποίησαν ή προτίθεντο να πραγματοποιήσουν τοκετούς στο σπίτι κατά του ελληνικού κράτους¹², παραπονούμενοι για τακτική των Ελλήνων ιατρών να μεθοδεύουν τους τοκετούς σε καισαρική τομή, καταστρατηγώντας τόσο την επιθυμία των γονέων για φυσικό τοκετό όσο και τις υποδείξεις του Π.Ο.Υ. για περιορισμό των καισαρικών τομών στο ανεκτό ποσοστό του 15%¹³ τη στιγμή

που στην Ελλάδα αγγίζουν το 40% στα νοσοκομεία και το 65% στις κλινικές επί του συνόλου τοκετών¹⁴. Τέλος, οι προσφεύγοντες θεωρούν ότι παραβιάζεται το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ με τη μη ρύθμιση της δυνατότητας αυτοδιαχείρισης του πλακούντα από τους ίδιους τους γονείς, αναγκάζοντάς τους να τελούν σε καθεστώς πιθανής παρανομίας λόγω της περιλήψης του πλακούντα στα ιατρικά απόβλητα κατόπιν διασταλτικής ερμηνείας του όρου των ιατρικών αποβλήτων.

IV. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι το Δικαστήριο αναγνωρίζει κινδύνους σε έναν τοκετό είτε αυτός λαμβάνει χώρα σε ένα σπίτι είτε σε μία μονάδα υγείας. Ακόμη, δεν αγνοεί το δικαίωμα μίας μητέρας να γεννήσει όπου αυτή επιθυμεί και νοιώθει σίγουρη, κατανοώντας την ανάγκη της να γίνει σεβαστή η επιθυμία της για μη ιατρικούς παρεμβατισμούς εάν ο τοκετός λάβει χώρα σε ένα νοσοκομείο ή κλινική. Ωστόσο, στον βαθμό που ένας τοκετός στο σπίτι θα πρέπει να πραγματοποιείται, εφόσον πληρούνται κάποιες προϋποθέσεις, όπως ένας τοκετός χαμηλού ρίσκου και επικινδυνότητας, εφόσον ο τσεχικός νόμος προβλέπει σε έναν τοκετό την ύπαρξη συγκεκριμένου εξοπλισμού προς όφελος του νεογνού και αυτός ο εξοπλισμός δεν υπάρχει σε ένα σπίτι, στο πλαίσιο εκτίμησης που έχει ένα κράτος, η παράσταση επαγγελματιών υγείας σε έναν κατ'οίκον τοκετό καθίσταται ανέφικτη. Επομένως, σύμφωνα πάντα με το Δικαστήριο, δεν υπάρχει δυσανάλογη βλάβη των συμφερόντων των προσφευγουσών και απορρίπτεται έτσι τις προσφυγές.

Πρέπει να πούμε, βεβαίως, ότι με την απόφαση αυτή το Δικαστήριο πλήττει το δικαίωμα στους κατ'οίκον τοκετούς στην Τσεχία, αφού η πρακτική του τσεχικού νόμου, έστω και έμμεσα, καθιστά τον τοκετό στο σπίτι ανέφικτο, για μία γυναίκα που επιθυμεί να τον πραγματοποιήσει με κάθε πρόνοια και νομιμότητα. Η προτροπή του Δικαστηρίου προς την Τσεχία να βελτιώσει το νομοθετικό της πλαίσιο σύμφωνα με τα νέα ιατρικά και τεχνολογικά δεδομένα, ώστε να μην πλήττεται η επιλογή των γονέων να φέρουν το παιδί τους στο σπίτι τους, δεν αρκεί να προστατεύσει προς τον παρόν την επιθυμία τους αυτή και το δικαίωμα στον αυτοκαθορισμό και την αυτοδιάθεση των ατόμων.

12. Υπόθεση *Ορφανίδου κ.ά. κατά Ελλάδος*.

13. World health Organisation, World health report (2010) Background paper, N. 30.

14. CEDAW/C/GRC/7, 01.03.2013.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΙΙΙ. ΕΘΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

► Η συνταγματικότητα του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.)

Η μη συνεκτίμηση από τον Ν. 3842/2010 της ύπαρξης ή μη εισοδήματος από το βαρυνόμενο ακίνητο δεν συνιστά καθαυτή παραβίαση τις αρχές της φορολογικής δικαιοσύνης και ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1, 5 Συντάγματος)

προστασία της περιουσίας – δικαίωμα στην ιδιοκτησία – άρθρο 4 παρ. 1, 5 Συντάγματος – άρθρο 78 παρ. 1 Συντάγματος – άρθρο 1 ΠΠΠ ΕΣΔΑ – περιουσιακοί περιορισμοί και οικονομική κρίση – φοροδοτική ικανότητα – ΕΝΦΙΑ – ΕΕΤΗΔΕ – δίκη-πilotος

Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολόμ.), απόφαση αριθμ. 532/2015, 16.10.2015

Με την απόφαση 532/2015, η Ολομέλεια του ΣτΕ κλήθηκε να αποφανθεί σχετικά με τη συνταγματικότητα του Ν. 3842/2010 για την αποκατάσταση της φορολογικής δικαιοσύνης και την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και του Ν. 4223/2013 που θεσπίζει τον Ενιαίο Φόρο Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.), και τροποποιεί και καταργεί μερικώς το Ν. 3842/2010. Στην εξεταζόμενη υπόθεση τόσο ο προσφεύγων όσο και οι παρεμβαίνοντες προέβαλαν σειρά ισχυρισμών εστιάζοντας στην αρχή της φορολογικής ισότητας, σε συνδυασμό με τη συρρίκνωση της φοροδοτικής τους ικανότητας εξαιτίας της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης. Πιο συγκεκριμένα, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι ο ένδικος φόρος είναι αντισυνταγματικός, καθότι δεν λαμβάνεται υπόψη εάν τα επιβαρυνόμενα ακίνητα αποφέρουν πρόσσοδα στον φορολογούμενο, θεμελίωσε δε τον παραπάνω ισχυρισμό, αφενός, στη μείωση των εισοδημάτων του λόγω της κρίσης, και αφετέρου, στο γεγονός ότι είναι ψιλός κύριος των επιβαρυνόμενων ακινήτων και, συνεπώς, δεν δύναται να έχει πρόσσοδα από τη χρήση τους. Δηλαδή, στο πρώτο σκέλος του ισχυρισμού ο προσφεύγων εντοπίζει την αντισυνταγματικότητα στην αδυναμία του κοινού νομοθέτη να λάβει υπόψη του τη βεβαιωμένη μείωση των εσόδων των υποκείμενων στον φόρο, η οποία κείται όμως εκτός του νομοθετικού πλαισίου, ενώ στο δεύτερο σκέλος ο προσφεύγων επικεντρώνεται στην ιδιότητά του ως υποκείμενος στον ΕΝΦΙΑ και εισάγει μια λανθάνουσα σύγκριση με το νομικό πλαίσιο που υφίσταται για τους επικαρπωτές βαρυνόμενων ακινήτων.

Προς επίρρωση του πρώτου σκέλους του παραπάνω ισχυρισμού, ο προσφεύγων απαρίθμησε σειρά φορολογικών επιβαρύνσεων που υπέστη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, προτάσσοντας τη βεβαιωμένη μείωση αποδοχών των υπηρετούντων στο δημόσιο (σκ. 12). Με άλλα λόγια, ο προσφεύγων δεν μένει στο στενό πλαίσιο της φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας, αλλά

συμφηφίζει τα αποτελέσματα από τη φορολόγηση περιουσίας και εισοδήματος με τη μείωση των τελευταίων. Ο προσφεύγων προτάσσει μια συνολική προσέγγιση στη φορολόγηση και δεν διακρίνει ανάλογα με τη φορολογική βάση, αντιλαμβανόμενος τη φορολογία ως περιορισμό των περιουσιακών του στοιχείων δυνάμει του άρθρου 1 ΠΠΠ ΕΣΔΑ (σκ. 14). Προς αυτή την κατεύθυνση, υποστήριξε ότι η σώρευση φόρων ισοδυναμεί με δήμευση της περιουσίας του, στερώντας του ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Ακόμη, ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι ο ένδικος φόρος αθροιστικά με τις λοιπές επιβαρύνσεις που υφίσταται αντιβαίνουν στη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, καθώς οι περιορισμοί που τίθενται στα περιουσιακά του δικαιώματα βάλλουν τον πυρήνα αυτών και υπερακοντίζουν τον σκοπό για τον οποίο θεοπίστηκαν.

Τέλος, οι παρεμβαίνουσες ισχυρίστηκαν ότι η ταυτόχρονη επιβολή του επίδικου φόρου με τον φόρο κληρονομίας (όπως και με το Ενιαίο Τέλος Ακινήτων Ε.Τ.ΑΚ.) συνιστά διπλή φορολόγηση του ίδιου αντικείμενου (σκ. 16) και, ως εκ τούτου, είναι αντισυνταγματική και αντίκειται στην ΕΣΔΑ.

Η υπόθεση εισήχθη στην Ολομέλεια του ΣτΕ λόγω του γενικότερου ενδιαφέροντος του ζητήματος της συνταγματικότητας των διατάξεων του Ν. 3840/2010 (σκ. 16). Ο ακυρωτικός δικαστής απέρριψε όλους τους ισχυρισμούς που προβλήθηκαν, ενώ υπήρξε αντίθετη μειοψηφία.

Παρατηρήσεις

*Ιωάννα Πέρβου**

Ι. Το δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας και η νομολογική επαναποθέτηση σε αυτό εξαιτίας της οικονομικής κρίσης

Η προστασία της ιδιωτικής περιουσίας απασχόλησε και απασχολεί τη νομική σκέψη, καθώς αποτελεί λυδία λίθο του δυτικού δικαιοσύνης. Είτε ιστορικά είτε σημασιολογικά η ιδιωτική περιουσία ταυτίστηκε με μια ευρύτερη ανθρωποκεντρική προσέγγιση στο δίκαιο· και λειτουργήσει ως το κύριο εργαλείο προστασίας του ατόμου απέναντι σε κάθε οργανωμένη πολιτειακή μορφή εξουσίας. Για αυτόν τον λόγο, ο σεβασμός της περιουσίας αντανακλά και τον βαθμό παρέμβασης του κράτους στη σφαίρα προστασίας κάθε ιδιώτη. Ειδικότερα, ο σεβασμός της ιδιωτικής περιουσίας ήταν η προμετωπίδα για τη

* *LLM, ΠΜΣ, MBA, Δικηγόρος*

δημιουργία μιας ιδιωτικής σφαίρας, όπου απαγορεύεται κάθε κρατικός έλεγχος (δημιουργία ενός status negativus). Νομικά το αίτημα προστασίας των ιδιωτικών περιουσιακών στοιχείων σήμανε και τη διεκδίκηση δικαιωμάτων από το άτομο και για αυτόν τον λόγο η ιδιωτική περιουσία τοποθετείται στον πυρήνα των αρνητικών/αμυντικών δικαιωμάτων¹. Ωστόσο, παρά τον εμβληματικό χαρακτήρα που έφερε ιστορικά ο σεβασμός της περιουσίας κατά τη διεκδίκηση απόδοσης δικαιωμάτων στο άτομο από τον εκάστοτε κυρίαρχο, οι πολιτικές και οικονομικές επιλογές που προϋποθέτει η έννομη προστασία της², λειτούργησαν βλαπτικά για τη θέσπιση καθαυτού του δικαιώματος και για το εύρος του προστατευτικού του πεδίου.

Η νομική ιστορία του δικαιώματος υπήρξε ταραχώδης, κάτι που καταρχήν αποτυπώνεται στην έλλειψη ορολογικής σαφήνειας. Πιο συγκεκριμένα, ο συντακτικός νομοθέτης προκρίνει τον όρο «προστασία της ιδιοκτησίας» στο άρθρο 17 του Συντάγματος. Πρόκειται σαφώς για έναν όρο που ανταποκρίνεται στον αφαιρετικό και, ταυτόχρονα, συγκεκριμένο χαρακτήρα του Συντάγματος. Ο όρος ιδιοκτησία, σε συνδυασμό με την απαγόρευση της απαλλοτρίωσης που προβλέπεται στο ίδιο άρθρο, δεν καταλείπει εννοιολογικές αμφιβολίες σχετικά με το προστατευτικό πεδίο της διάταξης. Βέβαια, ο όρος ιδιοκτησία, είτε αποδιδόμενος στην προσήλωση του συντακτικού νομοθέτη στην ακριβολογία και στη σαφήνεια, είτε ως νομοθετική επιλογή, περιορίζει αισθητά τη σφαίρα προστασίας του ιδιώτη. Πέραν των περιορισμών του άρθρου 17 Συντάγματος, ο όρος ιδιοκτησία διαλαμβάνει μικρότερη έκταση συγκριτικά με τους όρους περιουσία, περιουσιακά στοιχεία ή κτήσεις³.

Η διεύρυνση του στενού συνταγματικού πλαισίου επιτεύχθηκε σταδιακά μέσω της νομολογίας⁴. Τόσο το ΣτΕ όσο

ο ΑΠ αποσαφήνισαν την έννοια της ιδιοκτησίας (όπως και της απαλλοτρίωσης) και στη συνέχεια διεύρυναν προοδευτικά τα προστατευόμενα αγαθά που απορρέουν από το δικαίωμα της ιδιοκτησίας («τα δικαιώματα ... που απορρέουν από αυτή» άρθρο 17 παρ. 1 Συντάγματος) ευθυγραμμιζόμενα με την ορολογία της ΕΣΔΑ και τη νομολογία του δικαστηρίου του Στρασβούργου. Έτσι, σταδιακά η συνταγματική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας επεκτάθηκε. Καταρχάς, ο εθνικός δικαστής κάλυψε έννομες σχέσεις που δεν σχετίζονται με την κτήση κινητών ή ακινήτων, και μετέπειτα συνέδεσε την προστασία της ιδιοκτησίας με την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου. Συνεπώς, παρατηρείται χαλάρωση της σύνδεσης της προστασίας της περιουσίας με το άρθρο 17 του Συντάγματος: αφενός, καθώς στην περιουσία συγκαταλέγονται οι περιοδικές παροχές, όπως μισθοί και συντάξεις, και αφετέρου, λόγω της σύνδεσης της περιουσίας με την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος). Συναφώς, είναι επιτρεπτές οι ορολογικές αποκλίσεις, καθώς ο όρος «ιδιοκτησία» δεν καλύπτει το σύνολο των σχέσεων που χρήζουν έννομης προστασίας.

Η πορεία του δικαιώματος υπήρξε ανάλογη και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς η ιδιοκτησία συνδέθηκε αναπόφευκτα με την ψυχροπολεμική ρητορική και τις ιδεολογικές διαμάχες γύρω από αυτήν. Το ερώτημα, κατά πόσον, η περιουσία θα έπρεπε να συγκαταλεγεί μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων ή να ιδωθεί ως κοινωνικό αγαθό υπό την κρατική εποπτεία, καταγράφηκε κατά τη συνομολόγηση της ΕΣΔΑ. Ο προβληματισμός των συντακτών της Σύμβασης για την ενσωμάτωση ενός δικαιώματος στην ιδιοκτησία υπήρξε έντονος, όπως καταγράφεται στις προπαρασκευαστικές εργασίες. Οι συντάκτες κατέληξαν πως «οποιαδήποτε εποπτεία στον σεβασμό κάθε Κράτους για το δικαίωμα των πολιτών του στην κατοχή ιδιοκτησίας θα έφερε αναπόφευκτα ενώπιον του Συμβουλίου της Ευρώπης εσωτερικά πολιτικά ζητήματα με ιδιαίτερα φλέγοντα χαρακτηριστικά [...] [ακόμη] ο λαός θα προβληματιζόταν από την πρόνοια που παρουσιάζεται για τον σεβασμό της ιδιωτικής ιδιοκτησίας, τη στιγμή που κοινωνικά δικαιώματα δεν περιλαμβάνονται [στη Σύμβαση]»⁵. Η αντιδιαστολή του δικαιώματος στην ιδιωτική περιουσία με τα κοινωνικά δικαιώματα απηχεί τις ιδεολογικές προεκτάσεις του δικαιώματος και είχε ως συνέπεια τη μη ενσωμάτωσή του στην ΕΣΔΑ αλλά και τον ασαφή ορισμό του στο άρθρο 1 ΠΠΠ ΕΣΔΑ⁶.

2007, σσ. 251-253.

1. Κ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 3η αναθ. έκδ., εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σσ. 361-363.
2. Β. ΒΙΧ, *Φιλοσοφία του Δικαίου, Θεωρία και Ερμηνευτικό Πλαίσιο*, εκδ. Κριτική, 2007, σσ. 359-360.
3. Η επέκταση του κανονιστικού πεδίου του δικαιώματος στην ιδιοκτησία δεν αποτελεί καινοτομία. Άλλωστε, σε επίπεδο πολιτικής φιλοσοφίας, ο Locke υπήγαγε στην έννοια οτιδήποτε προέκυπτε από την ανθρώπινη εργασία. Έτσι, ως ιδιοκτησία νοούνταν στη θεωρία του «η επίθεση της ανθρώπινης εργασίας πάνω στη φύση, η καλλιέργεια της γης, η εφαρμογή της ανθρώπινης δεξιότητας στην άψυχη ύλη, ακόμη και ο κόπος που καταβάλλεται για τη συλλογή των καρπών [...] Η αρχή ανεξάρτητη αξία της φύσης και της ύλης ουσιαστικά αναιρείται με τη ριζική μεταμόρφωσή της που προέρχεται από την ανάμιξή της με την ανθρώπινη εργασία». Π. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, *Νεότερη Πολιτική Θεωρία*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σ. 42.
4. Χ. ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗΣ / Ε. ΓΑΛΑΝΗ / Π. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου, Οργάνωση του Κράτους Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα ΕΣΔΑ*, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα,

5. COUNCIL OF EUROPE, *Preparatory Work on Article 1 of the First Protocol to the European Convention on Human Rights*, CDH 76(36), 1976, σ. 6.

6. Βλ. αναλυτικά, Π. ΝΑΣΚΟΥ-ΠΕΡΡΑΚΗ, *Μηχανισμοί Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Διεθνείς Πράξεις, Θεωρία και Πρακτική*, εκδ. Θέμις, 2014, σσ. 344-347.

Οι παραπάνω προβληματισμοί θεωρούνταν απαρχαιωμένοι μέχρι πρότινος, δεδομένου του προστατευτικού πλέγματος που δημιούργησε το δικαστήριο του Στρασβούργου γύρω από την ιδιωτική περιουσία. Ωστόσο, η τρέχουσα οικονομική κρίση τους επανέφερε στο προσκήνιο, στον βαθμό που οι περιουσιακές κτήσεις διασφαλίζουν την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου και οριοθετούν το επιτρεπτό μέτρο περιορισμών από το κάθε κράτος. Η νομολογιακή επανατοποθέτηση του εθνικού δικαστή (όπως και του ΕΔΔΑ) και η προσέγγιση του δικαιώματος στην ιδιωτική περιουσία ως συστατικού στοιχείου της αξιοπρεπούς διαβίωσης του ατόμου αναδιάρθρωνουν βαθμιαία την έννομη προστασία που συνεπάγεται το δικαίωμα⁷.

Σε αυτό το πλαίσιο, εννοιολογικά η ιδιωτική περιουσία δεν είναι παρά «η ιδέα ότι ένα άτομο είναι επιφορτισμένο με τη διαχείριση ενός πόρου [προσόδου] και ελεύθερο να τον χρησιμοποιήσει ή διαθέσει όπως επιθυμεί»⁸ ή, απλούστερα, η σύνδεση ενός φυσικού ή νομικού προσώπου με οποιοδήποτε είδος περιουσιακών στοιχείων. Πρόκειται ακριβώς για αυτή τη σύνδεση του ατόμου με στοιχεία οικονομικού ενδιαφέροντος που ταύτισαν ιδεολογικά την ιδιωτική περιουσία με τον δυτικό τρόπο σκέψης και επέτρεψαν τη σύνδεσή της με τον οικονομικό φιλελευθερισμό. Επικράτησε λαθεμένα η απλούστευση ότι ο νομικός φιλελευθερισμός, που δεν σημαίνει παρά την τοποθέτηση του ιδιώτη στο επίκεντρο της έννομης προστασίας, ισοδυναμεί με τις αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού. Αυτό το λογικό άλμα προσέδωσε αρνητική χροιά στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής περιουσίας και υπερίσχυσε η αντίληψη ότι η προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας ευνοεί τον ατομικισμό και εξυπηρετεί ωφελμιστικές πολιτικές.

Η παραπάνω συλλογιστική προέκυψε από την αντίληψη ότι η ευημερία που συνεπάγεται για το άτομο η κτήση περιουσιακών στοιχείων αποκλείει το υπόλοιπο κοινό σύνολο από αυτά, η συγκέντρωση περιουσίας διαχωρίζει τον έχοντα από τον μη έχοντα και λειτουργεί διασπαστικά για την κοινωνία, ενώ έχει και αρνητικές συνέπειες για το κοινό καλό⁹. Αυτή η θέση εμφιλοχώρησε και σε νομικά κείμενα. Ο συντακτικός νομοθέτης προσπαθεί να εξισορροπήσει τις φαινομενικά αντίρροπες τάσεις μεταξύ

ιδιωτικής ιδιοκτησίας και δημόσιας ωφέλειας, καθόσον «τα δικαιώματα που απορρέουν από [την ιδιοκτησία] δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος» (άρθρο 17 παρ. 1 Συντάγματος). Ωστόσο, το δίπολο ιδιώτης – κοινωνικό σύνολο («σε βάρος του γενικού συμφέροντος»), παραβλέπει την ιστορική εξέλιξη του δικαιώματος στην ιδιοκτησία. Αντίθετα, η ατομική ιδιοκτησία αποτελεί αντίβαρο στο κρατικό μονοπώλιο επί των πόρων¹⁰. Έτσι, δεν είναι υπερβολή να υποστηριχθεί ότι η προστασία της ιδιωτικής περιουσίας είναι η πιο περιχαρακωμένη ατομική ελευθερία, αν και πρόκειται για ένα δικαίωμα άμεσα συνδεδεμένο με την ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και την ελευθερία οικονομικής δραστηριότητας (άρθρο 5 Συντάγματος).

Η οικονομική κρίση, όμως, τροποποίησε το διακύβευμα της ιδιωτικής περιουσίας, αποδεικνύοντας στην πράξη πως τα όρια μεταξύ ευημερίας και αξιοπρεπούς διαβίωσης είναι δυσδιάκριτα. Αποτελούν τις όψεις του ίδιου νομίσματος, με κοινό παρονομαστή ότι δίνουν στο άτομο τον απαραίτητο χώρο, προκειμένου να αναπτύξει την οικονομική του ζωή¹¹. Λόγω της κρίσης, η ατομική ιδιοκτησία συνδέθηκε με την αρχή της αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος) και, τελικά, αναβαθμίζεται σε θεμελιώδη προϋπόθεση για την απόλαυση των λοιπών δικαιωμάτων αλλά και για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ατόμου. Βέβαια, το σημαντικότερο αποτέλεσμα της συσχέτισης της ιδιωτικής περιουσίας με την αξιοπρεπή διαβίωση (και ενίοτε την επιβίωση του ατόμου) είναι πως η περιουσία μετατρέπεται σε μέσο κοινωνικής ένταξης. Πιο αναλυτικά, η συμμετοχή και ένταξη του ατόμου στην ανάπτυξη της κοινωνίας της οποίας αποτελεί κομμάτι εξαρτάται από τη δυνατότητά του να αποκτήσει πρόσοδα, είτε μέσω κτήσεων, είτε μέσω των περιοδικών αποδοχών που του αποφέρει η εργασία ή σύνταξή του. Επομένως, εφόσον η ιδιωτική περιουσία διαλαμβάνει μισθούς και συντάξεις και συνδέεται με την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου, τότε όχι μόνο δεν λειτουργεί διασπαστικά, αλλά, αντίθετα, συνεκτικά¹².

Το δικαίωμα στην προστασία της ιδιωτικής περιουσίας είναι σίγουρα το πιο ευάλωτο ενώπιον της οικονομικής κρίσης και εν γένει σε οικονομικές μεταβολές. Οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στο δικαίωμα έλαβαν κάθε δυνατή μορφή, καλύπτοντας όλες του τις εκφάνσεις. Σε αυτούς συγκαταλέγονται επιγραμματικά οι μειώσεις μισθών και συντάξεων, οι μειώσεις επιδομάτων, η αφαίρε-

7. Υποθέσεις *Svenska Management Gruppen AB κατά Σουηδίας* (Προσφυγή No 1036/84), απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 1985, *Wasa Liv Omsesidgt κατά Σουηδίας* (Προσφυγή No 13013/87), απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 1988, *Riccardo Travers κ.ά. κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 15117/89), απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 1995, *Gasus Dossier un Fordertechnik κατά Ολλανδίας* (Προσφυγή No 15375/89), απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1995.

8. J. WALDRON, *Property, Justification and Need*, *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, 1993, σ. 188.

9. J. WALDRON, *Community and Property – For Those Who Have neither*, *Theoretical Inquiries in Law*, 2009, σ. 161.

10. H. DAVIS, *Democratic Disablement and the Right to Property in the European Convention for the Protection of Human Rights*, *Journal of Civil Liberties*, 1996, σ. 127.

11. W. OSIATYNSKI, *Human Rights and Their Limits*, εκδ. Cambridge University Press, 2009, σ. 191.

12. Υπόθεση *Azinas κατά Κύπρου* (Προσφυγή No 56679/00), απόφαση της 20ης Ιουνίου 2002, παρ. 44.

ση υφιστάμενων προνομίων, η μείωση της αξίας χρηματικών τίτλων, όπως και η αύξηση της φορολόγησης¹³. Οι περιουσιακοί περιορισμοί λόγω της κρίσης δεν άφησαν αλώβητο και τον δικανικό συλλογισμό. Με σημείο εκκίνησης το επιχείρημα ότι οι περιορισμοί είναι επιβεβλημένοι για λόγους δημοσίου, δημοσιονομικού και εντέλει ταμειακού συμφέροντος, ο εθνικός δικαστής έκρινε συνταγματικούς και θεμιτούς περιορισμούς που σε κάθε άλλη συγκυρία θα θεωρούνταν δυσανάλογοι¹⁴, δοκιμάζοντας με αυτόν τον τρόπο την ελαστικότητα του δικαιώματος στην περιουσία. Η κρίση συμπαρέσυρε στην ίδια ρητορική και τον ευρωπαϊκό δικαστή που διεύρυνε το περιθώριο εκτίμησης του κράτους.

Συνολικά, παρατηρείται η δημιουργία μιας «νομολογίας της κρίσης», όπου περιορισμοί που βάλλουν στον πυρήνα των δικαιωμάτων αποδίδονται σε αναγκαίες επιλογές «υψηλής κρατικής πολιτικής»¹⁵, προκειμένου να κριθούν θεμιτοί. Ορθά επισημαίνεται ότι οι «πολιτικές λιτότητας, σε συνδυασμό με την υπερφορολόγηση του εισοδήματος, οδηγούν στην αποδυνάμωση της ιδιοκτησίας [...], ενώ σε συνθήκες κρίσης ιδιαίτερη έκταση προσλαμβάνει [και] η φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας»¹⁶. Υπό αυτό το πρίσμα, η επιλογή του προσφεύγοντα να στηρίξει και να συσχετίσει την αντισυνταγματικότητα του επίδικου φόρου με το σύνολο των περιορισμών που βάλλουν τον σεβασμό της ιδιωτικής του περιουσίας και να θέσει τα παραπάνω με σαφήνεια στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης (σκ. 12) είναι σωστή ως σύλληψη, αν και στερείται νομικής βάσης.

II. Η φορολόγηση ως περιορισμός του δικαιώματος στην ιδιοκτησία και η αρχή της ισότητας στα δημόσια βάρη (άρθρο 4 παρ. 1, 5 Συντάγματος)

Με αφετηρία την πρόταση ότι η φορολογία συνιστά κρατικό εργαλείο για την αφαίρεση οικονομικής δύναμης από τους πολίτες, η σύνδεση της πρώτης με την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας είναι πρόδηλη. Βέβαια, η δικαιολογητική βάση της επιβολής φόρων, τους καθιστά θεμιτό περιορισμό επί της ιδιωτικής περιουσίας, καθότι επιτρέπουν στην οργανωμένη κυρίαρχη εξουσία να υλοποιήσει τις επιταγές του κοινωνικού κράτους δικαίου και να παράσχουν στον ιδιώτη εκείνες τις δομές και υπηρεσίες που δεν μπορεί να του εξασφαλίσει η ιδιωτική του περιουσία¹⁷. Συνεπώς, η επιβολή φόρων ανάλογα με τη φοροδοτική ικανότητα καθενός, δηλαδή την οικονομική του αντοχή¹⁸, καθίσταται αναγκαία, ώστε να επιτευχθεί η ισότιμη συμμετοχή στα δημόσια βάρη (φορολογική ισότητα).

Περαιτέρω, το γεγονός πως ο φόρος αποτελεί σφοδρή επέμβαση του εκάστοτε κυρίαρχου στην ιδιωτική περιουσία του ατόμου επέβαλε την καθιέρωση της αρχής της νομιμότητας του φόρου. Ειδικότερα, ο Φινοκαλιώτης σημειώνει ότι η αρχή της νομιμότητας του φόρου εκπορεύεται από την ανάγκη διασφάλισης της δημοκρατικής αρχής «ο φόρος [...] συνιστά μια σοβαρή επέμβαση στην οικονομική [...] ελευθερία [του πολίτη] και, κατά συνέπεια, η επέμβαση αυτή είναι επιτρεπτή μόνο με βάση νόμο, που αποτελεί την έκφραση της λαϊκής θέλησης. Ο φόρος, εξάλλου, αποτελεί περιορισμό της ιδιοκτησίας του ατόμου και μάλιστα ίσης βαρύτητας προς την απαλλοτρίωση και, κατά συνέπεια, μόνο με νόμο είναι επιτρεπτή η επιβολή του. Και γενικότερα, επειδή ο φόρος συνιστά περιορισμό δικαιωμάτων του ατόμου [...], μόνο με τυπικό νόμο είναι δυνατό να προβλεφθεί η επιβολή του»¹⁹. Εκτός από την αρχή της βεβαιότητας και τυπικότητας του φόρου, η παρέμβαση στην ιδιωτική περιουσία του ατόμου και εν γένει στις βασικές του ελευθερίες επιτάσσει επιπλέον και τη στενή – γραμματική ερμηνεία των φορολογικών διατάξεων από

13. Βλ. Ι. ΠΕΡΒΟΥ, Παρατηρήσεις στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 03.06.2013 (Υπόθεση *Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδα*, Προσφυγές Νο 57665/12 και 57657/12), ΕΕΕυρΔ, 2013, σ. 229 επ., της ΙΔΙΑΣ, Παρατηρήσεις στην απόφαση του ΕΔΔΑ της 03.10.2013 (Υπόθεση *Γιαβή κατά Ελλάδα*, Προσφυγή Νο 25816/09), ΕΕΕυρΔ, 2014, σ. 397 επ., Ι. ΠΕΡΒΟΥ, Human Rights in Times of Crisis, The Greek Cases before the ECtHR, or the Polarization of a Democratic Society, Cambridge Journal of International and Comparative Law, Conference 2015.

14. ΟΛΣΤΕ 668/2012, 20.02.2012.

15. Α. ΚΑΪΔΑΤΖΗΣ, 'Μεγάλη πολιτική' και ασθενής δικαστικός έλεγχος. Συνταγματικά ζητήματα και ζητήματα συνταγματικότητας στο 'Μνημόνιο', ΤοΣ, 2012, σσ. 259-292.

16. Α. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ, Συμπεράσματα Ημερίδας «Κοινωνικά και Ατομικά Δικαιώματα στη Σκιά της Κρίσης», Εταιρία Ελλήνων Δικαστικών Λειτουργών για τη Δημοκρατία και τις Ελευθερίες, 18.03.2015, <http://eedd.gr/%cf%83%cf%85%ce%bc%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%ac%cf%83%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%ce%b7%ce%bc%ce%b5%cf%81%ce%af%ce%b4%ce%b1%cf%82-%ce%ba%ce%bf%ce%b9%ce%bd%cf%89%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%ce%ba%ce%b1%ce%b9/>.

17. Σημειώνεται ότι οι παροχές του κράτους προς τον ιδιώτη δεν λαμβάνουν τη μορφή ειδικού και άμεσου ανταλλάγματος, ειδώς δεν θα επρόκειτο για φόρους αλλά για ανταποδοτικά τέλη. Άλλωστε, για αυτόν τον λόγο είναι συνήθως η αναφορά στους φόρους ως «δημόσια βάρη γενικής θυσίας». Λ. ΘΕΟΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, Η Αρχή της Ισότητας στα Δημόσια Βάρη και η Αστική Ευθύνη του Κράτους, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1988, σ. 8.

18. Κ. ΦΙΝΟΚΑΛΙΩΤΗΣ, Η Αρχή της Φορολογικής Δικαιοσύνης και το Σύνταγμα, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 1985, σσ. 111-112.

19. Κ. ΦΙΝΟΚΑΛΙΩΤΗΣ, Η Συνταγματική Κατοχύρωση των Αρχών της Νομιμότητας και Βεβαιότητας του Φόρου και της Απαγόρευσης της Αναδρομικότητας των Φορολογικών Νόμων, Συμβολή στην Ερμηνεία του Άρθρου 78 του Συντάγματος, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1983, σσ. 25-26.

τον εφαρμοστή του δικαίου, προκειμένου να μη θέσει σε κίνδυνο τον φορολογούμενο²⁰.

Θεωρία και πράξη έχουν προκρίνει ως κριτήρια για τη φορολογική επιβάρυνση των πολιτών το εισόδημα και την περιουσία τους. Με άλλα λόγια, το εισόδημα και οι κτήσεις του πολίτη προσδιορίζουν με ασφάλεια την οικονομική του δύναμη. Με δεδομένο ότι η ακίνητη περιουσία του ατόμου προσδιορίζει την οικονομική του επιφάνεια και την αγοραστική του δύναμη, συνέδεσε αναπόδραστα την πρώτη με τα οικονομικά οφέλη που αποφέρει. Κοινώς, η φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας εξαρτάται και από τα κέρδη που αποφέρει η κτήση στον φορολογούμενο. Η παραπάνω συσχέτιση οδήγησε στη διαφορετική αντιμετώπιση του φορολογούμενου ανάλογα με την ιδιοκτησιακή του σχέση με την εκάστοτε κτήση και τη χρήση αυτής: έτσι, είναι διαφορετική η φορολόγηση του κυρίου ενός ακινήτου, από τον επικαρπωτή ή τον ψιλό κύριο. Βέβαια, το ιδιοκτησιακό καθεστώς δεν αποτελεί το μοναδικό κριτήριο για το ύψος της φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας, ούτε και είναι δυνατό να λειτουργήσει ως λόγος εξαίρεσης από τη συμμετοχή του πολίτη στην κάλυψη των δημόσιων βαρών. Με άλλα λόγια, το ιδιοκτησιακό καθεστώς λειτουργεί ως εργαλείο επιμέτρησης της φορολογίας, ή άλλως ως μέτρο για τον επιτρεπτό βαθμό περιορισμού του δικαιώματος στην ιδιοκτησία. Δυνάμει της σχέσης του ατόμου με τις φορολογητέες κτήσεις του και τη χρήση αυτών αξιολογείται η αναγκαιότητα και αναλογικότητα του επιβληθέντος φόρου.

Η οικονομική κρίση δοκίμασε τα όρια της παραπάνω συσχέτισης, καθώς ο νομοθέτης κατέστη ελαστικότερος ως προς το μέτρο και τους δικαιολογητικούς λόγους φορολόγησης δυνάμει των έκτακτων ταμειακών αναγκών και χάριν του δημοσιονομικού – και εν γένει του δημόσιου – συμφέροντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί συναφώς η επιβολή του Έκτακτου Ειδικού Τέλους επί των Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών (Ε.Ε.Τ.Η.Δ.Ε.) που επιβλήθηκε με το άρθρο 53 του Ν. 4021/2011. Ειδικότερα, το ΕΕΤΗΔΕ επιβλήθηκε «για επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος που συνίστανται στην άμεση μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος»²¹. Άλλωστε, αυτός ήταν και ο λόγος που χαρακτηρίστηκε ως ειδικό τέλος και ίσχυε παράλληλα με τον φόρο ακίνητης περιουσίας (Φ.Α.Π.), ενώ η είσπραξη του ανατέθηκε στη ΔΕΗ. Η προσπάθεια του νομοθέτη, αφενός, να διευρύνει τον αριθμό των υποκείμενων στο ΕΕΤΗΔΕ, και αφετέρου, να διασφαλίσει ότι το ακίνητο αποφέρει κάποιο

είδος προσόδων στον ιδιοκτήτη είναι εμφανής, καθόσον υπάγει σε αυτό όλες τις ηλεκτροδοτούμενες, δομημένες επιφάνειες, ενώ προβλέπει ότι η χρήση των παραπάνω πρέπει να είναι οικιστική ή εμπορική. Περαιτέρω, ο καθορισμός του τρόπου και της διαδικασίας είσπραξης του ΕΕΤΗΔΕ προβλέφθηκε με την ΠΟΛ 1211/2011.

Η φύση και ο καθορισμός του ΕΕΤΗΔΕ οδήγησαν καταρχήν τον εθνικό δικαστή να αποφανθεί ότι δεν πρόκειται για τέλος, αλλά για φόρο, εφόσον στερείται ανταποδοτικότητας και αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση σκοπών δημοσίου συμφέροντος. Πιο συγκεκριμένα, το ΣτΕ αποφάνθηκε ότι, εφόσον το ΕΕΤΗΔΕ «δεν επιβάλλεται σε ανταπόδοση συγκεκριμένης υπηρεσίας παρεχομένης από το Κράτος προς τους επιβαρυνόμενους με αυτό, τα δε έσοδα από την είσπραξη του περιέρχονται στον κρατικό προϋπολογισμό προς κάλυψη του δημοσιονομικού ελλείμματος, ήτοι προς εξυπηρέτηση γενικότερου κρατικού σκοπού, δεν συνιστά ανταποδοτικό τέλος, αλλά φόρο κατά την έννοια του άρθρου 78 του Συντάγματος. Άλλωστε, η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων, από την οποία, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, εξαρτάται απολύτως η πραγματική αξία της βαρυνόμενης με το επίδικο τέλος ακίνητης περιουσίας, συνιστά μεν σκοπό δημοσίου συμφέροντος, όχι, όμως παροχή ειδική ωφελείας προς του βαρυνόμενους με αυτό, ώστε να αναιρείται ο χαρακτήρας του εν λόγω «τέλους» ως φορολογικής επιβαρύνσεως»²². Εν προκειμένω, το ΣτΕ επανέλαβε την πάγια θέση του ότι η υπαγωγή μιας φορολογικής επιβάρυνσης στο άρθρο 78 Συντάγματος δεν εξαρτάται από τον τίτλο που της αποδίδεται αλλά από τον χαρακτήρα της. Δεύτερον, με την απόφαση 1972/2012 η Ολομέλεια του ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματική τη σύνδεση μεταξύ καταβολής του φόρου και παροχής ηλεκτρικού ρεύματος. Σύμφωνα με τον ακυρωτικό δικαστή, η διακοπή παροχής ηλεκτρικού ρεύματος δεν συνδέεται με κανένα τρόπο με τη συνέπεια του φορολογούμενου ως προς την καταβολή του επίδικου φόρου και, συνεπώς, μια τέτοια κύρωση παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας²³. Για αυτούς τους δύο λόγους, η παραπάνω απόφαση κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντική για την προστασία του φορολογούμενου από τις αυξημένες επιβαρύνσεις ελέω οικονομικής κρίσης²⁴.

Σημαντικότερο στοιχείο της εν λόγω απόφασης όμως, και ιδιαίτερα σε σχέση με τη σχολιαζόμενη απόφαση είναι ότι το ΣτΕ έκρινε το ΕΕΤΗΔΕ «ανεκτό περιορισμό της προστασίας της περιουσίας» που υπό τις δεδομένες συνθήκες «δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας, ούτε την προστασία της ιδιοκτησίας»²⁵. Ο έκτακτος χαρακτήρας του φόρου, αλλά και τα γενικά και αντικειμενικά κριτήρια που

20. Ομοίως, σσ. 43, 47.

21. Βλ. την αιτιολογική έκθεση του Ν. 3833/2010 «Προστασία της εθνικής οικονομίας – Επείγοντα μέτρα για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης», <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/E-ΕΛΟΙΚ-ΕΙΣ.pdf>.

22. ΟλΣτΕ 1972/2012 (25.05.2012) σκ. 7.

23. Ομοίως, σκ. 25.

24. Κ. ΦΙΝΟΚΑΛΙΩΤΗΣ, Φορολογικό Δίκαιο, 5 έκδ., εκδ. Σάκκουλα, 2014, σσ. 500-501.

25. ΟλΣτΕ 1972/2012, σκ. 16.

θέσπισε ο νομοθέτης για την επιβολή του τέλους είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα για τον δικανικό συλλογισμό. Έτσι, το ΣτΕ στο πλαίσιο του ελέγχου αντισυνταγματικότητας εξέτασε εάν ο περιορισμός του δικαιώματος στην περιουσία που εισήχθη με το επίδικο τέλος ήταν δυσανάλογος σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό (σχέση μέτρου προς σκοπό) και εάν βάλλει κατά του πυρήνα του δικαιώματος. Στον έλεγχο αναλογικότητας, το ΣτΕ, μεταξύ άλλων, διατύπωσε τη θέση ότι η αρχή της φορολογικής ισότητας ή της ίσης μεταχείρισης των φορολογουμένων ανάλογα με τη φοροδοτική τους ικανότητα δεν σχετίζεται σε καμία περίπτωση τη φορολόγηση ακίνητης περιουσίας με την πρόσοδο που τυχόν αποφέρει η φορολογητέα ύλη στον ιδιώτη. Σημειώνεται, όμως, ότι ο ακυρωτικός δικαστής προτίμησε να διατυπώσει την παραπάνω θέση αρνητικά, επισημαίνοντας ότι «δεν ευρίσκει έρεισμα στο άρθρο 78 παρ. 1 του Συντάγματος ούτε, άλλωστε, ανταποκρίνεται στην αρχή της φορολογικής ισότητας η απαλλαγή από την φορολογία κάθε απρόσοδης περιουσίας»²⁶, επενδύοντας στην ευρεία διακριτική ευχέρεια που καταλείπεται στον φορολογικό νομοθέτη. Συνεπώς, η ΟλΣτΕ 1972/2012 δοκίμασε τα ελατήρια του ανώτατου δικαστηρίου σχετικά με τους θεμιτούς περιορισμούς στην ιδιωτική περιουσία ενόψει της οικονομικής κρίσης.

III. Βασικά σημεία του ΕΝΦΙΑ και ζητήματα συνταγματικότητας

Σε γενικές γραμμές, ο ΕΝΦΙΑ είναι δυνατό να χαρακτηριστεί ως ένας φόρος που επιβεβαίωσε την προσαρμογή του νομοθέτη στις ειδικές οικονομικές περιστάσεις, συνήθισε τον δικανικό συλλογισμό σε ελαστικές ερμηνείες του δικαιώματος στην ιδιωτική περιουσία (ή, άλλως, στην αποδοχή μιας άνευ προηγουμένου διακριτικής ευχέρειας του φορολογικού νομοθέτη) και, τέλος, τείνει να εκπαιδεύσει τους φορολογούμενους σχετικά με τον έκτακτο αλλά επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα των επιβαρύνσεων στην ακίνητή τους περιουσία εξαιτίας της κρίσης.

Ήδη με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4223/2013, ο νομοθέτης υπογραμμίζει ότι ο ΕΝΦΙΑ θεσπίστηκε «με στόχο τη διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας της χώρας και την εξασφάλιση των δημοσίων εσόδων»²⁷. Μάλιστα, η ανάγκη εξασφάλισης δημοσίων εσόδων ήταν και παραμένει τόσο επιβεβλημένη, ώστε, αφενός η φορολογητέα ύλη να επιδέχεται ελάχιστων εξαιρέσεων, και, αφετέρου, η θέσπιση φόρων στην ακίνητη περιουσία δεν ανακόπηκε μολονότι ο κοινός νομοθέτης γνώριζε την υφιστάμενη «ύφεση [...] τη μείωση των πραγματικών εισοδημάτων [και τη] συρρίκνωση ιδίως της αγοράς ακινήτων, αλλά και

των κατασκευών», δεδομένα τα οποία και παραθέτει στην εισαγωγική έκθεση του επίμαχου νόμου. Η αιτιολογική έκθεση του Ν. 4223/2013 με τον οποίο θεσπίστηκε ο ΕΝΦΙΑ παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς παρατίθενται τα κριτήρια βάσει των οποίων επιβλήθηκε ο εν λόγω φόρος, ενώ παράλληλα ο νομοθέτης παραδέχεται ότι η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων της χώρας, περιλαμβανομένων των πρωτογενών πλεονασμάτων, είναι άμεσα συνυφασμένη με τη φορολόγηση της ακίνητης περιουσίας.

Σε γενικές γραμμές, η κύρια στόχευση του ΕΝΦΙΑ είναι η μεγαλύτερη δυνατή διεύρυνση της φορολογητέας ύλης ή, άλλως, η καθολική φορολόγηση των ακινήτων επί της ελληνικής επικράτειας. Εξαιτίας της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης, ο νομοθέτης δεν ήταν δυνατό να εξαρτήσει τη φορολόγηση των ακινήτων από την ηλεκτροδότησή τους. Μάλιστα, η φορολόγηση μη ηλεκτροδότημενων ακινήτων κρίθηκε ότι συμβάλλει στην δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών, καθόσον επιμερίζει τη συμβολή των φορολογούμενων στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Ο Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων επικεντρώνεται στη φορολογητέα ύλη, δηλαδή στην ακίνητη περιουσία και όχι στο υποκείμενο του φόρου. Συνεπώς, βασικοί πυλώνες του ΕΝΦΙΑ είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ακινήτου, όπως η έκταση και η τοποθεσία, ενώ ελάχιστες είναι οι εξαιρέσεις ακινήτων από το κανονιστικό πεδίο του νόμου (όλα τα ακίνητα είναι αντικείμενο φορολογίας εκτός όσων ανήκουν στο στενό δημόσιο τομέα). Όσον αφορά τους υπόχρεους στον ΕΝΦΙΑ η νομοθετική ρύθμιση είναι ιδιαίτερα αυστηρή, ώστε να αποφευχθεί η φοροαποφυγή. Συναφώς, στον φόρο υπόκεινται όλα τα φυσικά και νομικά πρόσωπα ανεξαιρέτως, ενώ διαβάθμιση στη φορολόγηση εισάγεται μόνο δυνάμει των εμπράγματων δικαιωμάτων που έχουν επί των ακινήτων.

Χαρακτηριστικό στοιχείο που διέπει τον νόμο με τον οποίο θεσπίστηκε ο ΕΝΦΙΑ είναι η λεπτομερής περιγραφή της φορολογητέας ύλης, αλλά και των υποκείμενων στο φόρο. Ο νομοθέτης προβαίνει σε περιπτωσιολογική καταγραφή, για να οριοθετήσει το πεδίο εφαρμογής του ΕΝΦΙΑ²⁸. Η ιδιάζουσα πρόνοια που επιδεικνύει ο νομοθέτης να προβλέψει και να καλύψει τις περισσότερες πιθανές περιπτώσεις απορρέει από τα ζητήματα αντισυνταγματικότητας που συχνά εγείρονται στο φορολογικό δίκαιο, και επίσης φαίνεται πως σημειώθηκε πρόοδος μετά και από τη θέσπιση των προηγούμενων φόρων της κρίσης, των οποίων η ταχεία θέσπιση και ελλιπής αιτιολόγηση δημιούργουσαν πρακτικά προβλήματα. Υπ' αυτό το πρίσμα, ο Ν. 4223/2013 κρίνεται καταρχήν πλήρης, στο

26. Ομοίως.

27. Βλ. αιτιολογική έκθεση του Ν. 4223/2013 «Ενιαίος Φόρος Ιδιοκτησίας Ακινήτων και άλλες διατάξεις», <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/p-pedy-eis.pdf>.

28. Βλ. και τη Διευκρινιστική Εγκύκλιο «Διευκρινίσεις για τον χειρισμό των νέων εκκαθαριστικών ΕΝΦΙΑ από τις εφορίες και τη Διεύθυνση Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης».

μέτρο που προβλέπονται ενδελεχώς εξαιρέσεις από την υπαγωγή στον ΕΝΦΙΑ. Βέβαια, η θέσπιση εξαιρέσεων καθυστερεί και τη συνταγματικότητα του νόμου, αφού δεν προκαταβάλλει και τη συνταγματική τους ποιότητα. Έτσι, παρά το γεγονός ότι λαμβάνεται ειδική πρόνοια για τα άτομα τα οποία βρίσκονται σε οικονομική δυσπραγία και αδυνατούν να πληρώσουν τον φόρο, ο νομοθέτης φαίνεται να αγνοεί ή είναι τελολογικά αδύνατον να λάβει υπόψη του τη ραγδαία μείωση της φοροδοτικής ικανότητας μεγάλου μέρους των φορολογούμενων, ώστε να πλατύνει το πεδίο εξαιρέσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, τα άρθρα 3 και 6 του επίμαχου νόμου, όπου προβλέπονται εκείνες οι ομάδες που απαλλάσσονται από τον ΕΝΦΙΑ ή δικαιούνται έκπτωσης αντίστοιχα, δεν κρίνονται επαρκείς, διότι δεν καλύπτουν μικρό μόνο μέρος όσων βρίσκονται, είτε σε αδυναμία καταβολής του φόρου, είτε αντιμετωπίζουν ιδιαίτερη δυσκολία σχετικά²⁹.

Με άλλα λόγια, η οικονομική δυσπραγία στην οποία είχε περιέλθει μεγάλο μέρος των υποκείμενων στον ΕΝΦΙΑ ήδη κατά τη θέσπισή του δεν ελήφθη υπόψη από τον νομοθέτη, ή, εάν συνυπολογιζόταν δεν θα κρίνονταν ευκαταίρι οι στόχοι του νομοθέτη και εντέλει επιτυχής η θέσπιση του φόρου. Με άλλα λόγια, ενώ ο κοινός νομοθέτης παραμένει εντός των ορίων του άρθρου 78 παρ. 1 Συντάγματος σχετικά με τα στοιχεία που προσδιορίζουν τη φοροδοτική ικανότητα των πολιτών, δεν αξιολογεί την ύπαρξη ή μη πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας δυνάμει της υπάρχουσας οικονομικής κρίσης. Σε αυτό το σημείο, είναι αναγκαίο να διευκρινιστεί ότι η πραγματική φοροδοτική ικανότητα δεν σχετίζεται με τη βεβαιωμένη ή μη αδυναμία του υποκείμενου στο φόρο να καταβάλει τον τελευταίο, αλλά νοείται η δυνατότητά του να αντεπεξέλθει στην εκάστοτε φορολογική επιβάρυνση, χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο η επιβίωσή του και η αξιοπρεπής του διαβίωση, κατά το άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος³⁰. Συνακόλουθα, η αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας αποτελεί εγγενές όριο στην ερμηνεία του άρθρου 78 παρ. 1 Συντάγματος και στον φορολογικό σχεδιασμό του κοινού νομοθέτη.

IV. ΟΛΣΤΕ 532/2015: μια απόφαση χωρίς εκπλήξεις

Με την απόφαση 532/2015 το ΣτΕ παγίωσε τη «νομολογία του της κρίσης» και κινήθηκε εντός των ορίων που είχε διαγράψει με την ΟΛΣΤΕ 1972/2012. Δηλαδή, το ΣτΕ

είχε χειρισθεί τα ζητήματα που έθεσαν ενώπιον του ο προσφεύγων και οι παρεμβαίνοντες με ελάχιστες διαφοροποιήσεις ήδη με προηγούμενες αποφάσεις του. Στον βαθμό δε που η ΟΛΣΤΕ 1972/2012 έκρινε πως το ΕΕΤΗ-ΔΕ δεν αποτελεί ανταποδοτικό τέλος αλλά φόρο, οι δύο αποφάσεις παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό ομοιότητας. Ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο φόρων, η οποία όμως δεν διαφοροποίησε και τη δικανική κρίση σχετικά με την αντισυνταγματικότητα των επίδικων νόμων, αποτελεί ο πάγιος χαρακτήρας του ΕΝΦΙΑ. Η οξεία φορολογική επιβάρυνση που εισάγεται με τον ΕΝΦΙΑ θα μπορούσε τυχόν να παρακαμφθεί δυνάμει του επιτακτικού δημοσιονομικού ελλείματος και να κριθεί ότι η έκτακτη επιβολή του υπηρετεί σκοπό δημοσίου συμφέροντος, κάτι που ωστόσο, δεν ευσταθεί ως επιχείρημα, καθόσον ο φόρος δεν έχει έκτακτο χαρακτήρα.

Ειδικότερα, επί των ισχυρισμών που προβλήθηκαν, το ΣτΕ έκρινε ότι η συνταγματικότητα του ένδικου φόρου δεν εξαρτάται από τη χρήση της φορολογητέας ύλης και τα πρόσδοδα που τυχόν αποφέρει στο υποκείμενο του φόρου. Ο ακυρωτικός δικαστής έμεινε στη στενή, γραμματική ερμηνεία του άρθρου 78 παρ. 1 Συντάγματος, χωρίς να λάβει υπόψη του τη συρρίκνωση της πραγματικής φοροδοτικής ικανότητας του προσφεύγοντος και των υπόχρεων στο φόρο εν γένει. Βέβαια, η προσέγγιση του ΣτΕ παραμένει ορθή, και ένας τέτοιος δικανικός συλλογισμός θα αποτελούσε υπέρβαση στη μέχρι τώρα νομολογία του της κρίσης, που διέπεται από τη λογική του «δημοσιονομικού εκτροχιασμού». Το γεγονός ότι το ΣτΕ έμεινε εντός των συνήθων ορίων του περί αντισυνταγματικότητας φαίνεται από την έμφαση που δίδεται στην πρόνοια του νομοθέτη να καταγράψει λεπτομερώς στο σώμα του νόμου όλες εκείνες τις περιπτώσεις που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του, αλλά και να εισάγει διαφοροποιήσεις στο ύψος του φόρου ανάλογα με τα εμπράγματα δικαιώματα που συνδέουν τον υπόχρεο με την ακίνητη περιουσία. Τα παραπάνω στοιχεία είναι αρκετά, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθρο 78 παρ. 1 Συντάγματος. Έτσι, πληρούται η αρχή της φορολογικής ισότητας, καθόσον προβλέπεται διαφορετική μεταχείριση για ανόμοιες καταστάσεις, και ο κοινός νομοθέτης κείται επίσης εντός των ορίων του άρθρου 4 παρ. 1 και 5 Συντάγματος. Η φορολογική ισότητα επιτυγχάνεται τυπικά μέσα από τη διαφοροποιημένη φορολογική αντιμετώπιση των υπόχρεων με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, καθιστώντας τις τροποποιήσεις στον Ν. 3842/2010 άρτιες. Έτσι, οποιαδήποτε κριτική στον δικανικό συλλογισμό υπερβαίνει το αυστηρώς νομικό πλαίσιο και έγκειται στη δυνατότητα του ακυρωτικού δικαστή να αφουγκραστεί τις κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις της παρούσας συγκυρίας.

Βάσει των παραπάνω, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 78 παρ. 1 Συντάγματος, ο ακυρωτικός

29. Σχετικά με τα στοιχεία του φόρου που δεν συμφωνούν με το Σύνταγμα βλ. αναλυτικά Α. ΜΑΛΛΙΟΥ, Τα χρόνια πέρασαν και τίποτα δεν άλλαξε. Η συζήτηση γίνεται και πάλι για τον ΕΝΦΙΑ, ΔΦΝ, 2015, σσ. 849-850.

30. Βλ. σχετικά και Κ. ΓΩΓΟΣ, Η παράλειψη της διοίκησης να αναπροσαρμόσει τις αντικειμενικές αξίες των ακινήτων ως πεδίο εφαρμογής των «διευρυσμένων εξουσιών» του διοικητικού δικαστή – Σκέψεις για την ΣτΕ (Ολομ.) 4003/2014, <http://www.constitutionalism.gr/site/?p=2498>.

δικαστής ορθά δεν προέβη στη συσχέτιση του εν λόγω άρθρου με την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας και πολύ δε περισσότερο με την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Οι σταθμίσεις μεταξύ δημοσίου συμφέροντος και ιδιωτικής περιουσίας και ανθρώπινης αξιοπρέπειας παρέλκουν, ακριβώς λόγω του συγκεκριμένου χαρακτήρα του ελέγχου αντισυνταγματικότητας, αποδεικνύοντας ότι ο συνεπής και ορθός δικανικός συλλογισμός δεν συνεπάγεται αυτομάτως και την εν τις πράγμασι απόδοση δικαιοσύνης. Αναμενόμενα, το ΣτΕ έκρινε ότι η θέσπιση του ΕΝΦΙΑ δεν παραβιάζει το άρθρο 1 ΠΠΠ ΕΣΔΑ σχετικά με την προστασία των κτήσεων. Τα παραπάνω δεν θα αποτελούσαν αντικείμενο συζήτησης, καθώς το ΣτΕ δεν παρεκκλίνει διόλου τόσο από το συνταγματικό πλαίσιο και τις αρχές του φορολογικού δικαίου, όπου πρόκριμα είναι η ασφάλεια δικαίου και, άρα, προηγείται η γραμματική ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων και νομοθετικών ρυθμίσεων.

Ωστόσο, η εξέταση του ζητήματος από τη συγκεκριμένη σκοπιά απομακρύνει τον ακυρωτικό δικαστή από την εμπέδωση της κοινωνικής διάστασης του δικαιώματος στην ιδιοκτησία. Σε συνταγματικό επίπεδο, το κοινωνικό πρόσημο του δικαιώματος στην ιδιοκτησία δεν είναι τίποτα άλλο από τη σύνδεση του άρθρου 17 Συντάγματος με την αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 παρ. 1). Το γεγονός ότι η ιδιοκτησία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα επιβίωσης δεν είναι αμέσως ορατό στην πρώτη ανάγνωση, όμως καθίσταται σαφές μέσω του παραδείγματος της υπέρμετρης φορολόγησης στην ακίνητη περιουσία. Η κοινωνική διάσταση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία έχει ήδη παγιωθεί νομολογιακά στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, καθώς το ΕΔΔΑ δέχεται ότι περιορισμοί στο δικαίωμα της ιδιωτικής περιουσίας δεν είναι συμβατοί με την ΕΣΔΑ, όταν θέτουν σε κίνδυνο τη στέγαση του ατόμου. Περαιτέρω, εκτός από το ΕΔΔΑ και ο Άρειος Πάγος πρόσφατα έκρινε ότι η επιβολή φορολογικών βαρών στους Έλληνες πολίτες «χωρίς να συνεκτιμάται διόλου [...] τόσο για την επιβολή αυτού τούτου του φόρου όσο και για το ύψος του, η συνολική μέχρι σήμερα φορολογική τους επιβάρυνση, με την άθροιση τακτικών και εκτάκτων φορολογικών υποχρεώσεων, η οποία έχει δυσμενέστερες επιπτώσεις στη φοροδοτική ικανότητα και, ως εκ τούτου, στη διατήρηση ανεκτού βιοτικού επιπέδου για πολλές κατηγορίες πολιτών, που έχουν ήδη υποστεί σοβαρότατες οικονομικές απώλειες [...], ιδίως εν μέσω βαθειάς οικονομικής κρίσης» είναι

αντισυνταγματική, διότι αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 5 και 78 παρ. 1 Συντάγματος, ενώ παραβιάζει και τα άρθρα 2 παρ. 1 και 21 του Συντάγματος για την αξιοπρεπή διαβίωση του ατόμου και την προστασία της οικογένειας. Μάλιστα, το Δ' Τμήμα του ΑΠ κατέληξε στα παραπάνω όσον αφορά στην επιβολή του ΕΕΤΗΔΕ, ενός φόρου με έκτακτο χαρακτήρα³¹. Α fortiori, λοιπόν, ο πάγιος χαρακτήρας του ΕΝΦΙΑ σε συνδυασμό με την αμετάβλητη οικονομική κατάσταση της χώρας θα επέτρεπαν την εφαρμογή του παραπάνω δικανικού συλλογισμού και στον ΦΑΠ με τις τελευταίες τροποποιήσεις που επήλθαν με τον Ν. 4223/2013. Μάλιστα, το ΣτΕ θα αναμενόταν να λάβει υπόψη του το γεγονός ότι με αυτή του την απόφαση επηρεάζει μεγάλο αριθμό πολιτών, καθώς πρόκειται για δίκη-πilotο, και να κλίνει υπέρ της αντισυνταγματικότητας των εξεταζόμενων διατάξεων (ή, τουλάχιστον, να μην επιδείξει τέτοια ελαστικότητα απέναντι στον φορολογικό δικαστή).

Η στάση του ΣτΕ στη σχολιαζόμενη απόφαση δεν αποτελεί έκπληξη· όπως ορθά επισημαίνει ο Καϊδατζής με αφορμή την ΟΛΣτΕ 1972/2012, «το Συμβούλιο της Επικρατείας φαίνεται ότι διαμορφώνει μια προσεκτική νομολογιακή πολιτική, που με κάποια δόση σχηματικότητας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως στάση «κριτικής αποδοχής». Αποφεύγει να διαπιστώσει αντισυνταγματικότητες, τουλάχιστον όσον αφορά τις μείζονες πολιτικές επιλογές, αλλά ταυτόχρονα δεν παραλείπει να στείλει το μήνυμα στην πολιτική εξουσία και τον νομοθέτη ότι προσεγγίζει (συνταγματικά) όρια που δεν πρέπει εφεξής να υπερβεί»³². Βέβαια, αν και το μήνυμα προς τον νομοθέτη είναι σαφές στην ΟΛΣτΕ 1972/2012, όπου το ΣτΕ κρίνει αντισυνταγματική τη διακοπή ηλεκτροδότησης, αυτό το μήνυμα δεν είναι εξίσου ορατό στην ΟΛΣτΕ 532/2015, παρότι υφίστανται ψήγματα κριτικής προς το φορολογικό νομοθέτη.

31. ΑΠ 293/2014 (Δ' Τμ.). Μάλιστα, στην ίδια συλλογιστική γραμμή, ο ΑΠ κατέληξε ότι «η επιβολή φορολογικής υποχρέωσης που συνιστά υπερβολικό βάρος για τα πρόσωπα που βαρύνονται με αυτήν ή κλονίζει ριζικά την οικονομική τους κατάσταση αντίκειται στην διάταξη του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου» της ΕΣΔΑ. Συνακόλουθα, το ΕΕΤΗΔΕ συνιστά υπερβολικό βάρος για τη συντριπτική πλειοψηφία των προσώπων που επιβαρύνονται με αυτόν.

32. Α. ΚΑΪΔΑΤΖΗΣ, Σημείωμα στην ΣτΕ (ΟΛ.) 1972/2012 – Συνταγματικότητα Ειδικού Τέλους, Ακινήτων (Ε.Ε.Τ.Η.Δ.Ε.), <http://www.constitutionalism.gr/site/?s=1972>.

► **Νέοι δικονομικοί κανόνες για το Γενικό Δικαστήριο**

Την 1η Ιουλίου 2015 τέθηκε σε ισχύ νέος Κανονισμός Διαδικασίας καθώς και νέες διατάξεις εφαρμογής, με σκοπό τη βελτίωση του τρόπου διεξαγωγής των διαδικασιών ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου (ΕΕ 2015 L 105/1), σε αντικατάσταση του Κανονισμού Διαδικασίας του 1991 που είχε επανειλημμένα τροποποιηθεί, προκειμένου να προσαρμοστεί στις εκάστοτε ανακύπτουσες ανάγκες και τις σύγχρονες εξελίξεις. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου έγινε σαφές ότι είναι επιβεβλημένη μια συνολική μεταρρύθμιση, η οποία οδήγησε σε αναδιάρθρωση του αρχικού κειμένου και στη θέσπιση επιπλέον διατάξεων.

Ο νέος αυτός Κανονισμός χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη διαύγεια, καθώς παρατίθενται ορισμοί για τις κυριότερες έννοιές του, έχει αναμορφωθεί συνολικά η δομή του και έχουν προστεθεί τίτλοι σε κάθε άρθρο, τα δε βασικά του σημεία συνοψίζονται ως εξής:

- Διάκριση τριών κύριων κατηγοριών προσφυγών, καθεμία από τις οποίες έχει τα δικά της χαρακτηριστικά και, συγκεκριμένα:

- 1) οι ευθείες προσφυγές, στο πλαίσιο των οποίων οι δικονομικές πράξεις, οι αιτήσεις παρεμβάσεως και οι αιτήσεις εμπιστευτικής μεταχειρίσεως είναι ιδιαίτερα πολυάριθμες.

- 2) οι προσφυγές στον τομέα της διανοητικής ιδιοκτησίας.

- 3) οι αιτήσεις αναίρεσεως κατά των αποφάσεων του Δικαστηρίου Δημόσιας Διοίκησης.

- Ενίσχυση της δυνατότητας διεκπεραίωσης των υποθέσεων εντός εύλογου χρόνου και τηρουμένων των απαιτήσεων της δίκαιης δίκης, σύμφωνα με όσα επιτάσσει ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Διασφάλιση της ομοιογένειας των διαδικαστικών μηχανισμών που διέπουν τις διαφορές ενώπιον των δικαιοδοτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Οργάνωση της λειτουργίας του Γενικού Δικαστηρίου σε περισσότερο ορθολογική βάση και σε συνάρτηση, ιδίως, με τον αριθμό των δικαστών από τους οποίους συγκροτείται και με τους κανόνες που έχουν ως σκοπό να εξασφαλίσουν την πρακτική αποτελεσματικότητα μίας από τις πιο σημαντικές αλλαγές του νέου Κανονισμού, αυτήν που αφορά τη δημιουργία θέσεως αντιπροέδρου του Γενικού Δικαστηρίου.

- Θέσπιση προϋποθέσεων για την ανάθεση μιας υπόθεσης σε νέο τμήμα.

- Δυνατότητα προσαρμογής των αιτημάτων του δικογράφου

της προσφυγής κατά τη διάρκεια εκκρεμούς διαδικασίας.

- Ειδική δικονομική μεταχείριση εμπιστευτικών πληροφοριών ή εγγράφων που αφορούν την ασφάλεια της Ένωσης ή των κρατών μελών της ή τις διεθνείς τους σχέσεις.

Περαιτέρω, το Γενικό Δικαστήριο, μετά από διαβούλευση με τα κράτη μέλη, το Συμβούλιο, την Επιτροπή, το Κοινοβούλιο, το Γραφείο Εναρμόνισης στην Εσωτερικής Αγοράς (ΓΕΕΑ) και το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Δικηγορικών Συλλόγων, θέσπισε τις «Διατάξεις για τη ρύθμιση πρακτικών ζητημάτων σχετικών με την εκτέλεση του Κανονισμού Διαδικασίας», που επίσης τέθηκαν σε εφαρμογή από την 1η Ιουλίου 2015. Οι διατάξεις αυτές, που καταργούν και αντικαθιστούν τις Οδηγίες προς τον Γραμματέα (ΕΕ 2007 L 170/53 και ΕΕ 2012 L 68/20) και τις Πρακτικές Οδηγίες προς τους διαδίκους (ΕΕ 2012 L 68/23), εξηγούν, διευκρινίζουν και συμπληρώνουν ορισμένες διατάξεις του Κανονισμού Διαδικασίας.

Σκοπός των διατάξεων είναι, μεταξύ άλλων, να παράσχουν στους εκπροσώπους των διαδίκων οδηγίες σχετικά με τη μορφή και την κατάθεση διαδικαστικών και άλλων εγγράφων. Σημειωτέον ότι οι κανόνες σχετικά με την πρόσβαση τρίτων στη δικογραφία, την τήρηση ανωνυμίας διαδίκου και τη μη δημοσίευση ορισμένων στοιχείων, καθώς και του περιορισμού της έκτασης των υπομνημάτων που περιλαμβάνονταν μέχρι σήμερα στις προηγούμενες Πρακτικές Οδηγίες προς τους διαδίκους, περιλαμβάνονται πλέον στον νέο Κανονισμό Διαδικασίας. Οι εν λόγω διατάξεις παραπέμπουν, επίσης, και στους «τρεις Καταλόγους των προς επαλήθευση στοιχείων» που είναι προσβάσιμοι στον διαδικτυακό τόπο του Δικαστηρίου και απευθύνονται στους εκπροσώπους των διαδίκων, παρέχουν πληροφορίες για τη μορφή και τον τρόπο καταθέσεως του δικογράφου της προσφυγής σε χαρτί ή μέσω της ηλεκτρονικής εφαρμογής e-Curia, καθώς και για τον τρόπο διεξαγωγής της συζήτησης στο ακροατήριο.

Τέλος, σημειώνεται και η προσαρμογή του «εντύπου αιτήσεως δικαστικής αρωγής» το οποίο προβλέπεται από τον Κανονισμό Διαδικασίας, ώστε να ληφθεί υπόψη η επέκταση του πεδίου εφαρμογής της δικαστικής αρωγής στα νομικά πρόσωπα. Το νέο έντυπο αιτήσεως δικαστικής αρωγής είναι, επίσης, προσβάσιμο στον διαδικτυακό τόπο του Δικαστηρίου και πρέπει να χρησιμοποιείται από 1ης Ιουλίου 2015.

Αικατερίνη Σγουρίδου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

I. Βιβλιοπαρουσιάσεις

CONSTANTINE PAPAGEORGIU, Religion and Law in Greece, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2015, 242 σελ.

Σε ελάχιστα κράτη του λεγόμενου «δυτικού» κόσμου το εκκλησιαστικό δίκαιο έχει καλλιεργηθεί με την ένταση με την οποία έχει καλλιεργηθεί εδώ, στην Ελλάδα. Το γεγονός αυτό οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην ιδιαίτερη, την εξαιρετικά στενή, σχέση της Ορθόδοξης Εκκλησίας με το ελληνικό κράτος, από την εποχή της ίδρυσης του τελευταίου μέχρι και τις μέρες μας, και στα πολυάριθμα, ενίοτε δε πολύ σοβαρά, απότοκα της εν λόγω ιδιαίτερης σχέσης προβλήματα. Το ελληνικό εκκλησιαστικό δίκαιο θα μπορούσε, επομένως, να έχει αξιοσημείωτη συνεισφορά στην επιστήμη του εκκλησιαστικού δικαίου, υπό τον όρο να γινόταν γνωστό σε ένα ευρύτερο κοινό. Γιατί, σε αντίθεση με τους περισσότερους κλάδους του ελληνικού δικαίου, το εκκλησιαστικό δίκαιο παραμένει σχετικά απομονωμένο, περιχαρακωμένο στα εθνικά όρια. Το φαινόμενο οφείλεται, ίσως, στο ότι «σε λίγους κλάδους του δικαίου η ιστορική εμπειρία, οι συναισθηματικοί δεσμοί και οι βασικές πεποιθήσεις ενός συγκεκριμένου λαού αποτυπώνονται με τόση ενάργεια και επιρροή όσο στο εκκλησιαστικό δίκαιο»¹ και δεν είναι αποκλειστικά ελληνικό. Το γραμμένο στα αγγλικά βιβλίο του Κ. Παπαγεωργίου, επίκουρου καθηγητή στο Τμήμα Νομικής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που μόλις κυκλοφόρησε, έρχεται, έτσι, να καλύψει, τουλάχιστον εν μέρει, ένα κενό².

Το «Religion and Law in Greece» αποτελεί μέρος μιας σειράς βιβλίων του εκδοτικού οίκου Kluwer Law International αφιερωμένης στο εκκλησιαστικό δίκαιο, στο πλαίσιο της οποίας έχουν ήδη κυκλοφορήσει πάνω από δέκα τίτλοι, μεταξύ άλλων, για την Ιταλία (από τον Marco Ventura), την Ισπανία (από τον Javier Martinez-Torrón) και τη Γερμανία (από τον Gerhard Robbers)³. Σκοπός της σειράς είναι να παρουσιάσει, καταρχήν στον ξένο νομικό είτε της θεωρίας είτε της πράξης, μια πλήρη εικόνα του εν ευρεία έννοια εκκλησιαστικού δικαίου αντιπροσωπευτικών έννομων τάξεων από όλες τις ηπείρους και, το κυριότερο, από όλες τις μεγάλες δικαιοτικές οικογένειες και όλα τα συστήματα σχέσεων κράτους και

οργανωμένης θρησκείας, με τρόπο συνοπτικό, περιεκτικό και εύληπτο. Ο όγκος, το περιεχόμενο, η διάρθρωση της ύλης και οι λοιπές παράμετροι κάθε βιβλίου της σειράς υπακούουν σε αυτόν ακριβώς τον σκοπό, τη διάχυση της πληροφορίας.

Το βιβλίο του Κ. Παπαγεωργίου καλύπτει λοιπόν πλήθος θεμάτων: τις πηγές του ελληνικού εκκλησιαστικού δικαίου, την οργάνωση και διοίκηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, τα ειδικά (ορθόδοξα) εκκλησιαστικά καθεστώτα ορισμένων περιοχών της ελληνικής επικράτειας (Άθως, Κρήτη, Δωδεκάνησα), τη νομική θέση των υπόλοιπων εκκλησιών και, γενικότερα, θρησκειών στην Ελλάδα, αλλά και συναφή ζητήματα αστικού, εργατικού και φορολογικού δικαίου κ.ά. Ξεχωριστό ενδιαφέρον, ακόμη και για τον μη εξειδικευμένο στο εκκλησιαστικό δίκαιο νομικό, παρουσιάζουν οι αναπτύξεις για την ατομική και συλλογική θρησκευτική ελευθερία (σσ. 53-72), καθώς και για την επίδραση του διεθνούς δικαίου, ιδίως της ΕΣΔΑ, και του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα υπό εξέταση θέματα (σσ. 139-152), από τις οποίες διαφαίνεται η άποψη του συγγραφέα ότι το ελληνικό εκκλησιαστικό δίκαιο μπορεί και πρέπει να είναι αρμονικά ενταγμένο στο σύγχρονο διεθνοποιημένο περιβάλλον της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Η κάλυψη των ανωτέρω θεματικών κρίνεται απόλυτα επαρκής. Βέβαια, μολονότι απέχει πολύ από το να εξαντλείται σε μια απλή περιγραφή του ισχύοντος δικαίου, το βιβλίο σε καμία περίπτωση δεν φθάνει στο δογματικό βάθος προγενέστερων πονημάτων του συγγραφέα⁴. Ωστόσο, θα ήταν αδύνατον να φθάσει, χωρίς να αναιρεθεί ο δεδηλωμένος σκοπός του, η εισαγωγή, δηλαδή, του ξένου νομικού στο ελληνικό εκκλησιαστικό δίκαιο, άμεση συνάρτηση του οποίου είναι και ορισμένοι εύλογοι περιορισμοί ως προς τον όγκο του. Εξάλλου, η πλούσια (και σε σημαντικό βαθμό, ξενόγλωσσα) βιβλιογραφία που παρατίθεται στις πεντακόσιες σχεδόν υποσημειώσεις και, συγκεντρωτικά, στο τέλος του έργου παρέχει τόσο το έναυσμα όσο και την καθοδήγηση για περαιτέρω μελέτη.

Τον χαρακτήρα του βιβλίου ως έργου αναφοράς που απευθύνεται πρωτίστως στον ξένο νομικό ενισχύει η εμφανής προσπάθεια να αναλυθούν όροι και θεσμοί κάθε άλλο παρά δεδομένοι και να εξηγηθούν πραγματικές καταστάσεις κάθε άλλο παρά αυτονόητες για όποιον δεν είναι εξοικειωμένος με την ελληνική πραγματικότητα, απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόηση συγκεκριμένων επιλογών του Έλληνα νομοθέτη. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται, αφενός, η διάρθρωση του βιβλίου (χωρίζεται σε ένδεκα μέρη, καθένα από τα οποία διαιρείται κατά

1. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Θεωρία και πράξη του εκκλησιαστικού δικαίου I, Ostracon Publishing, Θεσσαλονίκη, 2014, σ. 9.

2. Ο συγγραφέας έχει ήδη δημοσιεύσει ένα σχετικό έργο στα αγγλικά (βλ. C. PAPAGEORGIU, An Introduction to Hellenic Ecclesiastical Law, Degiorgio editions, Thessaloniki, 2012), πρόκειται όμως κατά βάση για εγχειρίδιο διδασκαλίας που απευθύνεται σε φοιτητές του προγράμματος ERASMUS.

3. Κάθε βιβλίο της σειράς αναπαράγει τη συμβολή του συγγραφέα του στον, υπό την επιμέλεια του καθηγητή στο KU Leuven Rik Torfs, τόμο Religion της International Encyclopedia of Laws του αυτού εκδοτικού οίκου.

4. Βλ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Εκκλησιαστικό δίκαιο: θεωρία και νομολογία, εκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη, 2013.

κανόνα σε αρκετά μικρά κεφάλαια και εκείνα, με τη σειρά τους, σε ακόμη μικρότερες ενότητες) και, αφετέρου, το χρηστικό αλφαβητικό ευρετήριο λημμάτων που επιτρέπουν στον ενδιαφερόμενο να αναζητήσει και να ανεύρει εύκολα και γρήγορα την αναγκαία για την έρευνα του πληροφορία.

Από τα όσα με συντομία έχουν αναφερθεί, γίνεται αντιληπτό ότι το νέο βιβλίο του Κ. Παπαγεωργίου επιτυγχάνει να προσφέρει στον ξένο αναγνώστη μια βάση εκκίνησης για την ενασχόλησή του με το ελληνικό εκκλησιαστικό δίκαιο (ή με μια επιμέρους θεματική του) και στο ελληνικό εκκλησιαστικό δίκαιο ένα βήμα, προκειμένου η φωνή του να ακουσθεί σε ένα διεθνές ακροατήριο και, για τον λόγο αυτό, συνιστά ουσιώδη προσθήκη στη διεθνή βιβλιογραφία του κλάδου.

Δημοσθένης Λέντζης

SOFIA MITSIOPOULOU, *Le marché des infrastructures de transport: les aéroports et les ports, L'Harmattan, Logiques juridiques, 2015, 576 σελ.*

Το παρόν έργο ολοκληρώθηκε ως διδακτορική διατριβή της κ. Σοφίας Μητσιοπούλου στο Πανεπιστήμιο Paris I Panthéon-Sorbonne και αποτελεί την πρώτη συστηματική νομική μελέτη ενός θέματος που παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον: αυτού της αγοράς των υποδομών μεταφορών και του ανταγωνισμού μεταξύ αερολιμένων και λιμένων.

Η ύπαρξη μιας αγοράς για τις υποδομές μεταφορών αποτελεί άμεση απόρροια απελευθέρωσης των υπηρεσιών μεταφορών, η οποία δεν σχεδιάστηκε a priori από τις ευρωπαϊκές αρχές, αλλά, αντίθετα, διαμορφώθηκε μέσω της διάσπασης των εθνικών μονοπωλίων και της αναδόμησης των εξεταζόμενων υποδομών. Αυτή, λοιπόν, η αυθόρμητη απελευθέρωση μεταμόρφωσε άρδην τον ρόλο των αερολιμένων και των λιμένων, εισάγοντας τα στοιχεία της κινητικότητας των μεταφορέων και του ανταγωνισμού σε έναν τομέα που μέχρι πρότινος ήταν συνυφασμένος με τη λογική του φυσικού μονοπωλίου. Έτσι, ενώ εισήχθησαν αρχικά στην αγορά ως «θεμελιώδεις υποδομές», προς υποστήριξη του ανταγωνισμού μεταξύ εταιριών μεταφορών, οι λιμένες και οι αερολιμένες μετατράπηκαν σε μερικές δεκαετίες σε αυτόνομους παρόχους που υποχρεούνται να δραστηριοποιηθούν, προκειμένου να διατηρήσουν ή να αυξήσουν τα μερίδια αγοράς τους.

Περαιτέρω, η αγορά των λιμενικών και αερολιμενικών υποδομών εμφανίζει μια ακόμα ιδιαιτερότητα: ο ανταγωνισμός ασκείται παράλληλα τόσο για την αγορά όσο και εντός της αγοράς υποδομών, καθώς τα δίκτυα των λιμένων και των αερολιμένων δεν έχουν γραμμική μορφή, αλλά καθορίζονται από τις διαδρομές που επιλέγουν να εκμεταλλευθούν οι πάροχοι των υπηρεσιών μεταφορών. Συνεπώς, είναι η κινητικότητα των μεταφορέων και οι ανταγωνιστικές στρατηγικές τους που καθιστούν δυνατή μία αγορά υποδομών, τις οποίες και αναδεικνύουν ή υποβαθμίζουν, κατά περίπτωση.

Η κ. Σοφία Μητσιοπούλου αναλύει με επιστημονική ενάργεια τον νομικό μηχανισμό κατασκευής αυτής της αγοράς υποδομών, δίνοντας έμφαση σε όλες τις ιδιαιτερότητές της, τις οποίες και χαρακτηρίζει ως «ετεροτοπίες». Ειδικότερα, η συγγραφέας ορίζει τις αγορές των υποδομών κάνοντας αναφορά στις διαφορετικές έννοιες του δικαίου του ανταγωνισμού και φωτίζει την καθοριστική σημασία, για τον ορισμό της «σχετικής αγοράς», του κριτηρίου δυνατότητας υποκατάστασης της ζήτησης κυρίως με τον ορισμό των ζωνών εξυπηρέτησης ανάλογα με το είδος της ζήτησης. Δείχνει πώς η έννοια της κατάχρησης δεσπόζουσας θέσης χρησιμοποιήθηκε, κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο, προκειμένου να στηρίξει μέτρα διάσπασης των μονοπωλίων, ενώ ερευνά και τον διεθνή ανταγωνισμό μεταξύ λιμενικών ή αερολιμενικών παρόχων για την κατασκευή και εκμετάλλευση νέων υποδομών. Τέλος, τα συμπεράσματα της μελέτης παρουσιάζουν την περιπλοκότητα και τις αδυναμίες αυτής της νέας οικονομίας των υποδομών και καταδεικνύουν την αναγκαιότητα της ρυθμιστικής επέμβασης του ενωσιακού νομοθέτη, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι ο ανταγωνισμός υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, δηλαδή αυτό των καταναλωτών και ολόκληρης της κοινωνίας, και όχι τη χρηματιστικοποίηση του τομέα.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο γαλλικό, το ελληνικό δίκαιο και το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και παρουσιάζει μια εξαιρετική και πρωτότυπη σύνθεση της εξέλιξης της οικονομίας και του δικαίου των λιμενικών και αερολιμενικών υποδομών, ενός ζητήματος που παρουσιάζει πραγματικό ενδιαφέρον και είχε αδικώς μείνει ανεξερευνήτο.

Ηλιάννα Γιαννακοπούλου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

II. ΒΙΒΛΙΑ ΚΔΕΟΔ 2014

Επιμ.: Λαμπρινή Γκουπιδένη

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

DELIYIANNI-DIMITRAKOU CHRISTINA / AKRIVOPOULOU M. CHRISTINA. Fundamental Rights and Private Relations in Greek and European Law. Thessaloniki: Sakkoulas, 2015. xiii, 275 pp.

ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

SCHRÖTER HELMUTH (Hrsg.) ... [et al.], Europäisches Wettbewerbsrecht: Grosskommentar. 2. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2014. 2657 pp.

ΓΕΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΣΑΧΠΕΚΙΔΟΥ Ρ. ΕΥΓΕΝΙΑ, Ευρωπαϊκό Δίκαιο. 2η έκδ. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2013. xxxviii, 698 σσ.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

ARROWSMITH SUE, The law of public and utilities procurement: Regulation in the EU and UK. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2014. cix, 1449 pp.

ΔΕΓΛΕΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, Δίκαιο προμηθειών δημοσίου. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2013. 2 τ.

ΡΑΪΚΟΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2014. xxvi, 900 σσ.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΠΑΥΛΙΔΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, Η δεσμευτική ενέργεια των αποφάσεων της ποινικής και πολιτικής δικαιοδοσίας στη διοικητική δίκη. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2014. xxx, 443 σσ.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

ΚΟΚΟΤΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ, Επαγγελματική ελευθερία. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2014. xxiv, 386 σσ.

ΘΕΩΡΙΑ ΔΙΚΑΙΟΥ

GALDIA MARCUS, Legal Discourses. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014. 449 pp.